T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL'DA BEKAR KADIN OLARAK YAŞAMAK: KENTİN GÜVENSİZ HALLERİ

DOKTORA TEZİ

D. Ceren LORDOĞLU

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Şehircilik Programı

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Hürriyet ÖĞDÜL

HAZİRAN 2016

D. Ceren LORDOĞLU tarafından hazırlanan İSTANBUL'DA BEKAR KADIN OLARAK YAŞAMAK: KENTİN GÜVENSİZ HALLERİ adlı bu tezin doktora tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç.Dr. Hürriyet ÖĞDÜL

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Şehircilik Anabilim Dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: : Doç.Dr. Hürriyet ÖĞDÜL

Üye : Prof. Dr. Murat GÜVENÇ

Üye : Prof. Dr. Fatma ÜNSAL

Üye : Prof. Dr. Alev ÖZKAZANÇ

Üye : Doç. Dr. Yıldırım ŞENTÜRK

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ **iii**
ÖZET **v**
SUMMARY **vii**
ÇİZELGE LİSTESİ **ix**
ŞEKİL LİSTESİ **x**
KISALTMALAR LİSTESİ **xi**

1. GİRİŞ **1**
1.1. Araştırmanın Yaklaşımı ve Amacı 1
1.2. Coğrafyada Değişen Mekan Anlayışı 4
1.3. Feminist Coğrafya 8
1.3.1. Feminist Coğrafyada Farklı Yaklaşımları 8
1.3.2. Kamusal-Özel İkiliğine Cinsiyet ve Mekan Üzerinden Bakmak 14
1.4. Araştırma Yöntemi 16
1.4.1. Araştırma Alanının Belirlenmesi ve Pilot Araştırma 18
1.4.2. Görüşmecilere Ulaşma Yöntemi 22
1.4.3. İçerik Analiz Yöntemi 25
1.5. Araştırmanın Yürütüldüğü Yerler 26

2. KADINLARIN KENTTE GÜVENLİK ENDİŞELERİ **36**
2.1. Şehirde İhtiyatlılık ve Korku 37
2.2. Kadınların Kentte Hareketliliklerinin Sınırlılığının Erkek Şiddetiyle İlişkisi 38
2.3. Kadınların Kent Hakkı 48
2.4. Kadınların Endişeli Sesleri 51
2.5. Sonuç 61

3. DEĞİŞEN AİLE YAPISI VE SOSYAL POLİTİKALARDA GÖRÜLMEYEN, MEKANDA GÖRÜNEN BEKAR KADINLAR **62**
3.1. 'Aile'nin Türkiye için Değişen Anlamı 63
3.2. Türkiye'de Aile Yapısı Çalışmaları 66
3.2.1.Sayısal Verilerle Değişen Aile Yapısı 69
3.2.2.Sayısal Verilerle Dağılmış Aileler ve Tek Kişilik Haneler 71
3.3. Sosyal Politikaların Görmediği Kategori: Bekar Kadınlar 74
3.3.1.Sosyal Politika ve Kadın 74
3.3.2.Türkiye'de Sosyal Politika 76
3.3.3.Evli Olmayan Kadınlar ve Sosyal Politika 79
3.4. Bekarlıkla İlgili Algı 82
3.5. Kadınların Seslerinden Aile Olmak, Bekar Olmak 86
3.5.1 Aile/Akraba/Tanıdığa Yakın Veya Birlikte Oturmak 87
3.5.2 Evlenme, Boşanma, Çocuk/Yaşlı Bakımı 96
3.5.3 Bekar Olmak, Algılanmak 102

3.6. Sonuç 105

4. MAHALLE: 'GÜVENLİK ÇEMBERİ Mİ? AHLAK BEKÇİSİ Mİ?' 106
4.1. Değişen Mahallede, Değişmeyenler de Var Mı? 106
4.2. Ev ve Sokak Arasındaki Sınırın Geçişkenliği 115
4.2.1.Ev 116
4.2.2.Ev-Sokak Arası Sınırlar 117
4.3. Mahalle İlişkilerinde Mesafe 120
4.4. Baş Etme Yöntemi Olarak Taktikler, Performanslar 123
4.5. Kadınların Yaşadıkları Çevre İlişkilerine Dair Anlatıları 128
4.5.1.“Kadıköy, İstanbul’un Yaşanabilir En Güzel Semti” 128
4.5.2.“Bağcılar:‘hani işten dolayı, çevre de hep buraya yığılmış’ 138
4.5.3. “Sarıyer: ‘Mahalleden birkaç kişi öğrenmiş benim durumumu, erzak falan kapıya getirmişler dün akşam’ 143
4.6. Sonuç 148

5. SONUÇLAR VE TARTIŞMA 150

KAYNAKLAR 159

ÖZGEÇMİŞ 175

EKLER 177

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı gerçekleştirebilmem, başta danışmanım Doç.Dr.Hürriyet Öğdül olmak üzere, tez izleme komitesinin değerli üyeleri Prof.Dr. Murat Güvenç ve Prof.Dr. Fatma Ünsal'ın katkıları, yüreklendirici önerileri ve yapıcı yönlendirmeleri sayesinde mümkün oldu. Kendilerine bu süreçte bana sağladıkları tüm destek için en içten teşekkürlerimi sunarım. Kent çalışmalarına olan ilgimi lisans dönemimde aldığım dersleri sayesinde kazandığım, önemli karar aşamalarımda fikirlerini benimle cömertçe paylaşan sevgili hocam Prof.Dr. Meral Özbek'e; tez araştırma yöntemi ve çeşitli anahtar kavramları belirlememde sıcak yardımlarını ve zamanlarını esirgemeyen Doç.Dr. Yıldırım Şentürk ve Yard.Doç.Dr. Meltem Türköz'e; tezle ilgili çeşitli sorularımı ve dertlerimi ilgiyle dinleyip, motive eden, önerilerini paylaşan Yard.Doç.Dr. Binnur Öktem, Doç.Dr. Besim Şen ve Yard.Doç.Dr. Başak Demires Özkul'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte yanımda oldukları için kendimi hep çok şanslı hissettiğim arkadaşlarım Özgür Sevgi, Selcen, Zümray, Ayşegül ve Ocak Buluşması Grubu üyelerine (Begüm Özden Fırat, Derya Ülker, Ebru Aykut, Ebru Mocos, Evrim Hikmet Öğüt, Meral Özbek, Tülin Ural); bir yandan düzenli bir işte çalışıp, diğer yandan tez yazmanın zorluklarının farkında olarak bana destek olan başta Rektör Yardımcımız Prof.Dr. Kayhan Ülker ve ULİK çalışma arkadaşlarıma; görüşme deşifrelerini titizlikle yapan ablam, dostum Sevil Üzrek'e, haritaları hazırlayan Murat Tülek'e emekleri için ne kadar teşekkür etsem az.

Tezi bitirebilmek için birlikte geçirebileceğimiz zamanlardan çalmama rağmen, sabrı ve sevgisiyle bana güç katan kızım Nehir'e, her zaman bana inandığını ifade eden ve beni destekleyen anneme, motivasyonum düştüğü zamanlarda deneyimi ile bana yol gösteren babama, en sıkıştığım son zamanlarda yardımıma koşan kız kardeşime çok teşekkür ederim. Her tür derdimi bıkmadan dinleyip, bu süreçte bir an olsun yalnız

hissetmememi sağlayan Yağız'a, hem hayatıma hem de yaptığım çalışmaya kattığı güzellikler için teşekkür ederim.

Son olarak görüştüğüm kadınlar olmasaydı, bu çalışma olamazdı. Onlara bu çalışma için bana ayırdıkları zaman ve samimiyetle paylaştıkları deneyimleri için ne kadar teşekkür etsem az.

Haziran 2016 D. Ceren LORDOĞLU

İSTANBUL'DA BEKAR KADIN OLARAK YAŞAMAK: KENTİN GÜVENSİZ HALLERİ

(Doktora Tezi)

D. Ceren LORDOĞLU

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Haziran 2016

ÖZET

Bu çalışma ile İstanbul'da farklı sınıfsal ve kültürel özelliklere sahip toplumsal grupların yaşadığı yerlerde, bekar kadınların farklı şekillerde yaşadıkları güvenlik endişesini (fiziksel, ekonomik-sosyal, yaşam tarzına bağlı farklılık-kültürel), bunlarla baş etme yöntemlerinin gündelik hayatlarında nasıl gerçekleştiğini, mekanın bu endişe ve baş etme halinde nasıl rol oynadığını görünür kılmak amaçlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet ilişkileri ve mekan, karşılıklı ve sürekli olarak birbirlerini inşa eden, çeşitlenip, farklılaşan, kent çalışmalarında birbirinden bağımsız ele alınması mümkün olmayan toplumsal süreçlerdir. Coğrafya alanındaki feministler tarafından yapılan en erken gözlemlerden biri toplumsal cinsiyet ilişkilerinin mekan üzerinden nasıl çeşitlendiği, başkalaştığıdır. Bu çalışmada, kadınların anlatımlarından yola çıkarak belirlenen üç temada (Fiziksel Güvenlik, Aile-Bekarlık ve Mahalle) farklı yönleriyle güvenlik konusu tartışılmıştır. Araştırma İstanbul'un üç farklı ilçesinde (Kadıköy, Bağcılar, Sarıyer), yapılan derinlemesine görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Kadınların kentteki görünürlüklerini, hareket imkanlarını ve bu alanda yaşadıkları eşitsizlikleri irdeleyen feminist coğrafyacıların kuramsal yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Bekar kadınların güvenliksiz hallerinin devletin sosyal politikalarındaki görünmezlikleri ile nasıl arttığını, bu durumla baş etme aracı olarak aile, akraba, arkadaş ilişkilerini mekânsal yakınlık kurarak sosyal destek aracıymışçasına devreye soktukları irdelenmiştir. Bununla birlikte bekar kadınların güvenlik endişelerini azaltan sosyal ilişki yapısına sahip mahallede bekarlığı nasıl

deneyimledikleri, ahlaki denetimi sağlayan mahallenin ‘göz’üne rağmen kadınların burada nasıl barınabildiklerini İstanbul’un üç farklı ilçesindeki (Kadıköy, Bağcılar, Sarıyer) özgün yapı içinde ve kadınların anlatımı ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler :Toplumsal Cinsiyet, Güvenlik, Kent, Feminist Coğrafya
Tez Yöneticisi : Doç.Dr. Hürriyet Öğdül

LIVING AS A SINGLE WOMAN IN ISTANBUL: UNSAFE CONDITIONS OF URBAN

(PhD. Thesis)

D. Ceren LORDOĞLU

MIMAR SINAN FINE ARTS UNIVERSITY

INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

June 2016

ABSTRACT

In this thesis, I tried to examine women's safety concerns in urban geography as a spatial projection of gender inequality, which affects women's use of urban geography. One of the earliest observations made by feminist geographers is how spatial affect the diversity of gender relations. While analyzing the research findings, I benefited the theoretical framework of feminist geography, which also focuses on violence against women, harassment and fear of violence at public space themes since the 1970's. I attempted to demonstrate how women experience space with safety concerns, compared with men, by use of both the empirical findings from various published researches and findings of my dissertation research. Through the expressions of women, I carried out content analysis and determined three main themes which discussed with safety: Physical safety, Family-Singlehood and Neighborhood. Fear of violence is a significant obstacle for women's widespread use of urban geography equal as men. In my research that I conducted in 3 different counties of Istanbul (Kadıköy, Bağcılar, Sarıyer) with in-depth interviews, I attempted to discover how women experience the urban geography to be safe with their mental maps and how they cope with the fear of violence and while doing so how they experience urban geography with a limited framework. As the findings of the study support, gender inequality geometries differentiate and make women's experiences uneven in urban geography compared with men. Due to the unsatisfactory social policies of state for single women, they attempt to cope with this situation through making some spatial living arrangements with their family,

relatives or friends. Besides I tried to expose neighborhood relations both security and control mechanism for single women under the gaze of neighborhood at three different distinct of İstanbul through single women's experiences.

Key Words : Gender, Safety, City, Singledom
Supervisor :Doç.Dr.Hürriyet ÖĞDÜL

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa No

Çizelge 1.1 Odağında Toplumsal Cinsiyet olan Batı Merkezli Kent Araştırmaları 10

Çizelge 1.2 2000 nüfus sayımı %5'lik örneklemi üzerinden belirlenen ilçe bazlı Hanehalkı reisi kadın nüfus alt kümesinin STRATA programı ile mütekabiliyet analizi elde edilmiş permute korespondans tablosu 19

Çizelge 1.3 2000 nüfus sayımı %5'lik örneklemi üzerinden belirlenen ilçe bazlı Hanehalkı reisi kadın, evli olmayan ve kiracı nüfus alt kümesinin STRATA programı ile mütekabiliyet analizi elde edilmiş permute korespondans tablosu 20

Çizelge 1.4 Kadıköy Mahalleleri ve 2013 Nüfus Sayım Sonuçları..... 28

Çizelge 1.5 2010-2013 Kadıköy İlçe Nüfus Sayım Verisi 29

Çizelge 1.6 Bağcılar ilçesi mahalleleri, 2010 yılı nüfus ve yüzölçümü bilgileri... 31

Çizelge 1.7 Bağcılar İlçesi'nde Yıllara Göre Sanayi Tesisleri ve Çalışan Sayıları..... 32

Çizelge 1.8 Sarıyer mahallelerinin 2013 yılı nüfus bilgisi 34

Çizelge 3.1 Hanehalkı reislerinin cinsiyetine göre hanehalkı tipleri, İstanbul 1885 ve 1907 64

Çizelge 3.2 1978-2013 Türkiye'de dağılmış ailenin değişimi 71

Çizelge 3.3 Bağcılar'da görüşülen kadınların aile durumları ve kiminle yaşadıkları bilgisi..... 88

Çizelge 3.4 Kadıköy'de görüşülen kadınların aile durumları ve kiminle yaşadıkları bilgisi 94

Çizelge 3.5 Sarıyer'de görüşülen kadınların aile durumları ve kiminle yaşadıkları bilgisi 100

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1.1. 2014 Mekan Algısı ve Kent Tarihleri..... 6

Şekil 1.2. Mahalle sınırları ile Kadıköy ilçe haritası.....27

Şekil 1.3. Mahalle sınırları ile Kadıköy ilçe haritası…….....30

Şekil 1.4. Mahalle sınırlarıyla Sarıyer ilçe haritası ..…….....33

Şekil 2.1. 2014 Erkek şiddeti çetelesi.....45

Şekil 2.2. Kadınları kim öldürdü?..... 46

Şekil 3.1. 1968-2013 Türkiye'de aile yapısı değişimi.....70

Şekil 3.2. 1978- 2013 Türkiye'de geniş ailenin değişimi.....70

Şekil 3.3. 1992 yılından sonra Bağcılar'a gelen ailelerin Bağcılar'da yaşam süresine göre dağılım..... 87

Şekil 3.4. Bağcılar İlçe Hanehalkı Nüfusu…….....….88

Şekil 4.1. Kadıköy'de Görüşülen Kadınların Yaşadıkları Yerler.....129

Şekil 4.2. Bağcılar'da Görüşülen Kadınların Yaşadıkları Yerler.....139

Şekil 4.3. Sarıyer'de Görüşülen Kadınların Yaşadıkları Yerler.....144

KISALTMALAR LİSTESİ

TUİK : Türkiye İstatistik Kurumu

BİANET : Bağımsız İletişim Ağı

UNFPA : Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu

UNDP : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

TAYA : Türkiye Aile Yapısı Araştırması

TNSA : Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

BDP : Barış ve Demokrasi Partisi

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

TOKİ : Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

AVM : Alışveriş Merkezi

1. GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN YAKLAŞIMI VE AMACI

Toplumsal cinsiyet ilişkileri ve mekan, karşılıklı ve sürekli olarak birbirlerini inşa eden, çeşitlenip, farklılaşan, kent çalışmalarında birbirinden bağımsız ele alınması mümkün olmayan toplumsal süreçlerdir. Kadınların kentte farklı boyutlarıyla güvende olmama hallerini, bununla baş etme yöntemlerini görünür kılmak ve bu güvende olmama halinin arka planında çalışan ilişkileri anlayabilmek, mekanı toplumsal güç ilişkilerinden yani sosyal bir inşadan bağımsız olarak ele almamak ile mümkün olacaktır.

Bu çalışmanın temel anlamda yapısı, araştırmanın yöntemiyle doğrudan ilişkilidir. Bölümleri oluşturan temalar, bu temalarla ilişkili kuramsal çerçeveler, görüştüğüm kadınların anlatımlarındaki deneyim aktarımları ile belirlenmiştir. Feminist coğrafyacıların çalışmalarıyla, metodolojik ve teorik ilişkiler kurduğum araştırmada, pilot görüşmelerden itibaren bekar kadınların güvenlik meselesi tezin tamamına farklı halleriyle yayıldı. Ancak anlatımlardaki güvenlik konusunu farklı boyutlarıyla doğru şekilde tanımlayabilmek, yerlere göre birbirinden farklılaşma ve benzeşmelerini ortaya çıkarabilmek için detaylı bir içerik analizi gerçekleştirildi. Anlatımların deşifre edilen metinleri üzerinden, 962 farklı kodlama yapıldı. Bu kodları, gruplayarak çeşitli temalar[1] altında topladığımda ise kadınların hangi sıklıkta hangi tema etrafında anlatımlarının ağırlık kazandığını görebilme imkanı ortaya çıktı. Bunlar arasından seçtiğim üç tema, tezin üç ana bölümünü oluşturdu: Fiziksel Güvenlik, Aile-Bekarlık ve Mahalle. Güvenlik konusu bu temalar içinde farklı boyutlarıyla yer almaktaydı. Tezin her bölümünde kadınların anlatımlarının içerik analizinden elde edilen temalarla bağlantılı kuramlar tartışıldı, kadınların anlatımları ile çeşitli kavramlar arasındaki ilişkiler kurulmaya çalışıldı. Giriş bölümünde tartışılan tüm kavramlara yer vermek yerine, bölüm içlerinde temayla bağlantılı kuramsal tartışmalara derinlik kazandırıldı. Ardından kadınların anlatımları, ilgili

[1] Aile, çalışma hayatı, çevre ile ilişki, deneyim, duygular, eğitim, ekonomik koşullar, ev, evlilik, güvenlik, gündelik hayat, İstanbul, kadın olmak, mahalle, sosyal yaşam, strateji ve taktikler, taciz, yaşam biçimi, yer.

temanın bulunduğu bölüm sonlarında ara değerlendirmelerle paylaşıldı. Bu noktada kadınların deneyim aktarımlarını çalışmanın merkezine yerleştirmek, tezin bölümlerinin oluşması ve kuramsal çerçevenin de buna bağlı gelişmesi açısından belirleyici oldu.

Bu çalışma ile İstanbul'da farklı sınıfsal ve kültürel özelliklere sahip toplumsal grupların yaşadığı yerlerde, bekar kadınların farklı şekillerde yaşadıkları güvenlik endişesini (fiziksel, ekonomik-sosyal, yaşam tarzına bağlı farklılık-kültürel) ve bunlarla baş etme yöntemlerinin gündelik hayatlarında nasıl gerçekleştiğini ve mekanın bu endişe ve baş etme halinde nasıl rol oynadığını görünür kılmak amaçlanmaktadır.

Kadınların kentte yaşadıkları güvenlik endişesinin erkeklerinkinden fazla ve farklı olduğu çeşitli araştırma ve çalışmaların konusu olmuştur (Massey, 1994; Mehta, 1999; MorÇatı, 2016; Pain, 1991; Rose, 1993; Tulaz, 2008; Valentine, 1989; Wilson, 1991). Bu güvenlik endişesi, kadınların kenti çeşitli sınırlılıklarla kullanmalarına yol açmaktadır. Temelde erkek şiddetinden duyulan korkunun yarattığı bu endişenin sadece kentin kamusal alanında yaşanabilecek şiddete ilişkin ya da şiddetten kaynaklı değil, aynı zamanda özel alanda yaşanan şiddetle de bağlantılı olduğunu işaret eden tartışmalar bulunmaktadır (Koskela, 1997; Pain, 1991). Kadınların güvenlik endişesi ile kent mekanını bütün kullanamamaları, erkeklerden farklı olarak kent haklarının istismarına neden olmaktadır (Fenster, 2005; Lefebvre, 1996). Türkiye'de kadınların kent mekanını kullanımlarında yaşadıkları sınırlılıkların, son dönemde özellikle kentlerde artan kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri (BIANET, 2015) ile birlikte düşünülmesi mümkündür. Ancak kadınların kentte erkek şiddetine bağlı olarak gündelik hayatlarında yaşadıkları güvenlik endişelerinin nedenlerini mekanla ilişkili olarak ele alan, sınıfsal ve kültürel farklılıklara göre değişen ya da benzeşen hallerine odaklanan, bu endişe karşısında kadınların geliştirdikleri baş etme yöntemlerini açığa çıkarmayı amaçlayan fazla çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın ikinci bölümü, kadınların kentte erkek şiddetinden kaynaklı fiziksel güvenlik endişesi, bu endişenin neden olduğu sınırlandırmalar ve kadınların farklı mekanlarda bu endişe karşısında geliştirdikleri baş etme yöntemleri üzerine olacaktır. Kadınların fiziksel güvenlik endişesi, güvenliğin bu çalışmadaki birinci boyutu olarak bu bölümde tartışılacaktır.

Türkiye'de bekar kadın olarak yaşamak, kadının ağırlıkla aile içindeki konumuyla tanımlanmasından kaynaklı olarak, ataerkil cinsiyetçi kültür yapısında 'farklılık', 'öteki' olmak şeklinde ele alınmaktadır. Bu farklı olma halini Türkiye'deki aile yapısının değişimi ve devletin sosyal politikaları ile ilişkili olarak irdelemek mümkündür. Bekar kadın nüfusun, bugün toplumdaki hakim aile yapısı yanında küçük bir yüzde olması (TNSA, 2013), bununla birlikte her geçen yıl artan dağılmış aile ve tek kişilik hane yapıları, geniş ve çekirdek aile yapısı dışındaki farklı yaşam biçimlerinin anlaşılabilmesine yönelik bilgi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu alanda gerçekleştirilen sınırlı sayıda çalışma, gerek sosyal ilişkilerdeki bekarlık algısı, gerekse de ekonomik güvencesizlikler nedeniyle bekar kadın olmanın kırılgan ve güvenli olmayan yapısına işaret etmektedir (Gedik, 2015; Özar & Yakut-Çakar, 2011; Sucu, 2007). Türkiye'de sosyal politikaların aile içinde yer almayan bekar kadına, koşullu ve sınırlı oranda sosyal yardım sağlaması dolayısıyla, bekar kadınların kentte güvenli olmayan yaşam koşulları ve ataerkil cinsiyetçi kültür yapısında "öteki" olarak bekar olma halinin güvenli olmayan halleri, bu araştırmanın güvenlikle ilgili ikinci boyutudur. Devletin sosyal politikalarında yeterli desteği sağlamadığı bekar kadınlar, güvenlik sistemi olarak aileleriyle ilişkilerini hangi mekansal kurgularla yürütmekte ya da kendilerine güvenlik imkanı sağlayacak ne tür mekansal kurgular yaratmaktadırlar? Bununla birlikte devletin görmediği bir kategori olarak bekar kadınların yaşadıkları yerlerde çevrelerinin gözetimindeki görünürlüğü, toplumda ne tür bir bekarlık algısı ile karşılık bulmaktadır? Bekarlık sadece devletin görmek istemediği bir kategori midir, yoksa toplumda bekarlıkla ilgili algının muğlaklığı da kadınların yaşadıkları yerde güvenlik endişesi duymalarına neden olmakta mıdır? Tezin üçüncü bölümünde kadınların anlatımlarından yola çıkarak, yukarıdaki soruların yanıtları aranacaktır. Türkiye'de aile yapısı ve demografik göstergeler içinde bekarlık konumu incelenecek, ardından sosyal politikaların bekar kadınları ne ölçüde gözettiği değerlendirilecek ve bekarlığın toplumdaki algısı üzerine Mary Douglas'ın (1966/2012) muğlaklık ve kirlilik kavramları ile ilişki kurulmaya çalışılacaktır.

Kadınların sosyal ilişkilerinin mekanla bağlantılı okuması, çalışmanın bütününe yayılmıştır. Bununla birlikte, kentte güvende olma arayışını belki de en fazla hissettikleri mekanların başında, sosyal ilişkilerinin de en yoğun olduğunu varsaydığımız, mahalle ve ev gelmektedir. Bu durum bir ölçüde evin benliğimizde

bulduğu karşılıkla da ilgilidir (Bachelard, 2013; Leslie, 2005; Mallett, 2004). Batı literatüründen farklı olarak mahallenin bu coğrafya ve geçmişi açısından sosyal ilişkilerinin özgünlüğü ile daha farklı bir anlamı bulunmaktadır (Akay, 2002; Duben & Behar, 1998; Kazgan, 2002; Ortaylı, 2000; Tamdoğan- Abel, 2002; Tanyeli, 2005; Toprak vd. 2008; Yılmaz, 2000). Mahallenin geçmişten ödünç alınan kimi özellikleri ile bekar kadınların yaşamlarında güvenlik sağlayan bir unsur mu yoksa geleneksel ahlak değerleri ile kadının sosyal kontrolü işlevine sahip bir baskı unsuru mu olduğu üzerine kimi çalışmalar bulunmaktadır (Cantek vd., 2014; Mills, 2007). Kadınların yaşadıkları mahallenin sınıfsal ve kültürel yapısına göre değişen düzeylerde hissettikleri baskı ve baş etme yöntemleri, bu çalışmada toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin mekanla ilişkili olarak görünürlük kazanması açısından önemlidir. Tezin dördüncü bölümünde, bekar kadınların kentte güvensiz halleriyle ilgili ele alınacak üçüncü boyut ise kadınların mahalleyi kendilerine bir güvenlik ağı olarak nasıl kurguladıkları ve yaşadıkları baskıyla baş etmek üzere ne tür taktikler geliştirdikleri üzerinedir.

1.2. COĞRAFYADA DEĞİŞEN MEKAN ANLAYIŞI

Mekanın sosyal bir inşa olarak güç ilişkilerinden bağımsız olmadığına ilişkin görüş, toplumdaki eşitsiz güç ilişkilerini anlamak açısından önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma açısından da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin mekandaki görünürlüğü, mekanın nasıl ele alındığı, tarif edildiği ile yakından ilgilidir. Mekanın toplumsal güç ilişkilerinden yani sosyal bir inşadan bağımsız olarak ele alınması, bu çalışmada ele alınan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin de görünürlüğüne engel olacaktır.

Bu çalışmada mekan, sahnelenecek oyun için dekorun yerleştiği statik bir alan olarak ele alınmamaktadır. Toplumsal cinsiyet ilişkileri ile mekan arasındaki karşılıklı ilişkiyi görebilmemiz, eşitsiz güç ilişkilerinin mekan üzerinden nasıl inşa olduğunu açıklayabilmemiz için, nasıl bir mekan tarifini takip ettiğimiz önem kazanmaktadır. Bu nedenle öncelikle, coğrafyada farklı mekan anlayışlarını özetleyerek, bu çalışma açısından önem taşıyan ilişkisel mekan anlayışına yer verilecektir.

Coğrafya, David Livingstone'un ifadesiyle farklı zamanlarda, farklı yerlerde, farklı kişilere, farklı şeyler olarak anlaşılmış bir bilimdir. Dolayısıyla bu farklı anlaşılmalar çerçevesinde odağında yer alan mekan kavramı da tarihsel ve dönemsel farklılar gibi,

coğrafya içindeki gelenek ve paradigmalara bağlı olarak farklı yaklaşımlarla ele alınmış ve yorumlanmıştır (Kaya, 2013; Yavan, 2014).

Modern coğrafya beşeri boyutun da dahil olduğu hali ile 18. yüzyıl ortalarından itibaren Almanya'da üniversitelerin coğrafya bölümlerinin açılmasına paralel şekilde önem kazanmıştır. Bugünkü coğrafya anlayışımızın ve pratiğinin çok büyük bir bölümü, bu yıllardan itibaren yapılan çalışmaların izinde gelişmiştir (Yavan, 2014). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan kantitatif devrimle dönüşen ve çağdaş dönemine giren coğrafya, 1950-60'lı yıllarda pozitivist, 1970'lerden itibaren ise ağırlıkla post pozitivist (Humanist, Marksist, Feminist, Post Modernist, Postyapısalcı) yaklaşımların etkisinde kalmıştır (Yavan, 2014).

1970'li yıllar öncesinde beşeri coğrafyada iki farklı dönemin belirginlik kazandığını, öne çıktığını görmekteyiz. Bunlardan birincisi, mekanı mutlak ve değişmez şekilde ele alan ve fiziksel çevrenin toplumsal olanı belirlediği fikrini merkeze alan idiyografik mekan anlayışıdır. Yerlerin benzersizliği ve biricikliği anlayışı ile olguları betimleyen bir coğrafi yaklaşımdır (Özgür, 2010). Burada mekan, her şeyin içinde olduğu sabitlenmiş bir kap, taşıyıcı '**mutlak**' **(absolute)** bir şekilde yer almaktadır. Mekan ölçüm ve hesaplama ile anlaşılabilmektedir (Elden, 2009).

1970'ler öncesindeki ikinci coğrafi yaklaşım da pozitivist geleneğin güçlenmesi ve artan mekansal hareketlilikle, ekonomik, sosyal, kültürel yaygınlaşmanın alansal farklılıkları da azaltması ile coğrafyanın istisnacılık bakışını korumasının mümkün olmadığı bir zamanda belirmiş ve kural üretici bir yaklaşım olarak **göreli (relative)** mekan kavramına odaklanmıştır. Bu yaklaşım ile nesnelerden soyutlanmış, toplumsal ilişkilerden uzak ve geometriyi dil olarak kullanan bir mekan organizasyonuna yönelinmiştir (Özgür, 2010). Göreli mekan anlayışında mekan boş bir kap değildir, nesneler ve ilişkilerle doludur. Mekan, kısmen nesnelerle ilişkiye bağlıdır (Elden, 2009).

Yakın dönemde, özellikle 1970'ler sonrasındaki mekan anlayışında ağırlık kazanan yaklaşım **ilişkisel (relational)** mekan anlayışıdır. Mekan ilişkiseldir, çünkü nesneler diğer nesnelerle ilişki halindeki bir sistemde var olabilirler. Mekan çok katmanlı, heterojen ve çokludur (Elden, 2009). Buna bağlı olarak da toplumsal olan aynı zamanda mekansaldır yaklaşımı ağırlık kazanmıştır. Bu yaklaşımda yeniden mekanın biricikliği fikrine geri dönülmekle birlikte, ne mekanın toplumsal ilişkilerden bağımsız olduğu, ne de toplumsal ilişkilerin tek taraflı mekanı belirlediği fikrine

hapsolmayan, toplum-mekan arasında karşılıklı ilişki ve inşayı gözeten bir yaklaşım çerçevesi sunulmaktadır (Özgür, 2010).

Mekan Algıları ve Kent Tarihleri		
	Konumsal	**İlişkisel**
Mutlak Coğrafi Mekan	**Bölgesel Coğrafya**	**Kültürel Coğrafya**
Göreli **İzotropik** **Öklidyen** **Çok boyutlu**	**Pozitivist Modernist Coğrafyalar** **Değişken Temelli** **Özcü** **Doğrulayıcı** **Nomotetik**	**Gerçekleri Anlayan ve Post Pozitivist Yaklaşımlar** *Internal* **İlişkilerin Ontolojisi** **Bütüncül** Humanizm Hagerstrand Ekonomi Politik Diyalektik Fenomenoloji Lefebvre Coğrafi Materyalizm Harvey **Üçüncü yol Yapılaştırma** Giddens **Bağımsız *External* İlişkiler Ontolojisi** Meydana Gelme ve Karmaşıklık Alan Bourdieu Dünya Sistemleri Teorisi Braudel Temsili Olmayan Kentsel Teori Katman ve Assemblages Deleuze Aktör Ağı Teorisi Sosyal Ağ Teorisi

Şekil 1.1 Mekan Algısı ve Kent Tarihleri. Kaynak: Jacques Lévy & Michel Lussault (dir.), Güvenç, M. (ingilizceye çeviren), Dictionnaire de la géographie et de l'espace des sociétés, Paris, Belin, 2003.

1970'lerde coğrafyada mekan algısı ve ele alınışına yönelik eleştiriler, bilimsel paradigma değişimindeki köklü bir değişimin coğrafyadaki yansıması şeklindeydi. Pozitivist geleneğe yönelik eleştiriler, post pozitivizme, modernizme gelen eleştiriler de post modernizme doğru evrilen farklı yaklaşımların ifadeleriydi (Kaygalak, 2011). Marksist, feminist ve postyapısalcı geleneklerden gelen coğrafyacılar, pozitivist mekan kavramlaştırmasına getirdikleri eleştirilerle hümanistik yaklaşımların mekana yansıyan güç ilişkilerini örttüğünü, görünmez kıldığını savundular. Bu eleştiri, toplumdaki güç ilişkileri ile mekanın örgütlenmesi, inşası, yeniden üretimi arasında sıkı bir bağ olduğunu savunmalarından kaynaklanmaktaydı (Kaya, 2013).

Mekanın sosyal inşası konusundaki öncü teorisyenlerden biri Henri Lefebvre'dir. Lefebvre'e göre mekanı anlamak için tanımlamak gerekmekteydi. Lefebvre'nin önerdiği tanımlama sabit ve tek anlamlı değil, diyalektik bir mekan düşüncesinden hareket etmektedir. Bu açıdan sosyal bir üretim olarak gördüğü mekanın nasıl üretildiği, inşa edildiği, kodlandığı ve farklı pratiklerle nasıl kullanıldığı konusuna

dikkat çekmiştir (Lefebvre, 1991). Mekan üretim pratiklerinin sadece fiziksel binalar, projeler, şehir planları ve bölgesel kalkınma projeleri olarak değil, aynı zamanda insan ve grupların gündelik etkileşimlerini de içeren boyutlarıyla ele alınması gerektiğini savunmuştur (Elden, 2009; Lefebvre, 1991).

Lefebvre mekanı üç farklı şekilde ele almaktadır: Algılanan mekan, Tasarlanan mekan ve Yaşanan mekan. Algılanan mekan, görece objektif, insanların günlük hayatlarında karşılaştıkları somut mekana işaret etmektedir. Tasarlanan mekan, mekanın zihinsel inşasına, mekanın temsiline ve hakkında yaratıcı düşüncelere işaret etmektedir. Yaşanan mekan, algılanan ve tasarlanan mekanın karmaşık bir birleşimidir. Kişinin günlük hayatındaki aktüel deneyimlerini temsil eden mekandır. Yaşanan mekan sosyal hayatın ortaya çıktığı pasif bir sahne değildir, sosyal hayatın kurucu unsurunu temsil etmektedir (Lefebvre, 1991). Bu tanımlamaların da işaret ettiği gibi diyalektik mekan anlayışının özünde, Lefebvre'in mekanın sosyal inşası ve bunun sürekliliği fikri yatmaktadır. Mekan ve kavramlaştırılmalarında örtülü anlam ve güç ilişkilerinin çözülmesini önemli görmektedir (Kaya, 2013).

Doreen Massey de mekanı farklı dinamik ve karşılıklı ilişkilerin ortak ürünü olarak görmekte ve çoklu bir mekan anlayışı önermektedir (Massey, 1994). Temelde savunduğu ilişkisel mekan yaklaşımıdır (Elden, 2009). Mekanı karşılıklı ilişkilerin bir ürünü olarak görmekte ve bu ilişkilerin mekanı biçimlendirdiği düşünmektedir. Bu yaklaşıma göre mekan tekil değil, çoğuldur. Homojen değil, heterojendir. Bu nedenle, mekan sürekli ve bitmeyen bir inşa sürecindedir. Bu durumda, tek çeşit bir mekandan ziyade, çoklu bir mekan söz konusudur. Massey de Lefebvre'i takip ederek mekanı toplumsal olandan bağımsız bir alan gibi ele almaz. Ona göre mekansal olan, en gerçek anlamda, toplumsal olarak inşa edilmiştir ve mekansal olanı anlamak ekonomik ve toplumsal analizi gerektirmektedir. Sosyal ve mekansal değişim bütünün parçalarıdır. Coğrafya bilimine bu yaklaşımla bakıldığında, hava sızdırmaz şekilde mühürlenmiş bir akademik disiplinden söz etmek mümkün değildir (Massey, 1994:22).

Massey, dört farklı özellikle gelişen (progressive) mekanı tanımlamaktadır: 1)Yer (place) kesinlikle statik değildir. Eğer yeri, sosyal ilişkilerle ilişkili şekilde ele alacaksak, o zaman mekan da sosyal etkileşimle kavramsallaştırıldığında süreçlerden meydana gelmektedir. Zaman içinde donmamıştır. 2)Ayrıca yerlerin mutlak sınırları olmak zorunda değildir. Belli çalışmaları gerçekleştirmek için sınırlara ihtiyaç

duyarız ama yeri kavramsallaştırmak için sınırlar gerekli değildir. 3) Yerlerin tek kimlikleri olmak zorunda değildir. İçsel çekişmelerle dolu olabilirler. 4) Bir yerin spesifikliği sürekli yeniden meydana gelebilir, içselleşmiş bir tarih sonucundaki spesifikleşme değildir. Spesifikleşmenin pek çok kaynağı vardır: yerin benzersizliği (Massey, 1994: 155).

'Mekan...tahakküm ve itaatin, dayanışma ve işbirliğinin, karmaşık ilişkiler ağıdır.' (Massey, 1994:161). Massey, Haraway'in farklılık geometrisi kavramına gönderme yaparak, mekanı güç geometrisi olarak tarif etmektedir. Bu güç geometrilerinden biri de toplumsal cinsiyet ilişkileridir.

1.3 FEMİNİST COĞRAFYA

1.3.1 Feminist Coğrafyada Farklı Yaklaşımlar

Coğrafya alanındaki feministler tarafından yapılan en erken gözlemlerden biri, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin mekan üzerinden nasıl çeşitlendiği, başkalaştığıdır (Massey, 1994). Coğrafyada kadınların etkin olması, coğrafya disiplini kadar geçmiş yıllara dayanmamaktadır [2], özellikle 1970'lerde kadın özgürleşme hareketi, sivil haklar hareketi ve feminist hareket ile yakından bağlantılıdır (Johnson, 2009; Özgüç, 1998).

Feminist coğrafyanın, akademik bilgi ve pratiğin feminist eleştirisinden beslenerek, farklı feminist kuramların metodolojik ve epistemolojik tartışma ve kavramlarından etkilenerek oluştuğunu söyleyebiliriz (Johnson, 2009). Feminist coğrafya, günlük hayatın her alanı üzerinden, coğrafyanın alt disiplinlerini de içeren ekonomi, toplum, siyaset ve kültürel coğrafya bağlantılarını takip etmektedir. Dolayısıyla bu anlamda bir alt disiplin gibi değil, eleştirel bir yaklaşım ve mekanı cinsiyetli şekilde yeniden okumak olarak ele alınmalıdır. Feminist coğrafyacılar "toplumsal cinsiyet ayrışmaları ve mekansal ayrışmalar arasındaki ilişkiyi incelemeyi, görünür kılmayı ve bu ikisinin birbirlerini karşılıklı inşa etmesini açığa çıkarmayı" önemli bir temel hedef olarak aldılar (Dias ve Blecha, 2008). Feminist coğrafyacıların farklı dönemlerde, farklı teorik ve metodolojik çerçevelerle, çeşitli konulara odaklanmalarının yanında ortaklaştıkları yaklaşımı özetleyecek olursak:

[2] Coğrafya alanında toplumsal cinsiyet konularını ele alıp, değerlendiren ilk makale *The Professional Geographer* dergisinde 1973 yılında Wilbur Zelinsky'nin "The Strange Case of The Missing Female Geographer" adlı makalesidir (Johnson, 2009).

- Hem genel anlamda kadınlara yönelik, hem de coğrafya disiplininde çalışan kadınlara yönelik baskıları görünür kılmak amacıyla eleştirel bir söylem geliştirmek,
- Coğrafya kurumları içindeki öğretme, işe alma ve yayın yapma üzerinden işleyen cinsiyetçiliğe işaret etmek,
- Bir yandan yapılan araştırmalardaki teorik ve epistemolojik tartışmalara feminist perspektif geliştirmek, diğer yandan da kadınların özne olduğu araştırmalar yapmak, (Tuncer, 2012)
- Nesnel ve değer yargısız araştırma mitinin altını çizerek, taraflı, bağlama özel ve yorumlayıcı bilgi üretiminin gerçekliğine vurgu yapmaktır (Dias ve Blecha, 2008; Johnson, 2009).

Linda McDowell, feminist coğrafya tarihindeki 3 farklı epistemolojik yaklaşımı şu şekilde kategorileştirmektedir (McDowell, 1993): 1. Görgülcü (emprisist ya da ampirik) / Ussalcı (rasyonalist) yaklaşım, 2. Ussalcılık karşıtı (anti-rasyonalist) yaklaşım / Duruş noktası kuramı, 3. Ussalcılık sonrası (postrasyonalist) / Postmodernist yaklaşım. Bu yaklaşımları kronolojik olarak tarif etmenin, anlatımı kolaylaştırıcı tarafı olmakla birlikte, aralarındaki geçişkenliği ve farklı dönemlerde de rastlanabileceğini belirtmeliyiz. Bu yaklaşımları birbirinin alternatifi olarak görmek yerine, birbirinin tamamlayıcısı olarak ele almak da mümkündür (Alkan, 2015). Bu bölümün ilerleyen satırlarında, Mcdowell'ın feminist coğrafyadaki farklı yaklaşımları kategorileştirmesinden yola çıkarak dönemsel bir anlatım izlenecektir.

Feminist coğrafya çalışmalarında başlangıçta ilk dönem feminist akıma paralel şekilde, "eşitlik" eksenli bir bakış açısı olduğunu görmekteyiz. Bu noktada en temel iddia kadınların erkeklerle farklı ölçeklerdeki mekan kullanımında (ev, mahalle, kent, köy, ülke, bölge) eşit fırsatlara sahip olmadığı görüşüdür (Alkan, 2012), dolayısıyla kadınların eşitsiz konumlarından kaynaklı mekânsal farklılıkları ortaya çıkarmak çalışmalardaki temel meselelerden biri olmuştur (Tuncer, 2012). Çeşitli coğrafi bağlamlarda kadınların yaşantılarını incelemek üzere pek çok ampirik çalışma gerçekleştirilmiştir. McDowell'ın kategorileştirmesine paralel şekilde 1980'lerin sonlarına kadar feminist coğrafyada görgül/ussalcı yaklaşımdaki çalışmaların ağırlığının olduğunu söyleyebiliriz. Bu yaklaşımla bağlantılı olarak Çizelge 1.1'de görüleceği gibi, 1970'li yıllarda çalışılan konular: Toplumsal cinsiyet ve kentleşme, emek piyasası ve çocuk bakımı, kadınların fırsat ve hizmetlere erişimi,

kadınların işyerlerine ulaşımı, kadın ve kent politikaları, kadınların politik katılımıdır (Paeke, 2009).

Çizelge 1.1 Odağında Toplumsal Cinsiyet olan Batı Merkezli Kent Araştırmaları. (Paeke, 2009)

Odağında Toplumsal Cinsiyet olan Batı Merkezli Kent Araştırmaları	**1970**	**1980**	**1990**	**2000**
Toplumsal Cinsiyet ve Kentleşme; kent formu; şehir merkezi karşısında banliyö; üretim süreçleri karşısında yeniden üretim; kent yeniden yapılanması	x	x	x	x
Emek piyasası ve çocuk bakımı, sosyal tesislere ulaşım ve erişimi de içeren ev-iş bağlantıları	x	x	x	x
Kent planlama, tasarım ve mimarlık	x	x	x	x
Kadın ve kent politikaları; kentsel toplumsal hareketler; kadınların politik katılımı	x	x	x	x
Ev içi alan ve ev		x	x	x
Kent temelli toplumsal cinsiyet, ırk, etnisite ve cinsiyet kimlikleri; ataerkilliğin kent coğrafyası; özellikle de kadınlık ve erkeklikle ilgili olarak farklılığın toplumsal inşası		x	x	x
Kadınların korkuları ve kent mekanı (2000'lerde başlayan gözetim meseleleri ile)		x	x	x
Kent yoksulluğu		x	x	x
Konut; evsizlik ve mutenalaştırma		x	x	x
Göçmen kadınlar, Birinci Uluslar, şehirde yerli kadınlar; ev hizmeti işçileri ve seks işçileri gibi özel çalışma grupların odaklanmak (1990'ların sonlarında ırkçılık, ulus aşırılık meseleleri ile)			x	x
Lezbiyen ve gey kent coğrafyaları; LGBT mekanları			x	x
Şekillendirilmiş kent coğrafyaları			x	x
Kentsel kamusal alan (1970'lerdeki, daha eski çalışmalarda kadınların parklara erişimi ve kadınlara özel binalar gibi)			x	x
Kadınların keyif/boş zaman mekanları, flaneur			x	x
Kentsel duygu coğrafyaları				x

Feminist coğrafyacılar, 1980'lerde toplumsal hayatın inşasına ve ana akım coğrafyanın kamusal-özel ikiliğine karşı çıkarak iş-ev arasındaki ikiliği reddederek, bunlar arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmaya odaklanmışlardır (Johnson, 2009; Tuncer, 2012). 1980'lerin sonuna geldiğimizde ise çalışmaların ana ekseninin, kadınların erkeklere göre eşitsiz ve ikincil konumlarından kaynaklı mekansal farklılıklarını ortaya çıkarmak olduğu görülmektedir. Kadınların erkeklere göre kent coğrafyasını çok daha sınırlı yaşadıklarını göstermeye katkıda bulunan, kadınların hem teorik hem de pratik anlamda görünürlüğünü amaçlayan bu çalışmaların,

özellikle kentsel alan kullanım kalıplarının oluşumu ve kentin mekansal yapısının inşa süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini açığa çıkarmada önemli etkisi olmuş, etkisini hala pek çok çalışmada da sürdürmektedir (Tuncer, 2012). 1980'lerde bu alanda ağırlıkla çalışılan konulara baktığımızda, Çizelge 1.1'e de yansıtıldığı gibi şunları görüyoruz: Kadınların kentsel alanlardaki güvenlik, erişim, istihdam ve barınma politikalarıyla ilgili problemleri, kadınların oturdukları yerlere göre belirginleşen kentsel ayrışma, belirli mahallelerin soylulaşması ve bunun kadınlara olan etkileri, kadınların gündelik kent içi hareketlilik davranışları, yapılı ve doğal çevreye ilişkin rol ve algıları (Johnson, 2009; Tuncer, 2012). Görgül, ussalcı yaklaşımlardaki bu çalışmalar toplumsal cinsiyet farklılıklarının görünürlüğüne önemli katkı sağlamaktaydılar. Ancak daha sonraki yıllarda, bu çalışmalar kadınların davranış ve deneyimleri üzerine evrensel, genelleyici açıklamalar yapmak, sınıf, ırk, etnisite gibi kadınları ayrıştıran toplumsal farklılıkları yeterince dikkate almamakla eleştirilmiştir (Tuncer, 2012). Bu anlamda Fatmagül Berktay'ın feminist sosyal teori için ifade ettiği gibi feminist coğrafyanın da benzer bir kırılma yaşadığı söylenebilir: "Günümüzde feminist teori cinsiyet eşitsizliğini başka eşitsizliklerle ilişkisi içinde ele almakta ve cinsiyeti biricik analiz kategorisi olarak değil, diğer eşitsizlik ve ayrımcılık yaratan kategorilerle birlikte değerlendirerek toplumsal baskı ve eşitsizlikleri anlamak açısından daha bütüncül ve açıklayıcı bir kavrayışa ulaşmaktadır." (Berktay, 2013). Böylece 1990'lı yıllarda feminist coğrafya alanında toplumsal cinsiyet ilişkilerinin diğer eşitsizlik yapıları ile kesişimlerinde yapılı çevre ve şehrin mekânsal yapısında heteroseksizm, ırkçılık, engellilere yönelik ayrımcılık gibi konular daha fazla öne çıkmıştır (Gilbert, 1997).

Erken dönem feminist coğrafya alanındaki çalışmalara yönelik bir başka eleştiri de kadın kategorisi inşasının, çeşitlendirilmiş duruşları, güç ilişkilerinin söylemsel olarak nasıl inşa edildiğini teorileştirmeden verili kabul etmiş olmasıydı (Ecevit, 2011). Bu eleştiriye paralel şekilde, görgül / ussalcı yaklaşımdaki bu çalışmalarda, eşitliğin sürekli "erkeklere eşitlik" olması dolayısıyla, toplumsal cinsiyet eşitliğinin eril cinsiyetli bir kurguya dayandığı öne sürüldü (Alkan, 2015). Bu noktada McDowell'ın ikinci kategorileştirmesi olan ussalcılık karşıtı yaklaşım /duruş noktası kuramı teorisyenleri (Sandra Harding, Nancy Hartsock, Donna Haraway, Adrienne Rich), farklılığın öne çıkarıldığı, eşitlik iddiası yerine, üstünlüğü eril olana atfeden geleneksel ikili bölünmeyi ters-yüz etmeyi amaçlayan bir yaklaşım geliştirdiler

(McDowell, 1993). Feminist duruş kuramının ayırt edici özelliği feminist bilginin ve bilgi üretiminin toplumsal güce ve kadın deneyimine dayandığı düşüncesiydi. Bu yaklaşıma göre:

> "(1) bilgi ve bilgi üretimi modernite anlayışının hangi özelliklerine sahip olursa olsun, bilginin kendisi ve üretim süreci toplumsal güç ilişkilerini içerir; (2) bilgi ile güç ilişkili ise ve kadına ait bilgi de kadınlık deneyimlerine bağlı ise, feminist bilgi ile toplumsal güç arasındaki ilişki temel bir sorgu alanıdır; (3) bilgi üretiminde kilit rol oynayan bilen özne, sadece kişisel, sabit ve belirgin olan ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet ve benzeri kimliğine değil, toplumsal inşa sürecinin güç ilişkilerine bağımlıdır (4) bilgi kısmi, özgül, özel, durumsal ve benzeri özelliklere sahip olarak, kendisi de öznelliklere sahip 'bilenler' tarafından üretilir; (5) kadınların deneyimleri çeşitlidir ve birbirlerinden farklıdır; (6) kadınların öznelliklerinin sosyal inşasına temel olan güç ilişkileri genel, tümleşmiş, tekli ilişkiler değildir ve (7) kadınlık bilgisi kısmidir ve durumsaldır; kadınlar ayrıcalıklı bir duruşa sahiptirler; bu durum genel olabilir ancak evrensel değildir." (Ecevit, 2011: 47-48)

Bu tür bir yaklaşım ile cinsiyet özgüllükleri ve farklılıklarının "bilimsel araştırma" yaklaşımının temeline yerleşmesi mümkün olacak, böylece daha kapsayıcı ve eleştirel bir yaklaşımın da kendiliğinden ortaya çıkacağı düşünülmekteydi (Alkan, 2015). Özellikle Harding ve Haraway'in kısmi ya da konumlandırılmış bilgi (situated knowledge) kavramı ile Beyaz-Batılı-orta sınıf kadınların sundukları akademik bilginin başka kadınların bilgisiyle aynı olmadığı fark edildi. Her iki teorisyenin de işaret ettikleri nokta, farklılık ilişkilerinin hiyerarşik olmayan bir biçimde kuramsallaştırılmasının ve ikilikler arasındaki sınırların sürekli olarak sorgulanmasının gereğine yönelikti (McDowell, 1993).

Bu yaklaşımın coğrafyadaki yansımasına baktığımızda, feminist farklılık ve çeşitlilik coğrafyaları olarak tanımlanan, başka bir coğrafi kavrayış ve anlayışın geliştiğine tanık oluruz. Coğrafi konum ve yerlerin sabit tanımlamaları sorgulanmaya; mekan, yer, topluluk ve çevre gibi kavramlar kategorik veya teritoryal kavramlar olmanın ötesinde ilişkisellikle betimlenmeye başlanmıştır (Tuncer, 2012).

Özellikle 1990'lı yıllar sonrasında ulusaşırı ve yerelaşırı siyasal, ekonomik ve kültürel bağlantı ve pratikler üzerinde duran çok sayıda araştırma, Çizelge 1.1'de görüleceği gibi; düşük ücretli hizmet işlerinin küreselleşmesi, yerel/küresel kimlik performansları, bölgesel ve ulusaşırı göç akışları, küresel seks ticaretinin hızlanması göçmen kadınların kentteki durumu gibi konular üzerine yapıldı. Bu konuların ağırlık kazanması hem değişen coğrafya anlayışı hem de Anglo-Amerikan coğrafya geleneğinin Batı dışı bilgi ve deneyimle ilişkilenmesi sayesinde mümkün olmuştur (Tuncer, 2012).

McDowell'ın üçüncü kategorisi olan Ussalcılık sonrası (postrasyonalist)/ Postmodernist yaklaşımda, hem feminist ussalcı paradigma, hem de ussalcılık karşıtı "kadın öznesi" reddedilir. Artık kadın ya da erkek öznenin yerinde, merkezsiz, kısmî, kırılgan, süreksiz kimlikler nosyonu yer almaktadır. Farklılıkla birlikte, "sürekli olarak yenilenen ve çözülen farklılıklar" meselesi ön plandadır (Alkan, 2015). Bu dönemde diğer akademik disiplinlerde de yaşandığı gibi, bu 'farklılık'ın nasıl teorize edileceği sorusu feminist coğrafyacıların da temel meselesi haline gelmiştir (Tuncer, 2012). Ussalcılık sonrası yaklaşımla ilgili en önemli tereddüt; toplumsal cinsiyet kategorisinin terkine dair isteksizlikti. Birçok feminist postmodern "öznenin ölümü" iddiasının, beyaz - batılı - ayrıcalıklı - erkeklerin endişelerinden kaynaklandığı yönündeki kuşkularını ifade ettiler (Alkan, 2015).

Batı'da feminist coğrafya alanındaki tüm bu teorik ve epistemolojik tartışmaların yanında, Türkiye'de feminist coğrafya alanına baktığımızda kısıtlı bir literatürle karşılaşmaktayız. Çizelge 1.1'de Batı'da izlerini gördüğümüz feminist coğrafyanın dönemsel olarak Türkiye'de böylesi bir çeşitlilikle takip edilebilmesi mümkün olmamaktadır. Öte yandan bu durum, kadın, kent ve mekan üzerine bu coğrafyada çalışılmadığı anlamına da gelmemelidir. *Kadınların Coğrafyası* Nazmiye Özgüç'ün 1998 yılında yayınladığı, kadın ve coğrafya çalışmalarını özetleyen kitabı, kaynak kitap olarak tek olma özelliğini sürdürmektedir (Özgüç, 1998). Ancak bu çalışma feminist coğrafya perspektifinden hazırlanmış bir çalışma değil, kadın ve coğrafyanın kesiştiği alanları öne çıkaran ve özetleyen bir çalışma niteliğindedir. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet çalışmaları, kadın çalışmaları, siyaset bilimi ya da sosyoloji bölümlerinden araştırmacı ve akademisyenlerin, feminist coğrafya olarak adlandırılmasa da bu alan kapsamında değerlendirilebilecek çalışmaları bulunmaktadır (Alkan, 2005; Arık, 2009; Cantek, Ulutaş ve Çakmak, 2014; Hatiboğlu Eren, 2014; Mills, 2007; Sirman, 1995; Tulaz, 2008; Tuncer, 2012; Zeybek, 2011). Bu tür çalışmaların farklı örneklerinin derlendiği "Cins Cins Mekan" (Alkan, 2009) adlı kitap bu disiplinler arası perspektiften kadın ve mekan çalışmalarının bir ürünü olarak az sayıdaki derlemeden biridir. Burada adı geçen çalışmaların yanı sıra, kadın mekan temasında hazırlanmış başka çalışmalar da bulunmaktadır, ancak bu çalışmanın iddiasına paralel olarak, mekan ve toplumsalın birbirlerini karşılıklı ve sürekli olarak inşa eden süreçler çerçevesinde ele alan çalışmalara sınırlı olarak rastlanmaktadır.

Türkiye'de bugüne kadar kent yaşamı ve kentsel mekanı toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alan çalışmaları Ayten Alkan "Şehircilik Çalışmalarının Zayıf Halkası: Cinsiyet" başlıklı makalesi ile özetlemektedir (Alkan, 2012). Aynı makalede Alkan, önemli bir incelemesinin sonuçlarını paylaşır: ODTÜ Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı (KBAM) kapsamında hazırlanan 1920'lerden 2000'lerin başlarına kadar olan 80 yıllık literatürü tarayan bir raporu incelediğinde farklı dönemlerde öne çıkan 31 konu başlığı ve bunlarla ilişkili görülen 981 yayının kategorize edildiğini, ancak bu 981 yayından "sosyal içeriği" dikkate alındığında sadece ikisinin 'kadın konusunu' ele aldığına işaret etmektedir (Alkan, 2012). Bununla birlikte giderek artan sayıda makale ve lisansüstü tez çalışması bu alana olan katkıları arttırmakta, yapılan özgün saha araştırmalarına dayalı çalışmalar Türkiye'nin toplumsal cinsiyet ve mekanla ilişkili özgün yanlarını sergilemektedir.

Türkiye'de feminist coğrafya alanında yapılan ve yapılacak olan çalışmalar, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin mekanla ilişki olarak görünürlüğü ve bu iki toplumsal sürecin birbirlerini nasıl inşa ettiğinin anlaşılması, eşitsiz güç ilişkilerinin görünürlük kazanması ve bu çalışmaların işleniş biçimlerini ortaya koyabilmesi açısından çok önemlidir. Bu tez çalışmasında, kadınların deneyimlerinin merkeze alınması; farklı sınıfsal ve kültürel toplumsal gruplardan kadınların deneyimlerindeki farklılıkların yansıtılması; konut öykülerine paralel yaşam öykülerinin analiz edilmesi açısından bu çalışma yaklaşımsal olarak yukarıdaki kategorilendirmeler içinde duruş noktası kuramının yaklaşımına yakın bir noktada bulunmaktadır. Ancak çalışmayı tümüyle tek bir yaklaşımsal kategori altından değerlendirmek mümkün değildir. Bir yanıyla kadınların deneyimlerinin çeşitliliği üzerinde dururken, diğer yandan da güvenlik konusunda yaşadıkları endişenin erkek şiddetiyle bağlantısı noktasında ortak baskıları deneyimledikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu yanıyla da feminist ussalcı yaklaşımın alanına yakınlığı öne çıkmaktadır.

1.3.2. Kamusal-Özel İkiliğine Cinsiyet ve Mekan Üzerinden Bakmak

Kamusal özel alan ikiliği, bu tez kapsamında özellikle iki farklı bölümde kendine önemli yer bulmaktadır. Her iki bölümde de bu ikiliğin ele alınış biçimi aralarındaki sınırları keskinleştirmek ve birbirinden bağımsız işleyen alanlar gibi görmek yerine, sınırlarındaki geçişkenliğe dikkat çekmek yönündedir. Kadınların kamusal alanda erkek şiddetinden duydukları endişe ve korkunun, özel alanda yaşadıkları şiddetle ilişkisi kamusal özel alan ikiliğine dikkat çeken bir tartışma alanıdır. Bu ikilikle

bağlantılı diğer bir tartışma alanı ise kadınların yaşadıkları çevrede, ev, sokak ve mahalle sınırlarının, sosyal ilişkileri üzerinden geçişken sınırlara sahip olması üzerinedir. Her iki tartışmanın da tezin farklı bölümlerinde işlenmesi, bu ikiliğin sınırlarını sorgulamamız ve geçişkenliği üzerine yapılan çalışmalara bakmamızı gerektirmektedir.

Bilindiği gibi 17. yüzyıldan bu yana Batı siyasal düşüncesinde, yaşamın özel-kamusal alan olarak ayrı şekilde kavramsallaşması merkezi bir yere sahip olmuştur (Okin, 1998). Meseleye toplumsal cinsiyet perspektifinden baktığımızda Michelle Rosaldo ve Louise Lamphere'in iddiasına göre toplumsal cinsiyete dayalı hiyerarşik bir kamusal/özel ayırımı bütün toplumlarda kadınlarla erkekler arasındaki ilişkileri anlamak için gerekli çerçeveyi oluşturmaktadır (Acar-Savran, 2013). Bu iddia her iki alandaki toplumsal cinsiyet inşalarını anlamak açısından önemli bir zemin yaratmaktadır. Ancak zamanla bu ikiliğin modern kapitalist toplumlara özgü olduğunu savunanlarla böyle bir bölünmeyi bütün insan toplumlarının yapısal bir özelliği olarak görenler arasında önemli ayrışma yaşandı (Acar-Savran, 2013). Bu tartışmanın tehlikesi, kamusal özel ikiliğinin modern kapitalist toplumlarda ve ilişkilerde ortaya çıktığı şeklinde genellenerek bazı kadınları görünmez kılmasıydı (Acar-Savran, 2013). Örneğin; ev dışında çalışmasına rağmen herhangi bir kamusallaşma yaşamayan kadınlar olabildiği gibi, ağırlıkla ev ve çevresinde vakit geçirip mahallesindeki kadınlarla önemli bir kamusallık gerçekleştiren kadınların görülmemesi gibi.

1990'larda, coğrafyacıların hevesle karşıladıkları, kent çalışmalarının odaklandığı temel konulardan biri, kentsel kamusal alanın maddi ve temsili boyutları ve sosyal kimlikler ve vatandaşlık için etkileri üzerine eleştirel perspektiflerin geliştirilmesiydi. Feminist çalışmalar da kamusal alanı cinsiyetli okuyarak, bu alanın kadınlar açısından baskıcı ve düzenleyici bir alan mı yoksa kadınları özgürleştirici bir alan mı olduğu sorgusunu yeniden gündeme alabilmiş oldu (Bondi & Rose, 2003:235)**.** Bir başka deyişle, özel alana hapsolduğu düşünülen kadınların kamusallaşma biçimleri, benzer şekilde kamusal alana çıkarak özgürleştiği varsayılan kadınların yaşadığı sosyal kontrol ve baskı, bu ikiliğin gerek evrenselliği gerekse geçişsizliği aleyhinde örnekler sergilemiş oldu. Bu örneklerden birinin de Julia Marcus'un İzmir'de gerçekleştirdiği çalışma: Marcus, kadınlarla erkeklerin ayrı mekanlarda var olduklarını, ancak bunun bildik anlamda bir kamusal özel ayrımına denk

düşmediğini, çünkü hem kadınların hem de erkeklerin kendi kamusal ve özel alanları olduğunu aktarmaktadır (Marcus, 1992:108-109'dan aktaran Bora, 2010:534). Benzer şekilde Kuzguncuk'ta yürüttüğü çalışmada Amy Mills de kadınların fal bakarak, birbirlerinin evinde komşuluk üzerinden kurdukları kadın kamusallığına işaret etmektedir (Mills, 2007). Bu çalışmaların da desteklediği ve Bora'nın da ifade ettiği gibi "Kadınların özel alana kapatılmış kurbanlar oldukları doğru değil ama onların kamusal güçlerinin erkeklerinkiyle eşit olmadığı da açık." (Bora, 2010:534).

Bu çalışmada ele almak istediğim konulardan biri kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin mekan üzerinden görünürlük kazanan durumlarını anlama çabası, diğer yandan da kadınların da ne tür taktikler geliştirdiklerini açığa çıkarmaktır. Dolayısıyla kamusal-özel alan ikiliği de yukarıdaki tartışmadan çıkarabileceğimiz gibi, bu eşitsizlikleri ya da baş etme yöntemlerini açığa çıkarmakta sorgulanabilecek sınırlara, geçişkenliklere sahiptir.

1.4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmanın araştırma yöntemini belirleme öncesinde incelediğim çeşitli araştırmalar ve okuduğum yöntem kaynakları arasında, çalıştığım alanla en yakından ilgili olan ve benim de bugüne kadar kadın çalışmaları ilgim ve deneyimimle yakınlık duyduğum feminist araştırma yöntemi oldu. Feminist araştırma yöntemi üzerine okuyup düşünürken, sorulmuş bazı soruları ben de çalışma yöntemi açısından tekrarladım:

> "Sınırları belirlenmiş feminist araştırma yöntemi var mı? Geleneksel yöntemlerden feminist araştırma yöntemini farklılaştıran ne? Feminist gelenekler araştırma yöntemleri ve tekniklerine, bunlardan hareketle elde edilen bulgulara, oluşturulan teorilere ne tür eleştiriler getiriyor? Feminist araştırma sürecinde araştırmacı-araştırılan ilişkisi nasıl olmalı? Bu süreçte bir deneyim olarak duygunun önemi nedir?" (Akgökçe & Çakır, 1995:7)

Bu sorular araştırma sırasında ve sonrasında üzerinde düşündüğüm ve okuduğum konulardan oldu. Sandra Harding'in ifade ettiği gibi araştırma yönteminin salt kendisine bakmak, hedeflenen feminist araştırmanın özelliklerini tanımlamaya ya da onları yerli yerince kullanmaya yardımcı olmamaktaydı (Harding, 1995:36). Bununla birlikte feminist araştırma yöntemini farklı kılan ilkeler çalışmanın nasıl ilerleyeceğini, erişeceğim bulguları ve bunları yorumlamamı da etkileyecekti:

1. Erkekler üzerinden yapılan araştırmaların insan deneyimlerinin tümünü temsil ettiği fikrine karşı çıkılmaktaydı,

2. Feminist kadınlar tarafından diğer kadınlar için yapılan, kadın üzerine odaklanmış araştırma olarak tarif edilmekteydi, (Stanley & Wise, 1995)

3. Objektifliğin mümkün olduğu, hatta arandığı fikrine eleştiri getirmekte, tarafsız, nötr, uzak bir araştırmacı olmak yerine, araştırma sürecinin karşılıklı ilişkileri üzerine odaklanmaktaydı,

4. Kadınlar için yapıldığı varsayılmakta ve bu yüzden bilgi üretimi yoluyla kadının bağımsızlık hareketine de katkı sunmaktaydı. (Harding, 1995; Mies, 1995)

Araştırma sırasında yapmaya çalıştığım; sınırları belirlenmiş, formüller öneren bir feminist araştırma yönteminin varlığını araştırmak yerine, Gillian Rose'un (1993) da önerdiği gibi feminist araştırma yöntemini birçok yöntemin bir arada kullanımı olarak ele almak şeklindeydi.

Feminist araştırma yöntem okumaları yanı sıra, etnografi, sözlü tarih ve niteliksel araştırma yöntemlerini içeren kaynak kitapları inceledim (Akgökçe & Çakır, 1995; Caunce, 2001; Gökçe, 1992; Garfinkel, 1967; Geertz, 1990; Gill & Riain, 2002; Şentürk & Yardımcı, 2010; Thompson, 1999). Bu çalışma yöntemlerinin her birinden belli araçları biriktirerek ilerledim. Bununla birlikte bu araştırma için incelediğim bölgelerden birinde (Kadıköy), bekar bir kadın olarak yaşıyor olmam çalıştığım konuyla kurduğum ilişkide belli motivasyonlara sahip olmamı sağladı. Feminist araştırma yönteminin ilkeleri ve oto etnografinin kesiştiği alanlardan biri de yaklaşımsal olarak değerden arınmış araştırma önermesini reddetmesiydi. Bu noktada tez araştırma alanının hem kendi deneyimlerime hem de hayatımda tanık olduğum diğer bekar kadın yaşamlarına olan yakınlığı, araştırma sürecine Clifford Geertz'in kavramları ile ifade edecek olursam 'bekar kadın olma'nın 'deneyim yakın' bir kavram olması açısından avantajlarını sağladı:

"Deneyim – yakın" bir kavram, kabaca, bir bireyin – bu, bir hasta, bir denek, bizim alanımızda ise bir muhattap olabilir- kendisinin ya da yakınlarının ne gördüğünü, duyumsadığını, düşündüğünü, imgelemlediğini tanımlamak için doğallıkla ve çabasızca kullandığı ve başkaları tarafından kullanıldığında hemen ve kolayca anladığı bir kavramdır. Deneyim-uzak bir kavram ise, çeşitli türden uzmanların – psikanalist, deneyci, etnograf hatta rahip ya da ideolog - kendi bilimsel, felsefi ve pratik amaçlarını anlatmak için kullandıkları bir kavramdır. Deneyim-yakın kavramlarla sınırlanmak, bir etnografı, anlık durumlarda çaresiz ve konuşma diline takılıp kalmış bırakabilir. Buna karşılık, deneyim-uzak kavramlarla sınırlanmak, onu soyutlamalara saplanmış ve mesleki dile boğulup kalmış duruma sokabilir. Asıl sorun, iki tür kavramın antropolojik çözümlemelerde hangi rolleri oynadığıdır." (Geertz, 1990:46)

Çocukluğumdan beri ailemden bekar kadınların ve onların sosyalleştikleri çevrelerindeki başka bekar kadınların yaşamlarına tanık oldum. Kimi evlenip boşanmış, kimi hiç evlenmemiş ama yalnız, kimi de eşini kaybetmiş olan bu kadınlar kentin farklı yerlerinde, farklı sınıfsal ve kültürel çevrelerde birbirlerinden başka hayatlar sürmekteydiler. Bununla birlikte onların yaşamlarını ortaklaştıran, ailelerle değil de çoğunlukla kendi aralarında sosyalleştikleri zamanlarda paylaştıkları konular vardı. Bu konular, kadın olmak dışında bekar kadın olmanın farklı bir hal olduğunu ve başka şekillerde deneyimlendiğini sezmeme neden olmuştu. Dolayısıyla bekar kadınlarla çalışma arzumun altında, uzun zamandır bolca gözlem yaptığım bu grubun olmasının tesadüf olmadığını söylemeliyim.

1.4.1. Araştırma Alanının Belirlenmesi ve Pilot Araştırma

İstanbul'un mekansal ayrışma haritalarını özellikle ulusal nüfus sayım verilerini kullanarak elde eden coğrafyacılar (EK A), dünyada başka pek çok şehirde olduğu gibi, Istanbul'da da her geçen gün daha belirgin hale gelen bir mekansal ayrışma deseni olduğunu yaptıkları çalışmalarla göstermektedirler (Işık & Pınarcıoğlu, 2009; Güvenç & Işık, 1996; Güvenç, 2000). Araştırmaya başlarken sorduğum soruların cevaplarına ulaşmak için görüşeceğim kadınların İstanbul'da ikamet yerleri açısından belli bir öbekleşme olup olmadığını İstanbul genelindeki dağılımlarıyla görmenin, keşifsel bir araştırma ile başlamanın uygun olabileceğini düşündük. Bu amaçla TUİK 2000 Nüfus Sayım Sonuçlarının %5'lik örneklemi ile İstanbul'da yaklaşık 350.000 nüfusluk bir veri tabanı üzerinden STRATA adlı örüntü tanıma programı sayesinde, Prof.Dr. Murat Güvenç'in danışmanlığı ve 2013 yılında İstanbul Şehir Üniversitesi Şehir Araştırmaları Merkezi'nde çalışan araştırmacıların desteğiyle, "geniş alanlı araştırma" (extensive survey) gerçekleştirdik. İlk olarak İstanbul'da yaşayan, evli olmayan ve hanehalkı reisi kadınların eğitim durumlarına göre dağılımlarını sayılarla gösteren Çizelge 1.2'yi elde ettik ve inceledik.

Çizelge 1.2 : 2000 nüfus sayımı %5'lik örneklemi üzerinden belirlenen ilçe bazlı Hanehalkı reisi kadın nüfus alt kümesinin STRATA programı ile mütekabiliyet analizi elde edilmiş permute korespondans tablosu

Hanehalkı Reisi Kadın Nüfusun Eğitim Durumuna Göre İlçe İlçe Dağılımı

İlçe Grupları		Lisansüstü 11	Fakülte 10	Yüksek Okul 9	Lise Dengi 8	Lise 7	Orta okul 5	İlkokul terk 2	İlkokul 3	Okuma Yazma Bilmeyen 1	Toplam
Adalar	1	0	4	0	1	5	0	0	2	1	13
Bakırköy, Beşiktaş, Kadıköy, Sarıyer, Şişli, Üsküdar	18	153	700	223	168	716	251	95	560	134	3000
Maltepe	15	5	45	20	26	107	38	23	123	27	414
Fatih, Büyükçekmece	16	14	95	47	29	161	67	38	235	56	742
Silivri, Şile	5	1	0	6	1	6	6	3	14	6	43
Zeytinburnu	8	3	9	11	5	14	12	11	61	18	144
Beykoz	11	5	16	7	4	23	15	12	72	19	173
Avcılar, Bahçelievler	19	4	40	19	19	105	65	21	199	46	518
Eminönü	3	0	3	1	1	2	1	2	6	3	19
Güngören	12	1	12	4	7	43	25	15	88	20	215
Kartal	14	1	21	8	14	52	33	13	146	39	327
Çatalca	2	0	0	1	1	0	0	0	24	0	26
Tuzla	6	1	5	1	0	6	10	3	21	10	57
Bağcılar, Esenler, Gaziosmanpaşa, Küçükçekmece, Pendik, Ümraniye	17	10	63	58	47	188	140	127	897	299	1829
Eyüp	9	0	10	3	2	18	12	19	78	29	171
Sultanbeyli	4	0	1	0	2	1	0	5	15	9	33
Beyoğlu	10	5	24	12	4	34	18	23	107	28	255
Kağıthane	13	1	12	5	5	30	19	10	124	30	236
Bayrampaşa	20	0	1	2	2	10	11	4	59	18	107
Toplam		204	1061	428	338	1521	723	424	2831	792	8322

Çizelge 1.2'ye göre İstanbul'da yaşayan hanehalkı reisi kadın nüfusun dağılımına baktığımızda, en yüksek oranda bu profilden nüfusa sahip iki ilçe grubu hakkında şu bilgilere sahip olduk:

1. Hane halkı reisi kadın olup, eğitim durumuna göre ilçe ilçe bu nüfusun dağılımını görebileceğimiz tablo oluşturuldu. Bu tabloya göre, "Bakırköy, Beşiktaş, Kadıköy, Sarıyer, Şişli, Üsküdar" ilçeleri birbirine benzer profillere yakınlıkları ile bir grup olarak belirdi. Bu ilçe grubu seçili profilde İstanbul'un %36'sına sahip olmakla birlikte (EK B), her yüz lisansüstü derece sahibi hanehalkı reisi kadının 75'ini, fakülte mezununun 66'sını, yüksekokul mezununun 52,1'ini, lise dengi mezununun 49,7'sini ve lise mezununun da 47,1'ini barındırmaktadır. Bu bilgiler bize bu ilçe grubunda yaşayan hanehalkı reisi kadın olan nüfusun yüksek bir eğitim düzeyine sahip olduğunu ya da yüksek öğrenim düzeyi yüksek olan hanehalkı reisi kadın nüfusun bu ilçelerde yaşamayı tercih ettiğini göstermektedir.

2. Bunun yanı sıra tablodaki ikinci önemli gruplaşma şu ilçelerin birlikteliğinden oluşmakta: "Bağcılar, Esenler, Gaziosmanpaşa, Küçükçekmece, Pendik, Ümraniye". Bu ilçe grubu toplam hanehalkı reisi kadın nüfusun %22'sini barındırmakta ve bu nüfus içinde her yüz ilkokul terkin 30'u, ilkokul mezununun

31,7'si, okuma yazma bilmeyenin 37,8'i de yine bu ilçe grubunda barınmaktadır. Bu veriler bize, bu ilçe grubunda yaşayan hane halkı reisi kadın olan nüfusun düşük bir eğitim profiline sahip olduğunu göstermektedir.

Çizelge: 1.3. 2000 nüfus sayımı %5'lik örneklemi üzerinden belirlenen ilçe bazlı hanehalkı reisi kadın, evli olmayan ve kiracı nüfus alt kümesinin STRATA programı ile mütekabiliyet analizi elde edilmiş permute korespondans tablosu

HHR, Kadın, Kiracı, Evli Olmayan, Eğitim Durumu(2000)

		10	F	L	oD	Y	LD	IO ve O	I	B-	bmz	
	title	11	10	7	6	9	8	5	3	2	1	
Beşiktaş	1	21.9	14.7	9.9	9.5	9.0	4.1	4.7	2.4	2.3	1.0	6.1
Kadıköy, Şişli, Üsküdar	11	42.2	43.2	33.3	42.9	33.9	34.5	26.5	19.7	19.6	12.5	26.6
Bakırköy, Maltepe	12	4.7	9.1	11.8	4.8	7.9	12.8	6.7	6.7	3.2	4.0	7.5
Fatih, Sarıyer, Büyükçekmece	10	14.1	11.6	13.6	9.5	17.5	14.9	11.7	13.1	14.6	13.1	13.2
Adalar, Bahçelievler, Kağıthane, Sultanbeyli	9	3.1	4.6	8.6	4.8	5.1	8.1	8.7	9.4	9.1	9.9	8.2
Kartal	7	1.6	1.9	2.9	0.0	2.3	4.7	3.0	5.1	2.7	3.4	3.5
Avcılar, Silivri	6	0.0	1.3	2.4	4.8	1.1	1.4	3.7	3.7	1.4	2.6	2.6
Beykoz, Pendik, Tuzla, Zeytinburnu	8	3.1	1.9	3.9	9.5	6.8	6.1	5.7	8.7	9.1	7.9	6.3
Eyüp	4	0.0	1.1	1.0	4.8	0.6	0.0	0.7	2.8	0.5	2.4	1.6
Bayrampaşa, Çatalca	5	0.0	0.2	0.5	4.8	1.1	1.4	1.0	3.0	0.9	2.8	1.7
Bağcılar, Beyoğlu, Eminönü, GOP, Güngören, Küçükçekmece, Ümraniye	3	9.4	9.9	11.6	4.8	13.6	12.2	27.5	22.9	33.3	35.7	20.8
Esenler	2	0.0	0.6	0.5	0.0	1.1	0.0	0.0	2.4	3.2	4.8	1.8
		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Yine 2000 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre Çizelge 1.2'yi oluşturan profile ek olarak kiracı ve evli olmayan kategorilerini de eklediğimizde Çizelge 1.3'ü elde ettik. Çizelge 1.3'te dikkat çeken özellikte 3 farklı ilçe grubundan söz edebiliriz:

1. "Bağcılar, Beyoğlu, Eminönü, Gaziosmanpaşa, Güngören, Küçükçekmece, Ümraniye" bir ilçe grubu oluşturmaktadır ve bu grup İstanbul'da hanehalkı reisi, bekar, kadın kiracıların %20,8'sini barındırmaktadır (EK B). İstanbul'da hanehalkı reisi, bekar, kadın kiracı okuma yazma bilmeyen kadın nüfusun % 35,7'i bu ilçe grubunda yaşamaktadır. Yine İstanbul'da hanehalkı reisi, bekar kadın kiracı ilkokul terk nüfusun % 33,3'ü, ilkokul mezunlarının % 22,9'u, ilköğretim ve ortaokul mezunlarının % 27,5'i bu ilçe grubunda yaşamaktadır. Bu veri bize, hane halkı reisi kadın olup, kiracı olarak evli olmadan yaşayan kadınların bu ilçe grubunda düşük eğitim profiline sahip olduklarını göstermektedir.
2. "Fatih, Sarıyer, Büyükçekmece" ilçe grubu toplam hanehalkı reisi, bekar, kadın kiracı nüfusun % 13,2'üne sahip olduğunu görmekteyiz. Hemen her eğitim seviyesinden eşit miktarda bir nüfus dağılımına sahiptir ve biri diğerinin oransal olarak belirgin bir şekilde önüne geçmemektedir.
3. "Kadıköy, Şişli, Üsküdar" ilçe grubu toplam hane halkı reisi, bekar, kadın kiracı nüfusun %26,6'ine sahiptir. Yüksek eğitim seviyesinden hane halkı reisi,

bekar, kadın kiracı nüfusuna sahip kadınların yerleşik olduğu bir ilçe grubu olarak belirmektedir.

Yaptığımız bu geniş alanlı araştırma çalışmasına paralel olarak, araştırma yöntemi üzerine okumalar ve araştırma sahasına bakmak üzere belli kavramlara odaklanarak, araştırma sorularını gözden geçirdim. Bu sorular kimi zaman dışlanma ve toplumsal cinsiyet, kimi zaman da kentsel dışlanma üzerine odaklanmaktaydı. Sonunda kiracı kadınların kentte konut seçim ölçütlerini ve bunların arkasındaki örtülü nedenleri anlamak üzere geniş bir çerçeveden yola çıkmanın çalışmanın başlangıcı için daha faydalı olacağına inanarak, taslak bir yarı yapılandırılmış soru formu hazırladım. Soru formunda ucu açık ve yönlendirici olmayan sorularla, ağırlıkla kadınların nasıl konut seçtikleri, yaşadıkları evleri nasıl buldukları, ev ararken hangi yöntemleri tercih ettikleri üzerine konuşmayı amaçladım. Ev değiştirme ve evle ilgili hikayeler, kadınların üzerine konuşmakta çok tereddüt etmedikleri konular olduğundan, görüşmelerin de sohbet şeklinde sürmesine daha fazla imkan vermekteydi. Araştırmacı olarak aslında merak ettiğim sorular sorduklarımdan daha fazla, sormadığım kadınların yaşam öykülerinin ayrıntıları üzerineydi. Dolayısıyla gerçekleştirdiğim derinlemesine görüşmelerde, görüşmenin elverdiği çerçevede, mümkün olduğunca az müdahale ile kadınların konut öyküleri üzerinden yaşam öykülerini kayıt altına almaya çalıştım.

Gerçekleştirdiğim pilot görüşmeler, araştırma sahasında bakmak istediğim konu alanlarına giderek daha da yaklaşmama imkan tanıdı. Kent yaşamında kadın olmakla ilgili olarak konut seçim sürecinden farklı olarak, kadınların anlatmak istedikleri başka konular olduğunu fark ettim. Bununla birlikte kadınların anlatımında bekar olmanın kentte yaşamanın farklı bir türü olduğu ve kadınların da bu farklılığı yaşamlarında çok belirgin biçimlerde deneyimlediklerini gözledim. Dolayısıyla bekar kadın olmak mekanla ilişkili ele alındığında, konulan sınırlar üzerinden deneyimleri anlamama imkan tanıyordu. Kadınların ev ve çevresiyle ilgili anlatımları kentle kurdukları sınırların da çerçevesini çiziyordu. Yukarıdaki göstergeler ışığında öncelikle Kadıköy, Beşiktaş, Şişli ve Üsküdar bölgelerinden evli olmayan, hanehalkı reisi ve kiracı 10 kadınla pilot olarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdim[3]. Görüşmeler sırasında hazırlanan taslak görüşme formunda hangi soruların revize

[3] Pilot görüşmeleri gerçekleştirdiğim sırada henüz hangi ilçelerde araştırmayı yapacağım netleşmemişti. Bu görüşmeleri, hazırladığım yarı yapılandırılmış soru formunun değerlendirmesi ve araştırma başlangıç sorularımın ne kadar anlamlı olduğunu değerlendirmek üzere bu dört ilçede yaptım.

edilmesi gerektiği, görüşme süreleri, görüşmecilere araştırmayı açıklama şekli üzerine çalıştım. Böylece hem çalışma alanı ile ilgili bazı ön bilgilere ulaşmak mümkün oldu, hem de araştırma araçlarını gözden geçirme fırsatı bulmuş oldum. Tezi yazarken, gerçekleştirdiğim bu on pilot görüşmedeki kadınların anlatımlarından da zaman zaman yararlandım.

Ön araştırma niteliği taşıyan bu görüşmeler, araştırma çerçevesinin ve araştırma temel sorusunun yön değiştirmesinde, kendine başka bir yol bulabilmesinde kritik rol oynadı. İstanbul'da bekar kadınların, konut kiralama süreçlerinde yaşadıkları ayrımcılıklar olup olmadığına odaklanırken, pilot görüşmelerde kadınların anlatımında buna ipucu verecek nitelikte nerdeyse hiçbir ifade ile karşılaşmadım. Diğer bir sorum da kadınların konut bölgesi seçiminin arkasında yatan örtülü nedenleri araştırma üzerineydi. Bu konuyla ilgili sorduğum sorular ya da kadınların anlatımlarından kesitler de araştırmayı çok sınırlı tutma ve bildik açıklamalara yönlendirme riski barındırmaktaydı.

Bekar, hanehalkı reisi ve kiracı kadın kategorileri ile ortaklık yakalayabileceğim ölçüde bir grup hedeflemiş oldum. Hanehalkı reisi kategorisi ile evin geçimini sağlayan yani çalışan kadınlara odaklanmaktaydım. Görüştüğüm kadınların bir kısmı aileleriyle yaşasalar da evin geçimini sağlayan konumdaydılar. Bunun dışında engelli maaşıyla geçinen ya da düzensiz işlerde çalışan kadınlar da bulunmaktaydı. Kiracı kategorisi, kadınların hareketliliklerini anlayabilmek ve taşınma imkanına sahip olup olmadıklarını ve bu konumun sosyal ilişkileri üzerindeki belirleyiciliğini anlamak açısından önemli bir kategoriydi.

Pilot görüşmelerin ve yukarıda sonuçları paylaşılan geniş alan araştırmasının tamamlanmasının ardından, araştırmanın hedeflenen kategoride en fazla kadının bulunduğu, eğitim profillerine göre farklılaşan üç ilçede yürütülmesi kararlaştırıldı: Kadıköy, Bağcılar, Sarıyer.

1.4.2. Görüşmecilere Ulaşma Yöntemi

Araştırmanın gerçekleştirildiği üç ilçede de araştırma grubunu oluşturan bekar kadınlara farklı şekillerde ulaşabildim. Bu kadınlara ulaşma şeklim, önemli ölçüde bu kadınların kimler olduğunu ve kuşkusuz benimle kurdukları ilişkinin de içeriğini belirlemiş oldu. Dolayısıyla hangi ilçede kadınlara ulaşmak için nasıl bir yol izlediğimi anlatmanın bu açıdan önemli olduğunu düşünüyorum.

Kadıköy'de görüştüğüm kadınların tümüne araştırmada görüşmeci profilini tarif ettiğim tanıdıklarımın tanıdıkları üzerinden, eposta zinciriyle ve sosyal medyadaki paylaşımlarla ulaştım. Kadıköy'de görüştüğüm kadınlar yaptığım çalışmanın bir doktora araştırması olduğunu, üniversiteden geldiğimi ve bu çalışmayı ne amaçla yaptığımı bilen yüksek eğitimli ve çalışan kadınlardı. Bekar yaşama deneyiminin paylaşılması onlar açısından sakıncalı olan, utanılacak bir deneyim değildi. Dolayısıyla konut hikayelerini anlatırlarken, yaşam tarzları ile ilgili olarak gayet açık davrandıklarını gözlemledim. Bu arada Kadıköy benim çocukluğumdan beri yaşadığım ilçe olmasından ötürü, görüşme yaptığımız yerler, anlatılanlar, kadınların yer anlatımları benim açımdan tanıdık bir yerde olmanın güvenini ve rahatlığını sağlıyordu. Sanki kendi evimde, evimle ilgili konuşuyor gibiydim. Kadıköy'de Ocak-Mart 2014 arasında 12 kadınla görüştüm. Görüşmeler genellikle Kadıköy'de çeşitli kafelerde yapıldı ve tümünde ses kaydı alındı. Kadıköy'de görüştüğüm kadınların önemli bir kısmı, araştırma konusundan bahsettiğimde ve soruların neyle ilişkili olduğuna dair bir fikir oluşturduklarında, kendilerinin herhangi bir baskıya maruz kalmadıklarını, Kadıköy'de "benim araştırdığım tür" sınırlamaların olmadığının altını çizdiler. Bununla birlikte mahalledeki davranışları ve yaşam biçimlerinin detaylarını anlattıkça, görüşme sonunda kendilerini belli şekillerde kısıtladıklarını, o kadar da özgür ve rahat olmadıklarını fark ettiklerini ifade ettiler.

Bağcılar'a bu araştırma öncesinde en son 20 yıl önce gitmiştim. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün kadınlarla ilgili bir araştırmasında anketör olarak çalışıyordum ve sokak isimlerinin dahi olmadığı Bağcılar'da verilen adresleri bulmaya çalışıyordum. O kadar zaman sonra Bağcılar'a metro ile ulaştığımda, hatırladığım Bağcılar'dan çok farklı bir ilçe ile karşılaştım. Bağcılar'daki görüşmecilere ulaşmak için tanıdığım herhangi bir bağlantı kişisi yoktu. Bu nedenle öncelikle Bağcılar Belediyesi'nden ismi verilen bir kadın çalışanın aracılığı ile Belediye'de farklı birimlerde çalışan kişilerden randevular almaya başladım. Bağcılar Belediyesi'nin Kadın ve Aile Kültür Sanat Merkezi yöneticisi ile ve Belediye'deki diğer yetkililerle yaptığım görüşmelerden aradığım kadınlara ulaşamayacağımı ya da ulaşabilmem için gerekli kolaylıkların tanınmayacağını anladım. Ancak bu sırada yaptığım araştırmadan bahsederken, görüştüğüm yetkililerin "bekar kadın" kategorisi ile ilgili tepkileri ya da Belediye sınırları içinde yaşayan kişiler hakkında verdikleri yorum ve değerlendirmeler de

benim açımdan önem taşımaktaydı. Bu gözlemlerimden özellikle aile ve bekarlıkla ilgili bölümde daha detaylı olarak bahsedeceğim. Bağcılar'da Belediye dışında Bağcılar Halk Eğitim Merkezi Müdürü, AKP Bağcılar ilçe kadın kolları başkanı, Bağcılar Belediyesi Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu üyesi, BDP ilçe teşkilat yetkilileri ve kadın kolları teşkilatı ve Bağcılar Cemevi çalışanları ile görüşmeler gerçekleştirdim. Hem bölgeyi tanımak hem de araştırma profilinden kadınlara ulaşma yollarını bulabilmek için bu görüşmeleri yaklaşık iki hafta sürdürdüm. Bağcılar'da görüştüğüm kadınların yarısına BDP aracılığı ile, diğerlerine ise görüştüğüm diğer kurum ve kişilerin bağlantıları ile ulaştım. AKP ya da Bağcılar Belediyesi üzerinden herhangi bir kadınla görüşebilme imkanını bulamadım. Ancak bu durum görüştüğüm kadınların çeşitliliğini tümüyle daraltan bir engel olarak karşıma çıkmadı. Bağcılar'da kayıt alınarak 8 kadınla, kayıt almadan 3 kadınla görüşme yaptım. Görüşmeleri Ramazan ayını da içine alan Temmuz-Eylül 2014 tarihleri arasında gerçekleştirdim. Göztepe'de (Kadıköy) oturan, Fındıklı'da (Beyoğlu) çalışan bir kadın olarak Ramazan ayında bazen iftar saatinden sonra gerçekleştirdiğim görüşmeler bir kadın araştırmacı olarak benim açımdan da önemli bir deneyimdi. Bağcılar'ın mahallelerinden gece dönerken, hem bölgeyi fazla bilmemenin hem de gece geç saatte dışarıda olmanın zaman zaman tedirginliğini yaşadım. Ancak bir yandan da bazı kadınların bana toplu ulaşıma kadar eşlik ederken, mahallelerinde rahat olduklarına tanık oldum. Ramazan ayı olmasından ötürü, iftardan sonra gece sokakta kadın ve erkek çok sayıda insanın olması, tedirginliğini önemli ölçüde azaltan etkenlerdendi. İstanbul'un birbirinden oldukça uzak iki semtinde, aynı gün içinde bulunmak, yaşayanların profili ve fiziki doku açısından da iki farklı dünyada olmak gibiydi. Hem görüşmeye giderken, hem de görüşmeden dönerken kente ilişkin yaptığım gözlemler, kimi zaman bir turistin yabancı bir ülkede yaptıklarına benzer nitelikteydi. Görüşmeler sırasında kadınların ev değiştirme öykülerini anlatmada sakındıkları en önemli konu, İstanbul'a geliş nedenleri oldu. Neden geldiklerini anlatmak istemiyor gibiydiler. Geliş nedenlerini "biliyorsun işte...belli nedenlerle" gibi üstü kapalı anlatmayı tercih ettiler. Geldikleri bölgede yaşanan savaş nedeniyle geçim imkanları kalmayan ailelerin, göç etme nedenlerini anlatmaları bir yabancı ile üzerine detaylı konuşulacak konulardan değildi. Kürt kadınların bu tedirginliğini hissettikten sonra, araştırma konumun odağında bu göç bulunmadığı için, onların anlatımlarını en rahat ettirecek şekilde görüşmelere devam ettim. Soyadlarını özellikle almadım, adreslerini sormadım.

Üniversiteden geliyor olmam, Kürtçe bilmiyor olmam, görünüşüm ve her tür sembollerimle sınıfsal konumum yeterli mesafeyi geliştirmekteydi. Dolayısıyla cevapları da bu mesafe çerçevesinde gerçekleşti. Yaptığım çalışmayı açıkladığımda çoğunlukla bunu tam olarak ne amaçla yaptığımı anlamadıklarını fark ettim. İlk bir kaç görüşme sonrasında "bu çalışmayı yapıp sunduğumda hoca olma imkanımın" olacağını söylemem, görüşmeci kadınlarla aramdaki ilişkinin bir ölçüde farklılaşmasına neden oldu. Bana yardım etmek istediler. Bu anlamda daha yakınlaşmış bir ilişki ve samimiyet hissettim. Öte yandan hayatlarının önemli kesitlerinden bahsettikleri, özel hayatlarının dökümü niteliğindeki bu tip görüşmeleri pek yapmamış kişiler olarak, aralarında görüşme sonunda rahatladıklarını ifade edenler oldu. Buna paralel şekilde, özellikle evliliklerinde şiddet ya da kötü muamele görmüş ve boşanmış kadınların, kendilerini güçlenmiş hissettiklerini anlatanlardan bazıları "şunu da yaz kitabına kadınlar korkmasınlar kocalarından ayrılmaktan, biz güçlüyüz" şeklinde mesaj iletmek isteyenler de oldu. Bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte, kadınların mücadele ettikleri farklı tür ezilmelerin yanında, anlatımları sırasında kendilerinde fark ettikleri güçlenme belki de benim bu çalışmayı sürdürebilme motivasyonumu korumamdaki en etkili faktörlerden oldu.

Sarıyer'deki görüşmelerin bir kısmına kendi tanıdığım aracı kişiler vasıtasıyla bir kısmına da Sarıyer Belediyesi Kadın Koordinasyon Birimi'nin aracılığıyla ulaşmam mümkün oldu. Bunun yanı sıra MSGSU Şehir Bölge Planlama Bölümü'ndeki öğretim üyelerinin daha önce bu bölgede çeşitli çalışmalar yapmış olmaları sebebiyle Derbent Mahallesi muhtarı ile görüşmem ve onun yönlendirmesiyle bir kadınla bağlantı kurmam mümkün oldu. Sarıyer'de 8 kadınla görüşme yaptım. Kadınların yarısı Belediye'ye sosyal destek için başvuruda bulunmuşlardı. Belediye kadınların bilgilerini benimle paylaşmadan önce onların iznini almıştı, dolayısıyla üniversiteden geldiğimi ve araştırma yaptığımı biliyorlardı. Bununla birlikte belediyeden sosyal yardım desteği alma umudunu da taşıyorlardı. Görüşmecilerden biri kayıt alınmasını istemedi. Ayrıca Sarıyer'de 20 yaşına kadar yaşamış ve 1950 sonrası Sarıyer'ini edebi betimlemelerle anlatan Tansu Bele (2011) ile de bir görüşme gerçekleştirildi.

1.4.3. İçerik Analiz Yöntemi

İstanbul'un birbirinden apayrı üç bölgesinde yaşayan bu kadınların, sanırım bu tezin sayfaları dışında, şehirde karşılaşma imkanları pek yoktu. Benim yapmak istediğim de onların anlatımlarından ve kendi gözlemlerimden yola çıkarak, bu kadınların

mekana bağlı olarak ortaklaşan ve farklılaşan deneyimlerini görünür kılmak, onları buluşturmaktı! Bu amaçla, odaklandığım, dikkat kesildiğim ve merkeze aldığım kadınların anlatımları oldu. 28 kadınla üç ilçede gerçekleştirdiğim, 50-120 dakika arası süren görüşmeler deşifre edildi (EK C). Her görüşme sonrası tutulan detaylı gözlem notları gözden geçirildi ve MAXQDA niteliksel veri analiz programı ile içerik analizi yapıldı. Bu analizi yapabilmek için deşifre edilmiş metinler üzerinden yüzlerce kodlama yapıldı. Anlatımlara paralel eşleştirilen bu kodların kendi içlerinde birbiriyle ilişkili olanlar belli temalar altında toplandı. Bu sayede kadınların bahsettikleri ortak temaları ve bu temalar için hangi ilçede hangi kod ve temaların daha fazla kullanıldığını görebilir oldum. Hem araştırma sorularıma yakınlığı, hem de sık tekrar etmesi dolayısıyla ortaya çıkan temalar arasından birbiriyle ilişkili olan üçünü seçtim: Fiziksek Güvenlik, Aile-Bekarlık ve Mahalle. Bu temaları belirledikten sonra sıra kadınların anlatımlarına geri dönerek, kuramsal yapıları nereden kuracağımı keşfetmeye geliyordu. Bu üç temada mekana göre ortaklaşan ve farklılaşan anlatımlara uygun, onları destekleyecek kuramsal çerçeveleri kurguladım.

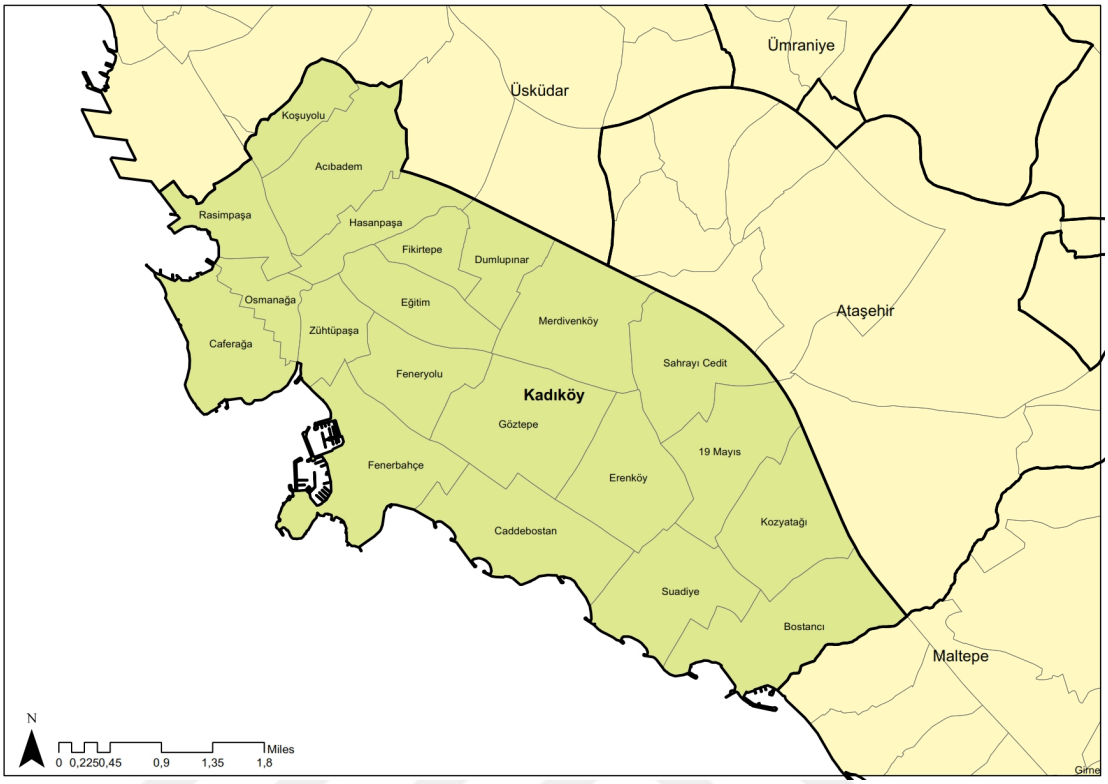
1.5. ARAŞTIRMANIN YÜRÜTÜLDÜĞÜ YERLER

Kadıköy

Kadıköy İstanbul'un Anadolu yakasında olup, İstanbul Boğazı'nın güneyden Marmara girişinin doğusunda kalmaktadır. Doğusunda Maltepe ilçesi, batısında İstanbul Boğazı ve Marmara Denizi, kuzeyinde Üsküdar ve Ataşehir ilçeleri, güneyinde Marmara Denizi ile çevrilidir. Kuzeybatı - Güneydoğu doğrultusunda Haydarpaşa'dan Bostancı'ya yaklaşık 21 km.'lik uzun bir sahil şeridine sahiptir. 25.2 km kare alanda yerleşmiştir.

Kadıköy'ün 21 mahallesi bulunmaktadır: Caferağa, Osmanağa, Rasimpaşa, Koşuyolu, Acıbadem, Hasanpaşa, Bostancı, Caddebostan, Dumlupınar, Eğitim, Erenköy, Fenerbahçe, Feneryolu, Fikirtepe, Göztepe, Kozyatağı, Merdivenköy, Sahrayıcedit, Suadiye, Zühtüpaşa, Ondokuz Mayıs. Kadıköy'deki yerleşimin merkezini oluşturan tarihi merkez, Haydarpaşa Koyu çevresi ile Moda Burnu arasındadır. Bu merkezi yerleşim, yani esas Kadıköy semti kuzey ve kuzeydoğuda demiryolu; doğu da Kuşdili Deresi (Kurbağalıdere) ve Kalamış Koyu, batıda Marmara Denizi ve Haydarpaşa Koyu ile sınırlanmaktadır. Bugün bu alan

Yeldeğirmeni, Moda ve Kadıköy Çarşısı gibi tarihi alanları içeren Rasimpaşa, Osmanağa ve Caferağa Mahalleleri'nden oluşmaktadır. (Akbulut, 2004; Gür, 2006)

Şekil 1.2.Mahalle sınırları ile Kadıköy ilçe haritası.

Araştırmayı yürüttüğüm diğer ilçelere kıyasla Kadıköy, oldukça eski bir tarihi yerleşimdir. Bu nedenle diğerlerinden daha fazla sayıda tarih çalışmasına konu olmuş, daha fazla sayıda yazılı kaynakta bilgisine erişilebilmektedir.

Günümüz nüfus verileri ile kıyaslandığında Kadıköy'ün geçmişte farklı dini cemaate mensup pek çok yaşayanı olduğunu görmekteyiz. 1906-1907 nüfus sayım sonuçlarına göre İstanbul toplam nüfusu 782.227 iken, bunun içinde Müslüman nüfus 370.339 kişiyle %47.34'lük bir orana ulaşmaktadır. 28.090 olan Kadıköy nüfusu içindeki Müslümanların oranı artış göstererek %45'e yaklaşırken, gayrimüslim nüfus içindeki en etkili bölümü oluşturan Rum, Ermeni ve yabancılar %49'a yaklaşan bir nüfus oranına sahiptiler. İstanbul ortalamasının üstünde bir nüfus yoğunluğuna sahip olan gayrimüslimlerin bu bölgede batı türü bir burjuva yaşantısının birçok özelliğine sahip bir mekan yaratmaları bu açıdan tesadüf değildir (Akbulut, 2004). Bekar kadınların Kadıköy'deki yaşamı İstanbul'un diğer bölgelerine göre daha rahat bulmasının, bugün (aynı şekilde olmasa da) hala geçmişten gelen karma yapı ve yaşam tarzıyla ilgili olduğunu düşünebiliriz.

Çizelge 1.4. Kadıköy Mahalleleri ve 2013 Nüfus Sayım Sonuçları

İlçe	Mahalle	Toplam	Mahalle	Toplam
Kadıköy	Acıbadem	**31,437**	Hasanpaşa	**15,567**
	Bostancı	**35,820**	Koşuyolu	**8,149**
	Caddebostan	**20,428**	Kozyatağı	**37,909**
	Caferağa	**24,805**	Merdivenköy	**38,658**
	Dumlupınar	**17,469**	Osmanağa	**8,280**
	Eğitim	**14,696**	Rasimpaşa	**14,143**
	Erenköy	**36,184**	Sahrayı Cedit	**33,099**
	Fenerbahçe	**20,170**	Suadiye	**26,302**
	Feneryolu	**26,700**	Zühtüpaşa	**8,219**
	Fikirtepe	**15,198**	19-May	**33,527**
	Göztepe	**39,533**		
			Toplam Nüfus	**506,293**

Mekanla toplumsalın karşılıklı ilişki içinde olduğu fikrinden hareket ettiğimizde Kadıköy'ün yerleşim planı, dikkatimizi çeken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadıköy, Cumhuriyet öncesi İstanbul'unun en gelişmiş ve kalkınmış semtlerinden biri olmuştur. Bunda yaşanan yangınlar sonrasında gerçekleştirilen kamu ve alt yapı hizmetleri ve ızgara planlama sisteminin etkisi olmuştur. Bölgede ağırlıkla orta ve yüksek gelir gruplarına mensup gayrimüslimlerin yaptırdığı kagir yapılar ile ızgara planlamasının birlikteliği önceki dönemlere göre yangından az zarar görmesinde etkili olmuştur. 1928'te elektrik ve tramvay seferleri devreye girmiş, 1947'de otobüs işletmesi çalışmaya başlamıştır. 1940'lardan itibaren iç bahçeli köşkler yıkılarak yerlerine betonarme apartmanlar yapılmıştır (Akbulut, 2004; Balkır, 2002).

1950'lere gelindiğinde, İstanbul'un birçok yerleşim bölgesinde olduğu gibi Kadıköy'ün de mekansal ve sosyal yapısında bir takım değişimler yaşanmıştır. Gecekondulaşmanın, orta gelir grubuna hizmet eden toplu konut faaliyetlerinin, yol genişletme ve açma çalışmalarının, fiziksel yapı üzerinde etkili olduğu görülmektedir. 1965 yılına gelindiğinde mekansal anlamda en önemli değişimi Kat Mülkiyeti Kanunu'nun getirdiği düzenlemeler sonucunda yaşayan Kadıköy'de çok katlı betonarme yapılara eğilim artmıştır.

1973 yılında 1. Boğaziçi Köprüsü'nün açılmasıyla daha da cazip hale gelen Kadıköy, banliyöleri de dahil olmak üzere, 19.yy.'ın ikinci yansından 1970'li yılların başına

dek oluşan özgün fiziksel dokusunu önemli ölçüde kaybetmiştir. Özellikle gayrimüslim nüfusun hızla ayrılışı söz konusu değişime zemin oluşturmuş ve o zamana dek süregelen burjuva yaşantısı ve onun izleri yerini, farklı bir kültüre bırakmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi, Kadıköy merkezi ve çevresi, yalnız bir konut alanı olmaktan çıkmış, ticaret ve hizmet sektörlerinin yoğunlaştığı bir yatırım bölgesi haline dönüşmüştür (Gür, 2006). Kadıköy'ün merkezinden doğuya doğru gidildikçe hizmet sektöründe çalışanların payı azalmakta, gelir ve eğitim seviyesi düşmektedir. Plansız bir şekilde gerçekleşen kentleşme, gecekondu bölgelerinin doğu ve kuzeydoğu yönlerinde artmasına ve boş alanların yağmalanmasına neden olmuştur (Balkır, 2002:10). Ankara Asfaltı'nın (E-5 Karayolu) çevresinde gecekondu mahalleleri oluşmuştur. Kurtköy-Pendik-Kartal yöresinin sanayi alanı olarak belirlenmesi, ülkenin çeşitli kesimlerinden İstanbul'a göç edenler için Kadıköy ile çevresini çekici bir yerleşim yeri konumuna getirdi.

1990'lı yıllardan itibaren ilçenin E-5 Karayolu'nun kuzeyindeki alanlarında Emlak Bankası'nın iştirakiyle ortaya çıkan Ataşehir blokları zamanla genişleyerek çevresindeki yapılaşmayı da kapsayan bir bölgenin adı oldu. 2009'da E-5 Karayolu'nun kuzeyindeki 7 mahalle Ataşehir adını alarak Kadıköy'den ayrıldı.

Sosyal Profil

Kadıköy'ün 2013 yılı nüfus sayımına göre toplam nüfusu 506.293'tür. Bunun 275.284'ü kadın, 231.009'u erkeklerden oluşmaktadır. Ek belgeler arasında yer alan EK D tablolarına göre toplam nüfusun yaşa göre dağılıma baktığımızda en yüksek oranın hem kadınlar hem de erkekler için 30-34 yaş aralığına denk geldiğini görüyoruz. Bununla birlikte neredeyse tüm yaş gruplarındaki medeni durumu boşanmış olanların kadın erkek dağılımlarına baktığımızda, hemen her yaş grubunda kadınların erkeklerin iki katı oranda bulunduğunu görmekteyiz. Boşanmış erkek sayısı 11.952 iken, boşanmış kadın sayısı 25.002'dir.

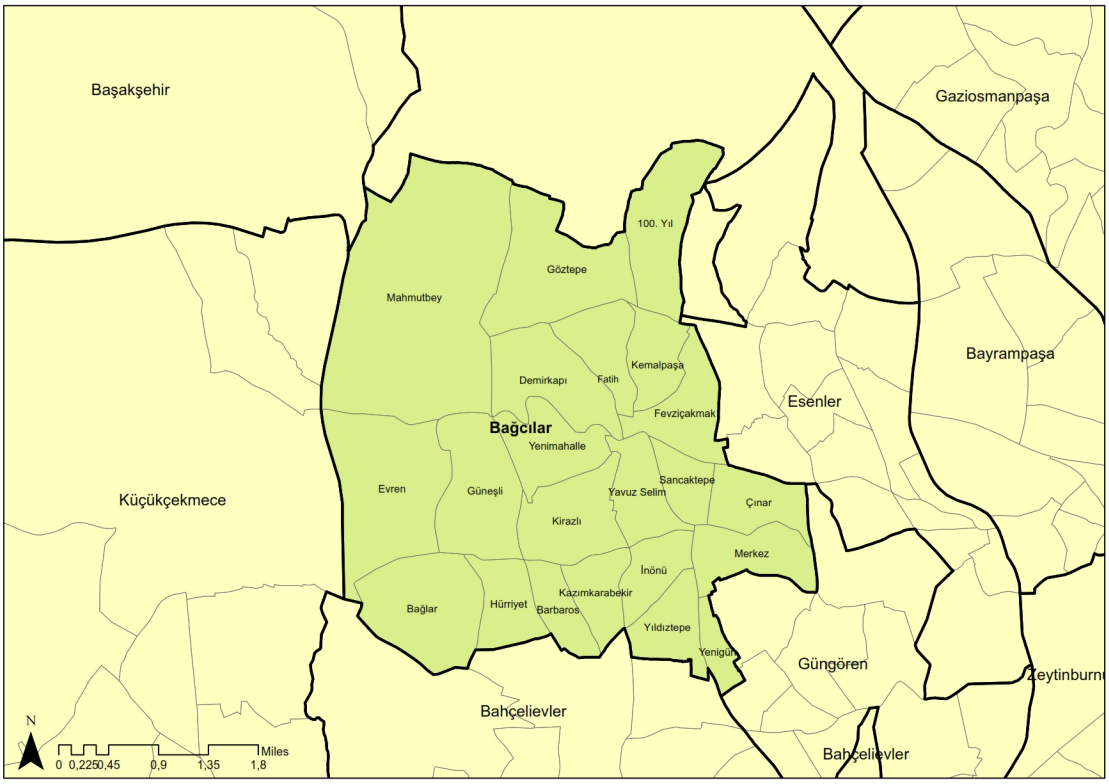
Çizelge1.5. 2010-2013 Kadıköy İlçe Nüfus Sayım Verisi

İstanbul		**2010**	**2011**	**2012**	**2013**
Kadıköy	**Kadın**	286,960	287,240	282,717	275,284
	Erkek	245,875	244,757	238,288	231,009
	Toplam	**532,835**	**531,997**	**521,005**	**506,293**

2015 Kasım ayında yapılan son genel seçim sonuçlarına göre Kadıköy % 62.1 oranında Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy vermiştir (SeçimHaberlerCom, 2015). Aynı seçimlerde Türkiye genelinde % 25.3 oranında oy sağlayan CHP için Kadıköy uzun yıllardır, hem yerel hem de ulusal düzeyde düzenli yüksek oy aldığı bir ilçe konumundadır (SeçimHaberCom, 2014).

Bağcılar

İstanbul ilinin Avrupa yakasında, Edirne-Ankara arasında yapılmış olan E-80 (TEM) otoyolunun 0-2 güzergahı ile bu güzergahın D-100 (eski E-5) otoyolunun, güneybatı ve kuzey-doğu ekspres bağlantıları arasındaki Bağcılar ilçesi bir geçit özelliği taşımaktadır. Batıda Küçükçekmece, kuzeyde askeri arazi ve Esenler, doğuda Güngören, güneyde ise Bahçelievler ilçeleri ile çevrili Bağcılar İlçesi 22 km2 alana kuruludur (BağcılarBelediyesi, 2013). İlçenin güney ve doğu sınırlarını belirleyen tarihi ya da coğrafi bir işaret yer almamaktadır. Bu sınırlar yasal amaçlarla konulmuştur (Balaban, 2011).

Şekil 1.3 Mahalle sınırları ile Kadıköy ilçe haritası.

TÜİK tarafından yapılan Adrese Dayalı Nüfus Sayımına göre Bağcılar'ın 2015 nüfusu 757.162´dir. Bağcılar, nüfus olarak İstanbul´un en büyük ilçesi durumundadır. 1985

yılında 203.175 olan nüfus 3,5 katın üzerinde bir artış yaşamıştır. Hızla büyümüş olan bir ilçedir. Çizelge 1.7'de görüldüğü gibi 22 mahalleden meydana gelmektedir. Bağcılar, 1992 yılına kadar Bakırköy Belediyesi´ne bağlı bir yerleşim birimi iken Kirazlı, Güneşli ve Mahmutbey semtlerinin birleştirilmesi sonucu ayrı bir belediye ve ilçe haline getirilmiştir (BağcılarBelediyesi, 2013).

Bağcılar'ın tarihi hakkında sınırlı bir bilgi ve kaynağa sahibiz. Bağcılar, Osmanlı döneminde ağırlıkla Rumların yaşadığı Mahmutbey Nahiyesi´nin köylerinden biri olarak bilinmektedir (Bağcılar Belediyesi, 2013). 1950'lere kadar ağırlıkla bağlık bahçelik görünümünde olan 1960'lı yıllarda İstanbul genelindekine paralel hızlı gecekondulaşma sonrasında, 1980'li yıllardaki imar aflarından yararlanılarak günümüzde ağırlıklı olarak 5-6 katlı apartmanların yer aldığı bir ilçe haline gelmiştir (Himtek, 2013).

Çizelge 1.6. Bağcılar ilçesi mahalleleri, 2010 yılı nüfus ve yüzölçümü bilgileri.
Kaynak: Bağcılar Belediyesi TÜİK 2010

Mahalle Adı	**Nüfus**	**Alan (km²)**	**Mahalle Adı**	**Nüfus**	**Alan (km²)**
Yenigün	25,949	0.3	Barbaros	18,181	0.4
Çınar	38,638	0.5	Yeni	35,433	0.8
Yıldıztepe	42,929	0.6	Hürriyet	25,590	0.6
Fatih	47,001	0.7	F. Çakmak	32,293	0.8
Kemalpaşa	38,512	0.6	Yüzyıl	52,029	1.3
İnönü	26,510	0.5	Güneşli	40,289	1.2
Sancaktepe	20,417	0.4	Merkez	25,710	0.9
K. Karabekir	25,027	0.5	Göztepe	34,924	1.3
Demirkapı	53,074	1.1	Evren	46,210	1.9
Kirazlı	43,387	0.9	Bağlar	13,454	1.4
Yavuz Selim	28,274	0.6	Mahmutbey	24,979	4.7
			Toplam	**738,809**	**22**

Sosyal Profil

2006 yılında Bağcılar Belediyesi tarafından 654.847 kişilik araştırma örneklemine sahip bir hanehalkı araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu örneklem, yaşayanların yüzden 85'inden fazlasını kapsayan bir orana sahiptir. Bu araştırma sonuç

raporundan sağlanan veriler ve Bağcılar Belediyesi'nin internette paylaşılan raporları üzerinden Bağcılar'da yaşayan nüfusla ilgili bazı bilgiler aşağıda derlenmiştir.

Bağcılar Hanehalkı Araştırması'na (BağcılarBelediyesi, 2006) göre Bağcılar'daki konutların yüzde 52.5 oranında 75-99 metrekare, yüzde 28.4 ile 100-124 metrekare büyüklüğündedir. İlçe birbirine bitişik ortalama 4 katlı apartmanlardan oluşmaktadır. Hane nüfusu yüzde 29,1 oranında 4 kişi, yüzde 20.4 ile 3 kişiden oluşmaktadır. 2.4 oranında tek kişilik hanelere rastlanmıştır. Bu son veri içinde tek başına yaşayan kadın oranı belirtilmemiştir. Ancak bu veri bile toplam nüfus içinde çok düşük bir yüzde olduğunu göstermektedir. Bağcılar Belediyesi'nin resmi raporlarında neredeyse hiçbir verinin kadın erkek oranları ayrıştırılarak verilmediğini görmekteyiz.

Yaşayanların ailelerinin Bağcılar'da yaşam süresi yüzde 35.4 ile en yüksek oranda 10-19 yıl arasındadır. Yaşayanların ailelerinin Bağcılar'da oturma nedeni olarak en yüksek oranda verdiği yanıt yüzde 54.6 oranında "işyerimiz –işimiz burada" şeklindedir. Bu cevabı yüzde 49.9 ile "hemşerilerimiz, akrabalarımız burada" cevabı takip etmektedir.

Çizelge 1.7. Bağcılar İlçesi'nde Yıllara Göre Sanayi Tesisleri ve Çalışan Sayıları.Kaynak: İSO, 2010.

Kuruluş Dönemi	25 ve Üzeri Çalışan		25 ve Altı Çalışan		**Toplam**	
	İşyeri Sayısı	%	İşyeri Sayısı	%	İşyeri Sayısı	%
1950-1960	2	0.5	–	–	2	0.3
1960-1970	8	2.2	5	1.4	13	1.8
1970-1980	19	5.2	21	6.1	40	5.6
1980-1990	82	22.4	24	7	106	15
1990-2000	151	41.3	142	41.3	293	41.3
2000-2010	104	28.4	152	44.2	256	36
Toplam	**366**	**100**	**344**	**100**	**710**	**100**

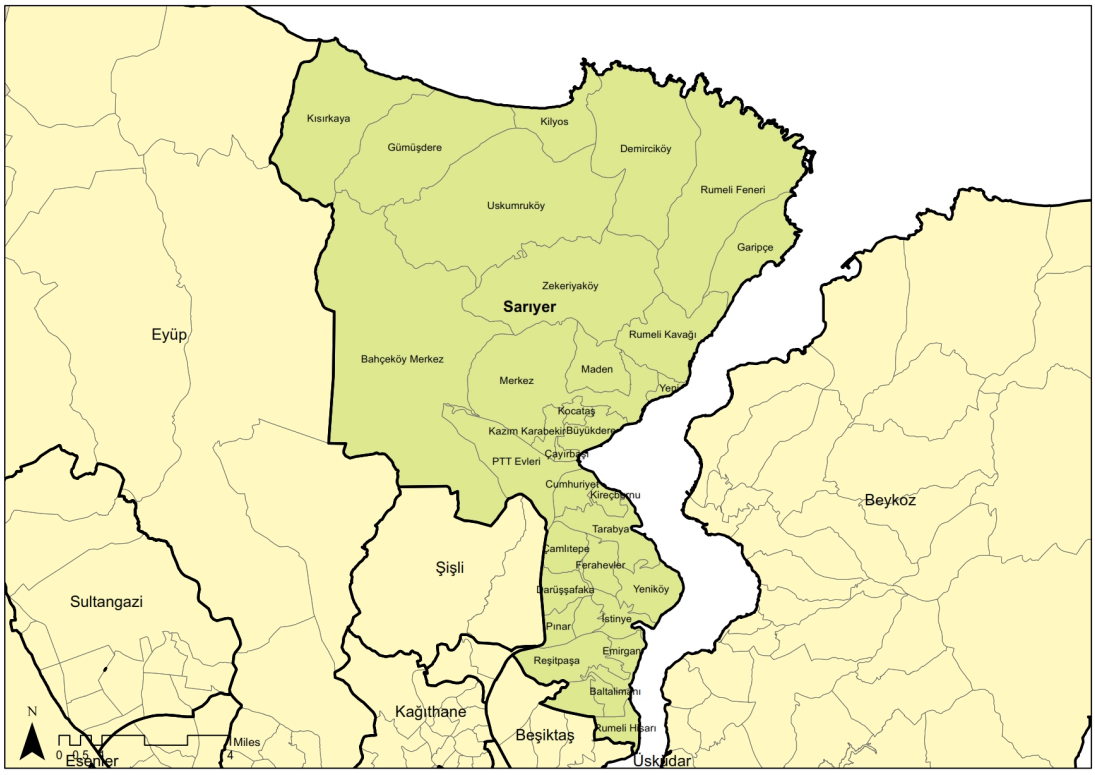
2006 yılı net asgari ücretinin 451 YTL olduğu dönemde gelir durumu yüzde 26.6 ile 500 YTL altı cevabı verilmiştir. Yüzde 77.2 oranında haneye ait araç olmadığı yanıtı verilmiştir. Çalışanların işyerindeki konumu yüzde 86.9 ile ücretli maaşlı/yevmiyeli pozisyonundadır (Bağcılar Belediyesi, 2006). Bağcılar farklı bölgelerden göç almış bir işçi sınıfı bölgesidir. Nüfusun önemli bir kısmı küçük ve orta boy işletmelerde ve ev tabanlı işlerde çalışmaktadır. Atölyelerin mekansal dağılımı kaotik görünmekle

birlikte, fabrikalar çoğunlukla Bağcılar'ın batısındaki üç mahallede bulunmaktadır: Bağcılar, Evren ve Mahmutbey. Bu mahallelerin E5 ve E6 karayolları ile olan kesişimi de ürünlerin dağıtımı açısından önemli bir unsur oluşturmaktadır. Bağcılar'ın doğusunda ise daha çok emek yoğun, küçük ölçekli atölyeler bulunmaktadır (Balaban, 2011).

2015 Kasım ayında yapılan son genel seçim sonuçlarına göre Bağcılar yaşayanlarının % 59.6 oranında Adalet ve Kalkınma Partisi'ne oy verdiği gözlenmektedir (SeçimHaberlerCom, 2015). Yine 2015 Kasım seçimlerinde, Türkiye genelinde % 49.5 oranında oy sağlayan AKP, 2014 yılı yerel seçimlerinde de % 57.2 oranında oy sağlamıştır (Haber7com, 2014).

Sarıyer

İstanbul Boğazı'nın Avrupa yakasının kuzeyinde yer alan Sarıyer, kuzeyde Karadeniz, batıda Eyüp, güneyde Beşiktaş ve Şişli ilçeleri ile komşudur. İlçe Çatalca Yarımadası'nın en doğu kesiminde yer alan sırtın, bir yandan İstanbul Boğazı'na, öbür yandan da kuzeyde Karadeniz'e doğru alçalan bölümlerden oluşmaktadır. Karadeniz'e ve İstanbul Boğazı'na kıyıları olan Sarıyer'de yerleşim Aşiyan'dan başlayıp sahil boyunca uzanmaktadır (SarıyerBelediyesi, 2015).

Şekil 1.4 Mahalle sınırlarıyla Sarıyer ilçe haritası.

Sarıyer, bir ilçe belediyesi, 38 mahalle ve 8 köyden oluşmaktadır. Köyler: Kumköy (Kilyos), Demirciköy, Garipçe, Gümüşdere, Zekeriyaköy, Kısırkaya, Rumelifeneri ve Uskumruköy.

Boğaz kıyısındaki küçük köylerin gelişimi 16. ve 17. yüzyıllara rastlamaktadır. Bu dönemde Sarıyer, Yeniköy ve Rumeli Hisarı gelişmiş birer köy halindedir. 18. yüzyıla gelindiğinde saraya yakın kişilere ait yalılar kıyılarda belirmeye başlamış, padişah izniyle bazı gayrimüslim ailelerin bu köylere yerleşmeleri sağlanmıştır.

Sarıyer'in Boğaz kıyısındaki semtleri, 1960'lı yıllara kadar, daha çok yaz aylarında kalabalıklaşan sayfiye yeri niteliğini taşımaktaydı. Özellikle yolların yapılması ve sahil yolunun genişletilmesinden sonra boş alanlar yerleşime açıldı ve sonrasında da kıyı kesimlerinde ve kıyı yakınlarında yüksek gelir gruplarına ait yalılar ve köşkler, sırt biçiminde uzanan tepelerde ise gecekondular ağırlık kazandı. İlçenin kuzeyinde ise kapalı siteler kurulmuştur. Yerleşimdeki bu farklılık, yaşayan nüfusun da farklı ekonomik ve eğitim seviyelerinden olmalarını beraberinde getirmiştir (SarıyerBelediyesi, 2015).

Çizelge 1.8. Sarıyer mahallelerinin 2013 yılı nüfus bilgisi.

MAHALLE ADI	MAHALLE NÜFUSU	MAHALLE ADI	MAHALLE NÜFUSU
Ayazağa	33,907	Poligon	6,233
Tarabya	17,918	Çamlıtepe	6,172
Reşitpaşa	17,098	Pttevleri	5,771
Zekeriyaköy	16,524	Uskumruköy	5,578
İstinye	16,505	Baltalimanı	5,322
Fatih Sultan Mehmet	16,044	Çayırbaşı	5,168
Yeniköy	16,018	Bahçeköy Yeni	5,108
Ferahevler	15,863	Kocataş	4,448
Maden	13,263	Rumelifeneri	4,424
Merkez	12,905	Bahçeköy Merkez	3,833
Pınar	11,581	Rumeli Kavağı	3,725
Cumhuriyet	11,475	Yeni	3,529
Rumeli Hisarı	11,215	Maslak	2,932
Huzur	9,729	Kumköy	2,806
Emirgan	9,449	Gümüşdere	2,744
Büyükdere	9,234	Kemer	2,286

Darüşşafaka	9,210	Demirci	1,195
Kazım Karabekir Paşa	8,451	Garipçe	512
Kireçburnu	7,037	Kısırkaya	386
		Toplam	**335,598**

Sosyal Profil

2013 ADNKS verilerine göre Sarıyer İlçesi'nin nüfusu 335.598'dir. Bu sayının yaklaşık yüzde 10'u (33.559) kırsal alanda yaşamaktadır. 2008 yılı verilerine göre, ilçedeki evli nüfusu; 67,035'i kadın, 67,118'i erkek olmak üzere 134,153 kişidir. Boşanan 9,246 kişiden ise 5,735'ini kadınlar, 3,511'ini ise erkekler oluşturmaktadır. 2013 yılı verilerine göre EK E'deki tablolarda görüleceği gibi ilçede 6 yaş üzerinde okuma-yazma bilen sayısı; 141,100'ü kadın, 142,444'ü erkek olmak üzere toplam 283,544 kişidir. Sarıyer'de yaşayanların nüfusa kayıtlı oldukları yeri incelediğimizde, İstanbul'dan sonra ağırlıkla sırasıyla Sivas, Giresun, Rize, Trabzon gelmektedir.

Sarıyer'de uzun yıllar sanayi ilçe ekonomisinde önemli bir yer tutmamıştır. Geçmiş yıllarda ilçede kibrit, kablo ve vinç fabrikaları ile İstinye'de tersane kurulmuştur. Ancak fabrikalar başka bölgelere taşınmış, tersane ise kaldırılmıştır. Bu nedenle ekonomik olarak faal olan nüfusu oluşturan kesim, daha çok ilçe dışında çalışmaktadır. İlçenin en canlı ekonomik etkinlik alanını hizmet işkolu oluşturmaktadır (SarıyerBelediyesi, 2015).

2015 Kasım ayında yapılan son genel seçim sonuçlarına göre Sarıyer'de yaşayanların % 41.6 oranında Adalet ve Kalkınma Partisi'ne, %40.4 oranında da CHP'ye oy verdikleri gözlenmektedir. 2014 Yerel seçimlerinden Sarıyer % 51.1 oranında CHP'ye vermiştir. (SeçimHaberCom, Sarıyer Seçim Sonuçları, 2015)

2. KADINLARIN KENTTE GÜVENLİK ENDİŞELERİ

Kadınların kentte farklı boyutlarıyla yaşadıkları güvende olmama halinin bir boyutu da erkek şiddetinden kaynaklanmaktadır. Kentte kadınların yaşadıkları güvenlik endişesinin, erkeklerinkinden farklı ve fazla olması bu bölümün temel sorunsalını oluşturmaktadır. Kadınların kamusal alanda yaşadıkları korkunun, sınıf, yaş, yaşam dönemi ve cinsiyet temelli farklı deneyimlerden kaynaklı nedenleri olabilmektedir. Ancak özellikle erkek şiddeti, cinsel taciz ve cinsel saldırıya uğrama korkusunun kadınların kamusal alanı serbestçe kullanmalarına engel olduğu bilgisini pek çok çalışma ve araştırma desteklemektedir (Mehta, 1999; Pain, 1991; Riger ve Gordon, 1981; Tankel, 2011; Valentine, 1989).

Bu bölümde kadınların kent kamusal alanında yaşadıkları güvenlik endişesini ve nedenlerini, kadınların kenti bütün kullanımları açısından yarattığı eşitsizlikleri, feminist coğrafya alanından çalışmalar ve yürüttüğüm araştırmanın bulguları ile destekleyerek, anlaşılır kılmayı amaçlamaktayım. Kadınların kentsel mekanı farklı ölçeklerde (kent kamusal mekanı, mahalle, sokak, ev) sınırlılıklarla kullanma nedenlerini irdelemek, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin mekan üzerinden görünürlüğü ve kadının toplumsal kontrolü ile bağlantılarını görebilmek açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte yaşanan güvenlik endişesinin sadece kamusal alanda deneyimlenen şiddetle sınırlı olmaması, özel alanda yaşanan şiddetle de ilişkili olduğu kimi çalışmalar tarafından işaret edilmektedir (Koskela, 1997; Pain, 1991).

İstanbul'un farklı bölgelerinde, farklı sınıfsal ve kültürel profilden kadınların, kentte erkek şiddeti karşısında duydukları güvenlik endişesinin mekanla bağlantılı olarak nasıl farklılaştığını ya da benzeştiğini anlatımlarına dayanarak sergileyeceğim. Bu sayede sadece kentsel kamusal alanda değil, aynı zamanda mahalle, sokak ve ev çevresinde de bekar kadın olarak duydukları güvenlik endişesi ile nasıl baş ettiklerini, gündelik hayatlarında buna yönelik ne tür düzenlemeler yaptıklarını, önlemler geliştirdiklerini görünür kılmaya çalışacağım.

2.1 ŞEHİRDE İHTİYATLILIK VE KORKU

Georg Simmel "Metropol ve Zihinsel Hayat" adlı makalesinde şehir hayatının birey üzerindeki etkilerini, özellikle de kişilerin birbirleriyle ilişkilerindeki mesafeyi yalın bir şekilde tarif eder: "...metropol hayatının gelgeç unsurları karşısında insanların haklı olarak sergiledikleri güvensizlik, ihtiyat tavrı takınmayı zorunlu kılar. Bu ihtiyatlılık yüzünden yıllardır komşumuz olan insanları bile görünce tanıyamayız genellikle. Bizi kasabalıların gözünde soğuk ve kalpsiz gösteren şey de bu ihtiyatlılıktır" (Simmel, 1903/2009). Şehirde birbirimize temkinli yaklaşırız. Tanımadığımız kişilerle sokakta merhabalaşmayız, zorunlu kalmadıkça bir diyalog geliştirmeyiz, korkarız. Meltem Ahıska "Metropol ve Korku" (1992) adlı makalesinde, Simmel'in metaforunu kullanarak 'vücudu ayakta tutan kalbin olmadığı bir dünyada düşünsel ve ilişkisel bir yoğunlaşma' olarak tarif ettiği metropol yaşamı ile korku arasındaki ilişkiyi irdeler[1]: "Kendi normlarını, aidiyet duygusunu, anlam haritalarını yitiren birey, sınırsız görünen seçenekler arasında yolunu bulmaya çalışır. Hiçbir koruyucu meleğin kanatlarını üzerinde hissetmeden. Burada kaygının temeli imkandır, sınırsızlıktır" (Ahıska, 1992:121). Her iki metinde de şehir yaşamındaki cinsiyetsiz bireyin, zihin ve duygu dünyasını anlama çabasına tanık oluruz. Şehir yaşamı özgürlük ve sınırsızlık imkanı ile birlikte tedirginlik hissi ve korkuları da beraberinde getirmektedir.

Massey'nin ilişkisel mekan yaklaşımını takip ettiğimizde, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin de mekan üzerinden farklı deneyimlerle şekillendiğini görmekteyiz (Massey, 1994). Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin mekan üzerinden görünürlük ve çeşitlilik kazandığı, bu anlamda toplumsal cinsiyet ve mekanın birbirini karşılıklı olarak sürekli inşa ettiği bir zemin olarak karşımıza çıkan şehir yaşamı, farklı toplumsal cinsiyetlerce aynı şekilde deneyimlenmemektedir. Bu noktada kadınların şehirde yaşadıkları güvenlik endişesi, mekan ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri arasındaki karşılıklı inşa faaliyetinin kadınlarca deneyimlenişidir. Kadınların şehirde yaşadığı güvenlik endişesinin, kamusal alan kullanımlarını ve davranışlarını sınırlandırmalarına neden olduğu üzerine çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Koskela,

[1] Meltem Ahıska, makalesinde psikologların kaygı ve korku arasında nasıl bir ayırım yaptıklarına değinir. Korkunun bir nesnesi varken (kendine ait mekanları, temsilleri ile), kaygının tek nesnesinin öznenin kendi olduğundan söz eder. (Ahıska, 1992)

1997; Leslie, 2005; Mehta, 1999; Pain, 1991; Valentine, 1989; Tankel, 2011). Yapılan araştırmalar, kentte kadınların yaşadığı korkuların tümü ortak olmasa da kamusal alandaki güvenlik endişelerinin belirgin olarak erkeklerinkinden farklı ve fazla olduğunu göstermektedir (Alkan, 2005; Cantek, Ulutaş, & Çakmak, 2014; Kümbetoğlu, 2001; Mehta, 1999; Pain, 1991). Araştırma bulgularından yola çıkarak, kadınların kentte yaşadıkları güvenlik endişesinin yaşamları üzerindeki etkilerini tarif ederken ve anlamaya çalışırken izlediğim yol Rachel Pain'in (1991: 417) aşağıdaki ifadesi ile paralellik taşımaktadır:

> "Kadınlar için korku ve güvenlik hislerinin mekânsal ayrışması belli yerelliklerde deneyimlenebilir veya tersi olarak 'güvenli' ve 'güvenli olmayan' arasında hiçbir kesin fiziksel mesafe olmayabilir. Daha büyük bir önem arz eden, geniş bir ölçekte bu mekanların nasıl inşa olduğu, neyi temsil ettikleri ve kadınların yaşamlarında kümülatif olarak nasıl bir etki yarattıkları üzerine çalışmaktır."

Kadınların şehirde yaşadıkları güvenlik endişesinin, gündelik hayatlarında yarattığı sınırlandırmaları daha iyi değerlendirebilmek için hem bu alanda farklı coğrafyalarda yapılan çalışmaları, hem de Türkiye'de kadına yönelik şiddet konusundaki çalışmaları incelememiz güvenlik endişesini çok boyutlu görebilmemize imkan tanıyacaktır.

2.2 KADINLARIN KENTTE HAREKETLİLİKLERİNİN SINIRLILIĞININ ERKEK ŞİDDETİYLE İLİŞKİSİ

Kadınların kentte yaşadıkları güvenlik endişesini tek başına erkek şiddetine doğrudan maruz kalmış olmak, kamusal alanda yaşanan korku ya da aile içi şiddetle açıklayabilmek mümkün değildir. Bu endişeyi farklı bağlantılarla anlamaya ve açıklamaya çalışabiliriz. Bununla birlikte tüm bu bağlantıların kesişiminde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sosyal ve mekânsal ilişkiler üzerindeki pratiğini görmekteyiz. Bu pratiği iki boyutta irdeleyebiliriz: Birinci boyut, kadınların kentsel kamusal alandaki mevcudiyetleri ve hareketlilikleri ile ilgili iken, ikinci boyut erkek şiddetinin kadının sosyal kontrolünün bir aracı olarak çalışması olarak tanımlanabilir. Kadınların şiddet üzerinden üreyen, bu baskıcı kontrol nedeniyle yaşadıkları korkunun kentteki hareketlilik ve davranışlarını sınırlandırması mekan ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkide karşılıklı bir döngüsellik yaratmaktadır.

Kentsel kamusal alanda, özellikle de Batı'da 19. yüzyıl ortalarına denk düşen dönemde kadının görünürlüğü, kent hayatının kadına sağladığı özgürlük imkanları üzerine çeşitli tartışmalar yer almaktadır. Bu tartışmaya imkan veren kitaplardan biri

de Elisabeth Wilson'ın *The Sphinx of the City* (1991) adlı eseridir. Wilson, Amerikan ve İngiliz kültüründe geçerli yaygın kent karşıtlığına derin bir eleştiri getirmekte ve şehrin kadınlar açısından her tür tehlikeye rağmen özgürleştirme potansiyeline vurgu yapmaktadır. Ona göre özellikle ataerkil sosyal kontrolün sertleştiği küçük topluluklar yanında kent bu özgürleşme potansiyelini barındırmaktadır. Wilson, öncelikle 19. yüzyıl merkez Avrupa şehrini anlatır: Erkek baskınlığındaki bir şehir kamusallığında, cinsellik peşinde olmanın temel meşgale alanı olduğu, cinsel tedirginliğin yaşandığı bir kamusal alan tarif etmektedir. Şehir engellenmemiş, yasaklanmamış cinsel deneyim vaad etmekte, bu da kadınların şehirdeki görünürlüğünü, mevcudiyetini problemli hale getirmektedir. Kadınlar şehirde baştan çıkarıcı, fahişe, düşkün, lesbiyen olarak sunulmakta, erdemli kahraman kadınlık ise bu şartlarda tehlike altında ve şehirde tekinsizdi. Pek çok yazar, kadının şehirdeki varlığını, cinsel macera vaad eden bir sembol olarak sunmakta, dolayısıyla da düzen problemi olarak ele alınmaktaydı (Wilson, 1991: 5-6). Kadın cinsellik, duygu ve kaos, erkekse ussallık ve kontrolü temsil etmekteydi. Bununla birlikte Wilson, şehrin kamusal alanındaki kadın görünürlüğünü ve çağrıştırdıklarını tarif ederken, kentin kadını özgürleştirme potansiyelini destekleyen anlatımlara pek yer vermemiştir.

Benzer şekilde 19. yüzyıl ortalarında Osmanlı şehirlerinde de kadınların görünürlüğünün yarattığı tedirginliklere, özellikle dönem romanlarındaki anlatımlarda ve sosyal tarih çalışmalarında tanık oluruz. Uğur Tanyeli İstanbul'da Direklerarası-Şehzadebaşı ekseninde kadın ve erkeklerin ayrı gruplar halinde birbirleriyle karşılaşmaları için şu ifadeleri kullanır:

> "Alabildiğine denetimli, ama zamanın ölçüleriyle saldırgan bir erkeklik ile –yine dönemin ölçüleriyle– maceraperest bir kadınlık birbirini ilk olarak burada gördü. Mektup alışverişinden, çimdiklemeye, laf atma ve göz temasına uzanan bir ilişki kurma biçimiydi.... Amaç "öteki" ile diyalogdu. Yüzyıllarca kamusal mekanda dışavurulması mümkün olmamış bir cinsiyetlerarası diyalog beklentisi ilk olarak burada dile getirilmiştir. Bir anlamda, Direklerarası başka her yerde hala yasak olanın gerçekleşebildiği bir küçük (özgürlük değil) serbestiyet adasıydı." (Tanyeli, 2005)

Erotik bir gerilime sahne olan bu serbestiyet adası, döneme ait romanlarda, kadının baştan çıkarıcılığı dolayısıyla tekinsiz ve disipline edilmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktaydı (Tanyeli, 2005). Bu noktada ailelerin de bu yerlerde boy göstermesiyle (piyasaya çıkmasıyla), kamusal alanda kadın ve erkeğin birlikte bulunma durumu olağanlaşmış, bir ölçüde şehrin kamusal mekan kullanımındaki tekinsizlik kalkmıştı. Ancak çok sıkı şekilde disipline edildiği için de bu defa serbestiyet alanı değildi (Tanyeli, 2005). Farklı dönemlerle bugüne gelene kadar

kamusal alanda ne tür değişimlerin yaşandığını izah eden Tanyeli, bugünün şehrinde hem kadınlar hem de erkekler için şu tarifi yapar:

> "21. yüzyıl başlarken, artık geleneksel aile denetiminin son kalıntıları bile kamusal mekana çıkamaz olur (...)Aile, özel alanda hala güçlü olan denetimini kamusal mekana yansıtma yeteneğini yitirmiştir. Ama bu yeni bir özgürlük fırsatı üretecek yerde, yeni paranoyalar ilham eder. "Gemeinschaft" denetiminden kurtulanlar kendilerini her tür güvenlikten yoksun bulurlar. Böyle olunca da kamusal mekanın "bozucu, yozlaştırıcı" olarak tanımlanan etkisi bir kez daha korku verici hale gelir. Türk insanı kamusal mekan içinde varlık kazanmak istemekte, ama orada bulunmaktan hala korkmaktadır." (Tanyeli, 2005)

Türkiye'de kadının kamusal alandaki varlığı, aradan geçen iki yüzyıl sonunda bugün hala sınırlı yer ve zamanlarda mümkün olabilmektedir. Belki tanımlı mekan ve zamanlarda kadının kamusal alandaki varlığı eskiden olduğu kadar tekinsiz ve düzenlenmesi gereken bir durum gibi belirmese de kadının kamusal alandaki varlığı, görünürlüğü sınırlandırılmış zaman, mekan ve davranışları ile mümkün olabilmektedir. Bu noktada kadının şehirdeki mevcudiyetinde erkekle eşit fırsatlara ve katılım imkanlarına sahip olmaması, tarihsel ya da coğrafi farklılıklardan öte, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin mekan üzerinden yeniden inşası ve görünürlüğü şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Alkan, 2009; Cantek vd., 2014; Kümbetoğlu, 2001; Toprak vd., 2008).

Walby, ataerkil sistemi oluşturan yapılardan biri olarak ele aldığı erkek şiddetinin, çoğunlukla bireysel sorunlarla ya da bazı erkeklerin psikolojik sorunlarıyla ilgili olduğuna yönelik genel bir algı bulunduğunu ifade eder (Walby, 1989). Gerçekte ise, kadına yönelik şiddetin bireysel sorunlara indirgenemeyecek sosyal yapısal bir doğası vardır. Şiddet, erkeklerin kadınlar üzerindeki gücünün bir biçimidir. Ekonomik, duygusal, cinsel ve fiziksel şiddet olarak farklı şekillerde yapılanmaktadır. Dolayısıyla kadınların eylemlerini belirlemede çok önemli bir rolü vardır; bu sebeple gündelik bir güç pratiği olarak ele alınabilir. Walby'e göre kadın üzerindeki erkek şiddeti, devlet müdehalesinin yetersiz olduğu durumlarda yapılanır. Bu şiddete göz yumulması bir yerde devletin bunu meşrulaştırması anlamına da gelmektedir (Walby, 1989).

Batı Avrupa'da sosyoloji ve krimonoloji literatürüne ait çalışmalarda, kadınların kamusal alanda karşılaşabilecekleri şiddetten erkeklere oranla daha fazla korktukları yönünde bulgulara rastlamaktayız (Mehta, 1999; Pain, 1991; Valentine, 1989). 1996 yılı Adalet Bürosu İstatistiklerine göre, Amerika'da kadınların %55'inin mahallelerinde gece yalnız yürümekten korktuklarını ifade ettiklerini öğreniyoruz

(Day, 2001). Kadına yönelik şiddetin resmi kayıtlarda düşük olduğu bilinen İskandinav ülkelerinde yapılan araştırmalarda da kadınların kamusal alanda şiddet görme korkusu yaşadıklarına yönelik bulgularla karşılaşmaktayız (Koskela, 1997). Erkek şiddetinin bir başka pratiği olan tecavüz üzerine yapılan çalışmalarda, kurban olsun olmasın, kadınların tecavüze uğrama korkusu da erkek şiddetinin kadınların eylemlerini sınırlaması açısından bir başka görünür yüzüdür. Bu korku kadınları gece sokakta olmaktan, şehri bütünsel kullanmaktan alıkoymakta ve davranışlarına sınırlamalar getirmektedir. Araştırmaların da desteklediği bu durum, kadınların yaşadıkları korku nedeniyle kentin kamusal alanlarında aktif katılımını sınırlandırmaktadır (Riger & Gordon, 1981). June Jordan kadınların hareketliliklerinin sınırlandırılmasını, kadınlar açısından evrensel bir deneyim olarak tarif eder ve ekler: "…biz dünyada özgürce dolaşamayız. Eğer dolaşırsak, bilmeliyiz ki bunu bedenimizle ödemek zorunda kalırız. Tehdit budur. Sokakta ne yaptığınızı sormazlar, size tecavüz ederler ve bedeninizi tahrip ederler ki yerinizin neresi olduğunu hatırlayın. Kamusal alanda bulunma hakkınız yoktur." (Jordan,1990'dan aktaran Rose, 1993:96)

Kadınların kentte, kamusal alanda yaşadıkları korku, ırk/etnisite, sınıf, yaş, cinsiyet ve farklı yaşam koşulları temelli pek çok farklı deneyimden kaynaklanabilmektedir (Day, 2001). Bu farklılıklara rağmen, sindirmenin (ve sosyal kontrolün) ortak bir formu olarak da ele alınabilecek erkek şiddetinin bir diğer uzantısı da hem özel hem de kamusal alanda yaşanan cinsel taciz ve cinsel saldırıdır. Erkeklerin baskın olduğu kamusal mekanlarda, kadınların duydukları korkuyu cinsel taciz ve cinsel saldırı üzerinden görebilmekteyiz (Pain, 1991). Bu noktada kadınların kamusal alan kullanımlarıyla ilgili sınırlılıklar (hem zaman, hem de mekan, hem de davranışlar açısından), özgür haraket edebilmelerinin, kentteki kimi fırsatlardan yararlanmalarının ve kente ilişkin kararlarda erkeklerle eşit söz sahibi olmalarının imkanlarını ortadan kaldırmaktadır (Alkan, 2005; Day, 2001; Gordon, Riger, Le Bailley, & Heath, 1980; Koskela, 1997; Kümbetoğlu, 2001; Mehta, 1999; Pain, 1991; Tulaz, 2008; Valentine, 1989). Bununla birlikte kadınların kamusal alanı sınırlı yer, zaman ve davranışlarla kullanmalarına ilişkin beklenti öylesine kanıksanmıştır ki, kamusal alanda uygun olmayan zamanda bulunmak ve şiddete maruz kalmak, kadının hatası olarak değerlendirilebilmektedir[2] (Valentine, 1989 : 385).

[2] http://www.milliyet.com.tr/cinsel-saldiriya-ugrayan-genc-gundem-2184733/

Liz Bondi ve Damaris Rose'un (2003) Anglo-Amerikan feminist kent coğrafyacılarının çalışmalarını değerlendirdikleri makalelerinde dikkat çektikleri noktalardan biri, kentte kamusal alanda yabancıların şiddetine maruz kalma korkusu duyan kadınların, istatistiksel olarak yakınları biri tarafından aile içi şiddete maruz kalma riskini en çok taşıyanlar olmalarıdır. Başka çalışmalar da kamusal alanda yaşanan güvenlik endişesinin, özel alanda yaşanan şiddetle belirgin bir ilişkisi olduğunu göstermektedir (Koskela, 1997; Pain, 1991). Bu tespitleri yapan çalışmalar Batı merkezli de olsa Türkiye için de bu ilişki üzerinde düşünülmeye değerdir.

Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet

Bilindiği gibi kamusal-özel alan ayrımına yönelik feminist eleştiri, bu iki alan arasındaki ilişkiyi görünür kılarak, erkeklerin her iki alandaki iktidarları arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmak ve aslında sadece birini temel alan özgürleşmenin mümkün olmadığına yönelik olarak geliştirilmişti (Bora, 2010). Kamusal-özel alan ayrımının geçişsiz ya da süreksiz olduğu iddasına gelen feminist eleştiri sayesinde evle ilgili temel konulardan biri olan aile içi şiddet de politik bir mesele olarak tartışılabilir hale gelmiştir. Ataerkil yapıdaki devletin müdehale etmeyerek meşru gördüğü erkek şiddetine özel alanda maruz kalan kadınların kamusal alanda güvenlik endişesi duymalarını bu noktada çelişkili görmek mümkün değildir. Her geçen yıl artan kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri, Türkiye'de kadınların kamusal alanda yaşadıkları güvenlik endişesi ile kentte erkek şiddetinden kaynaklı korku arasındaki ilişkiyi son derece anlaşılır kılmaktadır. Türkiye'de kadına yönelik şiddete ilişkin yapılmış yasal düzenlemeler ve Türkiye'nin imza attığı kimi uluslararası sözleşmeler bulunmaktadır: Avrupa Konseyi Aile İçi Şiddetle ve Kadınlara Yönelik Her Türlü Şiddet ile Mücadele Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women- CEDAW), 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 Sayılı Kanun), 5231 Sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) ve 4721 Sayılı Medeni Kanun ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu. Ancak bu hukuki süreçleri işletecek olan kolluk güçlerinin, kanunda tanımlanan yetki ve sorumluluklarını çoğu zaman şiddete maruz kalan kadın ve çocuklara destek olmak için kullanmadıkları ve yasaların

---

http://www.radikal.com.tr/hayat/nihat-doganin-ozgecan-tweeti-buyuk-tepki-cekti-1293716/
http://onedio.com/haber/bagdat-caddesi-ndeki-tecavuz-hakkinda-sosyal-medyada-cirkin-anket-666337

uygulamasında sorunlar yaşandığı gözlenmektedir. Hakimlerin verdikleri tedbir karar sürelerindeki kısaltmalardan, şiddete maruz kalan kadınların çocuklarının geçici velayetinin anneye değil babaya verilmesine, gizlilik kararlarının gerektiği gibi devlet kurumlarınca uygulanmamasına kadar pek çok durum (MorÇatı, 2016), devletin uygulamakla yükümlü olduğu tüm bu kanunları uygulamayarak, bu şiddete göz yummasının somut örnekleriyle karşımızdadır.

Türkiye'de, kadına yönelik suçlarla ilgili resmi kayıtların bulunduğu kamu kurumlarının (Emniyet Teşkilatı'nın bağlı olduğu İçişleri Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, TUİK) web sitelerinden, resmi veri yayınlanmamakta, kamuoyu ile paylaşılmamaktadır. Bu nedenle kadınların kamusal alanda karşılaştıkları şiddet ya da suç teşkil edecek resmi veriye ulaşmam mümkün olmadı. Bununla birlikte kadınların karşılaştıkları cinsel taciz ve cinsel saldırı olaylarını polise bildirme oranlarının düşük olduğunu da akılda tutmalıyız. Ayrıca toplum genelinde neyin cinsel taciz kabul edilip neyin edilmediği konusundaki belirsizlik de tablonun görünürlüğüne engel olmaktadır. Hülya Gülbahar cinsel tacizi tanımlama güçlüğünü şöyle ifade etmektedir:

> "Cinsel taciz, cinsiyet temelli taciz, cinsiyet ayrımcılığı gibi kavramların bugün için tam bir tanımını yapmak çok zor. Zorluklardan ilki, bu kavramların yeni olması, ikincisi bu tür eylemlerin "gizli/saklı" yapılma yöntemi, üçüncüsü de bu tür davranışlarının çoğunun toplumlarda "meşru" davranış olarak görülüp tacizci, ayrımcı niteliklerinin henüz toplumsal bilince çıkarılmamış olması. Bir başka tanım güçlüğü de, ekonomi, hukuk, psikoloji, sosyal psikoloji vb. birçok bilimsel alanı ilgilendiren kavramlar olmalarından ve her alanın kendi durduğu yerden hareketle tanımlar üretmelerinden kaynaklanıyor." (Keskin, Aşan, Gülbahar, Sirman, & Kutluata, 2011: 41).

Ankara Üniversitesi 'Cinsel Tacize ve Cinsel Saldırıya Karşı Politika Belgesi' cinsel tacizi ve cinsel saldırıyı sırasıyla şöyle tanımlamaktadır:

> "Cinsel taciz kişiyle vücut teması bulunmadan yapılan ve rızaya dayalı olmayan, cinsel içerikli söz, tavır veya diğer davranış biçimlerini içerir. Olayın gerçekleştiği ortama ve "bağlam"a göre, ısrarla tekrarlanan eylemler ya da bir tek eylem cinsel taciz olarak değerlendirilebilir. "Süreklilik" önkoşul değildir. Cinsel taciz, taciz niteliğindeki hareketlerin yoğunluğuna ve niteliğine göre; basit taciz, sürekli taciz ve ağır taciz olmak üzere üçe ayrılır." (AnkaraÜniversitesi, 2013)

> "Cinsel saldırı, rızaya dayalı olmayan cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığının ihlal edilmesidir. Cinsel saldırı iki biçimde ortaya çıkabilir: İlk şeklinde, cinsel saldırı cinsel birleşme olmadan kişinin vücut dokunulmazlığının ihlali şeklinde gerçekleşir. İkinci tür cinsel saldırıda ise kişinin vücut dokunulmazlığının vücuda cinsel organ veya sair bir cisim sokulmasıyla ihlal edilmesi söz konusudur." (AnkaraÜniversitesi, 2013)

Alev Özkazanç cinsel tacizi değerlendirirken güç asimetrisine vurgu yapmaktadır: "Taciz, kadın ile erkeğin bir arada bulunduğu her yerde ve ortamda farklı düzey ve biçimlerde yaşanabilecek bir olay ve asıl nedeni de kadın ile erkek arasındaki güç

asimetrisinin erkeklerde yol açtığı ego yapısı ve bedensel sınır algısı." (Özkazanç, 2013a:187). Bu tanımlama Nükhet Sirman'ın da işaret ettiği gibi taciz vakalarının altındaki güç ilişkisini açığa çıkararak, cinsel taciz tanımlamalarında güçsüz olanı korumaya ve hem ayrıştırıcı hem de birleştirici tanımlamalar yapılmasının gereğine paralel görülmektedir (Keskin, Aşan, Gülbahar, Sirman, & Kutluata, 2011).

Kadına yönelik şiddet üzerine hazırlanmış önemli raporlar bulunmaktadır (Arat ve Altınay, 2007; Bora ve Üstün, 2005; Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2014; Karal & Aydemir, 2012; Mor Çatı, 2016). Bu raporların bazılarında Türkiye'de son elli yılda yaşanan kır-kent nüfusundaki değişimin, toplumdaki geleneksel cinsiyet rollerinin algısındaki değişimle aynı hızda olmamasının kadına yönelik şiddetin önemli nedenlerinden biri olduğuna dair ortak saptamalarda bulunmaktadır (Arat ve Altınay, 2007; Karal ve Aydemir, 2012). Türkiye'de kadınların kentte duydukları güvenlik endişesini anlayabilmek için kadına yönelik şiddete ilişkin veri, meselenin boyutlarını kavrayabilmek açısından önemli görünmektedir. Yukarıda adı geçen raporlardaki sayıların ortaklaştığı veri, Adalet Bakanlığı'nın da resmen açıkladığı gibi 2010 yılında kadın cinayetlerinin son 7 yılda % 1400 arttığıdır (Karal ve Aydemir, 2012).

Sayıları her geçen yıl artmakla birlikte, kadın cinayetlerinden bazıları diğerlerine göre kamuoyunda daha fazla yer bulmuştur. En az diğerleri kadar vahşi olan ve yakını tarafından öldürülmemesinden ötürü, bu çalışmanın konusuyla daha ilgili olan Özgecan Aslan cinayetini bir örnek vaka olarak değerlendirebiliriz. Özgecan Aslan, Mersin'in Tarsus ilçesinde okuyan 20 yaşındaki bir üniversite öğrencisiydi. 11 Şubat 2015 tarihinde okulundan eve giderken bindiği ve son yolcu olarak kaldığı minibüsün şoförü tarafından tecavüz girişiminde bulunulmuş, direndiğinde de şöför tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür (Milliyet, 2016). Bu cinayetin ardından binlerce kadın hükümetin yeterli tepkiyi vermemesi ve gerekli önlemleri almamasını gerekçe göstererek protesto yürüyüşleri gerçekleştirdi (Hürriyet, 2015). Bu cinayet, kadınların toplu taşıma aracında özellikle hava kararıktan sonra tek başlarına kaldıklarında, çoğunlukla duydukları korkunun cisimleşmiş haliydi. Bu satırların yazarının da lise servis aracında sona kalan kadın öğrenci olarak, aracı yavaşlatıp uzun sohbetler eden erkek servis şoförünün tavrından tedirgin olup, servis kullanmayı bırakması kendisinin ve ailesinin benzer korkusuyla bağlantılıdır**.** Özgecan Aslan cinayeti, kadınların kentte kamusal alanda fiziksel güvenliklerinin

olmadığının, dolayısıyla yaşadıkları güvenlik endişesinin haklılığının vahşi örneklerinden biri olarak durmaktadır.

Bağımsız İletişim Ağı (Bianet)'in resmi olmayan 2014 yılı basın taraması sonuçlarına göre 2014'te 281 kadın öldürüldü, en az 109 kadın ve kız çocuğuna tecavüz edildi, 560 kadın yaralandı, 140 kadın ve kız çocuğuna cinsel tacizde bulunuldu (BIANET, 2015).

Şekil 2.1 2014 Erkek Şiddeti Çetelesi. Kaynak: Bianet

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun derlediği veriye göre kadınların %47'sinin öldürülme nedeni, 'kadınların kendi hayatlarına dair verdikleri kararlar'dan kaynaklanmaktadır. Kadınların %40'ı kocası tarafından öldürülmekte ve cinayetlerin %50'si İstanbul'da gerçekleşmektedir (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2014). Bu veriye paralel şekilde, 2007 yılında gerçekleştirilen *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Araştırması* (Arat ve Altınay, 2007), kadına yönelik şiddetin en yoğun şekilde kentlerde yaşandığına işaret etmektedir. Ahıska'ya göre aile içi şiddete şehirlerde daha yüksek oranda rastlanması tesadüf değil: "Aile kaybedilmiş otoritenin yeniden bulunduğu alan. Metropolde şiddetin anonimleşme eğilimi karşısında, aile içinde şiddetin hedefi belli önce kadınlar sonra çocuklar" (Ahıska, 1992:127). Kentli işçi ailelerindeki kadın erkek

ilişkilerinin değişimi üzerine çalışan Hale Bolak (1995) da benzer şekilde kadının düzenli bir işte çalışmasının erkeklerde yarattığı tedirginliğin, kadına şiddet olarak dönebildiğine işaret etmektedir. Alev Özkazanç ise kadına yönelik şiddeti ataerkil pazarlığın çözülmesiyle ilişkilendirir. Erkekliğin temelindeki aileye bakma görevinin işsizlik ve yoksullaşma nedeniyle zorlaşmasının, erkeklerin güç yitirmelerine sebep olduğunu, güç gösterisi ve şiddetin böyle bir ortamda erkeklik gösterisi olarak belirdiğine işaret etmektedir (Özkazanç, 2013b).

Şekil 2.2 Kadınları Kim Öldürdü? Kaynak: Bianet

Şekil 2.2'de kadınların faillerinin yüzde 88 oranında tanıdıkları kişiler olması, kadına yönelik şiddetin kriminal vakalar olmaktan öte, toplumsal yapıdaki çok katmanlı boyutuna ışık tutmaktadır. Bununla birlikte devletin her yıl bu kadar yüksek sayıda gerçekleşen kadın cinayetlerinde, mevcut yasaların uygulanmasında yeterli takibi sağlamaması bu tabloya bir ölçüde göz yummasıyla ilintilidir. Bir sonraki bölümde tartışacağımız devletin aile politikaları ve sosyal politikalarındaki aileye mufazakar bakışı da kadına yönelik şiddetin meşruiyet kazanmasında önemli rol oynamaktadır.

Bununla birlikte Türkiye'de kadınların özellikle de aile içinde yaşadıkları şiddeti dile getirmeleri, şiddeti dillendirebilmeleri oldukça güç görünmektedir. Bunun önemli bir sebebi Ayşe Parla'nın da ifade ettiği gibi bu anlatıların meşrulaşmış kültürel, hukuksal ve dini aile anlatıları ile uyuşmamasıdır: "...canhıraşça haykırıldıkları zaman bile duyulmamaya mahkumlar, çünkü onların varlığını tanımak bile kişisel alana tecavüz ve dolayısıyla kültürel olarak kutsal ilan edilmiş sınırları çiğnemekle bir tutuluyor: Bu da özlü söze götürüyor: "Kol kırılır yen içinde kalır." (Parla, 1997:57). Kadınların ağırlıkla özel alanda gördükleri şiddet, kültürel ataerkilliğin devamı olarak kamusal alanda da kendine yer bulmaktadır. Parla'nın aktardığı bir olay bu durumun çarpıcı bir örneğidir: Evine hava kararıktan sonra ücra bir sokaktan dönmek durumunda kalan kadın, yabancı bir erkeğin önce onu takip edip,

çeşitli teklifler yaptığını, ardından bunlara yanıt alamayınca "eğer bunları istemiyorsan bu saatte burada ne yapıyorsun?" sorusuyla karşılaştığını aktarır, sözlü atışmanın sonrasında kadın, erkeğin ağır fiziksel saldırısına uğrar. Bu sırada oradan geçenlerin önce müdahale etmemesi ve "belki de nişanlısıdır" demesi toplumumuzda genel olarak kabul gören özel alana ait şiddeti hoşgörmesinin işaretidir (Parla, 1997 : 58-59).

Dolayısıyla kadına yönelik şiddet, sadece ataerkil devletin görmezden geldiği bir alan olarak değil, kültürel olarak da ataerkil güç ilişkilerinin pratiğinin yaşandığı bir alan olarak görülebilir. Bununla birlikte şiddetle mücadelenin bedelini kimi zaman hayatlarıyla da ödeseler, kadınların çeşitli başetme yöntemleri geliştirdiklerini de görmekteyiz.

İleriki bölümlerde kadınların kendi anlatımlarında da rastlayacağımız gibi, kent kamusal alanını güvenlik endişesi sebebiyle çeşitli sınırlılıklarla kullanmak İstanbul'un farklı semtlerinde yaşayan görüştüğüm tüm kadınların ortak paydasıdır. Burada vurgulanması gereken nokta ise bazı kadınların bu sınırlandırmadan aldıkları payın daha fazla olduğudur. Sınıfsal aidiyete, dini ve kültürel unsurlara göre ve buna bağlı olarak da oturduğu yere göre kadınların kamusal alan kullanım süreleri ve biçimleri farklılık göstermektedir (Cantek ve diğ., 2014). Araştırma sırasında konut alanı seçim kriterleri ile ilgili sorulara aldığım yanıtlarda, gelirlerinden ötürü görece daha fazla seçim yapabilme imkanına sahip kadınların, gece eve rahat dönebilecekleri semtleri tercih etmeleri bu durumun göstergelerinden kabul edilebilir.

Türkiye'de yapılan araştırma ve kampanyalarda kadınların yaşadıkları bu sınırlılığın ve eşitsiz mekan kullanımının belirgin işaretlerini görmekteyiz. Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi'nin "Kadına Karşı Şiddete Son" imza kampanyası kapsamında, katılımcılara sorulan "Kadına karşı şiddetin sona erdiği bir dünyada ilk yapacağım şey nedir?" sorusuna verilen yanıtlar kadınların kentte güvenlik endişelerinin işaretleridir: "Korkusuzca sokağa çıkabileceğim", "Gece tek başıma şehrimi keşfedebileceğim" (Çur, 2005:125). *Türkiye'de Farklı Olmak* (2008) adlı araştırma raporunda Binnaz Toprak ve arkadaşları Anadolu'daki kentlerde yaşayan kadınların, kamusal alan kullanımının ne kadar sınırlı olduğu üzerine gözlem ve değerlendirmelerini şöyle ifade ederler: "... kenti kent yapan özellikleri gittiğimiz Anadolu kentlerinin ancak birkaçında görebildik. Çoğunda kadınlar, özellikle

geceleri, kent yaşamından soyutlanmışlardı. Geceleri sokağa çıktığınızda, bir lokantaya gittiğinizde, sanki bu kentte sadece erkeklerin yasadığına hükmedebilirdiniz." (Toprak ve diğ., 2008:78). İstanbul gibi büyük şehirlerde kadınların yine sınırlı olmakla birlikte, görece daha fazla hareket edebilme imkanı varken, Anadolu'daki diğer kentlerde bu durum çok daha kısıtlıdır. İstanbul gibi büyük şehirlerde de sınıfsal profiliniz, şehrin neresinde yaşadığınız, bir ölçüde şehrin kalabalığına karışmaya imkan verebildiği gibi evden, mahalleden dışarı sınırlı, gözetim altında çıkıldığında, durum Anadolu'dakinden çok da farklı olmamaktadır. Bu durumu Ayten Alkan'ın *Yerel Politikada Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı: Ankara Araştırması*'nda [3] kadınların gündelik hayatlarındaki hareketlilikle ilgili olarak paylaştığı bulgularda da görebilmekteyiz: "...komşu ziyaretleri ve kapı önüne çıkmak bir yana bırakıldığında Ankaralı kadınların %42'sinin haftada bir ve daha az dışarı çıkıyor olmasıdır. Bu da neredeyse her iki kadından birinin başlıca yaşam alanının ev ve yakın çevresi olduğunu gösterir." (Alkan, 2005:113). Bu açıdan baktığınızda, Ankara gibi bir büyük şehirde yaşıyor olmak da kadın olarak şehrin kalabalığına ve görece özgür hayatına karışabildiğinizin garantisi olmamaktadır. Dolayısıyla yukarıda Wilson'un (1991) üzerinde ısrarla durduğu şekilde, şehrin kadın için özgürleştirme potansiyeli gerçekten var mıdır? Kadınların ev dışında sınırlı zaman geçirmelerinin, kentteki güvenlik endişesinin yanı sıra başka nedenleri de bulunmaktadır. Ancak bu çalışma kapsamında daha fazla üzerinde duracağımız nokta, ataerkil güç ilişkilerinin yansıması olarak, kadınların kentte duydukları güvenlik endişesinin gündelik hayatlarındaki mekansal haraketliliklerini ve davranışlarını nasıl sınırlandırdığı ve kentin bütün kullanımında ne denli eşitsiz kıldığıdır.

2.3 KADINLARIN KENT HAKKI

Henri Lefebvre'in 'Kent Hakkı' (1967/1996), kadınların kent coğrafyasını serbestçe kullanamamalarını değerlendirmekte önemli bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Lefebvre'in kent hakkı kavramını tartıştığı aynı isimli metin, farklı okumalarla yorumlanmakta ve pek çok çalışma için dayanak noktası oluşturmaktadır. Burada altı çizilmesi gereken konulardan biri Lefebvre'in kent hakkı ile hukuk sistemi içinde

[3] Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırlarındaki 8 ilçede (Çankaya, Keçiören, Yenimahalle, Altındağ, Mamak, Sincan, Etimesgut, Gölbaşı) toplam 76 mahallede 605 kadınla yapılan 2001 yılında görüşmeler kapsamında değerlendirme ve analizler gerçekleştirilmiştir. (Alkan, 2005)

yasal bir haktan değil de etik ve en yüksek insani değerlere çağrı niteliğinde bir haktan söz ettiğidir (Marcuse, 2014). Lefebvre, sosyal, politik ve ekonomik ilişkilerin radikal bir biçimde şehirde yeniden yapılanmasına çağrı yaparken, kent mekan üretiminin altında yatan güç ilişkilerinin yeniden yapılanması ihtiyacını vurgulamaktadır (Lefebvre, 1967/1996). Ancak bu güç ilişkileri metin çerçevesinde ataerkil güç ilişkilerine değinmemekte, bu anlamda toplumsal cinsiyet vurgusu da yer almamaktadır.

Lefebvre için mekanın üretimi şehrin sadece fiziksel mekanını planlamaktan çok, şehir hayatının tüm yönlerinin üretimi ve yeniden üretimini içermektedir (Purcell, 2002). 'Kent Hakkı' içinde iki temel haktan söz etmektedir:

- Kentte yaşayanların kent mekanını gündelik hayatlarında tam ve bütün kullanımı: Bu aynı zamanda belli bir kentte yaşama, oynama, çalışma, temsil etme, karakterize etme ve kent mekanını işgal etmeyi içermektedir (Purcell, 2003).
- Kentte yaşayanlar, karar alma süreçlerine katılımda merkezi bir role sahiptirler. Bu da kentte yaşayanların şehrin politik hayatı, idaresi ve yönetiminde katılımını da içerek şekilde şehrin kurumsal kontrolüne dahil olmayı beraberinde getirir (Gilbert ve Dikeç, 2008).

Kadınların kent coğrafyasını güvenlik endişesiyle belli sınırlılıklar içinde kullanmaları, yukarıda detaylandırıldığı şekliyle hem mekanı yaygın, bütünsel kullanmalarına engel olmakta, hem de kentle ilgili karar alma süreçlerine dahil olamamalarını beraberinde getirmektedir. Tovi Fenster (2006), Lefebvre'in kent hakkı ile pek çok kadının şehirde yaşadıkları ile ilgili olmayan şekilde, güç ilişkilerinden yalıtılmış nötr bir kamusal tarifi yaptığı iddiasındadır. Lefebvre'in metninde kent yeni bir yaşam biçimi için çağrı niteliğinde bir metafordur (Marcuse, 2014). Ancak bu çağrının muhattabı olan aktörlerin ataerkil güç ilişkilerinden bağımsız olmadıklarını düşünürsek, Lefebvre'in çağrısının toplumsal cinsiyet bakış açısından yoksun olduğunu söyleyebiliriz. Bu bölümde Lefebvre'in kent hakkı kavramını ödünç alarak bu çalışmayla ilişkilendirdiğim nokta, ataerkil güç ilişkilerinin bir yansıması olarak kadınların kent hakkının, erkeklerden farklı olarak nasıl istismar edildiği ve bu durumun da kadınların kenti bütün/yaygın kullanımı ve kent yönetimine katılımında eşitsiz ilişkiler içinde olduğudur. Benzer bir vurgu Belkıs Kümbetoğlu'nun 'Kentsel Alanda Toplumsal Cinsiyet' (2001) makalesinde kadınların kentte karar mekanizmalarına dahil olmalarının, yerel yönetimler

düzeyinde talepleri için mücadele etmelerinin önem ve gerekliliğine işaret edilerek yapılmıştır.

AB Komisyonu Eşit Fırsatlar Birimi'nin desteğiyle 1994'te, kadınların nüfusun %50'sini oluşturmasına rağmen, şehirlerin gelişim ve planlanması hakkındaki tartışmaların dışında kaldıkları saptamasından yola çıkarak hazırlanan *Kentteki Kadınlar için Avrupa Tüzüğü* (1994), kadınların kent hakkı erişiminin önündeki engelleri kaldırmak üzere bir dizi öneri geliştirmiş ve 12 noktaya dikkat çeken bir deklerasyon yayınlamıştır: 1.Aktif vatandaşlık, 2.Demokraside karar alma ve eşitlik, 3.Eşit fırsat, 4.Katılım, 5.Gündelik hayat, 6.Sürdürülebilir Kalkınma, 7.Sosyal güvenlik ve hareketlilik, 8.Konut hakkı ve yaşamsal ortam, 9.Toplumsal cinsiyet konusu, 10.Eğitim ve yerel deneyim, 11.Medyanın rolü ve iletilen deneyim, 12.İletişim ağları (Eurocultures, 1994). Bu tüzükteki motivasyon noktalarından da görüleceği gibi kadınların kentte güvenli hareket edebilmeleri ve kent yönetimine aktif katılımlarının sağlanabilmesinin önündeki engeller, uluslararası politik aktörlerin de gündemine dahil olmuştur.

> "Türkiye'nin de kurucu üyeleri arasında yer aldığı Avrupa Konseyi, Mart 1992'de Avrupa Kentsel Şart I ve Mayıs 2008'de Avrupa Kentsel Şart II'yi kabul etmiştir. Avrupa Kentsel Şartı ve Avrupa Kentli hakları Bildirgesi'ne göre kentliler; güvenlik, çevre, konut, sağlık, kültür, spor, ekonomik kalkınma ve benzeri alanlarda çeşitli haklara sahiptir. Bildirge'ye göre; yerel yönetimler, tüm bu hakları bütün bireylere cinsiyet, yaş, köken, inanç ayrımı ve sosyal, ekonomik ve politik ayrım gözetmeden, fiziksel veya zihinsel engellerine bakılmaksızın, eşit olarak sunulmasını sağlamakla yükümlüdür." (Kadın Dostu Kent, 2015)

Türkiye'nin de 2006 yılından beri içinde yer aldığı Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı, ilk aşamada 6 (İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van), ardından programın ikinci aşamasında 7 yeni ilde (Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin, Samsun) uygulanmıştır. UNFPA ve UNDP'nin ortaklaşa yürüttükleri programın ulusal ortağı İçişleri Bakanlığı mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'dür. Program, toplumsal cinsiyet eşitliği prensiplerinin yerel yönetimlerin planlama ve programlama süreçlerine dahil edilmesi ve bu sürece paralel olarak yerel yönetimler ile kadın örgütlerinin güçlendirilmesi, bu sayede de aralarındaki işbirliği fırsatlarının arttırılmasını hedefleyerek uygulanmaya başlamıştır (Kadın Dostu Kent, 2015). Yerel yönetimler üzerinden kadınların kenti bütün kullanımlarına ve kent yönetimlerinde erkeklerle eşit söz sahbi olabilmelerine imkan sağlayan her tür düzenleme şüphesiz kadınları güçlendirme potansiyeli taşımaktadır. Bunlar mekan üzerinden süren eşitsiz güç ilişkilerini azaltma yönünde girişimler

olarak değerlendirilebilir. Ancak konunun sadece fiziksel düzenlemeler şeklinde ele alınmaması, kadınların kentteki güvensiz hallerinin farklı yapılarda çalışan ataerkil sistemin yansımaları olduğu farkındalığı ile hareket edilmesi önemlidir.

2.4 KADINLARIN ENDİŞELİ SESLERİ

Kadınların kentte, erkeklerden farklı şekilde deneyimledikleri kamusal alanda güvenlik endişesini tek başına niceliksel veri ile anlayabilmek mümkün değildir. Bu nedenle yöntem bölümünde de detaylı olarak anlatıldığı gibi niteliksel araştırma yöntemlerinin araçları kullanılarak, kadınların deneyimlerinin ve anlatımlarının çoğunlukla doğrudan paylaşılması tercih edilmiştir. Bu anlatımlarının doğrudan paylaşımının okumayı güçleştirici etkisi olmakla birlikte, bilindiği gibi niteliksel araştırmanın gücü neyin nasıl söylendiğini taşıyabilme imkanına sahip olmasındadır.

Yürüttüğüm araştırmada kadınların güvenlikle ilgili endişelerine ve bununla başetme yöntemlerine ilişkin bulgulardan önce, bu alanda Batı'da yapılmış birkaç araştırma örneğini paylaşılacaktır. Bu araştırmalar sayesinde kamusal alanda güvenlik endişesinin, sadece farklı sınıfsal ve kültürel profilden kadınlar tarafından benzer şekilde deneyimlenmediğini, farklı coğrafyalardan kadınların da benzer deneyimleri olduğunu aktararak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin zaman ve mekan üstü ortaklığını yansıtabilmeyi amaçlamaktayım.

Hille Koskela'nın (1997) Finlandiya'da yürüttüğü araştırmasında[4] kadınlardan yaşadıkları tartışma, küçük çaplı şiddet veya tehdit deneyimlerini paylaşmaları istendiğinde, kamusal alanda yaşadıkları endişe ve bu endişeyle ilgili düşüncelerinden bazılarını şu şekilde aktarmışlar:

> "Bir an için hala arkamdan mı geliyor yoksa başka bir yere mi gidiyor şüphesini taşımıştım, ama sonra kendi kendime: hey kendine gel Helsinki'desin, ayıksın ve endişe edecek hiçbir şey yok dedim. Birşey olsa kaçabilirdim, o zaman neden korkuyordum ki. Tabi sonra adam yanımdan geçip gitti." (Veera, 24 yaş) (Koskela, 1997: 306)

> "Nerede istersem, orada yürüme hakkım var diye hissediyorum. Yani burası benim şehrim. Bu şehire aitim. Ve benim gibi bu şehirde yaşayan yüz binlerce kişi de....Benim için aynı zamanda korkmamayı istemek de bir mesele. Bazen rahat hissetmediğim zamanlarda bile, aklımdan korkuyu çıkarmayı deniyorum, çünkü bu nerede yürümeli nerede yürümemeli konusu sizin hayatınızı sınırlayıcı oluyor. Ve eğer yürüyemeyeceğim yerler belli olaylar dolayısıyla belirirse bundan acı duyuyorum, birşey olma risk oranı çok düşük bile olsa."(Maria, 26 yaş) (Koskela, 1997: 304)

[4] Helsinki Üniversitesi Coğrafya Bölümü akademisyenlerinden Hille Koskela'nın araştırmasında Finlandiya'da yaşayan, yaşları 20-82 aralığında 43 kadından 18'i ile derinlemesine görüşmeler yapılmış, 25'nin de yazılı paylaşımları analizi edilmiş. Görüşmelerde kadınların yaşadıkları tartışma, küçük çaplı şiddet veya tehdit deneyimlerini hatırlamalarına yardımcı olunmuş (Koskela, 1997).

Batı ülkelerinde yapılan araştırmalarda kadınların kamusal alanda yaşadıkları şiddet korkusunun dikkat çekiciliği üzerine tartışmalar yer almaktadır. Resmi kayıtlarda kadınların kamusal alanda yaşadıkları şiddet, erkeklerin yaşadığına oranla niceliksel olarak daha düşük olmakla birlikte özel alanda, yakınlarından gördükleri şiddet oranı çok yüksektir (Bondi ve Rose, 2003; Koskela, 1997). Koskela'nın (1997) araştırmasında çocukluğunda cinsel tacize uğramış ve daha sonra kocası tarafından şiddete maruz kalmış bir kadının kısa ifadesinde, yaşanan şiddetin, kamusal alanda duyulan korku ile ilişkisine öz bir ifadede rastlarız:

> "Kendimi kafese kapatılmış hayvan gibi hissediyorum. Kendi deneyimlerimin zihinsel mahkumuyum. Gece hiçbir yere gitmek istemiyorum." (Linda, 44 yaş) (Koskela, 1997: 313)

Anna Mehta'nın (1999) İskoçya, Edinburg Üniversitesi'nde yaptığı araştırmada,[5] üniversite kampüsünde yaşayan kadın öğrencilerden biri duyduğu korkularla ilgili bir yandan güvende olmak adına çeşitli önlemler alır, diğer yandan da bunların kendini sınırlandırdığı düşüncesiyle korkularını bastırmaya çalışmasını şu şekilde dile getirir:

> "Sansasyonel bazı cinayetlerin medyada yer alması, şiddet risklerini akılcı bir şekilde görmeyi zorlaştırıyor. ..Geceleri dışarı çıkmaktan korkan bir tip değilim, ama kadın olmak, gece hiçbir zaman yalnız dışarı çıkmam. Her zaman yanımda en az bir kişi olmasını sağlıyorum. Bu duruma şiddet korkusu diyebilirsiniz ama ben daha çok akla uygun davranmak diye niteliyorum...Eğer gece dışarıdaysam, ya da gündüz bir yerde tek başımaysam, kendimi "şu anda burada bana yardım edecek kimse yokken biri bana saldırırsa" diye düşünürken buluyorum. Ama daha önce söylediğim gibi hayatınızı bu şekilde geçiremezsiniz, o nedenle böyle korkular olduğunda, bunları bastırmayı deniyorum." (Mehta, 1999: 74)

Bu çalışma kapsamında, başlangıçta odaklandığım konu İstanbul'da yaşayan bekar kiracı kadınların konut seçim süreçlerini etkileyen faktörlerin neler olduğu idi. Bu kapsamda aldığım yanıtlarda, kadınların konut seçiminde güvenlik kriterlerinin diğerlerinin önünde yer alması, kentte güvenlikle ilgili endişenin nedenlerine etraflıca bakmama neden oldu. Görüşmenin genel çerçevesi içinde değerlendirildiğinde, bir yandan evin fiziksel korunaklılığı (bulunduğu kat, parmaklık, çelik kapı gibi korumaların varlığı, işlek ve aydınlık sokak, vb.), diğer yandan da davranışlarına en az denetim ve sınırlılık getirerek hareket edebilecekleri, rahat hissedecekleri mekanları tercih etmeleri de güvenlikle ilişkiliydi: Apartmanda kimlerin oturduğu, aileye/akrabalara ya da arkadaşlara ne kadar yakın olduğu, gece

[5] Coğrafya ve Antropoloji bölümlerinde ders veren Anna Mehta'nın Edinburg Üniversitesi kampüsünde yaşayan lisans öğrencileri ile gerçekleştirdiği araştırmada derinlemesine görüşme ve odak grup yöntemleri kullanmıştır. Yaşları 18-24 aralığında değişen, 38 kadın 31 erkek üniversite öğrencisinin, üniversitenin ilk yıllarında deneyimledikleri fiziksel ve cinsel tehlike deneyimleri ve bunlarla baş etme stratejilerini anlamak üzere görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Mehta, 1999).

rahat dönülebilecek bir sokak olup olmaması, evsahibinin güvenilirliği gibi. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış soru formu kullanıldı, fakat çoğunlukla görüşmenin akışını, kadınların yaşam öykülerine paralel şekilde seyreden konut öyküleri belirledi. Doğdukları evden, görüşmenin yapıldığı zamana kadar yaşadıkları evleri, taşınma öykülerini, ev bulma şekillerini anlattılar. Bu anlatımlar sırasında, aşağıdaki görüşme alıntılarından da takip edilebileceği gibi, kadınların kentte duydukları güvenlik endişesinin, kamusal alanı serbestçe kullanamamalarına, yaşamlarını sınırlı ve görünmez zihinsel haritalarla geçirmelerine, bununla birlikte davranış ve tutumlarında düzenlemeler yapmalarına neden olan ifadeler bulunmaktaydı.

Kadın olarak bir yerin güvenli olmadığının bilgisine (bazen hissine) sadece kendi deneyimlerimizden değil, pek çok farklı şekilde sahip olabilmekteyiz. Bu bazen ailemizden başka kadınların uyarı ya da önerileri, bazen de kendi gözlemlerimizle şekillenebilmektedir. Gill Valentine'ın da ifade ettiği gibi : "Bir kadın, başkaları tarafından işgal edilen kamusal mekanlarda, buraların yabancı ya da tehdit edici gruplarca kontrol edildiğini algıladıysa, otomatik olarak güvenli olmadığını varsayacaktır." (Valentine, 1989:388). Bağcılar'da annesiyle yaşayan, akrabalarına yakın oturan, tekstil sektöründe çalışan Emine'nin evine giderken yaşadıkları bu durumu örnekler niteliktedir:

> "(...)en fazla gece saat on bir oldu mu, eve geldin mi mesela şu, örnek atıyorum, şu sokağın önü, bütün gençler doluşup ellerinde bira şişeleri. E şimdi tek başına orada yürümek gerçekten mümkün değil. Ben mesela muhtarlığa gittim, şikayet ettim ve dedim ki oraya ışıklandırma yapın, en azından ışıklandırma yaparsan belki oturmazlar. Hayır dedi sen kendi sokağından sorumlusun, oradakiler gelip şikayet edecek dedi... normal gündüz vakti bile yürüsen, en azından saçına bir fön çek, yani kısa bir etek giy, yani bir saat içinde dünyanın lafını yersin. Hani böyle çok görmemiş davranıyorlar, insana saldıracak gibi davranıyorlar." Emine (Bağcılar, 30, tekstil işçisi)

Emine yaşadığı rahatsızlığın çözümü için muhtarlığa başvursa da tatmin edici bir yanıt alamamış, bununla ilgili bir çözüm geliştirilememiştir. Yaşadığı yerin alt yapısal düzenlemesiyle ilgili olarak geliştirdiği talep yerel yönetimce duyulmamıştır.

Sarıyer'de yalnız yaşayan Didem de yaşadığı güvenlik endişesiyle gece eve dönerken yürüyemeyeceği yerleri saptamaktadır. Gece kamusal alandaki erkeklerin baskın mevcudiyeti, çalışan kadınların kariyer başarıları ve kazanılmış bağımsızlıklarına rağmen, kentteki hareketliliklerini sınırlandırmaya devam etmektedir.

> "(...)ben biraz korkarım, İstanbul'da dışarıda gece(...) o nedenle mesela metroyla evim yürüyerek üç, üç buçuk dakika olmasına rağmen (...) o üç dakikalık mesafede taksiye biniyorum (...) Böyle yapıyorum, çünkü bazen sokaklar karanlık olabiliyor, ışık, sokak

> ışıkları, lambaları yanmadığı vakitlerde, bir de şöyle evimin yakınında iki tane park var, iki küçük park(...)dışarıdan insanların gelip oturabildiği yerler olabiliyor (...) beni ürküten bir yanı oldu bunun, o yüzden, çok böyle geç saatlerde yürüyerek sokağa girmemeye çalışıyorum." Didem (Sarıyer, 33, belediye çalışanı)

> "Bir de o böyle işte kahvenin karşısında da çok küçük bir park var, işte geceleri, ondan sonra falan, o parkta da erkekler yerleşiyor, gençler...eve giderken de o parkla kahvenin arasından geçmen lazım yani. O yüzden böyle birazcık şey, hiç başıma bir şey gelmedi bu arada tabii ki ama, o, artık kendim de bir göz yarattığım için hani, bakmasa bile bakıyormuş gibi geldiği için artık mesela, o rahatsız ediyordu beni. Ben en çok o yüzden taşınmak istiyordum mesela. Yani böyle bir etek giyiyorum çıkıyorum, Allahım diyorum şimdi of, hani ya eve geç gelirsem bilmem ne, işte bakcaklar." Sezin (Üsküdar, 30, araştırma görevlisi)(pilot görüşme)

Sezin'in anlatımında paylaştığı gibi, kenti sadece sınırlı yer ve zamanlarla kullanmak değil, aynı zamanda davranışlarına, giyimine de sınırlılık getirme gereği ortaya çıkmaktadır. Feminist tartışmalarda, kadınlar üzerindeki sosyal kontrolün bir yüzü gibi de ele alınan bu durum, kadınları yalnız yaşama güveninden, belli işlerde çalışma imkanından, kimi zaman da aile, topluluk ya da erkek koruması olmadan sosyalleşmekten alıkoyabilmektedir (Valentine, 1989):

> "(....)yani o site hayatı vesaire aslında, işte insanlar belli bir süre deneyip sıkılıp dönüyorlar. Doğru işlemediğini düşünüyorum(...)benim tercih ettiğim hayat böyle, yani hani gece dışarı da çıktığımda evime rahat dönebileyim(...)belli konfor olsun ve çevrede belli nitelikte insanlar olsun... burada benim için her şey rahat ve kolay." Derya (Kadıköy, 39, mimar-akademisyen)

Kadıköy'de yaşayan ve diğer ilçelere kıyasla daha yüksek gelir grubundan kadınların, ev tercihlerinde üzerinde özellikle vurgu yaptıkları konu yukarıdaki anlatımda da örneklediğim gibi, "gece eve rahat ve istedikleri saatte dönebilme imkanlarının" olacağı evde oturmaktır. Bu açıdan bakıldığında, kentte yaşayan kadınların, güvenlik endişesiyle kent mekanını kullanmadaki sınırlılıkları ve bunlarla baş etme yöntemleri, sınıfsal konumlarına bağlı farklılık göstermektedir.

Araştırmanın pilot görüşmecilerinden Ayten (Pendik, 28, temizlik işçisi), yaptığımız görüşmeden 8 ay önce Sivas'ın bir köyünden İstanbul'a 3 çocuğu ile taşınmış. Pendik'te oturup Anadolu yakasındaki evlere temizliğe gidiyordu. Bir akşam Küçükyalı sahil yolunda akşam 7 civarı, otobüs durağında yalnız beklerken, araba ile önünde duran bir grup erkek tarafından, para karşılığı cinsel ilişki teklif edildiğini anlattı. Ayten, o geceki tacizden sonra uzun süre evine hava karardıktan sonra eşi olmadan dönemediğini, bu olayı çalışmasına engel olabileceği endişesiyle eşiyle de paylaşmadığını aktardı. Ataerkil cinsiyetçi kültürün, kendi yaşamlarında nasıl gerçekleştiğinin bilgisine sahip olan kadınlar, kendilerini koruyabilmek için, neyin paylaşılıp neyin paylaşılmayacağına ilişkin taktikler geliştirirler.

Diğer büyük şehirlerde de rastlanabileceği gibi, İstanbul'da da birbirinden farklı suç oranlarına sahip semtler bulunmaktadır. Bağcılar'da kızıyla yaşayan Ayşe de Sarıyer'de oturan ve engelli maaşıyla geçinen Birsen de yaşadıkları mahalleleri güvenli bulmuyorlardı. Ancak bu güvenli olmayan durum karşısında, daha güvenli olabilecek başka bir yere taşınmak için ekonomik olanaklara da sahip değillerdi. Anlatımlarında yaşadıkları mahallenin sokakları kimi zaman siyasi örgütlerin protesto eylemlerine, kimi zamanda adli nedenlerle silahlı çatışmalara sahne olmakta, buna bağlı olarak mekan kullanım imkanları sınırlanmaktaydı:

> "Aslında bir şey söyleyeyim mi, yani biz kızımla bir iki akşam... meydana gittik yürüdük ama hep tedirgin oldum yani, tedirgin yürüdüm. Haberlerde de duydum işte o sokakta işte magandalar silah atıyor, kadına geliyor ve kadın ölüyor. Yani benim yürüdüğüm yol orası sonuçta, tabii ki endişe duyuyorum, kendim hani, akşam o saatlerde bile endişe duyarak yürüyorum yani bu sokakta. Ki kızıma da müsaade etmiyorum akşama kalsın ya da şey yapsın, kendim de endişeli yürüyorum yani sokakta." Ayşe (Bağcılar, 38, tekstil işçisi)

> "Biraz da şey vardı ya, hiç rahat bırakmıyorlardı...geliyorlardı, ya katılacan, ya yürüyüş var, ya para verecen, dergi satıyorlar, alırsan bir sorun, almazsan bir sorun... yürüyüşlere katılacağınız diyorlardı...yürüsem yürüyemiyorum, koşsam koşamıyorum, bu bacakla ben nasıl koşayım?" Birsen (Sarıyer, 45, engelli-temizlik işçisi)

Güvenlikle ilgili duyulan endişenin, kimi zaman kişinin kendi yaşadığı deneyimden bağımsız olarak, çevresindeki kadınların başına gelmiş olaylarla ilgili olarak geliştiği anlatımlara da rastladık. Dolayısıyla kamusal alanda kadınların duyduğu güvenlik endişesinin, başka kadınların başına gelmiş şiddet olayları ile de etkileşimi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bağcılar'da annesi ve kardeşleriyle yaşayan Elif mahallesindeki Suriyeli bir kadının evinde üç erkek tarafından tecavüze uğramasını korkuyla anlatmaktaydı:

> "Yani, böyle şeyleri duydukça insan gerçekten de kötü oluyor. Tamam, Allaha şükürler olsun bugüne kadar başımıza bir şey gelmedi, hani şey değil, ama insanın başına neler geleceğini hiç bilemiyorsun." (Bağcılar, 24, tekstil işçisi)

Eve gelen tamirci tarafından öldürülen kadın arkadaşı da Esin gibi Kadıköy'de tek başına yaşayan ve çalışan bir kadındı. Arkadaşının öldürülmesinin Esin üzerinde yarattığı endişenin kamusal alanda daha ihtiyatlı davranmasına neden olduğuna anlatımında tanık oluyoruz:

> "O zamandan beri yanımda sprey taşıyorum, arkadaşım öldürüldüğünden beri sprey taşıyorum açıkçası. Bir de önceden kendimi çok güçlü hissederdim bedenen, çok atletik vücuda falan da sahiptim, koşabilir, itebilirim falan filan. Ama artık şu an 40 yaşındayım, yani kaslarımla ilgili bir sorunlar var, belimle ilgili bir problem var falan, böyle." Esin (Kadıköy, 40, Öğretmen)

Sokakta duyulan güvenlik endişesinin, emniyetsizlik hissinin sadece çeperdeki mahallelerin sorunu olarak görülmesi doğru bir yaklaşım değil. Farklı semtlerde yaşayan kadınlar, 'güvenli' olarak bilinen 'aile' muhitlerinde de benzer endişeyi

yaşadıklarını ifade ettiler. Jane Jacobs'un *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı* adlı kitabı 1960'lı yıllarda Amerika'daki şehirlerin geçirdiği kentsel dönüşümü anlatırken, sokakların ve mahallelerin bu dönüşümle nasıl farklılaştığını ve temel olarak insanların yaşamlarını güvenlik açısından nasıl etkilediğini örneklerle anlatmaktadır (Jacobs, 1961/2011). Jacobs bu çalışmasında, meseleye toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmasa da nezih görünüşlü 'sakin yerleşim yerleri'nin de aynı güvenlik endişesini yarattığından söz etmektedir. Sarıyer'de yalnız yaşayan Didem, mahallesini genel anlamda güvenli ve canlı bulsa da gece dönerken tedirgin olduğu sokakları şöyle tarif ediyor:

> "(...)metrodan çıktığınızda...işte esnafın olduğu bir alan var, işte süpermarketlerin olduğu, saat ona kadar, işte bir tekel bayii var, orası hatta sabaha kadar belki açık olabiliyor ama tam benim o mahalleye giriş, köşeden itibaren artık yerleşik bir hal var. Yani hiç esnafın olmadığı, hiç dükkanın olmadığı bir yer. Dolayısıyla insanlar evlerine çekilmiş oluyorlar ve sessiz oluyor her yer. Işıklandırma var ama bazen hani dediğim gibi yanmıyor olabiliyor ve **o bir sessizlik ve ürkütücü bir sessizlik olabiliyor** ve sokakta böyle dolaşan, avare dolaşan insanlara rastlamıyorsunuz. O sessizlik ürkütüyor, çünkü dediğim gibi yani görmüş değilim hiç bu zamana kadar birinin orada bir içtiğini ya da ne bileyim bir serseri grubunun orada bulunduğunu hiç görmedim aslında." Didem (Sarıyer, 33, Belediye çalışanı)

> "(...)Erenköy'de garip bir mahalle baskısının içine girdim ben. Hani ev çok güzel, mahalle çok güzel, sakin, aşırı sakin, Cihangir'in o gürültüsünden sonra Erenköy'ün aşırı sakinliği beni gece dönerken bile korkutmaya başladı. Kimsenin olmadığı aile sokakları düşünün." Ebru (Kadıköy, 30, organizatör)

> "Geçen arkadaşımda kalmıştım, onlar Tarabya'da oturuyorlar, kendileri öyle bir sitenin içinde falan oturuyorlar, aynen bir mahalle dokusunda oturuyorlar ama ben Sarıyer'de bir toplantıya gitmek üzere bir yol kullandım, o kullandığım yolda da yüksek duvarlı mesela sitelerin arasından cadde gidiyor. Yani mesela cadde o kadar büyük bir cadde değil, az araba geçiyor ama o kadar yüksek duvarlar var ki, yani o kadar bağım yok ki benim orda yaşayan insanla. Yani gerçekten orada benim başıma bir şey gelse, yani gerçekten hiç kimsenin haberi olmaz..." Gül (Kadıköy, 25, Şehir Plancı)

Doreen Massey'nin de ifade ettiği gibi "Kent mekanında kadınlar çoğunlukla bakılan olup, bakışın nesneleridir" (Massey, 1994:234). Bakılan olmak bulunulan yere ve zamana göre değişen anlamlara sahip olmakla birlikte, kadınların kentte maruz kaldıkları, nesnesi oldukları 'bakış'; onları gözetler, izler ve kimi zaman da hareket alanlarını sınırlandıracak denli tedirgin edici olabilmektedir. Bu çalışmanın dördüncü bölümünde detaylı ele alacağımız mahalledeki 'bakış'ın, 'göz'ün de kadınların yaşamlarında tedirginlik yaratarak, davranışlarına sınırlandırmalar getirdiğine tanık olacağız. Anlatımlarda kadınlar açısından endişe verici olan, bakışın devamında maruz kalabilecekleri erkek şiddetidir. Gece geç saatte Bağcılar'daki mahallesini tarif eden Emine'nin anlatımı da buna paraleldir:

> "İşte Göztepe meydanda bir iniyorsun, herkes aval aval, saldıracak şekilde bakıyorlar sana. Ve gece saat on bir buçuktan sonra zaten minibüsler bitiyor..." Emine (Bağcılar, 30, tekstil işçisi)

Kadınların gece saatlerinde kamusal alan kullanımlarıyla ilgili tedirginlikleri şehir yaşamının alt yapısal eksiklikleri ile daha da artmaktadır. Toplu ulaşımın belli saatlerden sonra olmaması ya da çok seyrek olması, gece iyi aydınlatılmamış sokaklardan geçmek zorunda kalmak vb. Özellikle çalışan kadınlar için havanın erken karardığı kış aylarında bu durum daha da zorlaştırmaktadır:

> "Ben mesela Merter'de çalıştım, orada saat yediydi, akşam saatleri ama kış vakti erken kararıyor, mesela yanımdan geçerken birisi bana el attı, hani kafama dokunmaya çalıştı. E yolun ortasında bir şey diyemedim... bağırdım ama, adam arkasına, hiçbir şey olmamış gibi çekip gitti. Ve hiç kimse, mesela insanlar da müdahale etmedi. O tarafların da o sıkıntıları var. Mesela arkadaşım Kadıköy'den geldi buraya, askılı vardı üstünde, Bağcılar'da yürüdük, ya bu ne dedi, Emine, ben çok şaşırdım, üstüne hemen bir şey aldı giydi. Buraları yani diğer karşı taraf, çok gidip geliyorum, gerçekten böyle değil, insanları biraz daha duyarlı, buraya göre." Emine (Bağcılar, 30, tekstil işçisi)

Fatih'te kaldığı kız yurdunun[6] çıkışı sırasında çeşitli kereler erkeklerin sözlü tacizine maruz kalan Gül, yaşadıklarını şu şekilde anlatıyor:

> "(...)hani dışarı çıktığımız zaman bir erkek kitlesi olurdu hani çıktığımızda bile hani böyle laf atarlardı falan. Tam çıktığımız yerde, yurttan çıkışımızda bir otobüs durağı vardı, ben de o otobüs durağından bir gün okula gideceğim, işte bir tane amca böyle yanıma yaklaşıp böyle bir şeyler sordu, benim de kulağımda kulaklıklarım var. Ben de yol soruyor filan diye herhalde çıkarttım efendim dedim, bizi günaha sokuyorsunuz dedi. Ben de nasıl dedim, böyle giyinerek dedi benim dedi sana bakmamı sağlıyorsun dedi, beni günaha sokuyorsun, cayır cayır yanacaksın ateşte sen dedi. Ne diyorsun Allah aşkına yani, üstümde de kısa kollu bir tişört, bir de kot var hani, o kadar da böyle hani." Gül (Kadıköy, 25, Şehir Plancı)

Gül'ün anlatımında rastlanan, kamusal alanda sözlü ya da fiziksel tacize uğramamak için kadınların giyimine dikkat etmesi, çeşitli kısıtlamalar getirmesi, Toprak ve arkadaşlarının da vurguladığı gibi, özellikle Anadolu'daki kentlerde kadınların çok daha dikkatle üzerinde durdukları bir konu (Çur, 2005; Toprak ve diğ., 2008):

> "Kadınların sokakta karsılastıkları sorunlardan biri, giyim kusamlarıyla ilgiliydi. Kamusal alanlarda istedikleri gibi giyinemiyorlardı. Erzurum'da görüstügümüz genç bir hanım, "siz Erzurum'da diz üstü etek çok zor görürsünüz, askılı bluz zor göreceksiniz, hanımlar özellikle basen gölgesini mutlaka kapatma ihtiyacı hissediyor, ten rengi çorap giyemiyor, kent dısından gelen ögrenci arkadaslarımız bile bir müddet sonra bakıyorlar ki kendileri de farketmeden kollar uzamıs" diyordu." (Toprak ve diğ., 2008: 84)

Ancak bu anlatıma benzer şekilde İstanbul Kuzguncuk'ta geleneksel mahalle ortamında yaşayan bir başka kadının anlatımında da kıyafetle ilgili benzer sınırlandırmayı yaşadığını görmekteyiz. Dolayısıyla burada da davranışlara getirilen sınırlandırmalar üzerinden tekrar etmek gerekirse büyük kent yaşamının tek başına kamusal alanda kadınlara özgürleşme imkanı yarattığını söylemek güçtür.

[6] Benzer şekilde Cevizlibağ Atatürk Kız Öğrenci Yurdu'nda da son günlerde benzer taciz vakaları çeşitli şekillerde sürmekte: http://t24.com.tr/video/cevizlibagdaki-kiz-ogrenci-yurdunda-drone-ile-taciz,1441 ; http://sosyal.hurriyet.com.tr/yazar/ayse-arman_12/yurt-yolunda-taciz-var_40018954

> "Her zaman gözlem altındasın ve davranışlarına hep dikkat etmen gerekli. Mesela Kuzguncuk'ta şort giyemem, çünkü burası köy gibi. Göztepe'deki arkadaşımı ziyaret ettiğim zaman giyebiliyorum." (Mills, 2007:344)

Kadınların anlatımlarında dikkat çeken noktalardan biri maruz kaldıkları taciz durumlarında kendilerini sadece kamusal alandan kısıtlamakla kalmayıp, farklı başetme yöntemleri de geliştirmeleridir. Bunu da çevreleri ile ilişkilerindeki davranışlarında, dış görünüşlerinde, giyimlerinde değişiklikler yaparak sağlamak zorunda kalmaktadırlar:

> "İşte laf atarlarmış vesaire gibi, sözlü tacizlerde felan bulunurlarmış ama ben hiç yaşamadım, hiç duymadım, ne çalışma ortamında duydum. Bilmiyorum şey nasıl söyleyeyim, ben duymadım diyorum ama benim etrafıma ördüğüm bir şey vardı, bir duvar vardı, kendime ördüğüm ve dışarı kendimi öyle bir ifade ediyordum ki, aslında milletin ya da toplumun gözünde dul bir bayansın, gençsin, işte yalnızsın, çaresizsin, senden faydalanma duygusu hep insanların gözünde ve bakışında, ben bunları hissettim, hissettim, bunu inkar edemem yani. Tabii ki böyle, bana hani olmadı derken, illa ki sen, ben kendim hissettim yani bunları ama dediğim gibi öyle bir duvar örmüştüm ki kendime." Ayşe (Bağcılar, 38, tekstil işçisi)

Kamusal alanı kullanırken yaşanan endişelere bağlı olarak, kadınların kendi bedenlerinde ve davranışlarında yaptıkları çeşitli değişikliklerin yanı sıra, kamusal alanı kullanma zaman ve rotalarında da düzenlemeler yaptıklarını görüyoruz:

> Soru: Burada sokakta başına birşey geldi mi?
>
> "Burada yok, çünkü yani genelde hep saatlerimize dikkat ettik. Ondan dolayı işte çok geç saat olunca taksiyle gelip kapının önünde inmişizdir." Emine (Bağcılar, 30, tekstil işçisi)
>
> "O, alt geçitte indiriyor, Hacıosman'da inerken, çünkü daha önce inerseniz en az bir on beş, yirmi dakika yol yürüyeceksin Hacıosman'a, çünkü alt geçide girmesi için, bayağı bir önceden giriyor. Dolayısıyla da Hacıosman noktası tam alt geçitin orası oluyor, karanlık olmasa, aydınlık dahi olsa beni çok ürküten bir şey… o yüzden ben mesela akşam döndüğümde eğer bir metro olmuyorsa, mutlaka otobüs de kendi mahalleme giren otobüsü tercih ediyorum. Mesela minibüs daha hızlı gidiyor olmasına rağmen, o alt geçitte inmemek için kullanmıyorum." Didem (Sarıyer, 33, Belediye çalışanı)

Arabası olmasına ve Sarıyer'de güvenlikli bir sitede oturmasına rağmen Seval de gece dönüş saatlerine her zaman dikkat ettiğini vurguluyor:

> Ama tabii ki dikkatli olmak zorundasınız her zaman. Yani benim çok şey bir yaşantım olmadığı için, hani saatlerime zaten dikkat ederim, belli saatlerde dönmeye dikkat ederim, gideceksem de eğer, kalacaksam da bir şekilde hani akşamları dönüş saatlerime dikkat ederim. Ama kapıda dediğim gibi, onu söylüyorum, güvenliğin olması, aracınızın olması İstanbul'da önemli bir şey. Seval (Sarıyer, 53, Doktor)

Araştırma sırasında görüştüğüm bekar kadınların ev tutma tercihlerinde evsahibinin 'güvenilir olması' da ev seçim kriterlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada kentin giderek kamusal ortak kullanım mekanlarındaki güvende olmama halinden, mahrem alanlara eve doğru geçerken, tedirginliklerin devamlılığına tanık olmaktayız. Aşağıdaki anlatımlarda dikkat çekecek şekilde öne çıkan bu kriter,

kadınların güvenlikle ilgili endişelerinin sadece kamusal alanla sınırlı kalmadığının işaretlerini verir niteliktedir:

> "Şeydi, ev güzel değildi yani. İki artı birdi ama, çok güvenli değildi, mutfağı falan böyle kör bir cepheydi şeydi. Hani isteyen, bu apartman boşlukları olur ya, oradan inebilirdi yani, güvenli değildi, ondan tutmadım…Ama şeydi yani, çok güvenli gelmedi bana, ev sahipleri de güvenli gelmedi…Arka boşluktan yani düşün, ip sarkıtıp o mutfağa girebilirdi, mutfak kör şeydi." Fatma (Bağcılar, 34, serbest muhasebeci)

> "(...)ev sahibim boşanmış bir kadın o da, ailesiyle oturuyor şu anda, benim iki alt sokağımda oturuyor, çok memnunum ev sahibimden cidden yani. Kadın dedi ki, ben dedi, işte dedi, iki sokak ötede oturuyorum ama dedi, hani bir şey lazım olursa vesaire falan filan ama siz dedi, rahat olun dedi kadın. Yani hani, ben orda oturuyorum da hani, yani kendine dikkat et anlamında demedim bunu yani, hani hiç öyle bir şey hissetmedim, o da bana iyi geldi aslında yani. Hani öyle bir şeyim vardı çünkü tek başıma yaşayacağım, ilk defa hayatımda tek başıma yaşayacağım ki daha önce öğrenci evlerinde filan çok ciddi sıkıntılar yaşadım ben." Arzu (Kadıköy, 36, Öğretim Görevlisi)

Kadınların anlatımında yabancı ile eve yakın alanda gerçekleşen karşılaşmalar tedirgin edici olabilmektedir. Bağcılar'dan Elif'in kendisi ve ailesi için az daireli apartmanda oturmak, ev tutmada önemli bir kriter haline gelmişti:

> "(…) ama özellikle binada fazla daire olmaması bizi daha çok rahatlatıyordu. Şimdi üç daire olduğu zaman, tabii ki de mesela gelen çıkanın yani kim giriyor, kim çıkıyor biliyoruz. Bazı mesela kim, tanımadığımız kimseye mesela açmayız, hani çevreyi mesela çok görüyoruz, çok dairelere neler oluyor, başlarına neler geliyor, neler." Elif (Bağcılar, 24, tekstil işçisi)

Bağcılar'da kalabalık bloklardan oluşan bir sitede oturan Zeynep, tanımadığı yabancıyla karşılaşma durumu ile ilgili tedirginliğini şöyle ifade ediyor:

> "(…) yani (asansöre) biniyorsunuz aynı anda, mesela erkekle de biniyorsunuz, benim öyle sakıncam yoktur yani, binerim, bazen de diyorum ki, ya başkasıysa ya burada hani, asansörde bir şey söyler, yaparsa….ya işte ya hani apartmandan olmayan biriyse falan diye düşünüyorum. Binmiş oluyorsun da, hep o aklıma sonrasında geliyor." Zeynep (Bağcılar, 37, Muhasebe ofisi çalışanı)

Öte yandan araştırma sırasında görüştüğüm bekar kadınlar açısından yukarıda tedirginlik yaratan bakılma ve gözetlenmenin, himaye edilme ve korunmayla ilişkili algılandığı durumlara da rastlamaktayız. Ev ve sokak arasındaki sınırların azaldığı, sokağın da özel alan gibi, 'kişisel koridorlar' gibi kullanılabildiği mahallelerde (Cantek vd., 2014; Edgü, 2009), mahallelinin gözetimi yabancının bilinmesi bakımından bir korunma, güvende olma hissi yaratmaktadır:

> "Geçen şöyle bir şey oldu, kız kardeşim gelmişti Ankara'dan, bayağı bir oluyor, belki birkaç ay olmuştu oraya taşınalı, arabayı park edecek işte oraya. Ona demişler ki işte buraya park edemezsin, o da demiş ki, ablam burada işte ikinci katta oturuyor, o yüzden hani bırakacağım sonra alacağım arabayı demiş. O da demiş ki, kim ablanız hani, ikinci katta öyle birisi oturmuyor, o üçüncü kattaki anne kız yaşayanlar mı demişler mesela. Yani sürekli bir takip halindeler, tespit yapıyorlar, biliyorlar kimin oturduğunu. Ama şey yok, Kızıltoprak'ın yani o civarın güzel tarafı şu, evet biliyorlar, bu bilme işi aslında biraz güven de yaratıyor." Meltem (Kadıköy, 38, Öğretim Elemanı)

> "Yani o, bir gece biri beni takip etmişti arabayla, sonra dükkanın önünde amcalar belirdi, o arada gitti. Hani belki beni evime kadar takip ederdi bilmiyorum. Yani o, bu güvenlik duygusu yani bir güvenlik görevlisinin verdiği güvenlik duygusundan çok daha gerçek geliyor bana. O bütünlük hali, yani esnafı olması, oranın esnafı olması, ben gidiyorum oradan alışveriş yapıyorum, işte merhabalaşıyoruz, hani okula mı gidiyorsun diyorlar, hani bir iletişimimiz var orada. Ve işte bizim mahallemizleşiyor ve bu bir şey koruma hani, adı yani bir, bundan maaş almıyor, beni korumak için maaş almıyor, herhangi bir üniforma giymiyor ya da direk insanın karşısına, evet ben seni koruyorum diye çıkmıyor ama, bu bir ilişkinin sağladığı bir güven duygusu var aslında. O güven duygusu benim için çok önemli." Gül (Kadıköy, 25, Şehir Plancı)

Mahalle ya da toplulukta biliniyor olmak, güvenlik açısından önemli bir unsur. Ancak mahallenin muhafazakar ahlaki değerleri söz konusu olduğunda, tarif edilen bu güvenlik, çalışan, eğitimli ve meslek sahibi kadınlar açısından yerini özel hayata müdahale ve baskıya da bırakabilmektedir (Cantek vd., 2014).

> "(...)bir yandan da işte ailem gelip gidiyor ve ailemin asla algılayamayacağı bir yaşam tarzım var. Dolayısıyla onların bir şekilde hani gözlenip iletilmesi ya da gözlenip yargılanmak hani, kendi bireysel hayatımda artık karşılaşmak istemediğim bir şey sanırım." Gül (Kadıköy, 25, Şehir Plancı)

> "(...)yine de mesela şunu tercih etmem, sürekli insanların evime gelip gittiğinin düşünülmesini istemem mesela. Sürekli birilerinin girip çıktığını, böyle düşünülmesini istemem, iyi bir şey değil, bu şey değil, biraz ahlakçılık gibi geliyor, öyle olmamasına rağmen, öyle görünsün istemem mesela." Meltem (Kadıköy, 38, Öğretim Elemanı)

Apartmana geç saatlerde, sarhoş ya da içki şişeleriyle girmek istememek, erkek arkadaşı olduğunu alenen söylemek yerine "bir akraba" bahanesi bulmak, kısacası mahallenin muhafazakar ahlaki değerlerini dikkate alarak, davranışları buna göre sınırlandırmak, mahalleyi ve tanınırlığı güvenlik çemberi gibi gören kadınların, aynı zamanda kendilerini tedirgin hissettikleri bir başka durumun ifadesidir. Amy Mills'in Kuzguncuk'ta yürüttüğü çalışmasında kadınların mahalle hayatı ile ilgili anlatımlarında da bir yandan geleneksel mahalle hayatını arzulamaları, öte yandan da reddetmeleriyle ilgili bulgular paylaşılmaktadır (Mills, 2007:350).

Görüştüğüm kadınların anlatımlarında kentte yaşadıkları güvenlik endişesi, gerek kamusal gerek özel alanda ataerkil güç ilişkilerinin mekan üzerinden bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle gece saatlerinde kamusal alanda cinsel tacize uğrama korkusu, kadınların kent coğrafyasını serbestçe kullanmaları önündeki en belirgin engellerden biri olarak görülmektedir. Kadınların kentte güvenlik endişesini sınıfsal herhangi bir fark gözetmeden hissetmeleri, yaşamlarını buna göre düzenlemelerini de beraberinde getirmektedir. Bu güvenlik endişesine kadınların kimi başetme yöntemleri de eşlik etmektedir. Kamusal alanı kullanacakları zaman ve

rotalardan başlayıp, yer ve saate göre hangi kıyafetlerin giyileceğine kadar uzayan bir dizi düzenleme ortaya çıkmaktadır.

2.5 SONUÇ

Bu bölümde kadınların kentte yaşadıkları güvenlik endişesinin, erkeklerinkinden fazla ve farklı deneyimlendiğini hem Batılı çalışmaların bulguları, hem de bu araştırmanınkilerle desteklemeye çalıştım. Kentte güvende olmama halinin çok büyük ölçüde erkek şiddetinden, cinsel taciz ve cinsel saldırıdan duyulan korkuyla ilişkili olması ve bu korkunun da kadınların kent kullanımına sınırlılıklar getirdiği görülmektedir. Bu sınırlılıklar kentin bekar kadınlarca ancak kısıtlı zaman, mekan ve davranışlarla kullanılmasına imkan vemektedir. Kadınların korkularının sadece kamusal alanda deneyimlenen erkek şiddetinden kaynaklanmaması, özel alanda yaşanan şiddetle de ilişkili olması, Türkiye'deki bekar kadınların kent içindeki hareketliliğinin sınırları için de ipuçları taşır niteliktedir.

Araştırmayı yürüttüğüm üç ilçede farklı profilden kadınlarla görüşmekle birlikte, bu kadınların anlatımlarındaki ortaklık, kentte kamusal alanda duydukları fiziksel güvenlik endişesiydi. Bununla baş etmek için kullandıkları yöntemler sınıfsal konumlarına göre düzeysel farklılıklar göstermekle birlikte temelde bekar kadınların yaşamlarına getirdikleri sınırlarla ortaklaşmaktaydı.

Sonuç olarak bu bölüm ile toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin mekan üzerinden yansıması şeklinde ele alınabilecek güvenlik endişesinin, kadınların kent coğrafyası kullanımlarını ne şekilde etkilediğini irdelemeye çalıştım. Kadınların güvenlik temelli oluşturdukları zihinsel haritalarla kenti ne kadar sınırlı kullanabildiklerini, aynı güvenlik endişesi ile tutum ve davranışlarında ne tür değişimler yarattıklarını aktarmaya çalıştım.

3. DEĞİŞEN AİLE YAPISI VE SOSYAL POLİTİKALARDA GÖRÜLMEYEN, MEKANDA GÖRÜNEN BEKAR KADINLAR

Bu bölümde, kadının ataerkil kültür tarafından ağırlıkla ailenin bireyi olarak tanımlanmadığı bir konumda, toplumda bekar kadın olarak yaşamanın güvensiz halleri üzerinde durulacaktır. Güvenlik endişesinin, devletin muhafazakar siyasi söylemi ve politikaları içinde öteki konumunda yer alan bekar kadınlar için gerek ataerkil kültürün ele alış şekli, gerek sosyal politikalarda yeterince görülmemeleri sebebiyle, bekarlık konumunun nasıl kırılganlaştığını, baş etmesi zor hallerini irdeleyeceğiz.

İstihdam edilme koşulları, çalışma yaşamı, barınma seçenekleri, sosyal ilişkiler ve hukuki süreçlerde bekar olmanın farklı bir konum olduğu gündelik hayatlarında kadınlara hissettirilmektedir. Bu açıdan kadınların gündelik hayatlarında toplum içinde ele alınış biçimlerinin medeni durumları ile yakından ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Devlet politikaları açısından da 'kutsal aile' içinde kadının anne ve eş olarak yerinin varlığı her zaman bekar kadınların görünürlüğüne tercih edilmiştir. Ancak günümüzde bekarlıkla ilgili çalışmalar, sosyal bilim literatüründe ve toplumsal cinsiyet çalışmaları içinde kendine önemli bir yer bulamamıştır. Türkiye'de bekarlık üzerine yapılan sınırlı sayıda çalışma olması, olanların da ağırlıkla dul ya da boşanmış kadınlar üzerine (Gedik, 2015; Kavas ve Gündüz-Hoşgör, 2013; Özar, 2011; Sucu, 2007) olmasına karşın, aile, aile yapısı ve ailedeki değişim üzerine yapılan pek çok çalışma bulunmaktadır (Duben, 1985; Gökçe, 2004; Kıray, 1964; Kongar, 1986; Ortaylı, 2000; Özbay, 2015; Sayın, 1990; Timur, 1972; TAYA, 2014; TNSA, 2014).

Görüştüğüm kadınların önemli bir kısmı yalnız ya da çocuğu ile bir kısmı da ailelerinin yanında bekar olarak yaşamaktaydı. Bu nedenle çalışmada bir yandan genel toplumsal algılar açısından "aile olmayan" (bekar, boşanmış, dul, çocuğu ile yaşayan, akrabası ile yaşayan vb.) diğer yandan da evin geçimini sağlayan

"hanehalkı reisi" kategorisindeki kadınlarla gerçekleştirdiğim görüşmelerde, bekar kadınların hem aile içindeki konumlarını, hem de yalnız başlarına yaşarken içinde bulundukları durumları değerlendirmeye ve meseleyi iki yönüyle (aile içinde bekarlık ve yalnız yaşarken bekarlık) de değerlendirmeye çalışacağım. Merkezine bekarlığı çekmek istediğim bu bölümün zaman zaman yine aile merkezine kaymasının iki nedeni bulunmaktadır: Birincisi, bekarlıkla ilgili sınırlı bir literatürde, aile ile ilgili yazın ve veriler üzerinden bekarlığı görme ve anlama çabasında olmam, ikincisi ise aileleri ile yaşayan kadınların durumlarını anlama amacıyla, farklı aile yapılarını değerlendirmeye olan ihtiyacım. Bekarlığın ele alınışı bu çalışma kapsamında üç farklı tema içinde olacaktır: Türkiye'de değişen aile yapısı, devletin aileyi ele alışı ve sosyal politikaların bekar kadınları ne ölçüde kapsadığı, toplumdaki bekarlık algısına ilişkin Mary Douglas'ın muğlaklık ve kirlilik kavramlarıyla ilişkili değerlendirmeler.

Görüştüğüm kadınların anlatımlarında, bekar olmanın güvenli olmayan hallerinin mekanla ilişkisi en belirgin olarak aileleriyle olan ilişkilerinde görünürlük kazanmaktaydı. Sosyal politikaların bekar kadınları sınırlı gördüğü bir ortamda, kadınların sınıfsal ve kültürel profillerine bağlı olarak geliştirdikleri baş etme yöntemlerinin başında aileleriyle kurdukları ilişkiler gelmekteydi. Bölümün sonunda, kadınların anlatımlarında baş etme yöntemi olarak ele alınabilecek aileye ilişkin bu mekânsal kurguların nasıl sağlanabildiği ya da sağlanamadığı üzerine tanıklık ve değerlendirmeler yer alacaktır.

3.1 'AİLE'NİN TÜRKİYE İÇİN DEĞİŞEN ANLAMI

Aile Arapça, hane ise Farsça kökenli kelimelerdir. Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Sözlüğü'nde yer aldığı hali ile 'aile' sırasıyla şu anlamlara sahiptir: Bir kişinin karısı; akraba; ev halkı; aynı gaye için çalışan kimselerin hepsi[1] (Devellioğlu, 1999). Ailenin yapısı, biçimlenişi ve işlevleri tarihsel, coğrafi ve toplumsal değişimlere bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Dolayısıyla kapsayıcı ve genel açıklamalar yapmanın güçlükleri bulunmaktadır. Ancak bu tez açısından bu tanımlamaların önemli yanı Türkiye'de aile yapısındaki değişimi, yapılan çalışmalar ışığında geliştirilmiş tanımlamalar üzerinden görebilmektir.

[1] Sonuncu açıklama 16.baskıda eklenmiştir.

İlber Ortaylı, ayrı hukuk sistemlerine bağlı olmalarına rağmen, Osmanlı'nın uzun siyasi hakimiyetinden ötürü, aynı kültürel coğrafyayı paylaşma sayesinde farklılıktan çok, ortak yönlerin hakim olduğu "Osmanlı ailesi" niteliğinden söz edebileceğimizi ifade eder ve aile yaşamındaki farklılıkların dini ya da etnik olmaktan çok coğrafi olduğundan bahseder (Ortaylı, 2000:2):

> "Hicaz'ın Arabları, Lübnan'nın Maruni veya Melkit Hıristiyanları (bunların eşrafı arasında tabii kiliseden geçmeyen, ama halkın benimsediği bir çokeşlilik vardı), Anadolu'nun Sünni şehirli, Alevi köylü Türkleri; Türkmen obası, Kürt aşiretindeki aile, Adalı ve Egeli Rumlar, üç dine mensup Arnavut dağlılar, Bosna'nın Müslümanları, yedi iklim dört bucaktaki Yahudi ailelerin hepsi Osmanlı ailesidir." (Ortaylı, 2000: 2)

Bekarlıkla ilgili daha detaylı çalışmalar yapabilmek ve bulunduğumuz coğrafyada yaşanan tarihsel, sosyal ve ekonomik süreçlere paralel olarak bekar olmanın nasıl bir değişim içinde olduğunu anlayabilmemiz önemli ölçüde bu alanda farklı yaklaşım ve disiplinlerce yapılacak çalışmalara bağlıdır. Ne yazık ki bekarlıkla ilgili olarak, sosyal tarih alanında sınırlı sayıda çalışma ile karşılaşmaktayız[2]. Sahip olduğumuz bilgiler çoğunlukla bekarlık özelinde olmaktan çok, başka bir alan üzerine odaklanılmışken, bekarlığa da değinilmesi şeklindedir. Alan Duben ve Cem Behar'ın "İstanbul Haneleri" (1998) adlı çalışması hane yapısı üzerine yapılan istisnai çalışmalardandır. Bu çalışmada 1885 ve 1907 nüfus sayım verilerine dayalı analizlerle İstanbul'daki kadın ve erkek hanehalkı reislerinin oranları hakkında önemli bilgilere sahip oluruz:

Çizelge 3.1 Hanehalkı reislerinin cinsiyetine göre hanehalkı tipleri, İstanbul 1885 ve 1907. Kaynak: İstanbul Haneleri (Duben & Behar, İstanbul Haneleri , 1998)

	1885					1907				
Hanehalkı tipleri	**Erkek reis sayısı**	**%**	**Kadın reis sayısı**	**%**	**Kadın reis sıra**	**Erkek reis sayısı**	**%**	**Kadın reis sayısı**	**%**	**Kadın reis sıra**
Yalnız yaşayanlar	96	13.7	63	36.4	40.0	97	9.6	53	31.9	35.0
Ailesiz	74	10.6	43	24.8	37.0	71	7.1	24	14.4	25.0
Çekirdek aile (toplam)	250	35.7	32	18.6	11.0	420	41.7	50	30.1	11.0
Çocuksuz çiftler	77	11.0	2	1.2	3.0	93	9.2	1	0.6	1.0
Çocuklu çiftler	138	19.7	2	1.2	1.4	253	25.1	3.0	1.8	1.0
Çocuklu dul erkekler	35	5.0	0	0	0	74	7.4	0	0	0
Çocuklu dul kadınlar	0	0	28	16.2	100.0	0	0	46	27.7	100.0
Geniş aile	122	17.4	20	11.6	14.0	171	17.1	77	10.2	9.0
Çoğul aile	94	13.4	5	2.9	5.0	133	13.2	8	4.8	6.0
Tasnif dışı	62	8.9	10	5.8	14.0	115	11.4	14	8.4	11.0
Toplam	698		173		19.8	1007		166		14.1

Kaynak: İstanbul nüfus defterleri, 1885 ve 1907.

Çizelge 3.1.'de, 1907 nüfus verilerine göre kadın aile reislerinin yüzde 32'sinin yalnız ve yüzde 14'ünün de aile içermeyen hanelerde, evlerini başka bir veya birkaç kadınla paylaşarak yaşadıklarını görmekteyiz. Bununla birlikte 1885 sayımında, aile

[2] Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfus politikalarına paralel olarak bekarlık vergisi ve Osmanlı döneminde bekar erkeklerin kentteki yaşamlarını konu alan çalışmalar bulunmaktadır.

reislerinin yüzde 20'sinin kadın ve bunların da yüzde 36'sının yalnız yaşadığı bilgisi, daha yüksek olması itibarıyla ilginç görünmektedir. Bu rakamlar bize tümüyle yalnız yaşayan kadın sayısını vermese de hanelerdeki oranları sunmaktadır. Diğer dikkat çeken oran da on beş yaş ve üzerinde yalnız yaşayan kadınların 1885'te yüzde 5, 1907'de ise yüzde 3 olmasıdır. Bu oranlar düşük görünmekle birlikte kadın davranışlarını belirleyen toplumsal kuralların kısıtlı olduğu, aile dışında yaşamaya iyi gözle bakılmadığı Müslüman nüfus açısından yüksek rakamlar olarak değerlendirilmektedir (Duben ve Behar, 1998:73). İlerleyen satırlarda görüleceği gibi tek kişilik kadın hanelerin 1970'lerdeki nüfusa oranı sadece yüzde 2'dir.

Erken 19. yüzyıl ile 1930'lu yıllar arasındaki döneme ilişkin çalışmalarda, Türkiye'de aile yapısının belirleyici unsuru olarak gelinin kocasının ailesinin evine girmesiyle, yeni bir evlilik birimi oluşması tespiti yapılmaktaydı. Bu durum Batı Avrupa'dakinden farklı olarak Türkiye'de ölümün, evliliğe nazaran sistemin asıl dönüştürücü gücü olduğunun işaretiydi. Diğer bir deyişle, otoritenin yeniden belirlenmesinde düzenleyici olan babanın ölümüydü. Bu açıdan evliliğin, üretim ve tüketim birimi olarak hanenin yapısında ya da mülkiyet haklarının devrinde bir etkisi bulunmamaktaydı (Duben, 1985).

Niyazi Berkes, 1942 yılında yürüttüğü araştırmanın bulgularına ve gözlemlerine dayanarak haneyi hem bağımsız ekonomik birim hem de akrabalık ilişkilerinin mekanda somutlaşmış hali olarak tanımlamıştır (Berkes, 1942:119'den alıntılayan Duben, 1985). Daha yakın döneme baktığımızda Ferhunde Özbay (2015): 'Ampirik çalışmalarda "aile"nin, kan ya da evlilik bağının birleştirdiği, aynı kazandan yiyen bireyler grubu olarak' tanımlandığından söz eder. Birsen Gökçe (2004) ise: "Ana-baba-çocuklar ve tarafların kan akrabalarından oluşan (aile biçiminin gereğine göre) ekonomik ve toplumsal bir birlik" olarak aile tanımı yapar (Gökçe, 2004). Deniz Kandiyoti (1984), geçmişte ekonomik bir birlikteliğe dayanan ve soyun sürdürülmesi işlevine sahip olan ailenin, gelir getirici işlerin ev dışına taşınmasıyla birlikte duygusal yönü ağır basan ve bireysel hakların daha fazla önem kazandığı bir birlikteliğe dönüştüğünü ifade eder. Günümüze en yakın aile tanımı Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün (TNSA, 2014) raporunda şu şekilde yer almaktadır:

> "Hanehalkı aralarında akrabalık bağı olan ya da olmayan bireylerin oluşturduğu sosyo-ekonomik bir birimdir. Aile gelenekler ya da yasalar ile kurulmuş, aralarında kan bağı bulunan bireylerin oluşturduğu bir birimdir. Hanehalkında bir ya da daha fazla aile birimi bulunabileceği gibi, hiçbir aile birimi bulunmayabilir." (TNSA, 2014)

Türkiye'de özellikle 1960'lardan sonra yapılan çalışmalarda; aile yapılarının büyüklük, işlev ve yaşam yerlerine göre farklı şekillerde kategorize edildiğini görmekteyiz (Gökçe, 2004; Kongar, 1986; Sayın, 1990; Timur, 1972). Bu sınıflandırmalar arasında en fazla kullanılan ve günümüz veri düzenlemelerinde de hala geçerli olan aile kategorilerinin; çekirdek aile, geniş aile, ataerkil geniş aile ve dağılmış (parçalanmış) aile olduğunu ifade edebiliriz.[3] Bu çalışmalarda tek kişilik hanelerin yapıları detaylı olarak incelenmemiş, çoğunlukla sayısal verilere yer verilmiştir.

3.2 TÜRKİYE'DE AİLE YAPISI ÇALIŞMALARI

Bu araştırmanın odaklandığı grup olan bekar kadınlar, ailenin dışında yer alan bir kategori olmakla birlikte, geniş aile, geçici geniş aile ya da dağılmış aile kategorileri içinde de hanehalkı reisi olarak bu çalışma kapsamında yer almaktaydılar. Dolayısıyla Türkiye'deki aile yapısı çalışmaları, bu araştırma açısından önem taşımaktadır. Türkiye'deki aile yapısı çalışmalarında, kadınların bekar olmakla birlikte, farklı kuşaktan aile bireyleri ile birlikte yaşamaları, sıkı aile ilişkileri içinde olmaları gerek bu çalışmada, gerekse bu alanda yapılan farklı çalışmalarda rastlanan bir bulgudur (Aytaç, 1998). Bu nedenle ilerleyen satırlarda değişen aile yapısına ilişkin çalışma bulguları ve veriler, bu çalışmadaki hedef grubun konumunu anlamak ve değerlendirebilmek açısından paylaşılacaktır.

Türkiye'de aile üzerine uzun yıllardır araştırma yapan kurumların başında Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü[4] ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı[5] (2006, 2011) yer

---

3 "**Çekirdek aile** karı, koca ve evlenmemiş çocuklarından oluşan ailedir. **Geniş aile** çeşitli kuşakların birlikte oturma, aynı kazandan yeme ve ortak mülkiyet özelliklerini taşır. (Nimkoff, 1960'dan alıntılayan Timur,1972) **Ataerkil geniş aile**: Kuşakların dikey genişlemesi ve sınırlı bir şekilde yatay genişlemesiyle oluşan bu aile biçiminde, baba, evli oğulları, gelinleri ve torunları aynı evde oturmaktadır. Ataerkil geniş aileyi sürdüren "baba-oğul" bağıdır. **Geçici Geniş Aile**: aile başkanının kendi ana-babası (veya bunlardan biri) bekar kardeşleri, karısının bu tür yakınları ya da her ikisinin diğer akrabalarının bulunması. Bu akrabalardan birkaç bir arada bulunabileceği gibi yalnız biri de olabilir. **Parçalanmış (Dağılmış) aile**: Ölüm, boşanma, ayrı yaşama gibi nedenlerle karı veya kocadan birinin ya da her ikisinin bulunmadığı aile. Dul anne veya evlenmemiş çocukları veya büyükanne ve evlenmemiş torunlarının birlikte oturması gibi." (Timur, 1972)

4 1968 Türkiye'de Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması (Ford Vakfı işbirliği ile), 1973 Türkiye Nüfus Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması (UNFPA işbirliği ile), 1978 Türkiye Doğurganlık Araştırması (UNFPA işbirliği ile), 1983 Türkiye Doğurganlık ve Aile Sağlığı Araştırması (USAID-Westinghouse Health Systems işbirliği ile), 1988 Türkiye Doğurganlık ve Sağlık Araştırması (USAID-Center for Disease Control işbirliği ile), 1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (USAID-Macro International Inc. ve Sağlık Bakanlığı işbirliği ile), 998 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (USAID-Macro International Inc., UNFPA, ve Sağlık Bakanlığı işbirliği ile), 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (Sağlık Bakanlığı işbirliği ile), 2008 Türkiye Nüfus ve

almaktadır. Ancak bu araştırmaların, daha çok yapısal faktörlere ilişkin bilgi toplaması, düşünsel dönüşüme, aile algılarının, tutumların ve davranışların şekillenmesi sürecine ilişkin bilgi içermemesi ya da sınırlı bilgi içermesi, aile yapısının dönüşmesi ve bu sürecin altında yatan mekanizmaların ortaya çıkartılmasında ihtiyaç duyulan bilgiyi sağlamada yetersiz kalmaktadır (Koç, 2014). Bununla birlikte aile yapısı üzerine ulusal boyutta olmayan, belli bölgelerde yapılmış ampirik çalışmalar da bulunmaktadır.[6] Bu çalışmalardan biri olan Mübeccel Kıray'ın *Ereğli* (1964) araştırması antropolojik bir bakış açısıyla ailede kadının konumunu anlatması açısından önemli bir kaynaktır. Bu çalışma gibi belli yerelliklere ait çalışmalar, bizi değişen aile yapısını sadece niceliksel verilere bağlı olarak açıklayan çalışmaların sonuçlarından, niteliksel boyutlarıyla daha ileriye taşımaktadırlar. Nükhet Sirman'ın Söke Ovası Tuz Köyü'nde gerçekleştirdiği çalışmada kadınlık konumunu "hane/aile şekilleri veya üretim biçimi gibi salt yapısal faktörlerle değil, kadınların kendilerinin davranış stratejilerine de yer vererek" anlama imkanını sağlamıştır (Sirman, 1995). Kadınların yaşadıkları yerlerde, mekanın sınırlarını kurdukları ilişkiler çerçevesinde nasıl belirleyebildiklerini açıklamaktadır. Deniz Kandiyoti ise geniş karşılaştırmalı bir perspektifte "klasik ataerkil" aile yapısını değerlendirirken, kadınların hayatlarının farklı dönemlerinde ataerkil yapıya uyum sağlama ya da direnme amacıyla kullandıkları stratejileri incelemiş ve bir direnme biçimi olarak da "ataerkil pazarlık" kavramını tanımlamıştır (Kandiyoti, 1988). Ancak bu çalışmalarla da kentte bugün yaşayan ailelerin yapısını ve kadının değişen konumunu açıklayabilmek mümkün değildir. Hale Bolak'ın ifadesiyle: "...kentteki kadınların ve içinde yer aldıkları aile dinamiklerinin çeşitliliği (Kandiyoti, 1982) genellemelere olanak vermemekte ve farklı toplumsal kesimlerle ilgili derinlemesine çalışmaların gerekliliğine işaret etmektedir." (Bolak, 1995:236).

Türkiye'de ailenin toplumsal rolünü ve değişimini açıklama amacındaki çalışmalarda farklı eğilimlerle karşılaşmaktayız. Öne çıkan eğilimlerden biri dağılmış aile ve boşanma oranlarındaki artış gibi kimi demografik veriler üzerinden, aile yapısının çözülmesinin olumsuzluğuna vurgu yapan çalışmalardır. Bu çalışmalar, aile

---

Sağlık Araştırması (Sağlık Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı işbirliği ile), 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (Kalkınma Bakanlığı işbirliği ile) (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014)

5 Daha önceki adıyla Aile Araştırmaları Kurumu.

6 Mübeccel Kıray (1964) *Ereğli,* İbrahim Yasa (1955) *Hasanoğlan ,* Niyazi Berkes (1942) *Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma,* Emre Kongar (1972) *İzmir'de Kentsel Aile*, Sevinç Özen (1991) *Sanayi Kasabası Soma Örneği,* Ferhunde Özbay (1982) *Aile Yapısı: Dün, Bugün, Yarın*.

birliğinin sağlanması ve sürdürülebilmesi üzerinde önemle durmaktadırlar. Diğer taraftan başka bir eğilim de aile kurumunu, tarihsel ve toplumsal değişimin bir sonucu olarak gören, ev ile işin mekânsal olarak birbirinden ayrılması ile ailenin bireyler için taşıdığı anlamda değişimler meydana geldiği iddiasındaki çalışmalardır (Özar & Yakut-Çakar, 2011). Bu görüşe daha yakın olan bir başka yaklaşım da hane yapılarını işgücü hareketleriyle ve geçim stratejileriyle ilişkili olarak ele almanın gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Özbay, 2015).

Bu tez çalışmasında yukarıda özetlenen eğilimlerden ikincisi, yani aile kurumunu tarihsel ve toplumsal değişiminin bir sonucu olarak gören ve çoğunlukla geçim stratejileriyle ilişkili olarak ele alan yaklaşım takip edilecektir. Çalışmada incelediğim grup olan bekar kadınların, aileleriyle birlikte yaşayanları ya da aileleriyle yakın/sıkı iletişim içinde olanları için de böylesi bir aile tanımlamasının bir ölçüde geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Bu yönde yapılan çalışmaların ilk ve en önemlilerinden biri Serim Timur'un Türkiye'de Aile Yapısı (1972) adlı çalışmasıdır. Timur, bu çalışmasında köyde yaşayan geleneksel geniş aileden kentleşmeye bağlı olarak çekirdek aileye doğrusal bir geçiş olduğu tezine karşı çıkmıştır. Ailedeki değişimi kentleşme ve endüstrileşmeyle açıklayan 1960'lardaki bu iddia[7], farklı coğrafyalarda, farklı disiplinlerin araştırma sonuçlarının gösterdiğine göre pek çok farklı etken içermekte, tek başına kentleşme ve endüstrileşme ile açıklanamamaktadır (Timur, 1972). Türkiye için de Timur'un 1968 yılında gerçekleştirdiği araştırmanın verileri, kent-endüstri bileşimi ile bağımsız çekirdek aileye geçiş arasında zorunlu bir bağlantı olmadığını göstermiştir. Bunun yerine çalışma, ataerkil geniş aile ve çekirdek aile gibi farklı aile kategorilerinin varoluşlarındaki temel etkenin, ekonomik koşullar özellikle mülkiyet ilişkileri ve aile içi mesleki bağlar olduğuna işaret etmiştir (Timur, 1972:120).

2000'li yıllara geldiğimizde Özbay, geniş ailelerin genellikle alt-orta sınıflarda gözlendiği ve geçim stratejilerinin bir parçası olarak belirdiğini ifade etmektedir. Bugünün geniş ailelerinin, ekonomik değişimlere bağlı olarak dalgalanma halinde olduklarını ifade etmektedir: "Bu açıdan, geniş aileli hane tipi özellikle kentsel bölgelerde "geleneksel hayat tarzı"nı temsil etmemektedir; yakın tarihin toplumsal ve ekonomik dönüşümlerinin ürünüdür. Buradan, geniş aile hayatının sadece geçim

[7] "Sosyolojide yapı-fonksiyonel yaklaşımın vardığı sonuç, tarımsal toplumda fonksiyonel olan geniş ailenin, endüstri toplumunda fonksiyonunu kaybettiğidir." "Buna göre, toplumsal değişme, endüstrileşme ve kentleşme sürecinde, geniş ailenin giderek yerini çekirdek aileye bırakacağı ileri sürülmektedir. (Timur, 1972)

stratejilerinden biri olduğu sonucuna varılabilir." (Özbay, 2015:106). Özbay'ın bu tespiti, görüştüğüm bekar kadınların ailelerine yakın yerlerde oturmaları ya da aileleriyle oturmalarında da benzer şekilde açıklanabilecek bir geçim stratejisi ile paraleldir. Özellikle yoksullukla mücadele eden, çocuk ve yaşlı bakımını üstlenen, herhangi bir kurumsal güvenceye sahip olmayan kadınların hayatta kalmak için kullandıkları en önemli strateji aile, akraba yanında/yakınında olmaktır.

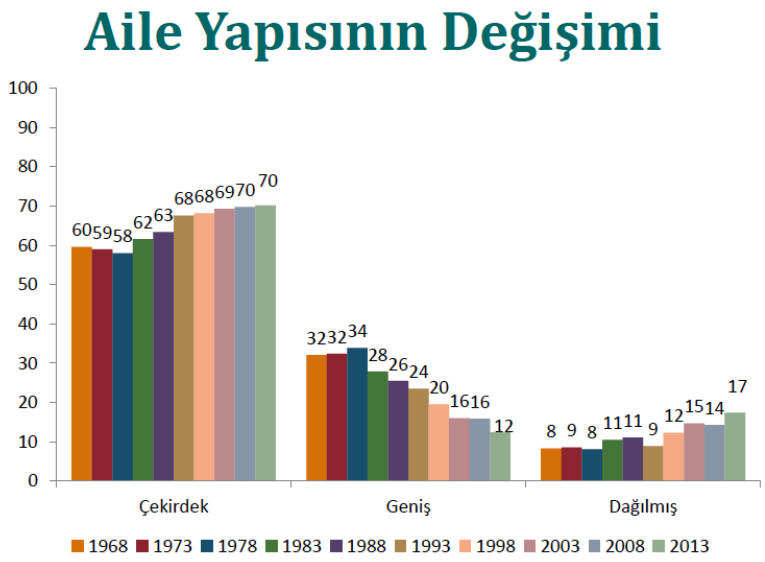
3.2.1. Sayısal Verilerle Değişen Aile Yapısı

Türkiye'de aile yapısı çalışmalarının özellikle 1960'lı yıllardan itibaren devletin kurumları tarafından da yürütülmesi, nicel anlamda daha fazla bilgiye sahip olmamızı sağlamakla birlikte, araştırmalardaki örnekleme tasarımları, soru kağıdı tasarımları ve farklı yıllarda birbirini takip etmeyen soruların mevcudiyeti, ortaya çıkan tablolarda istatistiki kimi eksiklik ve güvenirlik sorunları da yaratmıştır[8]. Bu eleştirileri akılda tutarak, kurumların analiz ettiği veriler ışığında, değişen aile yapısını ve bu yapı içinde bekar kadınların konumunu anlamak üzere, bazı raporları bu bölümde gözden geçireceğiz. Bu amaçla Türkiye'deki aile yapısı hakkında demografik verileri içeren iki güncel çalışma raporundan yararlanacağım: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün hazırladığı *2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması* (2014) ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın hazırladığı *Türkiye Aile Yapısı Araştırması* (2014).

Son dönem yapılan çalışmalar Türkiye'de çekirdek aile ve dağılmış aile sayılarının arttığına, geniş ailenin yaygınlığınınsa azaldığına işaret etmektedir. 1968 yılında yüzde 60 olan çekirdek ailenin, 2013 yılındaki araştırma sonuçlarına göre yüzde 70,2'ye yükseldiğini, dağılmış aile oranının ilk kez geniş aile oranını geçtiğini görmekteyiz (Koç vd., 2015).

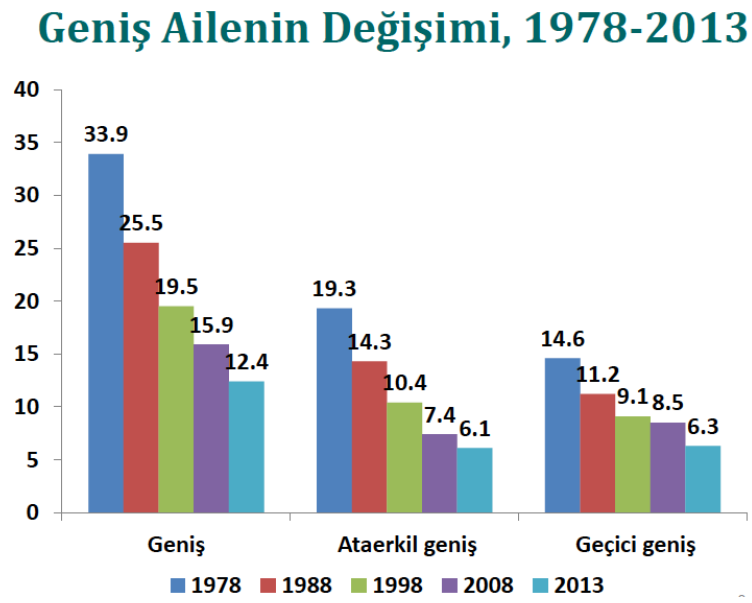
Türkiye'de aile yapısı araştırmaları verileri geniş ailenin belirgin bir düşüş gösteren yapı olduğuna işaret etmektedir. 1978 yılına ait verilerde yüzde 33.9 olan geniş aile, 2013 yılında yüzde 12.4 olarak önemli bir azalma göstermiştir.

[8] "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, son altı yıl içinde iki aile araştırmasının yapılmasını sağlamıştır. Ancak, bu araştırmaların gerek örnekleme tasarımları, gerek soru kâğıdı tasarımları ve gerekse de veri kalitesi, anayasada ve kalkınma planlarında söz konusu edilen tedbirlerin alınması ve planların yapılması için yeterli ve güvenilir veriyi sağlamaktan uzaktır. Bu araştırmaların, Türkiye'de yürütülen demografik araştırmalar gibi daha çok yapısal faktörlere ilişkin bilgi topladığı, düşünsel dönüşüme, Türkiye'de Aile algıların, tutumların ve davranışların şekillenmesi sürecine ilişkin bilgi içermediği ya da sınırlı bilgi içerdiği görülmektedir." (Koç, 2014)

Şekil 3.1 1968-2013 Türkiye'de Aile Yapısı Değişimi Kaynak: Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, TNSA 2013 (Koç, Adalı, Polat, & Türk, 2015)

Bu sayısal veriler ışığında kent ve kırdaki değişimin sosyal nedenlerini görebilmek mümkün olmasa da tez araştırması kapsamında, ailesi ve akrabalarıyla yaşayan bekar kadınların anlatımları, Özbay'ın da dikkat çektiği şekliyle, geniş aile olarak yaşama durumunu hem kültürel bir özellik, hem de geçim ve ayakta kalma stratejisi olarak kurguladıklarına işaret etmektedir (Özbay, 2015). Bu döneme ait başka bir gelişme, geçici geniş ailenin ataerkil geniş aileye göre daha dirençli kalarak zamanla ataerkil geniş aileden daha yaygın hale gelmesidir (Koç, 2014).

Şekil 3.2 1978-2013 Türkiye'de Geniş Ailenin Değişimi. Kaynak: Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, TNSA 2013 (Koç, Adalı, Polat, & Türk, 2015)

3.2.2. Sayısal Verilerle Dağılmış Aileler ve Tek Kişilik Haneler

Batı ülkelerinden farklı olarak, Türkiye'de evlenmeden aile evinden ayrılıp bekar bir kadın olarak yaşamak toplumdaki genel yaşam biçimine paralel bir durum olarak görülmemektedir. Bunun tersine, kız çocukların evlenene kadar ailesiyle birlikte oturması beklenir. Buna istisna teşkil eden durum, okumak ya da çalışmak için evlenmeden başka bir şehre yerleşen yüksek eğitimli ve meslek sahibi bekar kadınlardır. Görüştüğüm kadınlardan bazıları, sadece evden ayrılıp tek başlarına bekar yaşayabilmek için okumak ya da çalışmak gerekçesiyle şehir değiştirdiklerinden söz ettiler. Bununla birlikte ilerleyen satırlarda İngiltere örneğinde göreceğimiz gibi bir yaşam tarzı ve tercih olarak "bekar yaşamak" görüştüğüm kadınların anlatımlarında beliren bir konu olmadı. İstanbul'da sınıfsal olarak daha üst gelir grubundan kesimlerin yaşadığı yerlerde bu yaşam tarzı, aile ile yaşamamak üzere bir tercih, ancak evlenmeden önceki bir geçiş dönemi, yaşam deneyimi gibi ele alınmaktaydı. Daha alt gelir grubundan kesimlerin yaşadığı yerlerde ise bekar yaşamak bir mecburiyetti.

Çizelge 3.2. 1978-2013 Türkiye'de Dağılmış Ailenin Değişimi. Kaynak: Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, TNSA 2013 (Koç, Adalı, Polat, & Türk, 2015)

Dağılmış Ailenin Değişimi, 1978-2013

Aile yapısı	1978	1988	1998	2008	2013
Dağılmış	8,1	11,1	12,2	14,3	17,4
Tek kişilik	3,0	4,3	5,2	6,3	8,5
Tek kişilik-Erkek	1,0	1,7	1,9	2,0	3,5
Tek kişilik-Kadın	2,0	2,6	3,3	4,4	5,0
Tek ebeveynli	4,8	5,4	5,0	5,2	5,7
Tek ebeveynli-Erkek	0,5	0,7	0,6	0,6	0,6
Tek ebeveynli-Kadın	4,3	4,7	4,4	4,6	5,0
Diğer dağılmış	0,3	1,0	1,1	1,6	2,0
Akraba olmayan	0,1	0,5	0,9	1,1	1,2

Son dönemde hazırlanan aile yapısı ile ilgili raporların ortak olarak dikkat çektikleri konu ise dağılmış ailelerin demografileridir (TNSA, 2014) (TAYA, 2014). Bu verilere detaylı bakarsak; 1978'de yüzde 8.1 olan dağılmış aile yüzdesinin, 2013'te yüzde 17.4 olduğunu görmekteyiz (TNSA, 2014). Bu tabloya göre son 35 yılda tek kişilik aile oranı yaklaşık üç kat artmıştır. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri

Enstitüsü raporlarına göre tek kişilik hanelerdeki artış, nüfusun yaşlanması ve genç işgücünün göç etmesi süreciyle ilişkili olarak açıklanmaktadır. Türkiye'de tek ebeveynli hanelerin oranı yüzde 5.7 olarak görünmekte, bunların yaklaşık yüzde 89'u kadınlardan oluşmaktadır (TNSA, 2014).

İncelediğim raporlarda tek kişilik hane yapılarındaki ve dağılmış aile yapılarındaki artışla ilgili bir diğer tespit de bu hanelerin kurulması sürecinde genç nüfusun giderek daha fazla yer almasıdır (TAYA, 2014). Geçici geniş, ataerkil geniş ve çekirdek ailelerin zorunlu nedenlerle dağılması ve tek kişilik ya da tek ebeveynli ailelerin kurulma sürecine genç nüfusun da katılımıyla bu aile yapılarının "zorunluluk sonucu" olmaktan çıkarak, özellikle kentsel alanlarda sosyo-ekonomik, demografik ve özellikle düşünsel dönüşüm sürecinin ürünü olup "tercih sonucu" kurulduğu da görülmektedir (TAYA, 2014) (Koç ve diğ., 2015). İstanbul'un farklı ilçelerinde gerçekleştirdiğim görüşmelerde, tercih sonucu tek kişilik hane kuran kadınların bu açıklamaya paralel şekilde ağırlıkla Kadıköy'de yaşadıklarını gözlemledik.

Elimizdeki tarihi ve güncel demografik veriler, Türkiye'de bekar olmanın yaygın bir durum olmadığını desteklemektedir. Timur'un bulgularına göre, 1968'de aile olmayan hanelerin oranı yüzde 5'tir (Timur, 1972). Ülke çapında yapılmış diğer araştırmalarda ise bu kategoriye rastlanmamaktadır. Fakat tek kişilik hanelerin oranı nüfus sayımlarında belgelenmiş olan aile olmayan hanelerin önemine yönelik bir ipucu sayılabilir: 1975, 1980 ve 1985 nüfus sayımlarımda tek kişilik hane oranları sırasıyla yüzde 3.5, 6.5 ve 4.7'dir, bu oran her yıl kimi farklılıklar gösterse de hep düşük kalmaktadır (Özbay, 2015, s. 103). Ancak 2013 nüfus verileri ışığında, çizelge 3.2'de gördüğümüz üzere bu oran ilk kez 8.5'i bulmuştur. Bu noktada Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün yukarıdaki tablolarında da gösterdiği eğilimlerin ve 2023 yılı nüfus projeksiyonları ile de işaret ettiği bir değişimin altını çizmemiz önemli görünmektedir:

> "Çekirdek ailenin yüzde 74; geniş ailenin yüzde 6; dağılmış ailenin ise yüzde 20 seviyesinde olacağı öngörülmektedir. Bu aile yapıları içinde özellikle tek kişilik ailelerin ve tek ebeveynli ailelerin payının hızlı bir şekilde artarak sırası ile yüzde 11 ve yüzde 7'ye yükseleceği öngörülmektedir. Hemen tamamı kentsel alanlarda ve özellikle de metropol alanlarda bulunan diğer dağılmış ailelerin oranının kentleşmenin artışına paralel olarak yüzde 3'e yükselmesi beklenmektedir." (Koç, Adalı, Polat, & Türk, 2015)

Demografik yapıdaki değişimin sunduğu tablo, incelediğim grup olan bekar kadınların toplum genelindeki konumlarını anlamak açısından önemli bilgileri

taşımaktadır. Bu araştırmada bekar kadınların aileleri ile ya da yalnız olarak yaşadıkları ortamlarda karşılaştıkları güçlüklerin tarif edilebilmesi, daha büyük bir resim üzerinden onların konumunun anlaşılması ve farklı yöntemsel yaklaşımların bilgisi ile mümkün olacaktır. Bu noktada, farklı coğrafyalarda niceliksel ve niteliksel yöntemlerin birlikteliği ile "bekarlık" üzerine yapılan çalışmalar, farklı hane yapıları, yaşam biçimleri ve bunların mekanla ilişkili ihtiyaçlarını anlamak açısından önemli fikirler vermektedir.

İngiltere'de Eleneor Wilkinson (2014) tarafından bekarlık üzerine yürütülen bir çalışma bekarlık ve mekan kurgularının ele alınma şekli açısından fikir vermektedir. İngiltere'de 2011 yılı nüfus sayımına göre, ilk kez evli olmayan nüfus, evli nüfusun (%47) üzerinde yer almıştır. Aynı nüfus sayım sonuçları, 1971 yılında yüzde 17 olan tek kişilik hanelerin, 2011'de yüzde 29 olduğuna işaret etmektedir. Çekirdek aile olmanın halen teşvik edildiği İngiltere'de uzun süreli bekar olmanın konut ödeneği, vergi indirimi gibi ödemelerde ayrımcılığa maruz kaldığını göstermektedir. Bekarlık bu çalışma kapsamında, heteronormatif yaşam eğrisinin evli olmayan, çocuksuz, çift olmayan kişileri nasıl dışladığını, bekarlar için evin anlamını irdeleyerek sergilemiştir (Wilkinson, 2014).

Türkiye'de yüksek öğrenimli ve meslek sahibi bekar kadınların yaşam biçimlerine benzer şekilde Japon bekar kadınlarla yapılmış, bekar kategorisinin konut tercihleri ile ilişkisini niteliksel ve niceliksel yöntemlerle değerlendiren bir çalışma dikkat çekicidir. Japonya'da çalışan genç kadınlar kentte yüksek kira bedelleri, istikrarsız iş eğrileri ve bakım ihtiyacındaki yaşlı ebeveynlerin baskısı altında konut seçimi gerçekleştirmektedirler. Japonya'da demografik veriler artan sayıda kadının, aile bağlarının zayıflamamasına rağmen bekar yaşamayı tercih ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte, Japonya'daki toplumsal normlar kadınların evlenmesi ve çocuk sahibi olması yönünde çok güçlüdür. Oysa 1985'ten 2005'e kadar farklı yaş gruplarından kadınların evlenmeme oranı incelendiğinde, belirgin bir artış görülmektedir. 18-34 yaş grubundaki bekar kadınların ulusal bir ankette, yüzde yetmiş oranında bekar olmanın avantajı için verdikleri yanıt: Bekar olmanın "özgürce hareket edebilecekleri bir yaşam tarzı" olmasıdır. Japonya'daki bu çalışma kadın ve erkek arasındaki ayrışmanın, bekar kadın olma hali ile konut piyasası ve sistemleri ile ilişkide daha da görünür olduğuna işaret etmektedir. Bu çalışmanın, Türkiye ile benzerliklerden bir diğeri de kadınların bekar olmayı tercih ettikleri yeni

yaşam tarzları ve yaşam döngüleri açısından konut ya da sosyal politikalara çok zayıf dahil edilmeleridir (Ronald & Nakano, 2012).

3.3 SOSYAL POLİTİKALARIN GÖRMEDİĞİ KATEGORİ: BEKAR KADINLAR

Pierre Bourdieu 'On the Family as a Realize Category' adlı makalesinde aileyi bir sosyal kategori olarak tartışmaktadır. Aile kavramının algılarımıza yerleşmiş bir kurgu, "iyi yapılandırılmış" bir illüzyon olduğunu belirtmektedir. Çünkü aile, devlet tarafından üretimi ve yeniden üretimi garantiye alınmış bir yapıdır (Bourdieu, 1996).

Devletin, aileye ilişkin düzenlemeleri nüfus politikalarına yön verici müdahaleler şeklini alabileceği gibi, muhafazakar söylemin sosyal politikalara yansıması olarak da kendini gösterebilir. Walby farklı sosyal ilişkilerden menkul bir sistem olarak tanımladığı ataerkillikte, devleti de bu ataerkil yapılardan biri olarak ele almaktadır. Devletin toplumsal cinsiyet ilişkilerine etkisini, kapitalist devlet olmanın bir sonucu olarak değil, devletin ataerkil doğası ile açıklamaktadır (Walby, 1989). Devletin toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki eşitsizliği pekiştirme yönünde hareket ettiği alanlardan biri de sosyal politikalar üzerinden aileye ilişkin politikalarıdır.

3.3.1 Sosyal Politika ve Kadın

Sosyal devlet bir toplumda daha fazla eşitlik yaratmak ya da mevcut eşitsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla piyasa aktörlerinin olumsuz etkilerini yok etmeyi amaçlayan bir devlet biçimi olarak tanımlanmıştır (Ruggie 1984:11). Gosta Esping-Andersen, Avrupa'da sosyal devletleri liberal, sosyal demokrat ve muhafazakar-korporatist olarak farklı kriterlerle tanımlayarak üç tipolojide değerlendirmektedir (Esping-Andersen 1990'den aktaran Dedeoğlu).

Esping-Andersen refah rejiminin tanımını, risklerin paylaşımına göre yapar: "Devletin rolü, sadece en yoksul kesime yönelik (residual) ve asgariyetçi (minimalist) veya kapsayıcı (comprehensive) ve kurumsal (institutional) olarak tanımlanabilir ve bu ikisi, ne kadar çok riskin "toplumsal" ya da ne çok insanın korunmaya muhtaç görüldüğü temelinde birbirinden ayrılır." (Esping-Andersen, 1999/2006:34). Bu rejimlerin birbirinden ayırt ediciliğini dört farklı kavramla yapar:

Aile yapısı, sosyal sınıflar, devlet-piyasa ilişkisi ve 'decommodification'[9]

Gosta Esping-Andersen'in refah rejimleri yaklaşımı, ülkelerdeki istihdam piyasasını temel değişken olarak alıp, refah kurumlarının istihdamla ilişkisini ön planda tutması sebebiyle "toplumsal cinsiyet körü" olmakla eleştirilmiştir (Dedeoğlu, 2009; Özar & Yakut-Çakar, 2011). İstihdam piyasasını analizin temeli yapıp, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini görmezden gelerek, farklı ülkelerdeki kadınların istihdamla ilişkilerini, iş dışı alandaki sorumluluklarını (ev işi, çocuk bakımı, yaşlı bakımı vb.) yok sayması eleştirilerin temel dayanağını oluşturmaktadır.

Ann Orloff "Toplumsal Cinsiyet ve Vatandaşlığın Sosyal Hakları" başlıklı makalesinde, refah devleti ve sosyal politika çalışmalarında toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dikkate alınmasının gereğine vurgu yapmaktadır (Orloff, 1993: 305). Orloff, devletin sosyal programlarının kadının toplum içindeki eşitsiz konumunu giderici ya da pekiştirici şekilde etkileme imkanlarına sahip olması dolayısıyla, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile belirgin bir ilişkisi olduğunu üç temel alan üzerinden göstermektedir: cinsiyet temelli iş bölümü, kadınların ücretli işe erişimi ve evlilik ile aile ilişkileri (Orloff, 1993: 307). Bu yaklaşımla sosyal politika analizine, piyasa ve devletin yanı sıra aileyi de dahil ederek, üçlü bir yaklaşımın önemine işaret etmektedir (Orloff, 1993: 312).

Erkeklerin çoğunluğu refah taleplerini ücretli iş üzerinden gerçekleştirirken, kadınların kısıtlı istihdam olanakları ve eşitsiz toplumsal cinsiyet temelli işbölümünden ötürü yaşadıkları mağduriyetler, iş üzerinden refah taleplerini sınırlandırmaktadır. Batı ülkelerinin çoğunda kadınlar devletten refah taleplerini evlilik kurumu (örn: annelik ya da eşi ölmüş kadın olma durumu) vasıtasıyla gerçekleştirebilmektedirler (Orloff, 1993: 314-5). Bu noktada bekar kadınların, özellikle de çocuklu bekar kadınların, gerek sorumlu oldukları çocuk ve yaşlı bakımı gerek yaşadıkları istihdam ve barınma sorunları nedeniyle, mağduriyetleri çok yüksek olmaktadır. Orloff'a göre toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten refah devletinin sosyal politikalarının temel amacı kadını özerk bir hane kurabilecek hale getirmek ve bu haneyi iktisadi olarak sürdürebileceği olanakları kadına sunabilmek olmalıdır (Orloff, 1993: 319). Bu öneri ailenin desteklenmesine yönelik politikalarla çelişkili bir öneri olarak da görülebilir. Bu bölümün başında da belirttiğimiz gibi aile hala devletin ataerkil yapısını sürdürebildiği bir kurum olarak zayıflaması,

[9]" emeği meta olmaktan çıkaran ya da meta dışılaştırma olarak adlandırılabilecek piyasadan bağımsız olarak sosyal devletin sağladığı _parasal olanaklardır" (Dedeoğlu, 2009)

kırılganlaşması arzu edilen bir alan değildir. Bir başka açıdan bakacak olursak, kadınların mutsuz evlilikler içinde aile içi şiddete ve kötü muameleye maruz kalmasının önemli nedenlerinden biri herhangi bir barınma ya da iktisadi desteğe sahip olmamalarından kaynaklanmaktadır (Brodsky v.d., 2005: 18'den aktaran Özar ve Yakut-Çakar, 2011; Orloff, 1993: 319). Gerek geleneksel ataerkil aile yapısının işleyişi ve değerleri, gerek ekonomik olarak ailenin zayıflamış olması, mutsuz evliliklerini sonlandırma arzusundaki kadınlar için evliliği çıkışsız bir hale getirebilmektedir.

3.3.2 Türkiye'de Sosyal Politika

Türkiye'nin sosyal devlet yapısı Güney Avrupa ülkelerine benzer nitelikler taşımaktadır. Güney Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de refah rejimi parçalı ve hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Sağlık ve emeklilik sistemine giriş genellikle formel istihdam alanında çalışan ve prim ödeyen kişiler ve aileleri için düzenlenmiştir (Buğra & Keyder, 2003). Kayıt dışı çalışanların, kendi adına çalışanların ve ücretsiz aile işçilerinin egemen olduğu bir istihdam yapısı içinde böyle bir sosyal devletin nüfusun büyük çoğunluğuna güvence sağlamaktan uzak olduğunu söyleyebiliriz[10] (Buğra ve Keyder 2006:212'den aktaran Dedeoğlu).

Böylesi sosyal devlet yapısı ile güvence sağlama rolünde, aile ve akrabalık bağları büyük önem kazanmaktadır. Saniye Dedeoğlu bu durumu şöyle özetler:

> "Kapsayıcı bir sosyal güvenlik ve yardım sisteminin yokluğunda, aile ve akrabalık bağları bir çok kişi için sosyal devletin sağladığı güvenlik ve yardımın yerini almaktadır. Toplumsal yapının devamlılığında ve yeniden üretilmesinde ailenin böyle merkezi bir konumda olması, hiç kuşkusuz kadınların toplum içindeki başat rollerinin eş ve anne olması ile sonuçlanmaktadır. Kadınların toplum içindeki konumları ise yine anne ve eş olma rolleri üzerinden kurulurken aynı zamanda bu roller aracılığı ile toplumun önemli bir kesimi için güvenlik ve dayanışma sağlayan ailenin devamlılığını sağlamaktadırlar. Kadınların sistem içindeki rolleri sadece eviçi hizmetleri ve çocuk/yaşlı bakımı ile sınırlı kalmamakta, ailenin içinde bulunduğu akrabalık ve hemşerilik üzerinden kurulan dayanışma ağlarının devamı anlamında da önemli görevleri bulunmaktadır." (Dedeoğlu, 2009)

Türkiye için siyasi etmenlerin geçmişte olduğu gibi bugün de aile kurumunun sürekliliğini ve varlığını destekler nitelikte olduğunu söyleyebiliriz (Özbay, 2015; Tekeli, 1988). Zehra Arat, 1923- 2007 dönemlerinde siyasi parti programlarını temel alarak yaptığı çalışmada aile kurumunun hiçbir eleştiriye tabi tutulmadan kutsal

[10] OECD 2005 Aile Veri Tabanı bilgileri üzerinden değerlendirildiğinde, Türkiye aileye yönelik kamu harcamalarında (nakit, hizmetler ve vergi ölçümleri) 26 OECD ülkesinin sıralamasında, ayırdığı 0.5'in altındaki gayri safi yurtiçi hasıla yüzdesi ile en sonda yer almaktadır. OECD ortalaması bu tabloda 2.3'tür.

kabul edilmesinin siyasi partiler açısından süreklilik gösteren bir eğilim olduğuna dikkat çekmektedir (Öztan, 2014). Gerek siyasetçilerin açıklamalarında, gerek çeşitli politik parti metinlerinde ailenin devlet tarafından desteklenip korunduğu vurgulamaktadır[11] (Özbay, 2015). 2014-2018 Dönemi 10.Kalkınma Planı'nda (2013) ailenin toplum için rolü hakkında şu madde yer almaktadır: "Toplumun çekirdeğini oluşturan, bireyleri ve toplumu bir arada tutan aile kurumu, hoşgörü, sevgi ve karşılıklı anlayış çerçevesinde yetişen bireyler, güçlü toplum olmanın temel esasıdır. Toplumsal yapının ve dayanışmanın güçlendirilmesi için aile kurumu kritik bir öneme sahiptir." (10. Kalkınma Planı: 2014-2018, 2013). AKP Hükümeti sadece son döneminde değil, iktidarda olduğu 14 yıllık dönemde, farklı şekillerde muhafazakar siyasi söylemi ile aileyi idealize ederek, ulusal hakiki kültürel değerler üzerine şekillenmiş geniş aileyi tarif etmektedir. Bu söylem içinde güçlü bağlara sahip Türk ailesi, Türkiye'nin karşılaştığı her türlü sosyo-ekonomik ve politik sorunlara en önemli çözüm olarak sunulmaktadır:

> "Yaşanan derin ekonomik sıkıntılara rağmen, toplum olarak ayakta kalmamızı büyük ölçüde sağlam aile yapımıza borçluyuz. Aynı zamanda güçlü bir sosyal güvenlik kurumu olan aile yapımızın sürdürülebilmesi içinde yaşadığımız değişim sürecinde daha da önemli hale gelmiştir. Partimiz, toplumun temeli olan ailenin korunmasına yönelik çabaları destekleyecektir." (AKP Seçim Beyannamesi, 2002)

> "Aile, toplumun temeli ve toplumsal dayanışmanın oluşmasında rol oynayan önemli bir kurumdur. Toplumsal mutluluk, dayanışma, barış, sevgi ve saygının yolu aileden geçer. Yaşanan bütün olumsuzluklara ve ekonomik sıkıntılara rağmen toplum olarak ayakta duruşumuzu büyük çapta sağlam aile yapımıza borçlu olduğumuz açıktır." (AKP Parti Programı, 2015)

Aileye ilişkin bu referanslar AKP'nin siyasi kimliği açısından temel oluşturmakta, aynı zamanda sosyal politikaların nasıl ele alınacağı açısından bir yön çizmektedir (Öztan, 2014; Yazıcı, 2012). AKP'nin siyasi çizgisindeki temel eksenlerinden birini aileciliğin oluşturduğunu ifade eden Ece Öztan (2014) AKP'nin ailecilik politikasını şöyle özetler: "hem pratik ve maddi dinamikleri hem de dinsel, muhafazakar, ahlaki, ulusal ve modern normlar ile neo-liberal rasyonalitelerin içiçe geçtiği kültürel inşa ve müdahale süreçlerini içerir." (177-178)

Tüm bu ailecilik politikası ve aile referanslarına karşılık, artan kadın cinayetleri, aile içi şiddet göstergeleri, çocuk istismarı vakalarına yönelik sosyal yardım sisteminde bu meseleleri analiz edip önlemeye yönelik başarı kaydedilmemiştir. Kimi

[11] Dönemsel olarak Türkiye'deki hükümetlerin aile politikalarının irdelenmesi tek başına bir çalışma alanı olacağından, yapılan araştırmayla güncel bağlantıları koruyabilmek amacıyla bu bölümde sadece AKP'nin iktidarda olduğu dönem içindeki aile ve sosyal yardım politikalarından söz edilecektir.

varsayımlar, dağılmanın dışarı kaynaklı olduğu yönündedir: yoksulluk, kültürel değişim ve göç gibi. Aileyi koruma prensibi, devletin aileyi bu dış tehditlerden koruması şeklinde ele alınmaktadır (Yazıcı, 2012).

> "Göç ve kentleşme, kültürel değerlerdeki aşınma, bireyselleşmenin artması, aile eğitimindeki eksiklikler, yeni iletişim teknolojileri gibi nedenlerle, aile üyeleri arasındaki iletişim azalmış, boşanmalar artmış, tek ebeveynli ailelerin oranı yükselmiş ve aile kurumu zayıflamaya başlamıştır. Bu programla, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişmesini desteklemek üzere dinamik nüfus yapısının korunması, aile kurumunun güçlendirilmesi ve böylece sosyal refah ve sosyal sermayenin artırılması amaçlanmaktadır." (10. Kalkınma Planı: 2014-2018, 2013)

Tüm bu dağılmadaki artışa ilişkin geliştirilen çözüm önerileri de aile yardımlarının geliştirilmesi, aile danışmanlık ve eğitim hizmetlerinin kapsamlı, standart, etkin ve yaygın hale getirilmesi, evlilik öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, sosyal yardım ve hizmetlerin aile temelli sunulması şeklinde formüle edilmektedir[12] (10. Kalkınma Planı: 2014-2018, 2013).

Bununla birlikte, Türkiye'deki mevcut siyasi yapı muhafazakar sosyal refah uygulamalarındaki anlayışa paralel şekilde geleneksel geniş aileyi öne çıkaran, geniş ailenin işlevlerine vurgu yapan bir konumlandırma içindedir (Alnıaçık ve Üstübici, 2012, aktaran Gedik, 2015). Oysa önceki bölümlerde paylaşılan demografik verilere baktığımızda geniş ailenin oranında son 30 yılda önemli bir azalma görüldüğünü, bununla birlikte ulusal araştırmalarla takip edilen yıllar içinde Türkiye aile yapısı eğilimlerinde geniş ailenin hiçbir zaman diğer aile yapılarının yanında en yüksek sayısal orana sahip olmadığını da görmekteyiz (Kongar, 1986; TAYA, 2014; TNSA, 2014; Timur, 1972). AKP 2015 Parti Programı'nda aile politikaları arasında "Genç kuşakların yaşlı ebeveynlerini yanlarında barındırmalarını özendirecektir." maddesi yer almaktadır. Bu maddenin yazımından çok daha önceki bir tarihte, 2006 yılında Ortadoğu Yaşlanma Kongresi'nin açılış töreninde Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı konuşma da geniş aile idealini yansıtır niteliktedir:

> "Yalnızlığa terk edilmiş olanlardan oluşan huzurevleri var. Alt ve orta gelir grubundan bunu fazla göremezsiniz. Çünkü onlar hiçbir zaman büyüğünü yalnızlığa terk etmez. Huzurevlerini çok dolaşanlardanım. Geziyorum, görüyorum. Bunlar aslında üst gelir grubundan olan insanlar. Ama öyle evlatlara sahipler ki terk edilmişler. Gelenek, görenek itibarıyla hiçbir şey kalmamış. Kültürden tamamıyla kopmuş, farklı bir kültüre sahip. Dolayısıyla huzurevlerine terk ediliyorlar...Geniş aile modelinin terk edilerek çekirdek aile modelinin yaygınlaşmasıyla önemli sosyal arızaların ortaya çıktığını kabul etmek durumundayız. Bunun bedelinin ne kadar olduğunu da göreceğiz." (Erdoğan, 2006)

[12] http://www.akparti.org.tr/site/icraat/22304/ailenin-ve-dinamik-nufus-yapisinin-korunmasi

Kapsayıcı bir sosyal güvenlik ve yardım sisteminin olmaması, sosyal devletin bu rolünü geniş aileye devrederek çözme beklentisini ortaya çıkarmaktadır. Oysa ailenin değişen yapısı, kentleşmenin getirdiği sorunlar, uzun süreli kalıcı işsizlik, ailenin refah sağlayıcı rolünü ortadan kaldırır hale gelmiştir: "Zayıf düşen aile ya da akrabalık ilişkileri güçsüz bireyleri kurtarma potansiyellerini gittikçe kaybetmektedirler. Aynı şekilde aile içerisinde ekonomik açıdan zayıf düşen aile mensubunun kurtarması beklenirken, ailenin içinde bulunduğu olumsuz maddi durumdan ötürü yaşanan sorun göz ardı edilebilmektedir." (Kesgin & Yaman, 2013:57)

3.3.3 Evli Olmayan Kadınlar ve Sosyal Politika

Geniş aile olmanın bu denli önemli sayıldığı ataerkil devlet politikalarında, aile olmayan kadın vatandaşların sosyal destek imkanlarından yararlanamadığını görüyoruz[13]. Sınırlı bir grup eğitimli kadının formel sektörde, beyaz yakalı işlerde çalıştığı, çalışan kadınların evlilik, çocuk sahibi olma dönemlerinde istihdam oranlarının düştüğüne işaret eden araştırmalar, Türkiye'de kadınların sosyal güvence ve hakları açısından olumsuz bir tablo ortaya çıkmaktadır (Koray, 2005; TÜSİAD, 2000). Dolayısıyla kadınların çalışmadıkları durumda ayakta kalabilme imkanları sigortalı eş ve babaya bağımlılıkla neticelenmektedir. Bu da doğal olarak kadınlar açısından evliliğin ve aile olmanın hala sosyal güvenlik işlevini sürdürmektedir (Öztan, 2014). "Türkiye'de eşi vefat eden ve boşanan kadınların büyük bir çoğunluğunun geçmiş yaşamlarına göre önemli bir gelir kaybına uğradıkları ve bir bölümünün yoksulluğa düştüğü bir gerçektir." (Özar & Yakut-Çakar, 2011). Böyle değerlendirdiğimizde özellikle düzenli geliri olmayan kadınlar açısından evli olmama ya da aile yanında yaşamama hali, en güvencesiz, kırılgan konumlardan biri haline gelmektedir. Orloff ve Brodsky'in önceki bölümde refah devletinin toplumsal cinsiyetçi sosyal politika önerileri, bugünün Türkiye'sindeki aile ve sosyal politika anlayışından hayli uzak görünmektedir. Bir önceki bölümde aile yapısı araştırma raporlarının da işaret ettiği gibi, sayıları giderek artan dağılmış ailelerdeki bekar kadınları (ya da hiç evlenmemiş olanları ya da evli olmasına rağmen eşinden ayrı yaşayanları) görmeyen ve bu konum için gerekli olan sosyal yardımları yeterli düzeyde sağlamayan devlet, bekar kadınları yoksullukla olan mücadelesinde daha

[13] Koşullu olarak dul kadınlar için sağlanan sınırlı sosyal yardımlar dışında.

zayıf bir konuma sürüklemektedir. Geleneksel geniş ailenin dayanışmacı yapısının yoksulluk sebebiyle zayıf düşmesi, ataerkil kültürün evliliği sonlanmış kadına olumsuz bakışı, devletin sosyal politikalarında görmemesiyle birleştiğinde bekar kadınların yaşam mücadelesi çetin bir hal almaktadır.

OECD'nin 'Doing Better For Families' adlı raporunda görmekteyiz ki Türkiye, Meksika, Şili ve ABD, tek ebeveynli aileler için herhangi bir politika ya da sosyal yardım sağlamayan ülkelerdir. Aynı raporda 2004 Türkiye verileri ile yapılan analizde, 0-17 yaş çocuk nüfusu toplam nüfusun % 24.6'sına denk düşmektedir. Bu nüfusun yüzde 43.6'sı çalışmayan tek ebeveynli ailelerin, yüzde 31.9'u çalışan tek ebeveynli ailelerin çocuklarıdır. Bu veriler ışığında, tek ebeveynli ailelerin ve çocuklarının yüksek bir yoksulluk riskiyle karşı karşıya olduğunu düşünülebilir (OECD, 2011).

2012 yılından itibaren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı dul kadınlara yönelik düzenli nakdi yardım programı başlatmıştır. Bu program kapsamında iki ayda bir dul kadınlara 500 TL ödeme yapılmaktadır. Kadınların bu yardımı alabilmesinin belirli koşulları bulunmaktadır: Örneğin dul ve yetim aylığı almıyor olması ve tek başına yaşıyor olması gibi. Tek başına yaşıyor olması ile kastedilen, evlerinde yaşayan ve/ya da kadına bakan bir erkek olmamasının gerekliğidir. Bu koşulların sağlanıp sağlanmadığı ise Valiliklerin bünyesinde çalışan Sosyal Yardımlaşma Vakfı'nın hane ziyaretleri ve merkezi incelemeleriyle takip edilmektedir (Gedik, 2015). Evli olmayan, eşinden ayrı yaşayan ya da boşanmış yoksul kadınlar da dul kadınlarla benzer zorluklarla mücadele içinde olsalar da programdan yararlanamamaktadırlar. Bu ve benzeri sosyal yardımlardan yararlanamamalarını boşanmış ya da bekar kadınların "ideal/ kutsal aile"yi tehdit eden unsurlar olarak, yardımı hak eden yurttaşlar olarak görülmemeleri şeklinde de değerlendirebiliriz (Özar vd. 2012; Öztan, 2014; Yılmaz 2012).

Konut ve barınma ile ilgili olarak hükümetin önceliği ailenin desteklenmesi ve barınma ihtiyacının giderilebilmesi yönündedir: "Uzun vadeli konut kredileri ile orta sınıf ailelerin ev sahibi olmalarını sağlayacaktır. Ayrıca yerel yönetimlerle iş birliği yaparak evlenecek gençlere evlilik kredisi sağlanabilmesi için gerekli önlemleri alacaktır." (AKP Parti Programı, 2015). TOKİ satışlarında ayrıcalık tanınan tek grup şehitlerin dul ve yetimleridir. Bu kategoride olmayan dul, boşanmış ya da bekar kadınlara yönelik herhangi bir ayrıcalık ya da yardım bulunmamaktadır. Oysa

kadınların sosyal yardım açısından en temel ihtiyaçlarının başında barınma gelmektedir. Araştırmaların sonuçları (Pascall, 1997; Rabenhorsst ve Bean, 2011'dan aktaran Hatiboğlu Eren, 2014), yoksulluk koşullarında evli olmayan, dul ve bekâr kadınların özellikle akrabaları öldüğünde ya da yaşlı bakım hizmeti karşılığı aldıkları kesildiğinde doğrudan doğruya evsizlik riskiyle karşı karşıya geldiklerini göstermektedir. Ayrıca boşanma, nikâhsız birliktelikler ya da çok eşlilik, yoksul kadınların evsiz kalmaları açısından önemli bir risk faktörüdür (Pascall 1997'den aktaran Hatiboğlu Eren, 2014).

Sosyal politikaların toplumsal cinsiyetle ilişkisini gözeten refah devletinin temel amacının kadının özerk bir hane kurabilmesi olduğuna dikkat çeken Orloff (Orloff, 1993: 319) özellikle aile içi şiddete maruz kalan ve eşinden ayrılmak isteyen kadınların çaresizce sordukları "Nereye giderim?" sorusuna devletin çözüm bulması yanlısıdır. Ailenin korunması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesine dair 6284 numaralı yasa, koruyucu ve önleyici tedbirleri ile kadına barınma imkanlarının sağlanması için mülki amir, hakim ve kolluk kuvvetlerini yetkilendirmiştir. Ancak sınırlı sayıdaki sığınma evleri ve uygulamadaki yetersizlikler nedeniyle, yasanın pratikte yaygın şekilde uygulanması mümkün olmamaktadır (MorÇatı, 2016). Sığınma evleri dışında kadınlara (aile içi şiddete maruz kalsın, kalmasın) devletin sağlayacağı konut edinme kolaylıkları, kira yardımı gibi sosyal destek politikalarına hükümet politikalarında ya da kalkınma planlarında yer verilmemektedir.

Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politikalar Merkezi'nin yürüttüğü *Eşi Vefat Etmiş Kadınlar için Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi*[14] (Özar & Yakut-Çakar, 2011) araştırma sonuçları evli olmayan kadınların barınma koşulları ve ihtiyaçları hakkında önemli bulgulara sahiptir. Araştırma sonuçlarına göre dul kadınların yüzde 61'i ev sahibi konumundayken, boşanmış kadınların yüzde 37'si ev sahibidir. Görüşmelerde kadınların özellikle de İstanbul gibi büyük şehirlerde yüksek kira bedellerini ödemekte güçlük çektikleri ya da sağlık koşulları açısından kötü koşullara sahip evlerde oturmak durumunda kaldıkları aktarılmaktadır:

> "...kiram 450 TL, ev sahibi artıralım dedi, ben durumu söyleyince artırmadılar, yemeyeyim içmeyeyim desen bile ayda 700 TL rahat gidiyor, faturaydı, kiraydı..." (Kadın, 35 yaş, eşi cezaevinde, İstanbul)

[14] İstanbul, Trabzon, Bursa, Van, Malatya ve Denizli'de gerçekleştirilen araştırmanın niceliksel kısmı için 1120 kişi ile niteliksel kısmı içinse 26 kadınla görüşülmüştür.

> 450 TL veriyorum kiraya, eğer beni bu ay çıkarmazsa kiraya zam da olacak, altı aydır da vermemişim, düşün artık nereden getirecem bilmiyorum... Bu pahalılıkta beş öğrenci ile geçinmek çok zor, bunu görmeyen anlayamaz bence." (Kadın, 33 yaş, eşi cezaevinde, İstanbul) (Özar, 2011:72)

Aynı araştırma kapsamında kadınlar devletten beklentilerinde barınma ihtiyaçları ve barınma ihtiyacını gidermek için çektikleri güçlükleri şöyle dile getiriyorlar:

> "Şimdi burada TOKİ evleri yapılıyormuş Yeşil Kartlılar için. 190 daireymiş. Bir oda olsun insan akıl olsun kendi evi olsun ya. Bir arkadaş var uğraşıyor benim için. O arkadaş da söz vermişti bu kadın için uğraşacağım yani diye. Aylık 100 ödüyormuşun, kira gibi. En azından kendi evim olur. Şöyle bir oda olsun. Kira gerçekten olmuyor. Bilmiyorum nasıl olacak." (Kadın, 51 yaş, boşanmış, Trabzon)

> "...evim olsaydı, benim kendi evim olsaydı, param da olsaydı, ne bileyim daha güzel gelirim olurdu, kira vermezdim, 350 TL para... Bir evim olsaydı çalıştığım parayı oraya vereceğime eve bakardım." (Kadın, 35 yaş, boşanmış, İstanbul)

> "Vallaha benim kiram ödenseydi, tek yeterdi. Ben diğerlerini hallederdim. 450 milyon veriyorum kiraya, eğer beni bu ay çıkarmazsa işten zam da olacak, altı aydır da vermemişim düşün artık nereden getirecem bilmiyorum, uzak yerlerde tekstilde çalışsam çocuklar küçük." (Kadın, 33 yaş, eşi cezaevinde, İstanbul) (Özar, 2011:95)

Bu araştırma projesinin sonuç raporunda devletin evli olmayan kadınlara barınma desteği konusunda yapabileceklerine dair öneriler geliştirilmiştir: Dul ve boşanmış kadınların, mahallede kalmaya devam etmek istiyorlarsa (kadınların bir kısmı akraba ve komşuluk ilişkilerinin sağladığı maddi ve manevi destek nedeniyle mahallede yaşamaya devam etmek istemekteler) barınma yardımı alarak, mahalleden ayrılmak istiyorlarsa da (kadınların bir kısmı da eski eşleri ya da ailelerinden gördükleri baskı nedeniyle mahalleden ayrılmak istemekte) TOKİ'den kiralarının ödenmesi koşuluyla konut desteği sağlanması önerilmektedir (Özar, 2011:120).

Bekar, boşanmış, eşinden ayrı yaşayan veya dul kadınların, özellikle de düzenli geliri olmayanların en temel ihtiyaçlarının başında barınma ihtiyacı gelmektedir. Ancak bununla birlikte bekar olmanın toplumun geneli tarafından algılanışı, kadınları sadece geçinmekle ilgili olarak değil, aynı zamanda çevrelerindeki bakışın nesnesi olma hali ile de mücadele etmek durumunda bırakmaktadır. Bu noktada sosyal politikaların görmediği bekar kadının, yaşadığı çevrede son derece görünür ve merak edilir olduğunu söyleyebiliriz.

3.4 BEKARLIKLA İLGİLİ ALGI

Türkiye'de bekar kadınlarla ilgili olarak sınırlı sayıda çalışma olmasına karşın, yapılan gözlemler ve yürüttüğüm araştırmanın da desteklediği bulgular, bekar kadın olarak yaşamanın, toplumdaki namus ve kadın bedeninin toplumsal kontrolü ile ilişkili olarak açıklanabileceği şeklindedir. İleriki bölümlerde kadınların

anlatımlarında tanık olacağımız gibi, bekar kadın olmanın merak uyandıran bir durum olması sebebiyle, yaşadıkları yerde, kentin genelinde olduğu gibi "bakış"ın nesnesi olmaktadırlar (Massey,1994). Görüştüğüm kadınlar bu bakışın nesnesi olduklarının bilinci ile davranışlarına kim düzenlemeler getirmektedirler. Bu araştırmanın bulgularının yanı sıra, başka araştırmaların bulguları da bekar olmanın (boşanmış veya dul olmanın) kadınların davranışlarına ve hareketlerine daha fazla dikkat etme gereği yaratan bir durum olduğuna işaret etmektedir (Gedik, 2015; Sucu, 2007). Gerek kişilerin bu konudaki algıları, gerek çevrelerinden gördükleri tepkiler bekar olma halini toplum nezdinde olağan karşılanmayan, farklı ve merak edilen, gözlenen bir durum olarak ortaya koymaktadır. Bu merakın arkasında belirgin anlamda kadın bedeni üzerindeki eril tahakkümün işleyişinden söz edebiliriz. Bourdieu eril tahakkümü toplumsal düzenle ilişkili olarak şöyle anlatır:

> "Toplumsal düzen, amacı, üzerine temellendiği eril tahakkümü tasdik etmek olan devasa bir sembolik makine gibi işler: o, işgücünün cinsiyetçi işbölümüdür (faaliyetlerin, yerleri, zamanları ve araçları ile iki cinsin her birine çok katı bir şekilde pay edilmesiyle); o, mekanın yapısıdır (erkeklere ayrılmış olan toplanma ve Pazar yerleriyle kadınlara ayrılmış ev arasındaki ayrımla, veya ev içinde eril kısım olan salon ile dişil kısım olan ahır, su ve bitkiler arasındaki ayrımla); o, zamanın yapısıdır, tarımsal gün veya yıl, ya da yaşam döngüsüdür (eril olan kırılma anları ve dişil olan uzun gebelik dönemleriyle)" (Bourdieu, 2014: 22)

Bekar kadınların hayatlarının genelinde, farklı yaşam dönemlerinde farklı şekillerde bu cinsellik düzenleme ve kontrolleri ile baş etmek üzere geliştirdikleri stratejiler bulunmaktadır (Özyeğin, 2009).

Bu çalışmada altını çizmeye çalıştığım konu; bekar kadınların eşitsiz yaşam koşullarında "madun" olarak değil, ancak bir "öteki" olarak yaşadıkları çevrelerde ne tür taktikler geliştirdikleri ve ne ölçüde baş edebildikleridir. Dolayısıyla bu bölümde bekar kadın olarak bir yerde yaşama halinin, aile olmama ya da (çocuğu ile yaşasa da) aile olarak algılanmama hali ile baş etme yöntemlerini anlatımlarındaki belli kesitlerle öne çıkarmak amaçlanmıştır.

Görüştüğüm kadınlar, bekarlığın farklı, tekinsiz ve muğlak hallerine düşmemek için, evli olmama halini; kocası evden ayrılsa da her akşam onun ayakkabılarını komşuların göreceği şekilde kapı önüne koyarak, henüz evlenmemiş de olsa erkek arkadaşıyla apartmana girip çıkarken nişan yüzüğü takarak, faturalarda soyadı değişene kadar apartmandaki yöneticisine boşandığını söylemeyerek farklı taktikler geliştirmektedirler.

Bununla birlikte bekar duruma düşmek (evlenmemiş ya da boşanmış), geleneksel aile yapısında ataerkil kültürün yansıması olarak Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden göçle İstanbul'a gelmiş kadınların aileleri tarafından çoğunlukla kolayca benimsenmeyen bir durumdur. Kocalarından gördükleri şiddet karşısında, kendi ailelerine sığınmak isteyen kadınların önemli bir kısmı, Anadolu'daki yaygın deyiş ile karşılaşmaktadır: "Gelinliğinle çıkar, kefeninle dönersin". Kadınların bazılarının anlatımında ailelerin kızlarının aldatılma, şiddet görme, her tür kötü muameleye maruz kalma karşısında çoğunlukla boşanmalarına destek olmadıklarını, dolayısıyla kadının bekarlığının güvencesizlik halini arttıran bir durum olarak ortaya çıktığını, geleneksel ataerkil aile yapısı ve kültürü içinde de gözlemleyebiliyoruz. Kentleşme, kalıcı işsizlik ve yoksulluk gibi etkenlerin zayıflayan ailenin, güvencesiz konumdaki bireylerini himaye edememe hali de bekar kadınların kendi aileleri tarafından desteklenme imkanlarını azaltmaktadır.

Mary Douglas *Saflık ve Tehlike* (1966) adlı kitabında, ilkel toplumlarla modern toplumlar arasındaki ritüel, kir, tabu gibi kavramları farklı kültürler ve bunlara ait örnekler üzerinden karşılaştırmıştır. Douglas'ın kirlilik ve muğlaklık (ambiguity) kavramlarını, toplumdaki bekar algısı ile ilişkili olarak değerlendirmenin farklı bir yorum yapmamıza imkan sağlayacağını düşünüyorum. Douglas, kir ve hijyenle ilgili yaptığımız düzenlemelerin, düzenlenmiş bir dizi ilişki ve düzenin ihlali konularıyla ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Çalışmasının temelinde bireyin algısının sadece psikoloji ile ilişkili olmadığı, kültürle de ilgili olduğu yönünde bir tez vardır. Dolayısıyla Douglas antropoloji disiplininden ve alan araştırmalarından örnekler vermekle birlikte teorisinin odağı zihin ve toplum ilişkisi üzerinedir.

> "...kirlilikle ilgili davranışımız, benimsediğimiz sınıflandırmalara ters düşen ya da onları altüst eden her tür nesneyi veya fikri uygunsuz görme tepkimizdir (...)kirlilik bir şeyin uygunsuz bir yerde olmasıysa, onu düzen açısından değerlendirmemiz gerekmektedir. Bir örüntünün muhafaza edilmesi için ona dahil edilmemesi gereken şeyler kirlilik ya da pisliktir. Kirlenmeyi kavramak için öncelikle bunu anlamak gerekmektedir..." (Douglas, 1966/2007:59)

Douglas'ın kirlilik kavramını, bekarlık durumu ile ilişkilendirmeyi denerken sadece bekar kadınları değil, bekar olma halini ele alacak olursak; kamusal alanda özellikle bekar erkeklerle ilgili yapılan kimi düzenlemeler, bu kirliliği saptama ve düzenleme eğilimiyle birlikte düşünülebilir. Bekarlık yukarıda tarif edildiği şekliyle uygunsuz yerlerde olduğunda, bunu Douglas'ın kirlilik kavramına benzer şekilde yorumlayabiliriz. Nitekim Hilal Alkan Zeybek'in (2011) Ankara Keçiören'deki

Atatürk Botanik Bahçesi'ndeki çalışması, bize bekarlığın kirlilikle ilişkili ele alınabileceği üzerine bir örnek oluşturmaktadır. Zeybek, cinsiyete dayalı mekânsal rejimi tartıştığı "Bir Aile Mekanında Cinsiyet, Cinsellik ve Güvenlik" adlı makalesinde parkı kullanan kadınların, burayı tercih sebebi olarak "temizlik" gerekçesini ifade ettiklerini aktarır. Kadınlar parkı iki farklı nedenle temiz bulmaktadırlar: birincisi fiziksel mekanın temizliği (egzoz, çamur, çöp, duman olmaması) ikincisi ise bekar erkeklerin olmadığı bir aile mekanı olması. İkincisinde kastedilen kirlilik ile bekar erkekler kastedilmektedir. Bekar erkeklerin olmama hali sadece güvenlik ile ilgili bir kaygı değil, aynı zamanda cinselliğin içerilmesine ve kontrol edilmesine yönelik bir kaygı-kirlenmeyi de dışarıda bırakmaktadır (Zeybek, 2011). Benzer bir bulgu, Erol Demir'in 'Kamusal Mekan ve Gençlik Parkı'nın Değişen Anlamı' (2002) adlı makalesinde Gençlik Parkı'nı kullananlar ve kullanmayanların görüşleri çerçevesinde, parkın "aile yeri" olmaktan çıkmasına ilişkin ifadeleri bekar erkeklerin olması ile özdeşleşmesinde de görmekteyiz.

Douglas ilkel kültürlerle, modern kültürler arasında karşılaştırma yaptığında temelde birbirini takip eden ortaklıklar görür. Modern insanların pek çok farklı sembolik eylem alanına sahip olduğunu, ancak ilkel kültürlerde tek bir sembolik eylem alanı olduğunu ifade etmektedir. Modern insanlar olarak bizim davranışlarımızın da sembolik anlamları vardır, oysa ki bunlar genellikle bilimsellikle açıklanır. Deneyimlerimiz, ilkellere göre parçalanmıştır. Ritüellerimiz çok sayıda ve dağınıktır, birbiriyle ilintisiz durur. Onların ritüelleri ise sembolik açıdan tutarlı tek bir evren işaret eder (Douglas, 1966/2007: 94).

Douglas'ın muğlaklık kavramı ile bekar kadınların kategorize edilemeyen hallerinin uyandırdığı merak konusunu da birlikte düşünebiliriz. Douglas'ın ifadesiyle: "Tabu dünyanın örgütlenme biçimine ilişkin yerel mutabakatı muhafaza eder ve kararsız kesinliği destekler...Muğlak şeyler görünüşte hayli tedirgin edici olabilir." (Douglas, 1966/2007:12). Apartmana, mahalleye, siteye taşınan bekar kadının kim olduğuna ilişkin duyulan merak karşısında bu kadını sınıflandırma arzusu, yukarıda Douglas'ın "muğlaklıkla" ifade etmeye çalıştığı durumla baş etme yöntemi olarak ele alınabilir. Bunu sezen ya da insiyaki olarak bu durumun bilgisine sahip olan kadınların da çevrelerindeki meraklı bakışları, muğlaklığın tedirgin ediciliğinden kurtarmak için "namussuz", "ne olduğu belirsiz", "aile değerlerini tehdit eden" kadınlar olmadıklarını ifade edici taktikler geliştirdiklerini görürüz: Taşınırken yanlarında

akrabalarının olmasından, ailelerin bekar kızlarını ilk fırsatta komşulara tanıtmak ve anlatmak üzere yapılan çeşitli girişimlere kadar uzayan bir dizi davranış.

Douglas kirlenme ve ahlak arasındaki ilişki hakkında (dümdüz bir ilişki olmadığının farkında olarak) taslak şeklinde de olsa şöyle fikir yürütmüştür:

> "..insanlar gerçekten de toplumsal ortamlarının, saygı gösterilmesi gereken sınırlar uyarınca ona dahil olan ya da ondan ayrılan başka insanlardan oluştuğunu düşünüyor. Bazı sınırlar katı fiziksel yaptırımlarla korunur. Bazı kiliselerin banklarında, sokaklarda yaşayan insanlar uyuyamaz, çünkü böyle bir durumda kilise görevlileri polis çağırır...Fakat çizgilerin netameli olduğu her yerde, kirlilik fikirlerinin bu güçlerin yardımına koştuğunu görüyoruz. Toplumsal sınırların fiilen aşılması, incelediğimiz sonuçlardan herhangi birine yol açan tehlikeli bir kirlenme olarak görülmektedir. Kirleten iki yönden habis sayılan bir lanetlenme nesnesi haline gelir, öncelikle çizgiyi aştığı için ikinci olarak da başkalarını tehlikeye soktuğu için." (Douglas, 1966/2007:173)

Douglas'ın ifadesiyle devam edecek olursak, kadınla erkeğin bekarlık halindeki (evlenmeden) birlikteliği, Türkiye için 'ayıp' 'suç' 'günah' sayılabilecek her tür kirlenmeye işaret etmektedir. Konda Araştırma Şirketi'nin "Toplumdaki Ayıp, Günah ve Suç Algı ve Tanımları" 28 ilde 2610 kişiyle yürüttüğü araştırmaya göre evlilik dışı ilişki yani diğer anlamıyla bekar olarak ilişkide olmak, toplumun en tepkili olduğu konu olarak; yüzde 85 oranında günah, yüzde 90 oranında ayıp olarak görülüyor. Bu tür birliktelikler için toplumun yüzde 40'ı hapis cezasını gerekli görürken, yüzde 28'lik bir kesim de suç olmaması gerektiğini düşünüyor (Konda Araştırma ve Danışmanlık, 2012). Bu tür araştırma sonuçları bekar kadın olarak yaşamanın tekin olmayan taraflarının, sadece algıyla ilgili olmadığını sergilemektedir. Bununla birlikte, kadınlar da bu tekinsiz halin farkındalığıyla çeşitli taktikler ve baş etme yöntemleri geliştirmektedirler.

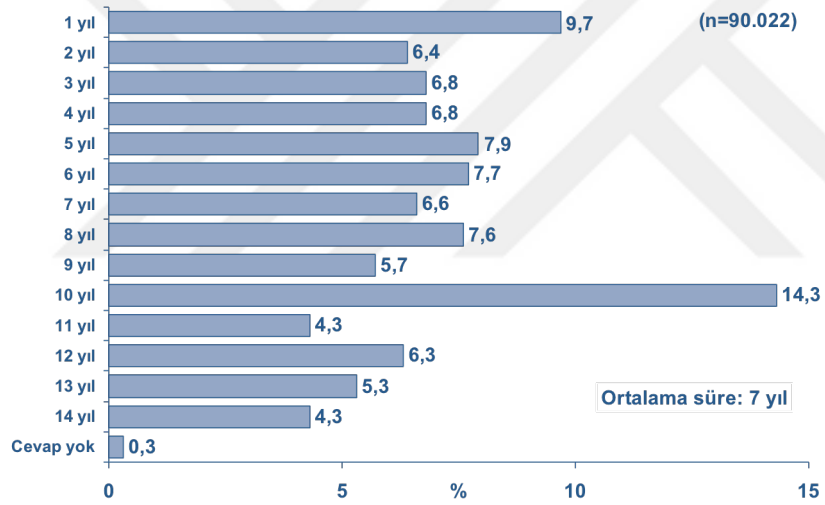
3.5 KADINLARIN SESLERİNDEN AİLE OLMAK, BEKAR OLMAK

Görüştüğüm kadınların, bekar olmaya ilişkin anlatımlarının mekanla kesişimi, yaşadıkları yere göre farklılıklar ve benzerlikler göstermekteydi. Bekar kadın olarak yaşama deneyimini; Aile-akraba-tanıdıklara yakın oturma ve bekar algısının kendine önemli yer bulduğu anlatımlar bulunmaktaydı. Çalışma kapsamında diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de öncelikle kadınların anlatımlarında öne çıkan temaları belirleyerek, bunlar arasında bağ kurmaya çalıştım. Bu bölümde özellikle sosyal politikaların aile kurumu dışındaki bekar kadınların refah taleplerine yeterince cevap vermiyor olmasının, kadınların mekan seçiminde ailelerine yakın olma arzusunda ne denli belirleyici olduğu tartışılacaktır. Bekar olma halinin hem aile

olmama, bekar olma algısı, hem de bir sonraki bölümde bekar kadın olarak çevreyle ilişkili boyutu tartışılacaktır.

3.5.1 Aile/Akraba/Tanıdığa Yakın veya Birlikte Oturmak

Bekar kadınların farklı nedenlerle aileye, akrabaya ya da tanıdıklarına yakın oturmak istemeleri ev ve semt seçimlerini belirleyen önemli kriterlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanıdıkların olduğu yerde oturmanın kadınlar açısından maddi ve manevi destek sağladığı, aynı zamanda da bir güvenlik çemberi oluşturduğu gözlem ve kadınların anlatımlarına dayanarak söylenebilir. Kadınların tanıdıkları çevrelerde kendilerini daha güvende hissetmelerinin, kişilerin birbirini tanıdığı bildiği bir yerde hem yardım alma imkanlarının daha fazla, hem de yabancının tanınması bilinmesinin kolay olmasından kaynaklandığını farklı çalışma bulguları da desteklemektedir (Valentine, 1989; Tulaz, 2008).

Şekil 3.3 1992 yılından sonra Bağcılara gelen Ailelerin Bağcılar'da Yaşam Süresine Göre Dağılım. Kaynak: Bağcılar İlçesi Hanehalkı Araştırması 2006.

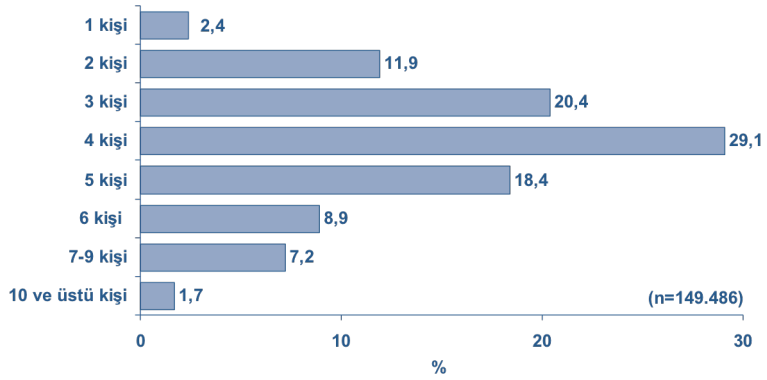
Bağcılar'da görüşülen kadınların çoğunun doğum yeri, Çizelge 3.3'te göreceğiniz gibi İstanbul dışıydı. 2006 yılında Bağcılar Belediyesi'nin ilçe genelinde uyguladığı hanehalkı çalışması sonuçlarına göre Şekil 3.3'te görüldüğü gibi, ilçede en uzun yaşama süresi 10 yıl, ortalama yaşama süresi ise 7 yıldır. Yerleşik olma, mahalle ve komşuluk ilişkileri de bu yerleşim süresi göz önüne alınarak düşünülebilir. Görüşülen kadınların yaşları 24-48 arasındaydı. Yarısı ailelerinin yanında, diğer yarısı ise ailesinden ayrı yaşamaktaydı. Ailesinden ayrı yaşayanların ikisi çocuğu ile diğer ikisi ise yalnız yaşamaktaydı. Kadınların hepsi çalışan statüsündeydi.

Aralarında 2'si okuma yazma bilmiyor, 2'si ilkokula gitmemiş, biri ilkokul mezunu, 2'si lise, biri de üniversite mezunuydu.

Çizelge 3.3 Bağcılar'da Görüşülen Kadınların Aile Durumları ve Kiminle Yaşadıkları Bilgisi

Adı	Yaş	Doğum Yeri	Aile Durumu	Medeni Durum	Statü
Fatma	34	Adıyaman	Ailesi İstanbul dışında yaşıyor	Bekar	Yalnız yaşıyor
Berfin	25	Mardin	Ailesinin bir kısmı İstanbul'da yaşıyor	Bekar	Ailesi ile yaşıyor
Zeynep	37	İstanbul	Ailesi İstanbul'da yaşıyor	Bekar-Boşanmış	Yalnız yaşıyor
Ayşe	38	Ordu-Gölköy	Ailesi İstanbul dışında yaşıyor	Bekar-Boşanmış	Kızıyla yaşıyor
Elif	24	Mardin-Midyat	Ailesi İstanbul'da yaşıyor	Bekar	Ailesi ile yaşıyor
Emine	30	Manisa-Akhisar	Ailesi İstanbul'da yaşıyor	Bekar	Annesiyle yaşıyor
Hatice	48	Gaziantep	Ailesi İstanbul dışında yaşıyor	Bekar-Boşanmış	Çocuklarıyla yaşıyor
Ebru	33	Tokat	Ailesi İstanbul'da yaşıyor	Bekar	Ablası ile yaşıyor

Bağcılar'da yaşayan kadınların bir kısmı İstanbul'a aileleriyle, akrabalarıyla birlikte çalışmak ya da çalışan aileye ev içi işlerde destek olmak amacıyla göç etmişlerdi. Yaşamlarının farklı dönemlerinde, bir geçim stratejisi olarak geniş aile şeklinde, aile ya da akraba bireyleriyle birlikte yaşamış ya da yaşamaktaydılar. Bu durum yoksul kesimlerin günümüzde geniş aile olarak yaşamasıyla ilgili açıklamalara örnek teşkil etmekteydi (Bora, 2010; Özbay, 2015).

Şekil 3.4 Bağcılar İlçe Hanehalkı Nüfusu. Kaynak: Bağcılar İlçesi Hanehalkı Araştırması 2006.

Bağcılar ilçesi hanehalkı araştırma bulgularından derlenmiş Şekil 3.4'te görüleceği gibi, en yüksek oranda hanehalkı nüfusu 4 kişidir. Bununla birlikte aynı araştırma kapsamında sorulan Bağcılar'da oturma nedeni sorusuna yüzde 49.9 oranda "hemşerilerimiz akrabalarımız burada" cevabı alınmıştır. Bu yüksek oran Bağcılar'ın

yoğun hemşerilik ve akrabalık ilişkilerine sahip bir ilçe olduğu bilgisini vermektedir. Bağcılar'daki kadınların İstanbul'a geldiklerinde ilk etapta aile ya da akraba yanında, ailece kalmalarının en önemli gerekçesi hem şehre yabancı olmanın verdiği endişe, hem de ekonomik olarak herhangi bir güvencelerinin olmamasıydı. Dolayısıyla daha yerleşik olup, şehre alışana kadar birlikte yaşamak, ortak tüketim masraflarını azaltmakta, birlikte çalışarak ekonomik olarak ayakta kalma imkanlarını arttırmaktaydı. Burada geniş aile içindeki ekonomik dayanışma işsizliğin ve buna bağlı yaşanan yoksulluğun karşısında "hayatta kalma stratejisi" şeklinde de okunabilir (Bora, 2010:535).

Eğer memleketlerinde ailelerinden bireyler varsa ve evli değillerse onlara maddi destek olmak, İstanbul'a getirmeye çalışmak, yeğenleri varsa okutmak için para desteği sağlamak, yaz dönemlerinde ve tatillerde memlekete gitmek, sadece birlikte yaşadıkları aile ve akrabaları ile değil, aynı zamanda geride bıraktıkları aileleri ile de bağlarının belirgin bir sıkılıkta olduğunun göstergeleri olarak değerlendirebilir. Bağcılar'a göçle gelen bu kadınların anlatımlarında yakın akrabaları içine alacak şekilde güçlü bir aile dayanışma ve destek olma çabası gözlendi: Akraba çocuklarına bakmak, aile ile kalmak için şehir değiştirmek, anneye bakmak için iş bırakmak.

> "Valla şu an biz çok çalıştım ben şahsen kendi adıma çok çalıştığım için, yeter ki kazanıp ekmeğini kazanıp da güzellik derdinde değildim ben. Sadece bir an önce kendimizi toplayıp aileyi de buraya getirmeye çalışıyorduk." Berfin (Bağcılar, 25, tekstil işçisi)

Kadınların aile ve akrabaları ile yakın ilişki içinde olmaları bir yandan geleneksel aile-akrabalık bağlarının sıkılığı ve geçim stratejileri ile açıklanabileceği gibi, ilerleyen bölümlerde örnekleneceği gibi kentte bekar kadın olarak tek başına yaşama konusundaki endişeleri ve güvenliksiz halleri ile bağlantılı olarak da değerlendirilebilir.

Birlikte Çalışmak

Bağcılar için öne çıkan, tekrar eden başka bir aile-akraba teması ise aile ile birlikte çalışmaktı. Bağcılar'da görüşülen kadınların yarısı (dördü) tekstil sektöründe atölye işçisi olarak çalışmaktaydı. Kız çocuklarının şehirde güvenli yerlerde çalışmaları için çoğunlukla dede, baba ya da ağabeyin yaptığı görüşmelerle öncelikle aile, akraba ya da memleketli yanına yerleşmeleri sağlanmaktaydı. Ailesi ve kardeşleriyle birlikte, çocuk yaşlardan itibaren çalışmaya başlayan kadınlardan Elif'in anlattıkları, Bağcılar'da görüşülen kadınların aile/akraba bağları ve İstanbul'a göç hikayesinin özeti sayılabilir:

> "Yani, on bir, on iki yaşlarındaydım. Geldim, ablamla beraber çalışmaya başladık, çünkü bizim durumumuz farklıydı, babam bizi bırakıp gitmişti, çalışmak zorundaydık, evimizi geçindirmek zorundaydık. Ablamla burada çalıştık, yani dört beş yıl öyle çalıştık, annem bize para gönderiyordu, öyle öyle biraz daha durumumuz iyi oldu. Sonra babam bizi bırakıp gidince, kardeşim üç aylıktı, yani annem artık orada kalma nedeni yoktu. Biz buradaydık, annem oradaydı, o zaman ablam da evlendi gitti, sadece annemle iki küçük kardeşim kalmıştı, hani onların orda kalma bir nedeni, bir şeyi yoktu. Biz dedik artık sen de buraya gel, artık ayrı kalmak istemiyoruz. Annem buraya geldi, üç ay beraber yaşadık, dayımlarla beraber iç içe yaşadık. Kira bulmak çok zordu o zaman, yani kira bulmak, artık ikimiz tek çalışıyoruz, o zaman çıraktayız, aldığımız maaş dört yüz, beş yüz, geçimimizi zor sağlıyoruz. Dayım yakın tutmak istedi kendine, kendi yardım etmek için. Yakın bir ev tuttu, bir odalıydı, bir oda, bir salonu vardı, mutfakla salon birdi, yani çok küçük bir yerdi ama bize yetiyordu. Biz orada altı sene filan oturduk, o zamana kadar kardeşlerim de büyüdü, daha iyi ayakta, ayakta durmayı daha iyi yani böyle çalıştık. Ondan sonra hani Bağcılar'da oturmamızın tek nedeni dayımdı, o çevrede oturmamızın nedeni dayımdı. Çünkü onun yanında büyüdük, onun yanına geldik ve kendinden uzak tutmak istemedi. Ve biz de aynı şeyi istedik ve bugüne kadar orada oturduk." Elif (Bağcılar, 24, tekstil işçisi)

Elif ve kardeşleri maddi imkanları elverdiğinde, daha büyük bir evde yaşamak için Bağcılar'da dayısına yürüme mesafesinde başka bir kiralık eve taşınırlar. Ataerkil bir toplumda evde ailenin erkeği olmadan kadınların bir arada yaşaması, geniş ailenin erkek üyeleri tarafından çok olumlu karşılanan bir durum değildir. Ancak bu durum yine de birbirine yakın, yürüme mesafesinde evlerde oturarak telafi edilmeye çalışılmakta, akraba ve aile arası bu mekânsal yakınlık beraberinde sık görüşmeyi ve birlikte sosyalleşmeyi de getirmektedir:

> "Şöyle mesela biz hani, biz onlara çok gidip geliyoruz, onlar gelir. Hani hafta sonu ya onlar bize gelir, ya biz onlara gideriz, ama mutlaka. Mesela dün akşam yengem, kızı, onlar hep kalktı bize geldi, dayım, hani cümbür cemaat bizdelerdi. Hani haftanın iki üç günü mutlaka birbirimize gidip geliriz, yani o tarz." Elif (Bağcılar, 24, tekstil işçisi)

Görüşme yaptığımız sırada Elif ve ablası tekstil atölyesinde işçi olarak çalışıyor ve diğer kardeşlerini okutuyorlardı. Elif de ilk zamanlar diğer pek çok kız çocuğu gibi akrabasının tekstil atölyesinde çalışmıştı. Alt katı tekstil atölyesi, üst katı ev olarak kullandıkları binada, Elif'in dayısının ailesi ve akrabalarıyla kaldığı dönemde, diğer kalabalık ailelerde de görüldüğü gibi evi çekip çeviren bir yengesi bulunmaktaydı. Aynı evde yaşayan pek çok kadın olmasına rağmen, ev içi işbölümünde evin asıl sorumluluğunu alan diğerleri gibi dışarıda çalışmayan evde kalan yengeydi. Elif akrabaları ile hem birlikte yaşayıp, hem de çalıştığı bir günü şöyle anlatır :

> "Sabah mesela kalkardık saat yedide, yengem kahvaltı hazırlardı bize, cümbür cemaat biz kahvaltımızı yapardık hep beraber, yedi buçuk olunca aşağı işyerinde olurduk. Saat sekizde işbaşı yapardık, onda çay paydosuna çıkardık, yani o saate kadar çalışırdık. Çay paydosunda da bir şeyler atıştırırdık, çayımızı içerdik, sonra gene işbaşı yapardık, on beş dakika paydostu. Birde paydos, yemek paydosu, yemeği de yengem yapardı, yemeğimizi yerdik, oraları toplardık...Yani akşam hep beraber mesela biz zaten kendimiz kalırdık, dayımlarla beraber kalıyorduk, ortalığı (tekstil atölyesini kastediyor) hep beraber toplardık, süpürürdük, yani toplanacak işler vardı toplardık. Sonra her işimiz bittikten sonra beraber yukarıya çıkardık, yemeğimizi yerdik, yani yengem izin vermezdi zaten bir

> iş yapmamıza. Otururduk dizi izlerdik, çay içerdik, geçerdi, saat on bir, on iki gibi de yatardık." Elif (Bağcılar, 24, tekstil işçisi)

Emine de İstanbul'a gelin olup gelen yengesi yalnız başına kalmasın, çarşıya pazara tek gitmesin diye ona eşlik etmek için küçük yaşta Batman'dan İstanbul'a getirilmiş. Daha sonraki yıllarda ailesinin tamamı ve annesi de İstanbul'a gelmişti. Uzun yıllar geniş aile şeklinde aynı evi paylaşmışlardı. Neredeyse evdeki her çocuk çalışıp, para kazanmış ve ev satın almışlardı. Zaman içinde neredeyse bütün çocuklar evlenip ayrı eve taşınmışlardı. Bu arada babalarının eve ikinci bir eş getirmesiyle, Emine de annesiyle evden ayrılarak abisinin yanına taşınmıştı. Görüşme sırasında Emine satın aldıkları ve annesiyle oturdukları evi bulma sürecini şöyle anlattı:

> "Şöyle oldu, yok, benim ablam yan tarafta ev aldı, giriş katı, ondan sonra bu bina yapıldı... aynı müteahhit, burası bahçe kat, bizimkiler (ablasının ailesi) dördüncü kattı, benim annemin bel fıtığı var, çok yüksek kat çıkmakta zorlanıyor. İşte ablam orayı aldı, ondan sonra diğer ablam da üst katı aldı, biz de burayı aldık, aşağı tarafında halam oturuyor. Hani bir gün ben de evlenip gidersem annem yalnız kalmasın. Bir de bahçe kat onun çok işine geliyor, işte iki tane tavuğu var, tavuklara bakıyor, her tarafı, bahçeyi ekmiş, böyle şeylerle uğraşmayı çok sevdiği için, annemi düşünerekten aldık. Yani öyle denk geldi." Emine (Bağcılar, 30, tekstil işçisi)

Ailenin birbirine destek olabilmesi için İstanbul gibi büyük bir şehirde mekânsal yakınlık görüşülen kadınlar açısından önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla Emine bir gün evden ayrılsa da annesine destek olabilecek akrabalarına yakın bir yerde ev alarak, annesinin ileri dönemdeki bakımını da güvence altına almaya çalışmaktadır. Devletin gerek yaşlı, gerek çocuk bakımını desteklemek konusunda yeterli sosyal yardım politikalarına sahip olmadığı Türkiye'de aile bireyleri, özellikle kadın aile bireyleri bu destekleri sağlayabilecekleri mekânsal düzenlemelere başvurmaktadırlar. Bu açıdan baktığımızda, geleneksel geniş ailenin devamı niteliğinde bir aile modelinin yanı sıra, aynı evde oturmasalar da birbirlerine yakın oturarak aile bireylerinin birbirlerinin bakım ve ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışması, araştırmayı yürüttüğüm üç bölge için de kadınlar tarafından çözüm yolu olarak geliştirilmekteydi.

"Yalnız da Olmuyor, Ailemin Yanında Olayım"

Kadınların aile ve akrabalarına yakın olmayı/oturmayı, bekar olmanın farklı anlamda güvensiz hallerine tercih etmeleri de söz konusu olmaktadır. Bu noktada sadece geçim stratejisi olarak birlikte ya da yakın yaşamaktan farklı bir beklenti ortaya çıkmaktadır. Ayşe'nin anlatımında aile yanında olma arzusunun bu farklı yönüne tanık olmaktayız. Ayşe kocasından ayrıldığı sırada kızıyla İzmir'de çalışıp, yaşamaktaymış. İzmir'de yerleşik bir düzeni, belli bir maddi birikimi, sevdiği ve

kendini güvende hissettiği bir mahallesi olmasına rağmen, ağabeyinin arzusuyla Bağcılar'a yeğenleri ile birlikte oturmak üzere taşınmış:

> " (İzmir'de)İşe servisle gidip geliyordum, işyerinin servisi vardı, servisle gidip gelirdim ve çok güzel para kazandım yani maaşım çok güzeldi. Düşünsenize tek başımayım, kızıma bakıyorum, kiramı ödüyorum, ondan sonra banka hesabımı açmışım, çeyrek altınlarımı almışım, artık birebirim hani arkamı yaslayacağım bir duvarım yok, hem çalışıyordum, hem birikimimi yapıyordum. Sonra abim işte dedi ki, İstanbul'da ev tutayım dedi, abimin bekar kızıyla oğlu vardı, hani sen de orada yalnız kalmazsın dedi abim, ev tutayım işte dedi, İstanbul'a yerleş dedi. Sonra abim burada ev tuttu yengemle, araba gönderdiler, İzmir'den eşyalarımı buraya getirdik felan." Ayşe (Bağcılar, 38, tekstil işçisi)

Bağcılar'a geldiğinde İzmir'de yaptığına benzer bir fabrika işi bulamayan Ayşe, çok ağır koşullarda ve az para karşılığında çalışmak zorunda kalmış. Yakacak alamadıklarında ısınmak için kıyafetlerini yaktığı dönemler olmuş. Bağcılar'a taşınma kararını herhangi bir iş güvencesi olmadan, ekonomik olarak çok iyi olduğunu tarif ettiği koşullarını bırakarak almış:

> "...(abime) hayır diyebilirdim, anlayışla karşılardı abim, ben artık ya işte yalnız da olmuyor, ailemin yanında olayım işte daha yakın olayım hesabı yaparaktan şey yaptım yani." Ayşe (Bağcılar, 38, tekstil işçisi)

Aileden Ayrı Eve Çıkmak ya da Yer Değiştirmek

Eğitim ve gelir durumunun kadınların hareket edebilme, yer değiştirebilme ve ayrı eve çıkabilme imkanları ile doğrudan ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz. Bağcılar'da görüştüğüm üniversite mezunu tek kadın olan Fatma, Malatya'da iktisat bölümünden mezun olmuş, ancak memleketi Adıyaman'a, ailesinin yanına geri döndüğünde istediği gibi bir iş bulamamış. Fatma yüksek öğrenimli genç bir kadın olarak, taşrada kadın olarak işsizliğin bir örneği olarak karşımıza çıkar. Arzu Çur'un makalesinde altını çizdiği gibi taşra reel ekonomisinde kadınlara yer yoktur: "...Türkiye'nin en büyük, gerçekteyse tek büyük şehri İstanbul'da çalışan işçi kadın sayısı Türkiye'nin tüm diğer illerinde çalışanların toplamından daha fazladır. Aynı durum erkek işçiler cephesinde gözlenmez; toplamda taşralı erkek işçiler İstanbul'u sollamaktadır." (Çur, 2005:122-123) Murat Güvenç "Küreselleşme Bağlamında İstanbul'a göç ve İstanbul'dan Göç" (2009) adlı makalesinde 2000 yılında Türkiye'de istihdam alanındaki yapısal farklılaşmayı 2000 yılı nüfus sayım örneklemi üzerinden analiz etmiş ve İstanbul'da mavi-beyaz yaka işlerde çalışan kadınların tüm alt alanlarda

(imalat, FST hizmetleri, inşaat, ulaşım hizmetleri) istihdamının, diğer metropollerin[15] aynı alanlardaki istihdam toplamından daha fazla olduğunu tespit etmiştir (Güvenç, 2009). Sadece işsiz kalmak değil aynı zamanda farklı toplumsal baskıları da taşıyan Fatma, Çur'un ifadesiyle "kadınlara daha da dar gelen (taşra hayatına göre) bir hapishaneyi" yani evliliği de reddeder ve taşradan kaçmak, özgürleşmesi için tek yol gibi gözükmektedir: Ailesinden gizli İstanbul'daki mali müşavirlik kurslarını internetten araştırır, kurs yeri yakınlarında kalabileceği bir yurt bulur ve banka sınavlarına girme bahanesiyle İstanbul'a gelir. Bir süre yurtta kaldıktan sonra akrabalarının yanında yaşamaya başlar. Ekonomik olanakları el verdiğinde, çalıştığı işe yakın oturmak ve akrabalara daha fazla yük olmamak için Bağcılar'da tek başına ayrı eve çıkar.

Bağcılar'da görüşülen, ailesi ile yaşayan kadınlarla, evlenmeden ayrı eve çıkmaları hakkında detaylı konuşmak mümkün olmadı, ataerkil kültür içindeki geleneksel aile yapılarına sahip bu kişiler açısından evlenmeden ayrı eve çıkmak olası bir ihtimal gibi görünmemekteydi. Ayrı eve çıkmayı düşünüp düşünmediklerini sorulduğunda sorunun yersizliğine genellikle gülümseyerek karşılık verdiler. Toprak ve diğerlerinin (2008) raporunda da bu durumu destekleyici benzer gözlemlerle karşılaşmaktayız:

> "Çalışan genç kadınların aileleri aynı kentteyse, ayrı bir eve çıkmaları da mümkün gözükmüyordu. Bir yandan kendi kızının rahat yaşadığını ve kentteki kendisi gibi insanlarla paylaştığı ortamların o kadar da kısıtlayıcı olmadığını söyleyen Trabzonlu bir kadın avukat, diğer yandan hiçbir bekar kadının kendi basına yaşamadığını, hatta "ailemin yanından ayrılmaya karar verdim" diyeni daha duymadığını söylüyordu .Çevresinin baskına rağmen bir restoran açan genç bir kadına, yalnız yasayıp yaşamadığını ya da bunu düşünüp düşünmediğini sorduğumuzda da aldığımız cevap farklı değildi." (Toprak ve diğ., 2008:97)

Bağcılar'da görüştüğüm kadınların çoğunluğu göçle ve çalışmak için İstanbul'a gelmişlerdi. Ailelerinin yanında, çalışarak ve yine ailenin diğer bireylerine destek olarak yaşamlarını sürdürmekteydiler. Düşük ücretlere uzun mesaili işlerde çalışmaktaydılar. Bununla birlikte Fatma gibi yüksek öğrenimli olması ve ailesinin İstanbul'da olmaması nedeniyle tek başına eve çıkan az sayıda da olsa kadına rastlanmaktadır. Zeynep (Bağcılar, 37, muhasebe ofisi çalışanı) gibi boşanmış olup, ayrıldığı eşiyle yaşadığı evde yaşamını sürdüren ve çalışan kadınlar da bulunmaktadır. Ancak Bağcılar hanehalkı araştırma sonuçlarına göre kadın-erkek tek

[15] Diğer metropoller makaledeki analiz için, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Eskişehir, Gaziantep, Kocaeli ve Tekirdağ olarak tanımlanmıştır.

başına yaşayan kişi oranı yüzde 2.4'tür (BağcılarBelediyesi, 2006). Bunun yanı sıra Bağcılar'da görüşülen kadınların anlatımında öncelikle aileleri ile birlikte yaşamaları, diğer yandan da işyerlerinin Bağcılar'da olması, kent içindeki hareketlilikleriyle ilgili sınırlı imkanları olduğuna işaret etmekteydi.

> "Biz çok düşündük aslında Bağcılar'dan taşınmayı ama, şöyle, iş imkanı bu taraflarda daha çok yoğun, ulaşım biraz daha rahat. Ha semt olarak çok rahat bir semt, duyarlı bir ...işte dediğim gibi hani işten dolayı olsun, işte artık çevre de hep buraya yığılmış, tekstil desen burada, şirket desen burada, bir işte baskıya gidiyorsun, nakışa gidiyorsun, her şey burada. O yüzden direkmen seni buraya bağlıyor. Hani Bağcılar'a yığılmış her şey, yani Bağcılar'dan kopmak artık biraz zor geliyor..." Emine (Bağcılar, 30, tekstil işçisi)

Kadıköy'de görüşülen kadınların profilleri Bağcılar'dakilerden belirgin farklılıklar göstermekle birlikte, farklı nedenlerle aileleri ile yakın ilişkilere sahiptiler. 12 kadından 4'ü çocuğuyla yaşamakta, 3'ü evini bir arkadaşıyla paylaşmakta, diğer 5'i de yalnız yaşamaktaydı. 25-58 yaş aralığındaydılar. İstanbul doğumlu olmayanların çoğu, okumak ya da çalışmak için İstanbul'a gelmişti. 6'sı lisansüstü, 5'i lisans, 1'i de meslek yüksek okulu mezunuydu ve tümü çalışan kadınlardı.

Çizelge 3.4 Kadıköy'de Görüşülen Kadınların Aile Durumları ve Kiminle Yaşadıkları Bilgisi

Adı	Yaş	Doğum Yeri	Aile Durumu	Medeni Durum	Statü
Arzu	36	İstanbul	Ailesi İstanbul'da yaşıyor	Bekar-Boşanmış	Yalnız yaşıyor
Nihal	32	Samsun	Ailesi İstanbul dışında yaşıyor	Bekar	Arkadaşı ile yaşıyor
Ebru	30	Kocaeli Gölcük	Ailesi İstanbul dışında yaşıyor	Bekar	Yalnız yaşıyor
Meltem	38	Eskişehir	Ailesi İstanbul dışında yaşıyor	Bekar-Boşanmış	Kızıyla yaşıyor
Şeniz	41	İstanbul	Ailesi İstanbul'da yaşıyor	Bekar	Yalnız yaşıyor
Alev	45	Ankara	Ailesi İstanbul'da yaşıyor	Bekar	Yalnız yaşıyor
Ümran	58	Gölcük	Ailesi vefat etmiş	Bekar-Boşanmış	Oğlu ile yaşıyor
Handan	26	Çanakkale	Ailesi İstanbul dışında yaşıyor	Bekar	Erkek arkadaşı ile yaşıyor
Claudia	40	Hannover Almanya	Ailesi İstanbul dışında yaşıyor	Bekar	Kızıyla yaşıyor
Gül	25	Bursa	Ailesi İstanbul dışında yaşıyor	Bekar	Arkadaşı ile yaşıyor
Derya	39	Balıkesir	Ailesi İstanbul dışında yaşıyor	Bekar-Boşanmış	Oğlu ile yaşıyor
Esin	40	İstanbul	Ailesi İstanbul dışında yaşıyor	Bekar	Yalnız yaşıyor

Kadıköy'de görüşülen kadınların anlatımlarında bekar olma ve yalnız yaşama hali, utanılan ya da sakınılması gereken bir konu olarak ele alınmıyordu. Bağcılar'da aileden ayrılıp evlenmeden tek başına ayrı eve çıkma ile ilgili ya da erkek arkadaşıyla eve çıkmak gibi konuların konuşulması kolay değilken, Kadıköy'de bu konular üzerinde rahatlıkla konuşuluyordu. Kadıköy'de yaşayanların istatistikleri arasında, kadın ve erkek ayrı olarak medeni durumlarını yaş gruplarına göre görebilmekteyiz (EK D). Bu tabloda her yaş grubundan boşanmış kadın nüfusun erkek boşanmış nüfusun iki katı olması, bize Kadıköy'de yaşayan kadınların profili hakkında önemli bir bilgi vermektedir. Kadınların anlatımlarında da bekar ve yalnız yaşayan bir kadın için Kadıköy'ün rahat yaşanan bir yer olmasının, bu verinin işaret ettiği ile paralel olduğunu söyleyebiliriz.

Kadıköy'de kadınların, Bağcılar'dan farklı olarak, aileleriyle düzenli olarak birlikte oturmaktan ziyade, aile ya da arkadaşlarına yakın yerlerde, daha önceden bildikleri semtlerde oturduklarına ya da aile bireyleri ile yılın belli dönemlerini birlikte geçirdiklerine anlatımlarında tanık olduk. Aile ile yakın oturma ya da yılın belli dönemleri birlikte oturma nedenleri arasında en fazla çocuğun bakımı için aileden özellikle de anneden destek almak gelmekteydi. Kadınların çalışmaları sırasında annelerinden bakım desteği almak zorunda kalmaları farklı çalışmalarda da üzerinde durulan bir tema olmuştur (Bora, 2001). Aksu Bora 'Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Dönüşümü' makalesinde, orta ve üst orta sosyo-ekonomik düzeyden iki farklı kuşaktan kadın grubuyla annelik deneyimleri üzerine yürüttüğü çalışmasında, kadınların kamusal hayata katılımına engel olan sosyal desteklerin (ucuz, yaygın ve güvenilir kreş imkanları gibi) nasıl anneler tarafından doldurulduğuna işaret etmektedir (Bora, 2001:91). Bunun yanı sıra kısa sürede tanıdığı kişilere erişebilme imkanı da konut seçim nedenleri arasında öne çıkmaktaydı.

Diğer bölgelerden farklı olarak, Kadıköy'de görüşülen kadınlar için merkezi ve toplu ulaşıma yakın bir bölgede oturmak önemli bir kriterken, işyeri ile aynı bölgede oturmak, Bağcılar'daki gibi birincil neden olarak belirmemekteydi. Kadıköy'de yaşamak bir sonraki bölümde de üzerinde durulacağı gibi, bekar kadın olarak rahat yaşanan yerlerden biri olması dolayısıyla öne çıkmaktaydı.

Organizasyon firmasında çalışan Ebru'nun anne, babası İstanbul dışında, ağabeyi İstanbul'da yaşamaktadır. İlk kez tek başına ayrı eve çıkma deneyiminde, arkadaşına

yakın bir yerde ev tutmuştur. Daha sonraki taşınma deneyimlerinde ise ev seçim kriterlerinin başına ağabeyine en kısa sürede ulaşabileceği bir semtte oturmak yer almaktadır. Görüştüğümüz sırada ev seçim tercihlerini anlatırken, kendince belirlediği zihin haritasının sınırları abisine yakın olabilmek, hızlıca erişebilmeyle belirlenmekteydi:

> "Yine Karaköy'e, Beyoğlu'na yakınlığına göre de seçiyorum. Hani ailemin bir parçası Beyoğlu'nda benim için, Fırat yani abim, çok düşkünüz biz birbirimize, ben ona tek hareketle ulaşmak istiyorum, bilinçaltımda bu var bunu biliyorum. O yüzden Erenköy'de bir minibüse binmek bile fazla geliyordu Kadıköy'e gelirken, kaç dakika ki, o bir şey." Ebru (Kadıköy, 30, organizatör)

Kadıköy'de görüştüğüm kadınların pek çoğunun ev seçim nedenleri arasında tanıdıklarına, arkadaşlara yakın olmak en önemli seçim kriterlerinden biri olarak belirmekteydi:

> "Yani benim ilk gelişim, ben İstanbul'u zaten bilmiyorum, İstanbul doğumluyum ama yani ailem burada, yani ben küçükken ayrıldığı için bilmiyorum, tamamen tesadüf. Arkadaşlarım Pendik'te oturmuş olsa, Pendik'e gidecektim yani ben, şey değildi, Kadıköy'de oturdukları için Kadıköy'e geldim ama ben Kadıköy'e aşık oldum. Yani çok aşık oldum hem de, başka bir yeri de düşünmüyorum, oturmayı hiç düşünmüyorum. Fakat korkutuyor beni, şu an kentsel dönüşümün getirdiği korkunç talanla Kadıköy'de oturamayacağım korkusu içimi günden güne sarıyor." Esin (Kadıköy, 40, öğretmen)

> "Ama benim için en rahat ettirici şey, burada arkadaşlarımın olması ve çıkıp yakınımda insanların olması ve yürüyerek veyahut da hani, çok şeyse, taksiye binip oraya gidebilmem" Arzu (Kadıköy, 36, Öğretim Görevlisi)

Daha önce İstanbul'da yaşamamış kişiler için arkadaşlara, tanıdıklara yakın olmak önemli bir kriterken, Ümran gibi uzun zamandır aynı muhitte yaşayan kadınlar açısından o yerin eskisi olmak, orada yaşamayı sürdürmek önemli bir kriter halini almaktadır. Ümran'ın oturacağı yerle ilgili zihnindeki haritanın sınırlarını büyüdüğü yerlere yakın olmak, tanıdık mahalle çevresinde, onu bilen insanlara yakın olmak belirliyordu:

> "(...)ben buraları çok iyi biliyorum... bu oturduğum sokakta babaannem ben otururken de oturuyordu, bütün genç kızlığım, hemen hemen çocukluğum bütün ömrüm buralarda, sokak sokak biliyorum Kadıköy'ü. Ve biz şöyle derdik bizim gençliğimizde, Bostancı'dan ilerisi köy gibi gelirdi, minibüs caddesinden de korkardık mesela, hep buralarda dolanırdık, bu çevrede dolanırdık. Ben bir yere gideyim, gecenin ikisinde, eskiden çok gezerdim, sabahlara kadar böyle hep gezer, evime gelebiliyordum. Yani taksiyle veya herhangi bir arabayla veya kendi arabamla da bu çevreye girdiğimde sanki beni koruyan bir alana girmişim gibi hissediyorum, halen de bunu hissederim." Ümran (Kadıköy, 58, Perakende Sektörü Yönetici)

3.5.2 Evlenme, Boşanma, Çocuk/Yaşlı Bakımı

Kadınların yaşadıkları çevrede özel hayatları ile ilgili değişimler bulundukları yerin sınıfsal ve kültürel yapısına göre farklı düzeylerde merak edilip, takip edilen, gözlenen bir konu olabilmektedir. Bir sonraki bölümde daha ayrıntılı ele alınacak

olan bu konu şimdilik sadece kadınların evlenme, boşanma ve çocuk/yaşlı bakımı gibi hayatlarının önemli dönemleriyle ilişkili olarak değerlendirilecektir.

Ümran (Kadıköy, 58, Perakende Sektörü Yönetici) evlenip Aksaray'a taşındıktan sonra, boşanıp çocukluğunu geçirdiği semti olan Kızıltoprak'a geri dönmüş. Ancak mesai saatleri ile oğlunun okul saatleri arasındaki zaman farkı nedeniyle, çocuğun bakımı için desteğe ihtiyaç duyarak, eski eşinin ailesinin evine yakın Ataköy'de bir ev tutmuş, böylece eski eşinin ailesinin desteğini alabilmiş.

Kadıköy'de görüştüğüm bekar ve çocuklu kadınların anlatımlarında, çocuğun bakımına destek olması için ailenin önemli bir rolü olduğunu görüyoruz. Burada kadınların sınıfsal profillerinin ve çalışıyor olmalarının önemli bir belirleyiciliği olduğunu görmekteyiz. Aile ile çocuğunun bakımının paylaşılması, mekânsal olarak da oturma yeri seçimleri açısından belirleyici olabilmektedir. Torunlarına bakmak için yaşadıkları şehirden İstanbul'a taşınan eski eşinin ailesi, daha sonra Meltem'in ev tercih ederken de onlara yakın bir yerde ev bulmasına neden olmuş:

> "Yani tek kriterimiz şey, çocuğun okuluna yakın, ama bu sefer ikinci bir kriterimiz daha vardı, mesela Kızıltoprak civarına bakabilirdik, bakmadık. Biz Mecidiyeköy'de otururken, Tarkan'ın (eski eşi) ailesi uzunca bir süre İstanbul'da yaşamışlar, sonra Sinop'a taşınmışlar, ama çocuk doğunca onlar tekrar İstanbul'a geri döndüler...hep onlar bize uydu ya, bu sefer biz evi alırken, onların oturduğu eve çok uzak olmayan bir yerde ev bulduk." Meltem (Kadıköy, 38, Öğretim Elemanı)

Derya (Kadıköy, 39, mimar-akademisyen) da evlendikten sonra, yalnız yaşadığı Ataşehir'den ayrılıp Kozyatağı'nda eşinin ailesinin evine yakın bir eve taşınmış. Oğulları olduktan sonra da Kozyatağı'ndan, eşinin ablasıyla aynı sokaktaki Küçükyalı'daki eve taşınmışlar ve bu evde eşinden boşanmış. Ailesi İstanbul dışında yaşayan Derya için, her iki evde de mekânsal olarak eşinin ailesine yakın olmanın tesadüf olmadığını düşünüyoruz. Çalışan kadınlar için çocuğun bakım sorumluğu, çocuk okula başlayana kadar eğer bakıcı tutacak imkanlara sahip değillerse neredeyse tümüyle kadınların, annelerin üzerindedir. Kadın bekar olduğunda bu sorumluluğu paylaşacak hem eş desteğinden de hem de bunun için hizmet alacak ekonomik imkanlardan yoksun kalmaktadır. Çocukların okula başlamaları sonrasında da kadınların çalışma süreleriyle çocukların okulda geçirdikleri zaman eşit olmadığından, aradaki süre için mutlaka birinin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Derya'nın çocuğunun bakımı için aldığı destek annesinden, yeğeninden ve çevresinden (apartman görevlisi). Annesi yılın önemli bir kısmını Derya ve oğlu ile geçirmek üzere İstanbul'a gelip, onlarla kalmaktadır. Devletin çocuğun bakımı ile

ilgili sunduğu çeşitliliği olmayan ve sınırlı desteğinden yararlanamayan çalışan ve bekar kadınlar başta ailelerin, daha sonra da en yakınlarındaki kişilerin desteğine ihtiyaç duyarak, kendilerince çeşitli çözümler geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Bunun yanı sıra ailelerin kızlarının boşanma fikrine gösterdikleri tepki veya çocuğun bakımı için destek olma durumları, kadınlar açısından her zaman benzer dayanışmayı sağlamaktadır. Örneğin kadınların bazılarının anlatımlarında, boşanma aile evine geri dönülmesi mümkün olmayan bir durum olarak karşımıza çıkabilmektedir. Küçük yaşlarda ailesiyle Kars'tan İstanbul'a gelen Arife'nin (Sarıyer, 49, evde yaşlı bakımı) kocasının şiddetinden kaçıp, ailesinin yanına sığınma arzusu ve yaşadıkları bu durumun çarpıcı örneklerindendir:

> "...Evlendikten sonra da hiç mutlu olmadım, hiç olmadım. Kavga oldu, dövüş oldu, adam habire döverdi, içerdi, döverdi, saçlarımı keserdi, çocuklarım oldu filan. Bıraktım gittim, geldi aldılar, hadi, ailem dedi ki..."o eve gelinliğiyle girmişse dedi, çıkmaz". Bizim, babam, annem de… kocadır, eskiler öyle diyormuş ya, kocadır, döver de, sever de. Ama ben nefret ettim, ben nefret ettim, içimde zerre bir sevgi yoktu, zorla kaldım zaten...Yani bu ilk gittiğimde yoktu, hamileymişim, haberim yokmuş, ondan sonra gönderdiler, bir iki ay sonra tekrar geldim eve. Eve geldim yine aynı şey, bağırış, çığırış, kalkıp gece saçımı kesmeler, başımdan aşağı su dökmeler, sırtıma tekmeler yemeler, yani hiç huzurum olmadı. Ağzım kan içinde, yine aileme gittim, yine onlara sığınacaktım, ama olmadı, tekrar geri gönderdiler, tekrar geldim. Gecekonduydu evimiz, yıktılar, yapılacak dediler. O gecekondunun içinde hem işimi yapardım sabaha kadar su yok, sel yok, çocuklarım yanımda, hem suyumu taşırdım, hem inşaatta çalıştım, hem o çocuğu sırtımda taşıdım. Yanıma koydum, çalıştım, böyle teybim(?) vardı, teybi(?) başuçlarına koydum, çalıştım. Çalıştım, evler yıkıldı." Arife (Sarıyer, 49, evde yaşlı bakımı)

Orloff (1993) ve Brosky'nin kadınların şiddete ya da mutsuz evlilik içindeki kötü muameleye maruz kalmalarını önlemek üzere önerdikleri sosyal politikalar bu örnekteki anlatımlara paralel şekilde kadınların en önemli ihtiyaçlarından biri olarak belirmektedir. Görüşme yapıldığı sırada, Arife kızı ile Sarıyer, Küçük Armutlu'da kirada oturmakta, ailesinden maddi ya da manevi herhangi bir destek alamamaktaydı. Yaşlı bakımı hizmeti için gündüzleri bir eve gidiyor ve kazancının neredeyse tamamını kiraya veriyordu. Kızı, okuldan eve Arife'den önce tek başına giriyordu, yalnızken ona bakacak herhangi biri bulunmuyordu. Bununla birlikte başvuru yapmış olmasına rağmen, ne belediyeden ne de büyükşehir belediyesinden[16] herhangi bir sosyal yardım da almıyordu.

Bağcılar'da yaşayan Hatice (Bağcılar, 48, temizlik işçisi) için de çocuklarını yetiştirdiği ve çocuklarının bakım hizmetine ihtiyaç duyduğu dönemde herhangi bir

[16] Sarıyer'de görüşme yaptığım kadınlar büyükşehir belediyesinden aylık kartlarla gıda yardımı aldıklarından, bu kartları da sadece belli marketlerde kullanabildiklerinden söz ettiler. Bu yardımları alabilmeleri için ev ziyaretleri yapılması ve onaylanması gerekmekteymiş.

aile ya da çevre desteği söz konusu olmamıştı. Hatice, Gaziantep'ten kocası ve 5 çocuğuyla İstanbul'a geldikten sonra kocasının uyguladığı şiddete ve başka kadınlarla birlikte olmasına daha fazla tahammül edemeyip, çocuklarının da onu desteklemesi ile boşanmış. Anlatımında çocukların yetişmesi hayattaki en önemli gayesi, hırsı haline gelmiş gibidir. Dört yaşındaki kızını bırakacak yeri olmadığı için merdiven silmeye gittiği apartmanlara kızını da götürüşünü şöyle anlatır:

> "...şunu da söyleyeyim, gündüz Halk ekmeğinde çalışıyor, şey gece sabah altıda eve geliyorum, üç saat, uyku var, saat on bir deyince, gözümü açıyorum hemen Güngören'e bina silmeye gitmeliyim. Kızım dört yaşında, o lambaların düğmelerine bas diyorum, o merdivenlerdeki demirlerden tutuyorum böyle bu şekil, çünkü gece zaten uyumuyorsun iştesin, yorgunluk da var, böyle yapıyorum, bu şekil. Allahım yarabbim ne olursun, iki saat gözümü dinlendireyim, gözümü dinlendireyim, böyle yapıyordum. Üç tane de orada bina siliyordum, minibüsle geliyordum...kızım işte o lamba düğmelerini açıp kapatıyor bana, dört yaşında koyacak yer de yok. Öbürleri ablası, abisi okula gidiyor. Onu da hep yanımda götürüyorum... Soğuk demedik, kar demedik, sıcak demedik, o kızımla birlikte iki yıl o benle birlikte Güngören'e gitti geldi. Okula başladıktan sonra çocuk kurtuldu merdivenlerden." Hatice (Bağcılar, 48, temizlik işçisi)

Yoksullukla mücadele eden, herhangi bir formel işte çalışmayan bekar kadınların sosyal yardım talepleri, kuramsal tartışmada da vurgulandığı gibi duyulmamaktadır. Bu kadınlar, aile olmanın sosyal güvencesinden yararlanamadıkları gibi, kendi ailelerinden de destek sağlayamamakta ve tüm yaşam koşullarını olabilecek en güvencesiz şekilde sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Boşandığında İzmir'de yaşayan Ayşe'nin de ailesi Ordu'da yaşadığı için, ilkokul çağında olan kızının eve yalnız giriş çıkışlarında mahalleliden, çevreden aldığı destek dışında bir desteği olmamış. Görüşmemiz sırasında bir konunun altını çiziyor: Çocuğa göz kulak olma desteğine şu an oturduğu Bağcılar'da ihtiyaç duysa çevresine İzmir'deki mahallesindekiler gibi güvenmediğinden benzer bir desteğe burada sahip olamayacağını ifade ediyor.

> "Uğurlamamışımdır, eve geldiğinde kapıyı ben açmamışımdır. O hep içimde bir şey kaldı, ukde kaldı. Kızım daha o yaşında çocuk, anahtarı boynunda, okuluna gider, okuldan gelir, eve girer, işte mahalledekiler göz kulak olur, ev sahiplerim sahiplenirdi. Artık mahallenin biz şeyi olmuştuk, kızı olmuştuk ikimiz de, onlar her konuda destekti mahalledekiler. Sahiplendiler yani, hiç tanımadığım insanlardı bunlar. Ama burada yaşamış olsaydım bu durumu burada çok farklı olurdu her şey, yani daha kötü olurdu, daha kötü şartlarda yaşardım, daha çok irdelenirdim, daha çok yıpranırdım ama İzmir'deki çevremde öyle değildi. Yani daha sosyallerdi, daha anlayışlılardı, anlayabiliyorlardı, daha sevecenlerdi. İzmir'de yani yıllarca kızımla birlikte yaşadım, sadece kışları annem gelir, yazları gider, yine aynı şekilde halen, allahım uzun ömür versin anneme, her sene kışın gelir, yazın gider, o şekilde yapıyoruz." Ayşe (Bağcılar, 38, tekstil işçisi)

Sarıyer'de görüştüğüm 8 kadından 2'si çalışmayan engelli, 2'si çalışan yüksek öğrenimli, 3'ü temizlik işçisi, 1'i de eşini yeni kaybetmiş ve işsizdi. Görüşmecilere

erişmemde Sarıyer Belediyesi'ne sosyal yardım desteği almak için başvurmuş kişiler belediye tarafından aranıp, araştırmadan söz edildi, kabul edenlerle görüşmeler gerçekleştirildi. Sarıyer'de görüştüğüm kadınların bazıları diğer bölgelerde rastlamadığım kadar yoksul, bununla birlikte ailelerinden de herhangi bir destek alamayan kadınlardı. Bu kadınlar arasından çocuğu olanların, hem çocuğun bakımını sağlayabilmek hem de geçinmek için çalışmaları çok zordu. Ayrıca tüm bu güçlüklere karşı destek olabilecek ailelere de sahip değillerdi. Diğer ilçelerle karşılaştırma yapıldığında her tür sınıfsal ve kültürel profilden kadına rastlamak mümkündü. Sarıyer sahilden sırtlara doğru çıkıldığında gecekondularda yaşayan kadınlardan, daha içerilerdeki kapalı sitelerde oturanlara kadar farklı eğitim düzeylerinde yaşayanlar vardı.

Çizelge 3.5 Sarıyer'de Görüşülen Kadınların Aile Durumları ve Kiminle Yaşadıkları Bilgisi

Adı	Yaş	Doğum Yeri	Aile Durumu	Medeni Durum	Statü
Ayfer	50	Sinop	Ailesinin bir kısmı İstanbul'da yaşıyor	Bekar	Yalnız yaşıyor
Ayten	49	Kars	Ailesi İstanbul'da yaşıyor	Bekar-Boşanmış	Kızıyla yaşıyor
Birsen	45	Tokat	Ailesinin bir kısmı İstanbul'da yaşıyor	Bekar-Boşanmış	Yalnız yaşıyor
Nergis	31	Sivas	Ailesi İstanbul'da yaşıyor	Evli-Ayrı yaşıyor	Oğluyla yaşıyor
Seval	53	Çorlu	Ailesi İstanbul'da yaşıyor	Bekar	Yalnız yaşıyor
Didem	33	Rize	Ailesi İstanbul dışında yaşıyor	Bekar	Yalnız yaşıyor
Leyla	31	Kahramanmaraş	Ailesi İstanbul dışında yaşıyor	Bekar-Boşanmış	Çocukları ve Eski Kayınvalidesi ile yaşıyor
Demet	42	Niğde	Ailesi İstanbul dışında yaşıyor	Eşi ölmüş	Çocuklarıyla yaşıyor

Bununla birlikte Bağcılar'daki sınıfsal profile daha yakın olanlardan görüştüğüm Sarıyer'deki bekar kadınların, Bağcılar'dan farklı olarak, çoğunluğunun ailesi İstanbul'da olmasına rağmen, ailelerine yakın ya da aileleriyle yaşamadıklarını gözlemledik. Aileye yakın olmamak beraberinde çocuklarıyla ilgili desteğe de sahip olmamalarını getirmekteydi.

> "Ne bileyim ben, ben alışkın değilim. Yemin ederim, benim kızım da öyle, benim kızım evde oturur, bir lokma ekmeğe hasret kalsa bile, o evde ekmeğimiz olmasa bile, kimseye çıkıp da söylemez, söylemez. Kapıyı açmaz, kimseye de gitmez, evden dışarı da çıkmaz. Kızım sonuçta dört duvar arasında oturuyor, yani. Bir normal arkadaşı yok, kimseye çıkıp girmez. Ne bileyim ben yahu, sonumuz nereye gidiyor, ne yapıyorum, ben de bilmiyorum, gidiyor geliyorum ama.." Arife (Sarıyer, 49, evde yaşlı bakımı)

Kocasından boşanma aşamasında olan, ayrı yaşayan Nergis (Sarıyer, 31, temizlik işçisi) de düzensiz olarak temizlik işlerine gidiyordu. Muhtarın, kocası evden ayrıldığından beri çok yardımı olduğunu, mahalleden beyaz eşya ve benzeri yardımların sağlandığını söylüyordu. Ailesi Bağcılar'da otursa da çocuğuna kötü davranacaklarını düşündüğü için, ailesinin yanına geri dönmek istemediğini ifade ediyordu. Geçimini sağlamak üzere temizliğe gidebilmesi için çocuğu bırakabileceği tek yer karşı komşusuydu, onlara da günlük 20-30 TL vererek çocuğunu bırakıp, çalışmaya gidebiliyordu.

Sarıyer'de oturan Birsen (Sarıyer, 45, çalışmıyor-engelli) görüşmeyi yaptığımız sırada, memleketi Tokat'a köyde yalnız yaşayan engelli annesinin yanına gidebilmek için maaşının yatmasını bekliyordu. Tokat'ın Zile ilçesinden kocasından boşanıp iki çocuğuyla İstanbul'a, erkek kardeşinin yanına gelen Birsen, oğluyla kardeşi anlaşamayınca, ayrı eve taşınmıştı. Üç kız iki erkek kardeşin hepsinin İstanbul'da olduğunu ama kimsenin birbirine faydası olmadığını ifade etmekteydi. Dolayısıyla kardeşler arasındaki dayanışma, ailenin sosyal güvence sağlaması hali Birsen'in ailesinin koşullarında geçerli olamamış gibi görünüyordu. Annesinin bakımını tek başına üstlenemeyen Birsen, güçlü ve birbirine destek olan, her tür sorun karşısında birlik olunduğu düşünülen geniş ailenin geçerli olmadığı bir aileyi tarif etmekteydi. Büyükşehir belediyesinden gıda yardımı [17] almakta ve engelli maaşıyla geçinmekteydi. Bütün kardeşleri İstanbul'da yaşamasına rağmen, birbirlerine destek olmadıklarından, zor zamanlarında kimsenin birbirine faydası dokunmadığından yakınıyordu:

> "Hiç kimsenin, kimseye… Yok, yok, yok. Kardeşimin birisi yukarda oturuyor, Tarabya üstünde, ne gelir, ne gider, ne öldün mü der, ne kaldın mı der, selam bile vermez, telefon bile açmaz. Şu anda vereyim telefon numaramı, yemin ederim ki telefon numaraları yok. Kız kardeşimin birisi Sultanbeyli'de, herkes kendi şeyine bakmış, geçimine bakmış. Daha zamanında bana dirsek çevireni ben ne yapayım ki, ters düşeni ne yapayım. Tutmazsa, kaldırmazsa, param olunca, geniş zamanında, iyi zamanında herkes merhaba der, herkes sayar sever." Birsen (Sarıyer, 45, engelli)

Alzheimer hastası annesine uzun yıllar bakan Ayfer (Sarıyer, 50, emekli devlet memuru-engelli) Sarıyer'e Orman Müdürlüğü'nde çalışmak için Sinop'tan geldiğinde yerleşmişti. Ayfer, uzun yıllar Sinop'ta Orman Müdürlüğü'nde çalışmış ve hayatını daha çok ailesine destek olmakla geçirdiğini ifade ediyor. Babasının vefatından sonra güçlükle de olsa İstanbul'da annesini yanına alıp kendi bakmış. Annesinin sağlığının giderek daha kötüye doğru gitmesinden dolayı, kardeşlerinden

[17] http://www.ibb.gov.tr/sites/SaglikVeSosyalHizmetler/sosyalyardim/Pages/HIZMETLERIMIZ.aspx

biri görüşme yapmamızdan kısa bir süre önce onu yanına almış. Ayfer'in akrabalarıyla çok az teması var. Bundaki önemli etkenlerden birinin yaşadığı yer olduğunu düşünüyor. Yaşadığı yerden kendi yakınlarının utandığı için kardeşlerinin gelinleri de getirmediklerini söylüyor:

> "Akrabalarla da çok böyle sıcakkanlı değilim, evim iyi değil çünkü. Onların bildiği bir hayatı yaşamıyorum yani. Biraz önce anlattım ya, kardeşlerim işte, hepsinin durumu iyi, okuttum, yerleştirdim şey yaptım, şimdi gelinler var, benim buraya getirmek istemiyorlar yanıma, ev ortamım iyi değil. Ne diye düşünecekler, niye o zaman kardeşleriyle bunlar ilgilenmiyor diye mi düşünüyorlar, nasıl düşünüyorlarsa bilmiyorum, pek fazla şeyleri olmuyor, göstermek istemiyorlar." Ayfer (Sarıyer, 50, emekli devlet memuru-engelli)

3.5.3 Bekar Olmak, Algılanmak

Bekar kadın olmak İstanbul'un farklı bölgelerinde farklı şekillerde ele alınan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Hiçbir bağlantı kişisine sahip olmadan araştırma sürecine başladığım Bağcılar'da, kurum yetkilileriyle yaptığım görüşmelerde, "bekar" kategorisinde kadınlarla görüşmek istediğimi açıklamadığımda "bekar" kelimesi bir çok yetkilide son derece rahatsız edici bir kategori olarak karşılandı. "Bizim buralarda bekar olmaz, buralar hep aile yeri" benzeri tepkiler aldım. Bu bilgiye nüfus sayım verileri sayesinde sahip olduğumu söylediğimde ise, sosyal yardım almak için kişilerin bazen boşanıp, bekar kategorisinde görülebileceğini yani kağıt üstünde bekar kadın sayısını bu şekilde görebileceğimi söylediler. Oysa boşanmış kadınların "boşanmış olma" sebebiyle sosyal yardım alma imkanları (en azından resmi olarak) bulunmamaktaydı. Bu savunma hali, aslında bekar olmayı, aile olmamayı; namussuz, gayri ahlaki işler yapan, kutsal aileyi tehdit eden, önceki bölümde tarif edilen Douglas'ın kirliliği ile özdeşleşen bir yanı olmasından kaynaklanmaktaydı. Kadıköy'de görüşme yapmak için bekar kategorisinde ulaşmaya çalıştığım kadınlarda ise bu durum gayet normal karşılandı ve hatta kadınların önemli bir kısmı görüşme yapmak için hevesli oldular. Anlatmak istedikleri hikayeleri var gibiydi. Sarıyer'de bekar kategorisi kadınların eğitim düzeyine göre değişen anlamlara sahipti. Ancak ağırlıkla karşıma çıkan gerek kadınların anlatımlarında, gerek kurum yetkililerinin ifadelerinde bekar olmak daha çok bir mağduriyet, yoksulluğun katmerli hali gibiydi.

Kadıköy'de yaşayan Ebru için ev tutma sürecinde ve aile mekanı denebilecek semtlerde bekarlık belirgin olarak farklılığını hissettiği bir durum olarak belirmekteydi. Bunun için de kendi deyişiyle mümkün olduğunca aile mahallelerinden ve apartmanlarından uzak olmak istiyordu. Burada kendisinin aile

olmamasından ötürü aile apartmanı halini tedirgin edici, baskı kurucu bir yapı olarak görmekteydi:

> "Çok sakin, hani bir tek minibüsler geçiyor, kimse balkona bile çıkmıyor yani o kadar sakindi ki, ben çok tedirgin oldum. Artı, aile apartmanı olduğu için, şöyle bir anım var, eski erkek arkadaşımın motoru vardı, bir gün otoparkta görüldü, biz ayrıldık, ondan sonra apartmana gelen her yabancı araç için bir bahaneyle, kapıcı benim evimi çalmaya başladı. Otoparktaki motoru çektirebilir misiniz, işte, motor bizden birinin değil diyorum, ha ben sizin olduğunu düşünmüştüm gibi garip garip mesajlar almaya başladım. İşte gecenin bir vakti, kapıcı kızının telefonunun pili kitlenmiş bana gelir, ama aslında biliyordur ki, benim o evimde o arada birileri vardır gibi. Çok kısa sürede Kadıköy'e geldim ben de." Ebru (Kadıköy, 30, organizatör)

Ebru'nun çocuksuz, kariyerli genç bir kadın olarak aile mekanlarını ele alış biçimi, yaptığı değerlendirme şöyle: "teksen aile olmuyorsun ve belli ki aileyi rahatsız ediyorsun." Öte yandan tanım itibariyle aile olmayan, ama oğlu ile yaşayan Derya için ise tüm daireleri çocuklu olan aile apartmanı, çocuğunun sosyalleşmesi açısında işlevsel bir role sahip.

Ebru Kadıköy'de ev aradığı pek çok kez, hem yaşı hem de bekar olması dolayısıyla kirayı karşılayabilecek durumu olmasına rağmen bekletildiğini düşünüyor. Daha önceki kiracılardan kefil istenmezken, kendisinden kefil ve işyeri yazısı istendiğini ifade ediyor. Bekar kadın olmanın sadece ahlaki anlamda değil, ekonomik açıdan da güvensiz hali, ev sahiplerince de kiranın düzenli ödenebilmesi noktasında tereddütle karşılanan bir durum olarak karşımıza çıkıyor. Benzer şekilde Meltem de bekar bir kadın olarak kirayı karşılama imkanının komisyoncu ve ev sahibi tarafından sorgulanmasından şikayet ediyor:

> "Ev sahibi karı koca doktor, işte anlaşacağız, bana şey dedi, gençler de yani, yardımcı doçent galiba adam, sen dedi bu kirayı nasıl ödeyeceksin dedi. Hani tek başınasın, işte artık, sözleşme imzalıyoruz yani o noktaya gelmişiz emlakçıda. Dedim sana ne, yani, öyle ya, sinirlendim kapıda sigara içiyorum, arkadaşım kefilim oldu, ben sinirlenmiş kapıda sigara içiyorum, işte, ne cesaret, ben sana demişim ki ben bu evi tutacağım, bu parayı ödeyeceğim, bana diyor ki, sen bunu nasıl ödeyeceksin." Meltem (Kadıköy, 38, Öğretim Elemanı)

Aile olmak ya da olmamak ev sahipleri ya da komisyoncuları tarafından sorgulanan bir durum. "Evli misiniz? Aile misiniz?" Sorularına karşılık Meltem kızıyla bir aile olduğunu düşünerek şöyle cevap veriyor:

> "Mesela şeyi soruyorlardı, işte kim, aile misiniz, ben diyorum ki, evet aileyiz. Şimdi ev sahipleri bunu soruyorlar mesela, aile misiniz, evet aileyiz. Orda aslında sorduğu şey, şey değil hani senin kızınla beraber yaşayıp yaşamadığın değil, evli olup olmadığın, kocanla birlikte yaşayıp yaşamayacağın. Ama ben hep bunlara şey dedim, aileyiz dedim" Meltem (Kadıköy, 38, Öğretim Elemanı)

Seval'in Sarıyer'de, ağırlıkla Koç Üniversitesi öğrencilerinin kiracı olduğu, "bekarlara alışık bir site" diye tanımladığı sitede, taşınma sırasında, kapıda yeğenini

ve eniştesini gören karşı komşusunun "aile geldiği için çok memnun olduk" demesi, bekar ve yalnız yaşayan bir kadın olarak Seval için memnuniyet yaratmamış. Ancak öğrencilik döneminde Ankara'da Balgat'ta yaşadığı dönem, komşularının meraklı bakışlarından deneyimli olan Seval'in bekarlıkla ilgili görüşleri şöyledir:

> "Ama yani bekar insanların olduğu her ev bana göre yani Türkiye'de söyleyeceğim bunu, şehri ne olursa olsun, Ankara'da da burada da merak uyandırır, kimler kalıyor burada, ne oluyor, kimler?" Seval (Sarıyer, 53, doktor)

Bekar Yaşayan Kızları İçin Ailelerin Taktiksel Varlığı

Okumak, çalışmak ya da sadece evden ayrı yaşamak için bir mahalleye kiracı olarak yerleşen kadınların, bazılarının aileleri toplumdaki bekar algısıyla (özellikle de çocuksuz bekar) ilgili kimi olumsuz önyargıları bildikleri için kızlarının güvende olmasını sağlamak üzere taktiksel denilebilecek şekilde çevre ile iletişime geçtiklerine tanık oluyoruz.

Gül'ün eve çıktıktan sonra annesinin eve geldiğinde komşularla iletişim içinde olması Gül'ün kurmaya çalıştığı mesafeyi daraltan bir şey haline geliyor. Öte yandan annenin çevreyle iletişim içinde olması ise kızı hakkında çevreye olumlu intiba yaymak üzere geliştirdiği bir tür taktik :

> "En üst kattaydık, dördüncü katta. Böyle olunca şimdi ben mesela, annemi mesela bir kere uyarmıştım, annem hemen komşuluk ilişkisi kuruyor filan falan, ben düşünüyorum ki ondan sonra benim hayatıma müdahale ederler mi acaba. O yüzden mesela komşuluk ilişkisi, çevredeki ailelerle kurmak istemedim. Üst katımda oturan işte o şehir plancısı arkadaşım, onlarla bağımız vardı, bir tek apartmanımızda." Gül (Kadıköy, 25, Şehir Plancısı-Editör)

Arzu da Kadıköy'de ev tutma sürecinde görüştüğümüz pek çok kadın gibi annesiyle kiralık ev arıyor. Arzu'nun annesi bekar olmanın çevre tarafından olumsuz algısını kırmak maksadıyla kızının iş güç sahibi, namuslu biri olduğuna dair her tür bilgiyi vermeye çalışıyor:

> "Mesela annem emlak komisyoncusuna şey diyor, işte öğretim üyesi zaten, bir tek biz gelip gidiyoruz, anne niye böyle söylüyorsun diyorum, yani niye bir tek, bir tek siz gelip gitmeyin zaten, manyak mıyım ben yani, ben niye sosyalleşmeyeyim, niye böyle bir hayatım olsun benim falan. Ondan sonra işte böyle şey, zaten biz çoğunlukla onunla oturacağız filan, yani böyle bir şey yok halbuki yani hani böyle bir niyeti de yok anlatabiliyor muyum, sadece onlara öyle söyleme ihtiyacı hissediyor. İşte bekar olduğunu söyleme, boşandığını sakın söyleme, annemin böyle şeyleri oldu, orda çok sinirlenmiştim, ama mesela bu evi tutarken, hiç öyle bir şey olmadı, hatta şeyi hatırlıyorum, ev sahibim boşanmış bir kadın o da, ailesiyle oturuyor şu anda, benim iki alt sokağımda oturuyor, çok memnunum ev sahibimden cidden yani. Kadın dedi ki, ben dedi, işte dedi, iki sokak ötede oturuyorum ama dedi, hani bir şey lazım olursa vesaire falan filan ama siz dedi, rahat olun dedi kadın. Yani hani, ben orda oturuyorum da hani, yani kendine dikkat et anlamında demedim bunu yani, hani hiç öyle bir şey hissetmedim, o da bana iyi geldi aslında yani. Hani öyle bir şeyim vardı çünkü tek başıma yaşayacağım, ilk defa hayatımda tek başıma

> yaşayacağım ki daha önce öğrenci evlerinde filan çok ciddi sıkıntılar yaşadım ben." Arzu (Kadıköy, 36, Öğretim Görevlisi)

Arzu'nun annesinin belirttiği bir başka konu da "boşanmış olduğunu söyleme" oluyor. Yeldeğirmeni'nde kısa bir süre için ev ararken, kadın bir emlak komisyoncusu da bana tavsiye niteliğinde aynı şeyi söylemişti: "Boşanmış olduğunuzu söylemeyin, bunu kimsenin bilmesine gerek yok. Ben oğlumla yıllarca boşanmış olarak yaşadım. Eski eşim ara ara çocuğu görmeye geldi. Bu durumlarda kimseye bir açıklama yapma ihtiyacı duymamak için hiçbir şey söylememek en iyisi" şeklinde bir açıklama yapmıştı.

3.6 SONUÇ

Bu bölümde bekar kadın olmanın devletin sosyal politikalarında görünmeyen bir kategori olmasına karşın, kadınların yaşamlarını sürdürdükleri yerlerde bekar olmanın ne kadar görünür ve baş edilmesi gerekli bir durum olduğunu, bu nedenle de kadınların mekânsal düzenlemeler yaptıklarını kadınların anlatımlarıyla paylaşmaya çalıştım. Araştırma çerçevesinde görüştüğüm bekar kadınların bir kısmı ailelerinin yanında yaşamlarını sürdürmekteydi. Bu açıdan Türkiye'de değişen aile yapısı ve bu değişim içinde bekarlık durumunu irdelemeye çalıştım. Öte yandan sosyal politikaların Türkiye'de aileyi ve bekar kadınları nasıl ele aldığını ve sosyal yardımların ne ölçüde sağlandığını paylaştım. Son olarak da bekar algısının kirlilik ve muğlaklık kavramlarıyla ilişkisini kurmaya çalışarak, kadınların ve çevrelerinin bu konu hakkındaki yaklaşımlarını anlatımları üzerinden sergilemeye çalıştım.

Bekar kadınların, sosyal politikanın kapsamadığı alanlarda hem kendileri hem de yakınları için mekânsal düzenlemeler içinde olduğu görülmektedir. Bu düzenlemeler kadınların yaşadıkları ve dahil oldukları sınıfsal profile göre farklılık göstermektedir. Kadıköy'deki yüksek öğrenimli meslek sahibi kadınlar için, çocuklarının bakımı dolayısıyla aileye yakın oturmak bir ihtiyaçken, Bağcılar'da ataerkil kültürün devamı olarak, geniş ailenin erkek akrabalarına yakın oturmak şeklini alabilmektedir. Sarıyer'de ise gerek aile dayanışmasından, gerek her tür ekonomik sosyal yardımdan uzak kadınlar, mahallelinin dayanışmasına ya da mevcut sosyal yardım imkanlarının arayışına girmektedirler.

4. MAHALLE: 'GÜVENLİK ÇEMBERİ Mİ? AHLAK BEKÇİSİ Mİ?'

Kadınların kentte güvenlik endişelerinin üçüncü boyutu olarak ele alınan tema, bekar kadınların yaşadıkları çevredeki sosyal ilişkilerinin, kendileri için güvenlik mi yoksa tehdit mi yaratacağı üzerine olacaktır. Ataerkil kültürün mekanla kurduğu ilişkinin en belirgin yüzü olarak ele alabileceğimiz bu tema için öncelikle, mahallenin yaşadığımız coğrafya için anlam ve işlevleri üzerinde duracağım.

Osmanlı mahallesinde mahremiyet, kamusal-özel ayrımı-geçişliliği, çeşitli işlevleri sayesinde edindiği kolektif yapısını ve bu sayede sokağı denetleyen, bilen, tanıyan "göz"ünü, bugünün mahallesinde bekar kadınların yaşadığı kimi baskı türlerini ya da güvenlik unsurlarını anlayabilmek için tartışacağım.

Kadınların mahalledeki sosyal ilişkilerini, bu ilişkileri kurgularken geliştirdikleri taktikleri anlamlandırmaya çalışırken, ev ve sokak arasındaki geçişkenliğin, farklı çalışmalarda nasıl tarif edildiğini, ele alındığını özetleyeceğim. Özellikle bekar kadınların, mahallenin 'göz'ü, 'bakış'ı üzerinden hissettikleri baskıcı, müdahaleci tarafla baş etmek üzere ne tür mesafeler inşa ettiklerini, hangi taktiklere başvurduklarını sergilemeye çalışacağım. De Certeau'nun taktik ve strateji kavramlarını kadınların yaşadıkları yerde çevreleriyle geliştirdikleri ilişkilerde baş etme yöntemlerini açıklayıcı kavramlar olarak ele alacağım. Kadınların mahallenin güvenlik çemberi içinde kalabilmek, bekarlığın muğlak ifadelerinden arınmak amacıyla sahneledikleri kimi rolleri ise Goffman'ın performans kavram setiyle değerlendireceğim.

4.1. DEĞİŞEN MAHALLEDE DEĞİŞMEYENLER DE VAR MI?

Mahalle Arapça kökenli bir kelime olarak, toplumsal iletişimi, sosyal kontrolü ve düzeni sağlamak üzere oluşturulan en küçük yönetim birimi olarak tanımlanmaktadır (Aslan, 2004; Kazgan, 2002). Fransa'da yapılan bir tanımlama da olsa, Kentleşme ve Düzenleme Sözlüğü (1988) mahalleyi şöyle açıklamaktadır: "Şehirde kendine has görüntüsü olan, kendisine bir tür birlik ve bireysellik yükleyen ve ayırt edici

özellikleri bulunan mekan parçasıdır." (Yalçıntan, 2014). Mahallenin tanımındaki çeşitliliği Jean François Perouse 5 kategoride özetlemektedir:

> "1) Homojenliğin fiziksel ve görünen unsurları üzerinden mekânsal mikro ölçekte birim olarak oluşan kentsel alan parçası olarak mahalle; 2) Gündelik yaşam pratikleri ve mekândaki yaşanmışlığı her zaman kapsamayan idari bölünme olarak mahalle; 3) Baskın bir hareketle tanımlanan işlevsel mahalle; 4) Evrimleşen toplumsal gerçekleri baskılamada ya da görünmez kılmada baskın olan, halkı tarafından tanımlanmış mezhepsel–etnik mahalle; ve 5) Son olarak da aile ve akrabalık ile tanışıklık ilişkilerinin kurucu olduğu kent arasında ara toplumsal birim olarak, komşuculuk birimi gibi işleyen mahalle" (Perouse'dan alıntılayan, Yalçıntan, 2014:60-61)

Bu tanımlamalar arasında, elinizdeki çalışmayla daha yakından ilgili olan mahalleyi fiziki özellikleri, sınırları ile tarif edenlerden ziyade, yaşayanlar ve onları bir araya getiren sosyal ilişkilerin açıklandığı tariflerdir. Bu ikinci açıklama türünde bir yandan yaşayanların yerle kurdukları aidiyet boyutu diğer yandan da mahallenin diğer yerlerle, şehrin bütünüyle olan ilişkisi üzerine değerlendirmeler yapılmaktadır (Martin C. , 2013). Dolayısıyla mahalleyi yaşayanların ilişkileri, rolleri, aidiyetleri ve performansları üzerinden tarif etmek, doğal olarak mahallenin sınırlarını genişletmekte ve farklılaşmaktadır.

Günümüzde İstanbul, birbirinden çok farklı yer, mahalle ve yaşayanın çeşitliliği ile dikkat çekmektedir: Kuzguncuk'ta hala geleneksel mahalle dokusunun izlerini taşıyan ve mahalle sınırlarını birbirini 'tanıma' üzerinden belirleyenlerden (Mills, 2007), Bahçeşehir'de toplumsal ve kültürel ayrışmaya rağmen aldıkları özel hizmet sayesinde bir arada yaşayabilen mahallelilere (Danış, 2002) kadar uzanan geniş bir yelpazede farklı mahalle yapılarına rastlamaktayız. Bu çalışmada mekan ve sosyal arasındaki karşılıklı ilişkiyi gözeterek, mahalle ve yaşayanların sosyal ilişkileri arasındaki karşılıklı etkileşim kilit bir değerlendirme noktası olarak durmaktadır. Bu aynı zamanda, yerle yaşayan arasındaki ilişkinin düğümlendiği ve sosyal olanın mekanı, mekanın da sosyal olanı belirlemedeki gücünün sergilendiği bir alandır. Bugünün mahallesindeki kimi toplumsal ortaklıkların, Osmanlı kent mahallesi ile arasındaki benzerlik ve farklılıkları görebilmek açısından, Osmanlı mahallesine yakından bakmanın önemli olduğunu düşünüyorum.

Osmanlı'da mahallelerin oluşumu dini temelli iken, 1930'lu yıllarla birlikte mahallelilerin biraradalığında sınıfsal özellikler ağırlık göstermeye başlamıştır (Akay, 2002; Aslan, 2004; Danış, 2002; Ortaylı, 2000). Bu bölümün ilerleyen satırlarında bu biraradalığın hangi etkenlerle güçlü kılındığına ve toplumsal düzenin sağlanmasından mahallenin hangi özelliklere sahip olduğuna değineceğim. Ancak bundan önce geleneksel mahalle tanımının ve oradaki sosyal ilişkilerin referans

alındığı Osmanlı mahalle yapısını sosyal tarih araştırmacılarının anlatımları üzerinden tarif edeceğim.

Osmanlı'da mahalle dendiğinde farklı ekonomik profilden ailelerin birlikte yaşadığı kolektif ve içine kapalı bir yapıdan, yerden söz etmek mümkün (Erses, 2002:60). İlber Ortaylı, İstanbul ve bazı şehir mahallelerinin, birbirini tanıyan ve birbirine kefil olan hanelerden oluştuğunu, dolayısıyla mahallenin birbirine yabancılaşmış, sosyal ve hukuki yönden bağımsız hanelerden oluşmadığına, bireyin ailesi gibi yaşadığı mahalle sakinlerinin de bir üyesi olduğunu ifade eder (Ortaylı, 2000). Ağırlıkla sözlü ifadelerin, tanıklıkların toplum içinde geçerli olduğu bu yapıda, bireyin kaderi de diğerlerinin kendisi hakkında vereceği ifadelere dayanmaktaydı (Yılmaz, 2000). Bu anlamda mahalle sadece idari veya mali bir birim değil, aynı zamanda kendi örgütlenmesine de sahip bir yapı olarak tarif edilmektedir (Tamdoğan- Abel, 2002:68). Sosyal doku açısından baktığımızda bireylerin kentle kurdukları aidiyet ilişkisi, oturdukları mahalle üzerinden ifadesini bulmaktaydı. Daha açık anlatmak gerekirse, Işık Tamdoğan-Abel'in ifadesiyle: "Nüfus cüzdanı veya benzeri yazılı kimlik belgelerinin uzun bir süre olmadığı bu toplumda, kişiler oturdukları mahalleye göre tanımlanırlar." (Tamdoğan- Abel, 2002:66). İçe kapalı bir cemaat yaşantısının izlerini gördüğümüz mahallede, mahremiyetle ilgili Ortaylı şunları söyler: "...insanlar ailenin ve mahallenin gözünü ve kulağını üstünde hisseder. Evlerin ince duvarları dışarısını, duymayacağı bir sesle konuşmayı icap ettirir ve hane halkı mahalle halkına göre yaşar." (Ortaylı, 2000:24). Kamusal-özel alan tartışmalarında söz konusu Osmanlı olduğunda araştırmacıların genellikle özel alan kavramını kullanmakta temkinli davrandıklarını görmekteyiz (İlyasoğlu, 1994; Köker, 2010). Bu temkinliliğin nedenini Uğur Tanyeli'nin açıklamasında bulabiliriz:

> "Özel ve private sözcüklerinin birbirinin karşılığı olmadığını, Batı Avrupa ve Türkiye'deki semantik tarihçelerinin paralel olmadığını görmekteyiz(...)'Private' için geç 19. yüzyıl Türkçe'sinde gizli, saklı ve mahrem gibi karşılıklar önerilişi, bu dili kullananların, kendilerine henüz yabancı olduğu anlaşılan 'özel' kavramını ancak böyle kavrayabildiklerini gösteriyor. Onlar, özel sözcüğünü, başkalarının gözlerinden ve kulaklarından uzak tutulması gereken ve mahrem olan gibi çok bildik eski kavramlarla ilişkili düşünebiliyorlar." (Tanyeli, 2005)

Fikret Yılmaz 'XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair' (2000) adlı makalesinde şöyle bir soru sormaktadır: "Osmanlı toplumunda 18.yy öncesi kamusal ve özel alanların sınırları çizilebilir mi? Ve özel alan kamusalın ne kadar dışında, ondan ne kadar mahremdir? Ayrıca Osmanlı dünyasından mahrem olanın kamusalın bekçiliğinden kurtulabilme imkanı var mıdır?" (94). Makalede

verilen örnek olaylara ait belgelerden kamunun yaptığı ahlak bekçiliğinin, mahremiyet imkanlarını daralttığını, insanların toplumdan dışlanmak, afişe edilmek, teşhir edilmek yani kamusal alandan dışlanmamak için mahremiyetleri üzerindeki baskıyı çok ağır hissettiklerine tanık olmaktayız. Kimi hukuki düzenlemelerin mahremiyeti korumak üzere işletilmeye çalışıldığını görsek de tarihi belgelerde insanların birbirinin özel hayatı hakkında çok fazla bilgiye sahip olduğunu ve gerekli gördüğünde bu mahreme ait bilgiyi afişe edebildiğine tanık olmaktayız:

> "1580 yılının Nisan ayı ortalarında Edremit subaşısı Mehmet mahkemeye başvurarak, Edremit'te Kadı Celal mahallesinde bazı evlerin kapılarına boynuz asıldığını bildirmiş ve mahalle cemaatini mahkemeye ihzar ederek konunun soruşturulması için, kamu davası diyebileceğimiz bir süreci başlatmıştır. Mahkeme safahatı içinde mahalle halkı, birisi müezzinleri Hüseyin olmak üzere iki kişinin evlerinin kapısına boynuz asıldığını beyan etmişler. Kapısına boynuz asıl diğer kişi ise, Edremit kadısı Ömer'dir. Acaba Osmanlı sisteminde en yetkili yerel idareci olan kadı ve bir müezzinin kapısına boynuz asılmasının nedeni ve bunun ilettiği mesaj nedir? İlk bakışta anlamlandırma açısından zorluk çekilebilecek gibi görünen bu olay, aslında kamusal alan/mahrem alan tartışmasının tam da ortasında durmaktadır. Çünkü olayla ilgili ifadeler bazı insanların özel alanlarının diğerleri tarafından ayrıntılı bir şekilde izlenebildiğine tanıklık etmektedir. Söz konusu davanın kayıtlarında, müezzin Hüseyin'in evinin kapısına boynuz asılmasının nedeni olarak, Hüseyin'in karısının yanlarında sığırtmaç olarak çalışan birisi ile ilişkisi olduğu mahalle halkı tarafından dile getirilmektedir." (Yılmaz, 2000: 94)

Toplumdan dışlanma korkusunun, kamusal yaşam içinde uyumlu olma baskısını yaratarak, iktidarın önerdiği kişisel ve toplumsal yaşam tarzının ortaya çıktığını görürüz (Yılmaz, 2000). Yılmaz'ın sorduğu soruya Uğur Tanyeli cevap vermektedir:

> "Kökenleri Antik Roma'ya dek uzanan kamusal-özel kavram çiftini ve fiziksel çevre bağlamında işaret ettiği kamusal ve özel mekanlar ikiliğini neredeyse 20. yüzyıla kadar var etmemiş olması Osmanlı ve Türk (hatta tüm Batılı olmayan) kültür alanına özgü bir anomali değil. Başka bir anlatımla, burada özel ve kamusal arasında bir belirsizlik yok. Burada var olmayan şey, dünyanın özel ve kamusal bileşenler halinde bir yarılmaya tabi tutuluşudur. Osmanlı dünyası toplumsal alanı da, fiziksel çevreyi de söz konusu terim çiftinin tanımlayabileceğinden daha karmaşık biçimde kavramlaştırıyor. Örneğin, toplumsal bağlamda özel ve kamusal yaşamın burada Batı Avrupa'da olduğu biçimde bir kutupsallık oluşturdukları söylenemez. O terimlerle adlandırmakta ısrar edilirse, Osmanlı'da kamusal yaşamın kamusal olduğu kadar özel ve özel olduğu kadar da kamusal olduğunu söylemek gerekecektir. İkisinin arasına bir sınır çizmek neredeyse olanaksız gibidir." (Tanyeli, 2005)

> "Osmanlı dünyasında fiziksel, özellikle de kentsel çevreyi, kamusal-özel kavram ikizi aracılığıyla kavrama olanağı yoksa, bundan elde edilecek sonuç, ortaya farklılaşmamış, monolitik bir mekan düzeninin çıktığı olamaz. Doğal olarak Osmanlı insanının yaşamının da, özel ve kamusal yarılmasına tabi olmadığı için, farklılaşmamış amorf bir bütün olduğu söylenemez. Anlatılmak istenen, burada bir 'dichotomy' yerine, mahremiyet ve toplumsallığın sayısız ara değerini içeren karmaşık bir yaşam düzeni ve mekan biçimlenmesinin geçerli olduğudur. Yani, toplumsal müdahalenin mümkün olduğu ve olmadığı alanlar arasında hassas bir denge vardır. Her hassas dengede sözkonusu olduğu gibi de, sürekli bir mücadele ortamının tesis edildiği söylenebilir. Daha açık bir deyişle, mahreme müdahale etmeye eğilimli toplumsallık ve toplumsallıkla mücadele halinde mahremiyet alanları inşa edilmiştir." (Tanyeli, 2005)

Tanyeli makalesinde, özel-kamusal ikiliğinden farklı şekilde ele alınabilecek olan Osmanlı'daki mekanın kavramsallaştırılmasını, soğan zarı benzeri bir yapıya benzetebiliriz. "O halde burada yine bir özel-kamusal 'dichotomy'sinden değil, mahremiyet merkezini oluşturan bir nüveden başlayarak katman katman farklı düzeylerde toplumsallaşma ve mahremiyet olanağı veren dış mekanlara doğru bir açılımdan söz edilebilir." (Tanyeli, 2005). Her döneminde mekana farklı şekillerde yansımış olan yaşam biçimine paralel olarak kamusal-özel alanın keskin bir şekilde birbirinden ayrılmasına imkan tanımayan örneklerle 21. Yüzyıl'a kadar getirmektedir.[1] Osmanlı kentlerindeki gündelik yaşamın özel-kamusal alan ikiliğinin ötesinde nasıl bir yapısı olduğunu anlamamız ileriki bölümlerde üzerinde duracağımız günümüz kimi mahallelerdeki ev-sokak geçişkenliklerini bugünün koşulları ile anlamlandırabilmemiz açısından önemli ipuçları vermektedir.

Mahallenin Osmanlı kentindeki işlevleri açısından günümüz mahallesinden önemli farklılıkları vardı: Kefil sistemi, ekonomik ve güvenlik boyutu bunların başında yer almaktaydı. "Birçok vergi mahalle birimi temelinde toplanıyordu; yani kentin geneline düşen vergi miktarı mahallelere bölünüyor, daha sonra da her mahalle kendisine düşen vergiyi kent idaresine vermekle yükümlü tutuluyordu." (Tamdoğan-Abel, 2002:67). Mahallede yaşayanlardan birinin vergi vermemesi o mahallede diğer yaşayanların daha fazla vergi ödemesine neden oluyor, bu sebeple de mahallelinin vergi ödemeyenleri şikayet ettiklerine mahkeme kayıtlarında sıkça rastlanıyordu. Mahalleliyi kolektif bir yapı olarak tutan diğer bir konu da güvenlikti. Mahalle içinde yaşanan adli vaka ortaya çıktığında suçlu bulunamazsa, Osmanlı ceza hukuku gereğince tüm mahallelinin dem-ü diyeti[2] ödemesi gerekli oluyordu. Bu sayede gerek vergi gerekse de ceza hukukuyla ilgili durumlarda Osmanlı Kenti'ndeki mahalleli kolektif bir yapı olarak hareket etmekteydi (Tamdoğan- Abel, 2002:67). Abel, günümüz mahallelerinde yaşanan kimi sosyal dışlama olaylarında[3] Osmanlı dönemi mahallesindeki 'kolektif kimlik' ile kurulabilecek süreklilik ya da kopukluk

---

[1] Uğur Tanyeli makalesinde 15.yüzyılda Osmanlı İstanbul'undaki ortak mutfak ve tuvalet kullanımlı 'hücerat' adındaki odalı dizi konutlardaki katmanlı mahremiyet alanlarından, 16. Ve 17. Yüzyıl Osmanlı metinlerinde daha az ve daha çok mahrem alanlı "içli-dışlı ev" olarak tarif edilen evden, 19.yüzyılda selamlıktan söz eder, daha sonraki tarihlerde oturma odalarının da benzer şekilde bu kamusal-özel kavramsallaştırması çerçevesinde yeniden tarif edildiğine tanık oluruz.

[2] Kan parası anlamına gelmektedir.

[3] Abel makalesi içinde detaylı olarak değinmese de kimi gazete haberlerinden yola çıkarak günümüzde mahallelerde yaşanan dışlayıcılıkla ilgili olayları haber görselleri olarak aktarmıştır.(Alsancak'ta travesti istenmeyen mahalle, Ümraniye'de kapatılması istenen kilise vb.) (Tamdoğan- Abel, 2002)

ilişkilerini sorguladığı makalesinde, Osmanlı'da özellikle ahlaki konularda yapılan şikayetlerin daha muğlak bir kılavuza göre ele aldığına işaret etmekteydi:

> "Sanırım burada vurgulanması gereken, belli bir işleyiş tarzının toplumda yerleşmesi ve adeta herkesin aşina olduğu bir oyun gibi, kurallarına göre oynanıyor olması. Bu işleyiş bir kez içselleştirildikten sonra, farklı konularda hayata geçirilebiliyordu. Bu 'biz' ve 'bizden olmayanlar' denklemi artık farklı şekillerde kendini dışa vurabiliyordu." (68)

Ancak burada dikkat çekmemiz gereken önemli bir nokta, özellikle 18.yüzyıl Osmanlı Kenti mahalleleri için tarihçilerin yaptığı tespitlerde farklı dönemler için mahalle ve komşuluk ilişkilerinde kimi farklı yaklaşımların olduğudur. Bu çalışma açısından önem taşıyan bir noktayı Abel şöyle özetlemektedir:

> "18.yüzyılda birçok Osmanlı kentinde, fahişelerin ya da kötü ahlaklı diye tanımlanan kişilerin mahallelerinden ihraç edilmedikleri gibi, yıllarca aynı mahallede yaşadıklarını da görebiliyoruz. Osmanlı mahallesinin tek genel gerçeği, kolektif kimlik haline gelmesini pekiştiren toplumsal bir düzen içinde yer almasıydı. Gözlemlediğimiz somut mahalleler ve mahalliler ise, bir ucunda 'ötekileştirdiği kişileri dışlayan bir biz', diğer ucunda ise 'farklıları/farklılıkları kendi arasında barındırabilen bir topluluk' bulunan bir yelpazenin iki ucu arasında kalan alanda, değişik şekillerde tavır alabiliyorlardı." (Tamdoğan- Abel, 2002: 69)

Bu tespitlere örnek teşkil edebilecek bir olay Fikret Yılmaz'ın "Fahişe, Subaşı'ya Karşı" (2012) adlı makalesinde yer almaktadır. 20 yıldır Edremit'in aynı mahallesinde fahişelik yapan Sultan bir gün evinde mahalleden 5 erkeğin saldırısına uğrar ve mahallelinin ve Edremit Subaşısı'nın yardımıyla kurtulur, ardından Sultan saldırganları dava eder. Mahkemede mahallelinin tanıklığına başvurulur:

> "Uğradığı saldırıdan komşularının yardımıyla kurtulan, yargılamanın ilk aşamasında mağdur ve mazlum olduğunu da mahalle halkının şahitliğiyle ispatlayan Sultan, çelişkili görünmekle birlikte yine komşularının verdiği bilgi nedeniyle bir anda fahişelik suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştı. Osmanlı mahalle yaşamının karmaşık toplumsal dinamiği ve çoklu yüzü, Sultan'ın davası vesilesiyle adeta karşımızda toptan tecessüm ediyor. " (Yılmaz, 2012:23)

Elimizdeki kaynakların aktardığı kadarıyla Osmanlı mahallesinde bekar kadınların tek başına yaşaması pek rastlanan bir durum değildir. Bir önceki bölümde belirttiğim Alan Duben ve Cem Behar'ın *İstanbul Haneleri* kitabındaki, 1885 ve 1907 yıllarına ait bekar, yalnız yaşayan, aile reisi kadın nüfusuna ait veriler, çok küçük yüzdelere de sahip olsa, hem İstanbul ile sınırlı olması hem de dönemsel olarak sınırlı bir zamanı kapsamasından dolayı Osmanlı mahalleleri açısından genelleme yapabilmemize imkan tanımamaktadır. Ortaylı'nın ifadesi ile :"Açıkça görüldüğü üzere mahalle evli barklı insanların birliğidir; Müslüman veya gayrimüslim bekar işçi, ihtiyaç için barındırılan ve cürme müsait unsur olarak gözlenen kimselerdir. Bu toplumun temeli aile ma'mahalle (mahalleli aile) olduğunu söylemek mümkündür ..." (Ortaylı, 2000:32).

Günümüzde bekar kadınların İstanbul'un kimi mahallelerinde bu kolektif yapıyı mahallelinin 'göz'ü üzerinden hissedebilmekte ve eğer mahallenin genel profilden daha farklı bir yaşamları varsa, bu gerilimle baş etmek için geliştirdikleri kimi taktikler ve baş etme yöntemleri bulunmaktadır. Aile olmama haline rağmen mahallede 'rahat etmek' karşılıklı yazılı olmayan bir sözleşmeye bağlıdır. Bekar kadın olmak, mahalle tarafından koşulsuz bir kabul almak açısından yeterince açık ve tanımlanmış bir kategori değildir. Bu konumun mahallenin genel ahlaki değerleri açısından herhangi bir sakınca yaratıp yaratmayacağı, artık Osmanlı'da gördüğümüz bir kefil sistemi olmamasına rağmen, Osmanlı mahallesindeki sosyal ilişkilerin benzeri şekilde bekar kadınları gözetlenmesi ve mahallenin 'göz'ü ile denetlenmeleri sayesinde mümkün olmaktadır. Şimdi bugün bu ataerkil 'göz'ün, 'bakış'ın nasıl pratik ettiğine günümüzdeki kimi tartışmalardan yola çıkarak bakalım.

Osmanlı Kenti Mahallesi'ndeki kimi kültürel kodların yaşayanlar tarafından günümüz mahalle hayatında da izlerinin görülebildiği üzerine çeşitli görüşler bulunmaktadır (Mardin, 2008; Tamdoğan- Abel, 2002; Tanyeli, 2005). Bu görüşün kamuoyunda en fazla tartışılma imkanını bulduğu kavram Şerif Mardin'in mahalle havası, mahalle baskısı adlı kavramı oldu. Mahalle baskısı, Şerif Mardin'in daha önceki çalışmalarında da ele aldığı bir kavram olmasına rağmen, 2007 yılında Ruşen Çakır'ın kendisiyle yaptığı bir röportaj sonrasında kamuoyunda bu denli güçlü yer buldu.[4] Her ne kadar kavram, Osmanlı'da İslam hukukunun işlediği mahalle havasını tarif etmek üzere kullanılmışsa da kamuoyunda tartışıldığı sırada bizzat günümüz mahalle ilişkilerini açıklayan bir kavram gibi ele alındı. Röportaj sonrasında bu konudaki tartışmaları özetleyen bir kitap (Çakır & Bozan, 2009) ve bir araştırma raporu (Toprak, Bozan, Morgül, & Şener, 2008) yayınlandı. Kavramın akademik bir tartışma olmaktan çok medyatik bir tartışma olarak gündemde yer bulduğuna tanık olduk. Bununla birlikte konu üzerine yapılan kimi araştırmalar, kadınların gündelik hayatta, yaşadıkları yerlerde, karşılaştıkları baskıları, üzerlerinde hissettikleri 'göz'ü anlamamız açısından bu alanda çalışan araştırmacılara kaynak sağlamış oldu. İlk çalışma, Çakır ve Bozan'ın akademisyen ve gazetecilerin mahalle baskısı hakkındaki görüşlerini derlemek üzere hazırladıkları kitap öncesinde, soruları

[4] Derya Sazak'ın 8 Ekim 2007 tarihinde Milliyet gazetesindeki yazısında yer verdiği bir araştırmaya göre, mahalle baskısı her köşe yazarının köşesinde en az bir kez tartışılmış, dört günde otuz bir gazetede toplam 630 habere konu olmuş, 255 köşe yazarı tarafından 400 kez ele alınmıştır (Çakır, 2008;42).

biçimlendirebilmek için 8 ilde gerçekleştirdikleri saha araştırmasıdır[5]. Araştırmanın sonunda mahalle baskısı diye tarif ettikleri baskının başlangıç ve merkezinde kadın ve örtünme konusunun yer aldığını ifade ettiler. Başı açık kadınların çeşitli şekillerde nasıl bir örtünme, kapanma baskısına maruz kaldıklarını; akşam hava kararıktan sonra başı açık bir kadının, başı kapalı bir kadından farklı olarak sokakta tacize maruz kalma durumunu; yalnız yaşayan kadınların sürekli göz hapsinde olmasını; Anadolu'nun merkezi bölgelerinde başı açık ve yalnız yaşayan kadınların markete gitmelerinin bile güçlüğüne ilişkin paylaşımları ve tanıklıklarını hazırladıkları kitapta aktardılar. Özellikle yalnız yaşayan kadınların bazılarının, karşılaştıkları baskı nedeniyle iki üç kişi bir araya gelerek daha pahalı ama merkezi yerlere taşınmayı tercih etmeleri, bu çalışmanın bulguları ile ortaklık göstermektedir (Çakır & Bozan, 2009:14-15). Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacak olan bekar kadınların İstanbul'da yaşadıkları farklı tür baskı ve kontrollerin, Türkiye genelinde küçük şehirlerde nasıl yaşandığını bu tür çalışma örnekleri ile görebilmekteyiz (Çur, 2005; Çakır ve Bozan, 2009; Toprak ve diğ., 2008).

Bu bölümde daha çok kavramın nasıl ele alındığını özetleyerek, mümkün olduğunca akademik tartışma içindeki boyutu ile değerlendireceğim. Mardin, mahalle baskısından şöyle bahseder:

> "Türkiye'de 'mahalle baskısı' diye bir şey var. Jön Türklerin en çok korktuğu şeylerden biri de oydu. 'Mahalle baskısı' bilinmeyen ve sosyal bilimce ifade edilmesi çok zor olan bir havadır. Bu havanın AKP'den bağımsız olarak Türkiye'de yaşadığına inanıyorum. Dolayısıyla AKP değil de, bu havanın gelişmesine müsait şartlar oluşursa o zaman AKP de bu havaya boyun eğmek zorunda kalacaktır." (Mardin, 2007a)

Buradan da anlayacağımız gibi Mardin aslında sadece bugüne ilişkin değil Türkiye'ye ait tarihsel, toplumsal ve siyasi bir olguyu tarif etmektedir. Mardin bir başka toplantıda mahalle baskısı ile ne ifade etmek istediğini, ayrıntılı ve kuramla ilişkili şekilde anlatma fırsatı bulduğunda; Durkheim'da kültür, Weber'de değişim dinamiği ve Schultz'da ise değerler üzerinden mahalle baskısını ele aldığını anlatır:

> "Bir topluluğun kurulması için başka yerlerden insanların aldığı etkilerle bir şey daha lazım, yani 'değerler', 'değerlerin paylaşılması', 'bütünün meydana gelmesi' bunun için de 'bakış'ın olması." Batılı sosyologlar açısından herhangi bir topluluğun çalışabilmesi için bu değerlerin içinde özel bir değer tipi olması lazım. O değer tipi de nedir? 'İyi, doğru ve güzel' hakkında düşünceler. Çünkü bütün bunlar ne olursa olsun bu değerler iyi, doğru ve güzel etrafında birleşmezse, bu belki arızi bir birleşme olur." (Mardin, Mahalle Baskısı, 2008)

[5] Adapazarı, Denizli, Erzurum, Kayseri, Malatya, Trabzon, Ankara (Keçiören, Sincan ve Mamak) ve İstanbul'da (Sultanbeyli, Bağcılar ve Gaziosmanpaşa) kadınlar, gençler ve esnaf ve Alevilerle yüzyüze görüşme ve gözlemlerle bu çalışmayı gerçekleştirirler.

Mardin, mahallenin kolektif bütünlüğünü sağlamasında, iyi, doğru ve güzel hakkındaki düşüncelerin İslami düşünce tarzında var olduğunu, ancak Cumhuriyet'le birlikte bu değerlerin oluşumu yönünde yeni bir tartışma olmadığını vurgulamaktadır. Böylesi değerleri bu defa insanların karşılıklı olarak üstlenmesiyle, mahalle baskısının önemli bileşenlerinden 'bakma'nın kaldığını ifade etmektedir. Mardin bahsettiği anlamda mahalle baskısının, yaşayanların 'bakış'ı, 'göz'ü, 'birbirine bakma', 'tanıma'sıyla kontrol şekli olarak çalıştığını ifade etmektedir. "Bu eskiden bize intikal etmiş olan bir kolektivite kurma şekli: Göz." (Mardin, 2008). Mardin kolektivite kurma şekli ile yukarıda tarihçilerin çalışmalarından aktarmaya çalıştığımız Osmanlı kentindeki mahallenin 'bakış'la sağladığı sosyal kontrole ilişkin yapısına işaret etmektedir.

Fuat Keyman da mahalle baskısındaki metaforik 'göz'ü kültürel modernleşme sürecindeki gelenekselin gözüyle ifade eder:

> "Şerif Mardin'in söylediği gibi, bu kültürel modernleşme süreci içinde bireyleşmeye, farklılaşmaya, çoğullaşmaya karşı onu kontrol eden bir göz var. Bu illa ki devlet olmuyor, illa ki hukuk olmuyor, bu o mahallenin geleneksel yapısı oluyor. Zaten Batı toplumlarına baktığımız zaman bunu da görüyoruz. Modernleşme siyasi anlamda, ekonomik anlamda hızlı giden bir şey, fakat kültürel anlamda o kadar hızlı gitmiyor. O yüzden de kültürel değerlerin, geleneksel değerlerin bu birey ve çoğulculuk üzerinde kurmuş olduğu bir baskı ortamından konuşuyoruz mahalle baskısından konuşurken." (Çakır & Bozan, 2009: 47)

Mustafa Şen, Mardin'in mahalle baskısı hakkında değerlendirmede bulunurken, devlet baskısının dışında toplumun belli kesimlerinden gelebilecek baskıları anlamamız ve buradaki baskıcı, otoriter, dışlayıcı mekanizmaları görebilmemiz açısından kavramın önemine vurgu yapmaktadır. (Çakır & Bozan, 2009:37-38)

Bu tez çalışmasında üzerinde durmaya çalıştığımız konu da kadınların yaşadıkları yerin kültürel ve sınıfsal özelliklerine bağlı olarak farklı düzeylerde çevrenin (mahallenin) baskıcı, dışlayıcı gözüne, bakışına maruz kaldıklarını hissederek, çoğunlukla davranışlarını çevrenin 'göz'ünü içselleştirerek hareket etmelerine neden olmaktadır. Anlatımlarında her zaman, doğrudan bu bakış ya da gözün devamında bir eylemle karşılaşmasalar da bazen çocukluk hatıralarındaki, bazen de ailelerinin uyarılarında yer alan bilgiyi hayatlarına taşımaktadırlar.

> "Hatta şeyi hatırlıyorum, bizim yanımızda bir ahşap ev vardı, o zaman böyle apartmanların arasında tahta evler de vardı, sonradan onlar da apartmana dönüştü. Böyle bir tane evde yaşayan, kız çocuklarıyla yaşayan bir kadın vardı, yalnız bir annenin, o kadının da bir sevgilisi varmış. Bir gün, o sevgilisi onu çok bırakıyor, getiriyor götürüyor falan filan diye, apartman… şeydeki mahalledeki insanlar kadına böyle karşı bir şey, saldırıda nerdeyse bulunmaya kalkmışlardı. Hatta bizim apartmanda bir arkadaşına giderken, yine aynı apartmandaki başka komşular, böyle çıkıp o kadını oradan kovmaya çalıştılar. Sen buraya giremezsin, ahlaksızsın, işte adamlarla düşüp kalkıyorsun falan gibi

> şeyler söylemeye başladılar. Ben çok korktum ve ağladığımı hatırlıyorum yani böyle bir şeyin nasıl olabileceğini anlamamıştım." Deniz (Beşiktaş, 34, Araştırma Görevlisi)-pilot görüşme

Görüştüğüm kadınlardan Kadıköy'de ev arayan Ebru'nun komisyoncuya beğendiği dairede komşuları ve çevreyi ima ederek rahat yaşayıp yaşayamayacağına ilişkin sorduğu soruya aldığı cevap da aslında bu endişenin ve nedenlerinin tüm taraflarca bilindiğinin ispatı niteliğindedir:

> "Kimler yaşıyor dedim, işte ben Cihangir'den geldiğimi söyledim, o aradaki evi geçtim ve çok açık bir şekilde Cihangir'de daha rahat yaşadığımı söyledim emlakçıya. Emlakçı da bir tane aile var, bir tane kadın yaşıyor, bir de çocuk yaşıyor, sıkıntı olmaz dedi, anladı aslında ne demek istediğimi. Ve hoşuma gitti." (Kadıköy, 30, organizatör)

Binnaz Toprak ve arkadaşlarının hazırladığı raporda Dünya Değerler Araştırmasına referansla, Müslüman toplumları diğerlerinden ayıran en belirgin özellik olarak kadın erkek ilişkileri ve toplumsal cinsiyetle ilişkili konular olduğuna vurgu yapılmakta, "İslam'ın egemen yorumlarında kadına bakış açısının gerçekten sorunlu olduğunu, Anadolu'da gelenekle de birleşince, kentlerin baskıcı muhafazakârlığından en çok kadınların nasibini aldığını" ifade etmektedir (Toprak, Bozan, Morgül, & Şener, 2008). Böyle bir değerlendirme doğruluk payı taşımakla birlikte Müslüman olmayan toplumlarda da kadınların yaşadıkları baskıya baktığımızda, meselenin sadece din temelli değil, ataerkilliğin boyutlarından biri olarak açıklamamız kaçınılmazdır.

Görüştüğüm kadınların deneyimleri 'bakış' ya da 'göz'ün Osmanlı mahallesindeki kefalet durumunun ve mahallenin kolektif bir yapı olmasının yarattığı durumun sonucu ile aynı ağırlıkta olmasa da günümüz mahallelerinde de yaşadıkları yerin kültürel ve sınıfsal profiline bağlı olarak dozu değişen şekilde belli bir sosyal kontrolün sürmekte olduğunu göstermektedir. Bu sosyal kontrolün Osmanlı'dan devralınan ataerkillikle de ilişkili olduğunu düşünürsek, kadınların yaşadıkları bu baskıyı tarihsel bir geçişle ilgili alarak ele alabiliriz (Acar-Savran, 2013). Bununla birlikte kadınlar geçmişten farklı olarak, mahalleden mahalleye değişen bu 'bakış'la baş edebilmek için kimi zaman ekonomik bir bedel ödeyerek daha rahat edecekleri yeri satın almak durumda kalmakta, maddi imkanları el vermiyorsa da farklı baş etme yöntemleri geliştirmeleri gerekmektedir.

4.2. EV VE SOKAK ARASINDAKİ SINIRIN GEÇİŞKENLİĞİ

Bu bölümde özellikle mahalle ve mahalledeki ilişkiler açısından ev ve sokak arasındaki sınırların geçişkenliği, muğlaklığı üzerine tartışacağız. Görüştüğüm

kadınlardan biri mahalle ile olan ilişkilerin evin içine nasıl dahil olabileceğini şöyle izah etti: "Evinin kapısını kapattığın zaman hayat bitmiyor. Eğer evin kapısının dışında huzursuzluğun varsa, kapıyı kapattığında huzurlu olmuyorsun.". Bu açıklama evi fiziksel mekandan öte gören kadınların, evin içine girdikleri huzur arayışının özeti niteliğindeydi. Nurdan Gürbilek'in çocukluk hatıralarında evle ilgili yaptığı tarif, evin bizi dışarıdan, sokaktan ne kadar koruyabileceği metaforik anlatımı ile sorgulamaktadır:

> "Farların örtülmüş perdeleri delip evin duvarlarını taradığı an, bizi dışarıdan koruyacağını umduğumuz evin, evi kuşatan duvarların, hava kararınca örtülen perdelerin aslında nasıl da geçirgen olduğunu, bizi dışarının çiğ ışığından, dışarıda olduğu söylenen tehlikeden, evin dışında tutulmaya çalışılan ölümden korumadığını, evin çıplak ampullerinden yayılan ışığın araba farlarının delici ışığı karşısında nasıl da sönük kaldığını anladığımız an değil mi?" (Gürbilek, 1999)

Bekar kadınlar da zaman zaman hissettikleri 'bakan göz'e karşı perdeleri sımsıkı kapatsalar da perdenin, duvarın ya da kapının, onları sokaktan mahalleden yalıtmayacağı, devamı olarak da korumayacağı endişesini duymaktadırlar. Bu tekinsiz hal kimi zaman mahalleden birinin imalı bir bakışı ya da sözü ile karşılık bulurken, kimi zaman transfer edilmiş, insiyaki bir bilgi olarak kadınların bilincinde yer almaktadır. Araştırmanın pilot kısmında görüştüğüm kişilerden Sezin, Üsküdar'da oturduğu mahalleyi anlatırken, erkek arkadaşının yanına taşınmasının ardından yaşadığı tedirginliği şöyle aktarır:

> "...komşular toplanacak, kapıyı yumruklamaya başlayacaklar, burada böyle birşey istemiyoruz falan diyecekler, ne bileyim. Tam böyle Türk filmi sahneleri gözümün önüne geliyordu. Bir ara bayağı bir tırsıyordum yani." (Üsküdar, 27, öğretim elemanı)

4.2.1 Ev

Ev sizin için ne ifade ediyor sorusuna görüştüğüm kadınlar şu yanıtları verdiler:

> "Ev rahatlık, tek kelimeyle. Rahatlık....kendimizi güvende hissedebileceğimiz tek yer." Seval (Sarıyer, 53, doktor)
>
> "Ev demek huzur demek, garantili yer demek." Birsen (Sarıyer, 45, engelli-temizlik işçisi)
>
> "..evindeyken rahatsın, huzurlusun..." Elif (Bağcılar, 24, tekstil işçisi)
>
> "..bir ev insanın yuvasıdır yani, en rahat edebileceği yerdir...eşyan bile olmasa evim benim için her yerden daha güzel. En rahat ettiğim yer evimdir." Emine (Bağcılar, 30, tekstil işçisi)
>
> "Ev benim için herşeyi ifade ediyor...yani acımı, sevincimi, yaşadığım duvarım benim evim. Kimseyle yaşamıyorum evimde yaşadığımı." Ayşe (Bağcılar, 38, tekstil işçisi)
>
> "Huzur, huzur. Yani evde çok huzurluyum...böyle kedi hali var yani...eve girdiğimde çok kendimi güvende hissediyorum, çok önemli." Gül (Kadıköy, 25, Şehir Plancısı-Editör)

"Kendi düzenim ve mahremiyetim." Alev (Kadıköy, 45, satış yönetmeni)

"...o huzur ve rahatlık" (Kadıköy, 39, mimar-akademisyen)

"Evim benim dinlenme alanım...kafa dinleme yeri." Ebru (Kadıköy, 30, organizatör)

Ev huzurlu hissetmek istenilen, içinde rahat olma arzusu duyulan yer olarak anlatılmaktaydı. Ev kelimesinin etimolojisine bakacak olursak, Almanca'da ev "heim, ham, heem" Hint Avrupa dil ağacından kei'den türediğini görüyoruz. Kei kelimesi, sineye çekmek, değerli ve sevgili anlamlarına gelmektedir. Bir başka anlamı kişinin başını sokacağı yerdir. İngilizcedeki 'home' kelimesi Anglo Sakson kökenli köy, emlak veya kasaba anlamında kullanılan 'ham' kelimesinden türemiştir. (Mallett, 2004) Bachelard'ın evi tarif edişi ve eve atfettiği anlamların, kadınların anlatımında karşılık bulduğunu söyleyebiliriz:

> "Ev, insan yaşamında, kazanılmış şeylerin korunmasını sağlar, bunları sürekli kılar. Ev olmasaydı, insan dağılıp giderdi. Ev, insanı gökten inen fırtınalara karşı olduğu gibi, yaşamında yaşadığı fırtınalara karşı da ayakta tutar. Aynı zamanda hem beden hem ruhtur. İnsan varlığının ilk evrenidir... Çünkü evimiz bizim dünya köşemizdir. Bizim –sık sık yinelendiği gibi- ilk evrenimizdir. Ev gerçek bir kozmostur. Sözcüğü tam anlamıyla kapsayan bir kozmos. İçtenlikle bakıldığında en yalın ev bile güzel değil midir?" (Bachelard, 2013)

Görüştüğüm kadınların ev için kullandıkları huzur, korunaklı yer, 'burası benim kalem' gibi ifadeleri, evin ruhsal olarak da güvende hissetme arzusu duyulan yer olmasına paraleldir. Ev, hem bedensel hem de ruhsal anlamda güvenli ortam idealini oluşturmaktadır. Kadınların ev arayışlarında fiziksel olarak güvenli olmasının yanı sıra huzursuzluk yaşamayacakları, kendi ifadeleri ile 'rahat edecekleri' ortamların peşinde olmaları ya da bu ortamın sağlanabilmesi için çeşitli taktik ve baş etme yolları, arayışı içinde olmaları ilerleyen bölümlerde üzerinde duracağım konulardandır.

4.2.2. Ev Sokak Arası Sınırlar

Ev ve sokak arasındaki sınırların mahallede kurulan sosyal ilişkiler dolayısıyla keskin bir ayrıma sahip olmama halini, Osmanlı kent mahallelerinin kamusal özel ikiliğinden farklı olarak tarif ettiğimiz katmanlı yapısına benzetebiliriz. Ayata ve Ayata'ya göre (1996 aktaran, Acar Savran, 2013) "Osmanlı mahalleleri gibi gecekondu mahalleleri de genellikle kadınların çevrelerinin dış sınırlarını oluşturur ve özel ile kamusal arasındaki sınırın modernite-öncesi/dışı biçiminin damgasını taşır. Burada da hane halkıyla mahalleli arasında bir geçişlilik vardır.". Ev ve sokak arasındaki geçişkenliğin en önemli nedenlerinden biri, sokağı gözleyen mahallelidir.

Bu ‘göz’ bir yandan güvenlik unsuru olurken, bir yandan da özel alanın nerde başlayıp nerde bittiğini tartışmalı hale getirmektedir. Kadınlar bu gözün her iki tarafında da yer alabilmektedirler. Ev ve sokak arasındaki geçişkenliği her kadının durduğu yerden tarif edebilmek, bu ‘bakış’ı ve etkilerini anlamamızı kolaylaştıracaktır diye düşünüyorum.

Ev ve evin olduğu yer, özellikle ev dışında çalışmayan kadınlar açısından bir sosyalleşme ağının da mekanıdır. Kadınların birbirleriyle kurdukları ağ üzerinden yaratılan bu kamusallık da evin duvarlarını aşmaktadır. Mekansal olduğu kadar, sosyal yakınlık kurabilme imkanlarına bağlı olarak gelişen kadınlar arasındaki söz ağı (Sirman, 1995), mahalledeki kadınların birbirleriyle paylaştıkları bilgi sayesinde evin uzantısı olan sokağı da güvenli hale getirir, özellikle de sokağı oyun alanı olarak kullanan çocuklar için. Bu ‘göz’, onun yarattığı tanınırlık, kadınların mahallenin sokağını meşru bir kamusal alan olarak kullanabilmelerine, biraraya gelip, işlerini ortak yapabilmelerine, enformel ağlarını yaratıp koruma imkanını sağlamaktadır (Acar-Savran, 2013). Bu durum da mahalle ve sokakları, dışarısı değil, içerisi olarak algılanan bir mekan haline gelir (Sirman, 1995). Bu sayede geleneksel kent mahallesinde evle ilgili özel alan, sokağa, mahalleye ait olan kolektif bir alana taşmıştır (Mills, 2007:336). Bu sosyal ilişkiler, geleneksel mahalle dokusuna sahip yerlerde tarif edildiği şekilde pratik ederken, sokağın o denli güvenli olmadığını düşünen kadınlar tarafından da apartman içinde geliştirilmektedir: Kapı üzerinde anahtar bırakmak, apartman içinde komşularla akrabalık benzeri yakınlıkta olmak, vb. Jacobs mahallenin güvenliği için gözlemenin önemini şöyle tarif etmiştir: “Sokağı izleyen gözler, yani sokağın doğal sahipleri diyebileceğimiz kişilere ait gözler olmalıdır. Binalar sokağa bakıyor olmalı, arkalarını ya da boş taraflarını sokağa dönüp, sokağı körleştirmemeliler.” (Jacobs, 2011). Görüştüğüm bekar kadınların özellikle çocuklu olanları açısından mahallenin güvenli olması nedeniyle tercih edilmesindeki özelliği tam da bu ‘göz’dür. Sokağın satın alınan bir hizmet olarak güvenlik görevlisi ya da kameradan (Koskela, 2002) çok daha iyi koruyan bu ‘göz’, çocuğun eve tek başına giriş çıkışına da mahalledeki yabancıya da bakar.

> “Mesela şunu söyleyebilirim, eğer belki yani, yalnız yaşamıyor olsam, ya da böyle bir yalnız kadın olma meselesinin içinde hiç olmasam. Diyelim ki bir evliliğin içinde olsam veya artık belli bir yaşın üzerinde olsam ve böyle hani özel hayatımın nasıl göründüğüyle filan çok ilgilenmiyor falan olsam, mesela diyelim ki, onla ilgili ne olur bilmiyorum da, bunu dert etmeyecek olsa kimse diyelim ki, mesela çocuk büyütmek için daha mahalle hayatını tercih ederim. Yani çocuğun mahallede büyümesi, benim hayatımı da, çocuğun hayatını da kolaylaştırabilir. Çünkü biz bütün çocukluğumuzu şey geçirdik yani, komşu

> teyzenin kapısını çalıp ekmek su isteyerek geçirdik. Çünkü eve gitsen annen içeri alır, bilmem ne olur falan, hani çok hayatımızı kolaylaştırdı. Bizi komşu teyzeye verirlerdi, bırakırlardı, komşu teyze Beşiktaş'a dolaştırır getirirdi mesela, hani annemin hayatını da kolaylaştırıyordu. Dolayısıyla aslında bir yalnız kadın için, bazı açılardan mahalle hayatının çok kolaylaştırıcı avantajları olabilir. Ama bu şey meselesi problem, ahlaki değerler meselesi önemli yani. O olmasa bence muhteşem bir şey olabilir." Deniz (Beşiktaş, 34, Araştırma Görevlisi)-pilot görüşme

Ancak Deniz'in de ifade ettiği gibi, sokağın dolayısıyla insanların en korunmasız olan çocuklarını bırakabilmelerini mümkün kılan aynı 'göz', bekar ve mahalleyle aynı değerleri paylaşmayan kadınların merak uyandıran hayatlarına da bakmaktadır. Dolayısıyla sokakta, kapı önünde oturarak zaman geçiren, iş yapan, evde pencerede sokağı gözetleyen kadınların gözü bir yandan güvenliği, öte yandan mahallenin ahlak denetimini sağlamaktadır (Cantek, Ulutaş, & Çakmak, 2014). Erincik Edgü'nün 'Evin Direği, Sokağın Bekçisi' adlı makalesindeki mahallede de yabancı olanın görüldüğü ve evin, sokağa taşmış 'kişisel koridorlardan' geçerken yabancı olana da 'bakışın' hissettirildiği, kimi zaman da tedirgin ettiği bir hal tarif edilir (Edgü, 2009).

> "Çıkmalardan, balkonlardan, pencere önlerinden, kapı eşiklerinden, merdiven sahanlıklarından gözlendiğinizi bilirdiniz. Sağdan soldan ve yukarıdan kapalı, son derece kişiselleştirilmiş bu koridorda gidilebilecek tek yön ileri doğrudur. Size düşen sessizce terk etmektir mekanı." (Edgü, 2009: 78)

Yukarıda tarif ettikleri, peşinde oldukları ev ortamının (huzur, rahatlık, güven...) bu bakışla delinmesini istemeyen bekar kadınlar, perdeleri sıkı sıkı kapatmaktan, eve girip çıkarken hal ve hareketlere dikkat etmeye kadar bir dizi taktiksel davranış geliştirirler. Dolayısıyla özellikle de mahallenin muhafazakar ahlaki değerlerine paralel davranışlar sergilemeyen eğitimli ve çalışan kadınlar açısından, güvenlik unsuru diye düşünülen 'göz' yerini özel hayata müdahale ve baskıya da bırakabilmektedir (Cantek vd., 2014; Mills, 2007). Amy Mills'in Kuzguncuk'taki çalışmasında mahallenin yabancısı ya da çalışan kadınları olmamalarına rağmen, mahallenin genç kuşaktan kadınları da bu sınırlı özel alan ve gözetim dolayısıyla mahallede yaşamak istemediklerini ifade etmişlerdir:

> "...Çünkü hepimiz aynı yerdeyiz, karşı komşum benim hakkımda herşeyi biliyor: ekonomik durumum ya da çocuklarımın ne yaptığı gibi. Eğer işini kaybedersen bunu herkes biliyor ve bu sinir edici. İki küçük çocuğum var ve eğer biri en küçük birşey yaptığında hemen öğreniyorum. Herkes bana söylüyor.Her zaman gözlem alıntasın ve davranışlarına hep dikkat etmen gerekli.Mesela Kuzguncuk'ya şort giyemem, çünkü burası köy gibi. Göztepe'deki arkadaşımı ziyaret ettiğim zaman giyebiliyorum." (Mills, 2007:343-344)

Cantek ve arkadaşları (2014) 'Evin içindeki Sokak Sokağın İçindeki Ev' adlı çalışmalarında mahallelerde ev ve sokak ilişkisinde balkonun kadınlar açısından

işlevini irdelemektedirler. Kadınlar balkonu evin bir parçası gibi değil, sokak gibi gözlenebilecekleri bir kamusal alanın parçası gibi düşünerek kullanmaktadırlar. Dolayısıyla balkona çıkarken ev kıyafetinin üstünü örtmeleri ya da sokak kıyafeti giymeleri, balkona branda germeleri, balkonu ev ve sokak arasındaki geçişkenliğin farklı bir örneği olarak karşımıza çıkarmaktadır. Sokak ve evin ayrışması özel kamusal ayrışma şeklinde olmamaktadır (Cantek vd., 2014:142). Bununla birlikte şehrin neresinde yaşadığınıza göre farklılık gösteren, kadınların nispeten daha rahat ettikleri yerler de bulunmaktadır. Kadıköy Moda'da oturan bir görüşmeci, burada oturmanın rahatlığını "Moda'da evimdeki kıyafetlerle, şortla, sahile inebiliyorum." diyerek ifade etmektedir.

Eve gece geç saatlerde, sarhoş ya da içki şişeleriyle girmek istememek, erkek arkadaşı olduğunu alenen söylemek yerine 'bir akraba' bahanesi bulmak, birlikte yaşadığı erkek arkadaşı ile eve girip çıkarken yüzük takmak, kısacası mahallenin muhafazakar ahlaki değerlerini dikkate alarak, davranışları buna göre sınırlandırmak, mahalleyi ve tanınırlığı güvenlik çemberi gibi gören kadınların, aynı zamanda mahallenin 'bakış'ı ile kendilerini tedirgin hissettiklerinin işareti sayılabilecek davranışlar sergilemelerine neden olmaktadır. Bu tedirginlikle baş etme çabası sadece başlarına bir şey geleceğinden duydukları endişe ile ilgili değil, aynı zamanda bu tekinsiz halin neden olduğu huzursuzluk ve rahat edememe halinden kurtulma arzusuna yöneliktir, çünkü kendilerinin ifade ettiği gibi 'ev o huzur ve rahatlıktır'.

4.3. MAHALLE İLİŞKİLERİNDE MESAFE

Görüştüğüm kadınların anlatımlarında mekandan bağımsız olarak tekrar eden temalardan biri mahallede yaşayanlarla ve çevreleriyle ilişkilerinde belli bir mesafe geliştirme arzusu içinde olmalarıydı. Ev ve sokak arasındaki geçişkenliğin de etkisi ile mahallenin 'göz'üne 'bakış'ına maruz kalan kadınların kendilerine yaratmak istedikleri bir alan olarak kurmak istedikleri mesafe, De Certeau'nun taktik kavramıyla ilişkili ele alınabilecek nitelikteydi. Bir sonraki bölümde De Certeau'nun strateji ve taktik kavramlarını detaylı ele aldığımızda bu bağlantıyı daha yakından görmemiz mümkün olacaktır. Ancak şimdi bu mesafe ihtiyacına, arkasındaki nedenlere daha detaylı bakalım.

Kadınların mesafeyi sağlayabilmek için kimi sembolik sınırlar inşa etmelerine kendi anlatımlarında tanık olacağız. Bu mesafe kurgulamalarında bir yandan kendilerine alan açma arzusu, öte yandan da mahallelinin güvenlik çemberinin büsbütün dışında

kalma kaygısı arasında gelgit yaşadıklarını görmek mümkün oldu. Bu açıdan sınır-mesafe inşaları, kadınlar açısından son derece ölçülü, kişisel deneyimlerine, hayat evrelerine, çocuk sahibi olup olmamalarına ve yaşadıkları yere bağlı olarak farklılıklar göstermekte, taktiksel şekilde kurulan alanlardır. Mesafe kurma arzusuna en yakından tanık olduğumuz anlatımları, "kimlerin komşunuz olmasını istemezsiniz?" sorusuna verdikleri yanıtlarda rastladığımızı söyleyebiliriz:

> "İşte bu muhafazakar çevreler olsun istemem, yani hiçbir iletişim olmasa bile aramızda, insan böyle bir şey hissediyor kendini, rahat hissetmiyor, öyle düşünüyorum." Didem (Sarıyer, 33, belediye çalışanı)
>
> "Kendini bilmeyenler olmasın mesela. Ya da boş konuşan insanlar olmasa iyi olur ya, çünkü eğitimsiz olabilir. Gerçi hani apartmandakiler çok mu eğitimli diyeceksiniz ama, bilmiyorum herhalde okul anlamında değil bu eğitim ama, biraz böyle kendini bilen insan olmalı. Durması gerektiği yeri bilmeli yani insanların, yani benim evime gireceği zamanları, bana soru soracağı ya da işte boşandım diyorsun, niye boşandın diyor, yani hani sana ne, hani…" Zeynep (Bağcılar, 37, Muhasebe ofisi çalışanı)
>
> "...çok müdahaleci mesela, aşırı insan sevgisiyle dolu olan insanlarla da aynı apartmanda yaşamak istemem. Hayatıma müdahale edebilecek, çat kapı gelebilecek mesela, çat kapı komşuluk etmek isteyen, hani şu samimiyet derecesi iyi değil, ama o insanlar kötü olduğu için söylemiyorum ama, yine de mesela onu da çok tercih etmem herhalde. Çat kapı insanların birbirinin evine gittiği, öyle komşularla da istemem..." Meltem (Kadıköy, 38, Öğretim Elemanı)
>
> "Çok müdahaleci, müdahil, yani hayatıma çok müdahil olabilecek birilerinin herhalde komşum olmasını istemezdim. Yani onun dışında bir şeyim yok, bir sıkıntım yok." Gül (Kadıköy, 25, Şehir Plancı)
>
> "...böyle hacı hoca muhafazakar tiplerin asla komşum olmasını istemem. Ondan sonra ya da hacı hoca olması gerekmiyor, yine böyle muhafazakar cumhuriyetçi teyzeler falan var ya, onlar da, onları da istemem yani. Çünkü onlar da çok yargılarlar yani, hani şey yaparlar, ya da bir şekilde anne babama benzeyen tipler olduğu için, ben onlar yargılamasa bile, yargılama ihtimallerinden dolayı kendimi kısıtlama yoluna gidebilirim. Yani onları istemezdim." Arzu (Kadıköy, 36, Öğretim Görevlisi)
>
> "Yani beni sınırlamaya kalkışacak hiç kimseyle komşu olmak istemezdim. Kadın, erkek, aile, bekar fark etmez, kendi özelinden çıkıp, benim özelime müdahale etmeye çalışıyorsa hiçbir şekilde komşu olmak istemem tabii." Ebru (Kadıköy, 30, organizatör)

İngiltere'nin güney sahilinde küçük bir kasabada yapılan araştırmada yaşayanların komşuluk ilişkilerindeki mesafeyi 'dostça mesafe' şeklinde kavramsallaştırdıklarını görmekteyiz. Bu kavramla yaşayanların komşuluk ilişkilerinde özel hayata, mahremiyete ve fiziksel alana duydukları ihtiyacı giderebilmek için hassas bir dengede mesafe koyma ihtiyacı içinde olduklarını yaptıkları araştırmada gözlemlerler. (Crow, Allan, & Summers, 2002) 'Dostça mesafe' hem komşuluk ilişkilerine ihtiyaç duymak hem de mesafe içinde olma arzusuna sahip kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda keşfedilmiştir.

Özellikle Avrupa'da mahallelerde sembolik sınırları konu alan araştırmaların çok önemli bir kısmının etnik farklılığa sahip toplulukların birlikte yaşama deneyimleri

üzerine olduğunu görmekteyiz. Bunlardan biri de Gwen van Eijk'in Hollanda Rotterdam'da birbirinden farklı profile sahip iki mahallede yürüttüğü çalışmasıdır. Van Eijk'in araştırmayı iki farklı mahallede yürütmektedir. Bunlardan biri farklı etnik kökenli toplulukların birlikte yaşadığı bir mahalle iken, diğerinde böyle bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak araştırmada aktarılan bulgulardan, her iki mahallede de farklı temalar çerçevesinde sembolik sınırların, yaşayanlar tarafından inşa edildiğine tanık olmaktayız. Sembolik sınırların yapımında (symbolic boundary making) sadece farklı etnisitelerin birlikteliği üzerinden değil, farklı yaş grupları, yaşam dönemleri gibi unsurların da etkili olduğunu görmekteyiz (Van Eijk, 2011). Van Eijk "Farklılıkların deneyimlerini anlayabilmek için, insanların sınırları nasıl çizdiğini esas olarak bilmemiz gerekiyor." (Van Eijk, 2011:2) ifadesiyle, araştırma sırasında görüştüğüm kadınların anlatımlarında karşıma çıkan sınır inşalarına tanıklığın aktarımının önemini desteklemektedir. Bekar olarak yaşamak, Batı toplumları açısından kadınlar için farklı bir durum oluşturmamaktadır. Oysa Türkiye'de bekar kadın olarak yalnız yaşamak bir farklılıktır ve kadınların oluşturduğu sınırlar ve inşa ettikleri mesafeler de bu deneyimi anlayabilmemizin işaretlerini sunmaktadır.

İleriki bölümlerde kadınların kendi ifadelerinden bu sınırları nasıl kurguladıklarına, ne tür mesafeler geliştirme çabasında olduklarına ayrıntılı olarak bakacağız. Araştırmayı yürüttüğüm üç farklı ilçede karşıma çıkan bu olgunun, sadece İstanbul'da mahallede yaşayan kadınlar için değil, Anadolu'da büyük şehirlerin dışındaki yerlerde yaşayan kadınlar için de geçerli olduğunu görmekteyiz. Çur, (2005) Anadolu'da küçük bir kasabada öğretmenlik yapan bir kadının, kasabanın yerlileri ile arasına kurduğu mesafeyi şöyle tarif etmektedir:

> "Yalnızca kendisi ve aynı evi paylaştığı öğretmen arkadaşı bekar olan iki kadındılar. Evliler kendilerine kol kanat geriyor, onlar da etrafa fazlaca karışmıyordu. Baskı hissetmemişti üzerinde, hayır. Çünkü o, orada yaşayanlardan farklı olduğunu biliyordu. İçlerine hiç karışmamıştı ki baskı görsün. O da, arkadaşı da gündüzleri işlerinde akşamları evlerindeydiler. Hayır canı sıkılmıyordu...Yalnız araya mesafe koymak gerekiyor." demişti. "Bunu başarırsan problem yok." (Çur, 2005:132)

Geçici bir süre Anadolu'da öğretmen olarak bulunma ile ne kadar yaşanacağı belli olmayan bir süre mahalleye yerleşmek arasında, çevre ile kurulan ilişkiler açısından önemli farklılıklar olduğunu göz ardı edemeyiz. Ancak burada dikkatimizi çeken nokta, bekar kadın olarak yaşanan yerde; mahallede, sokakta hatta evde güvenlik ihtiyacı duyulduğunda, kurulan bu mesafenin arzu edilen güvenlik ihtiyacını sağlamama ihtimalidir. Bu nedenle kadınların anlatımlarında tanık olduğumuz

mesafeyi, bu ilişkilerin tümüyle dışında kalmamak üzere geliştirilmiş 'ölçülü mesafe' olarak tarif edebiliriz. Kadınların yazılı olmayan bu bilgiyi deneyimleri ve aktarılan bilgiler çerçevesinde haiz olduklarını görmekteyiz. Bu önemli bilgi kadınların çevreleri ile taktiksel bir 'ölçülü mesafe' inşa etmelerine, yakınlığı ise Goffman'dan ödünç alarak kullanacağımız kimi performanslarla sağladıklarına tanık olmaktayız.

4.4. BAŞ ETME YÖNTEMİ OLARAK TAKTİKLER, PERFORMANSLAR

Bu bölümde aynı yıllarda yaşamış, gündelik hayat üzerine çalışmalar yapmış, özel hayatları ile birbirinden bütünüyle farklı, iki düşünürün kavramlarını tartışarak, çalışmanın temalarına açılım sağlamak üzere değerlendireceğiz: Michel De Certeau ve Erving Goffman.

Çalışmalarında teoloji, tarih, antropoloji, sosyoloji ve psikoloji disiplinleri arası geçişkenlikleri rahatlıkla görebildiğimiz Michel de Certeau'nun iki kavramı (strateji ve taktik) bekar kadınların yaşadıkları yerlerde, çevreleriyle ilişkilerinde kimi zaman baş etme yöntemi olarak geliştirdikleri bazı davranışları açıklayabilmekde bu çalışma açısından önemlidir.

Yapısalcılık çalışmalarının hayli yoğun takip edildiği bir dönemde üretken olan Michel de Certeau'nun Gündelik Hayatın Keşfi adlı eseri (1980/2009) Fransa'da 1980 yılında yayınlanmıştır. De Certeau, Gündelik Hayatın Keşfi adlı eserinin önsözünde toplumsal bağlamından koparmadan ele aldığı sıradan bireyin deneyimine yaklaşımını şu cümlelerle özetlemektedir:

> "Bu eseri oluşturan anlatılar, sıradan insanın sıradan alışkanlık, tutum ve uygulamalarının öyküsünü anlatma iddiasındadır. Bu uygulamaları, bu anlatıların kendilerine bir yol açtıkları uzamı oluşturan genel alışkanlıklar, dayanışmalar, mücadeleler ve özel deneyimlerle birlikte harmanlayarak incelemeyi belirli bir alan içine almış oluyoruz aslında...Sıradan insanların kültürünü okumak ve yazmak için sıradan insanların paylaştığı ortak operasyonları yeniden ezber etmek ve incelemeyi ele aldığı konunun bir değişkeni haline getirmek gerekmektedir." (De Certeau, 1980/2009:41-42)

Sıradan bireyin deneyimlerini anlama üzerine yaptığı vurgu ile bu tezin araştırma odağında yer alan sıradan kadınların kendi bekarlık deneyimlerini mekanla ilişkili olarak anlama çabamı özetlemiş oluyor. De Certeau'nun 'strateji' ve 'taktik' kavramları bu çalışmadaki bulguları çözümleyebilmem açısından önemli rol oynamaktadır. Bekar kadınların yaşadıkları yerlerde hissettikleri 'bakış' ve devamında bir ahlaki denetim olarak görülebilecek izlenmeye karşı geliştirdikleri taktikleri de Certeau'nun bu iki kavramı ile ilişkilendireceğim. Bu iki kavramı, bekar

kadınların yaşadıkları çevrede 'öteki' olma hali ile ilişkilendirerek, çevreleriyle olan ilişkilerinde, 'bakış', 'göz' karşısında kimi zaman mesafe kurarak, kimi zaman da farklı tür baş etme yöntemleri kullanarak geliştirdikleri taktikleri anlama imkanını sağladığı için ele almaktayım. Bu iki kavram da toplumda 'madun' ya da 'öteki' olarak nitelenebilecek bireylerin davranışlarını açıklamak üzere geliştirilmiştir. De Certeau sıradan bireyin rolünü abartmakla eleştirilse de 'öteki'ye odaklanarak kurduğu çerçeve ile açıklayıcı olabilmektedir. Eserinde bu iki kavramı ya da gündelik hayatı ele alış biçiminde toplumsal cinsiyet farklılığına özel bir vurgu yapmamakla birlikte, toplumdaki 'öteki'lerden biri olarak kadınların eşitsiz duruşunu açıklama imkanını sunan araçlar sağlamaktadır. Nitekim, bu kavramları toplumsal cinsiyet temalı çalışmalarda kullanan pek çok araştırmacı bulunmaktadır.

Strateji ve taktik, de Certeau'nun gündelik hayata ilişkin kuramında birbirine karşıt iki kavram olarak ele alınmıştır. Stratejiler iktidar alanlarını barındıran, disiplin mekanizmaları gibi düzenleme yapılarıdır, hegemonik yapılar üzerine kurulu düzenlemeler yaratırlar. De Certeau'ya göre stratejiler bir toplumda, meşruiyeti önceden varsayılan bir iktidar alanı mülkiyetinden güç alan eylemlerdir (Kentel, 2011). Stratejiler, iktidar alanlarının inşasına dayanan, kalıcı uygulama ve düzenleme alanları inşa ederler. De Certeau kendi ifadesiyle stratejileri şöyle tanımlar:

> "Strateji'den kasıt, bir istek öznesi ile bir erk öznesinin belli bir 'çevre'yle yalıtılmasıyla oluşan güç ilişkilerinin ölçülüp tartılmasıdır. Strateji uygulaması, herşeyden önce belirli bir aidiyet olarak çerçevesi çizilen bir alanın varlığını gerektirir. Bu alan, ilişkilere, belirgin bir biçimde dıştan bakılabilecek bir idareyi mümkün kılan, bu idarenin zeminini oluşturan alandır. Politik, ekonomik ya da bilimsel akılcılık bu stratejik model üzerine kurulur." (De Certeau, 2009:54).

Kullandığımız kavramlardan da anlayacağımız gibi Foucault'nun bilgi ve iktidar alanları arasında kurduğu bağ de Certeau'nun düşünceleri üzerinde çok etkili olmuştur (Wild, 2012). Foucault'nun temel sorunsalı iktidarın oluşum dinamiği ve bunun insan özgürlüğü üzerinde nasıl etkili olduğudur. Foucault özgür iradenin bir yanılsama, toplumsal kontrol mekanizmalarının ise bireysel seçim ve politik bilincin radarı olarak alttan çalıştığı görüşündedir. De Certeau bu görüşlere katılmakla birlikte kontrolün tümden olduğu fikrine karşı çıkar (Wild, 2012: 7). Ona göre 'sıradan insan'ın gündelik yaşam içerisinde geliştirdiği 'taktik'ler, toplumsal alanın tümüne yayılmış iktidar alanlarına karşı bir 'direniş' tir (Kızılay, 2002). De Certeau taktikleri şöyle açıklar:

> "Taktik"ten kastım ise, tam aksine, ne bir aidiyet üzerinden, ne de ötekinin görünür bir bütünlük olarak ayırt edilmesini sağlayan bir sınır üzerinden yapılan hesaplamadır. Taktik

> uygulama alanı olarak sadece ötekinin alanına sahiptir. Taktikler ötekinin alanına, bu alanı bütünüyle kapsamadan, bu alana belirli bir mesafede kalmayı da başaramadan yavaş yavaş, parça parça sızar. Taktik sahip olduğu avantajları toparlayabileceği, daha fazla yayılmak için kendini ayarlayabileceği, koşullardan bağımsız hale gelebileceği bir merkezden, bir zeminden yoksundur. 'Aidiyet', mekanın zamana karşı zaferidir. Aksine, taktik, mekansız olduğu için zamana bağımlıdır ve kendi çıkarına kullanabileceği olasılıkları yakalamak için sürekli tetiktedir. Taktik, kazançlarını muhafaza edemez. Sürekli olarak olaylarla oynamak ve bunları "fırsatlara çevirmek durumundadır. Sonuç olarak, zayıf olan, kendisine yabancı, kendinden olmayan güçlerden çıkar sağlamak için hep çabalayandır. " (De Certeau, 1980/2009:55)

Stratejilerin tersine taktikler mekânsal ya da kurumsal sınırlar içinde gerçekleşmezler. Bütüncül bir projeye sahip olmadıkları için ayrı bir uzamda toparlanma imkanları da olamaz. "Hamle üstüne hamle yapar. 'Fırsatları' değerlendirir ve bunlara bağlıdır." (De Certeau, 1980/2009:113-114). Teknikleri olmakla birlikte stratejileri ele geçirmek ya da mağlup etmek gibi niyetleri bulunmamaktadır (Gökalp-Yılmaz, 2013). İktidar alanına ya da sahipliğe dayanmayan hesaplar üzerine kuruludur. Ferhat Kentel'in yorumuyla:

> "Rakibini ayrı, görünebilir ve nesneleştirilebilir bir yerde totalleştirerek kuramaz. Taktik sadece ötekinin olan ve kendine dayatılan, yabancı bir gücün kanunu tarafından organize edilen bir sahada ve o sahayla oynamak zorundadır; kendini, kendi yerinde, o sahanın dışında tutamaz. Düşmanın görüş alanı içindeki harekettir. Burada fırsatlardan yararlanır. Bu 'yersizlik' ona kuşkusuz hareket kazandırır, ama zamanın rastlantılarına bağımlı bir uysallık içinde, açılan imkânları yakalamaya çalışır; sahip olan iktidarın gözetiminde ortaya çıkan çatlaklardan faydalanması gerekir. Taktik zamana bağımlıdır ve olayları fırsata dönüştürmek üzere, sürekli bir şekilde manipüle etmek zorundadır." (Kentel, 2011)
>
> "Günlük yaşamımızdaki pek çok alışkanlık, tutum ve uygulama (okumak, konuşmak, dolaşmak, pazara gitmek ya da yemek yapmak vb.) taktik ürünleridir. Ve 'eylem, uygulama ve üretim tarzlarının' büyük bir bölümü taktiktir: 'Zayıf olanın', 'güçlü olana' (erk sahipleri, hastalık, şiddet ya da bir düzenin uyguladığı şiddet vb.) karşı başarıları, dolap, oyun ve dümen çevirme sanatı, 'avcılara' özel hileler, tuzaklar, el çabukluğu, çok biçimli simülasyonlar (öykünmeler), mücadeleci oldukları kadar şairane, sevinçli, neşeli bulgular, hepsi taktiktir." (De Certeau, 2009:55)

Görüştüğüm bekar kadınların yaşadıkları mahallelerde, bir yandan onların güvenliğini sağlayan 'göz'ün diğer yandan hayatlarını denetleme ve özel hayatlarına müdahale ile baskıya dönüşme ihtimali nedeniyle, çevreleriyle ölçülü bir mesafe kurduklarını ya da kurma arzusunda olduklarını gözlemledik. Bir sonraki bölümdeki anlatımlarda da tanık olacağımız bu ölçülü mesafenin de Certeau'nun taktik kavramıyla paralellik gösterdiğine tanık olacağız. Kadınların mahalledeki göz/bakış'ın ataerkil stratejisi karşısında katı ve esnek olmayan bir mesafe geliştirmek yerine, gerektiğinde mahallenin güvenlik çemberi içinde kalabilmek için taktiksel bir şekilde ölçülü ve esnek bir mesafe kurduklarını gözlemlemekteyiz.

De Certeau ile aynı dönemde, fakat bu defa Amerika kıtasında gündelik hayat üzerine çalışan başka bir sosyal bilimciye bakacağız. Mahallenin güvenlik çemberinde yer alabilmek için bir yandan da bekar olma halinin muğlaklığından kurtularak, kadınların belli rolleri sergilediklerine görmekteyiz: Mahallenin öğrenci kızı, mahallenin deli kadını, mahallenin dul annesi vb. Burada kullandığımız rol kavramını, Goffman'ın Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu (1959/2009) adlı eserinde ele aldığı performans kavramı ve beraberinde kullandığı diğer kavramlarla ilişkili olarak tartışabiliriz. Ancak bunu yapmadan önce, Goffman'ın bu kavramları hangi dönemde geliştirdiğini ve ne şekilde ele aldığını aktarmalıyız.

Ukraynalı Yahudi bir ailenin çocuğu olarak 1922 yılında Kanada'da dünyaya gelen Goffman, İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yılında Manitoba Üniversitesi'nde kimya üzerine eğitim alır. Ardından Kanada Ulusal Film Kurulu için çalışmak üzere Ottawa'ya taşınır. Ancak eğitimini sosyolojide bitirmek üzere Toronto Üniversitesi'ne döner. 1945 yılında mezun olduktan sonra Chicago Üniversitesi'ne lisansüstü eğitim için kabul edilir. Burada sosyoloji ve kültürel antropoloji üzerine çalışır (Burns, 1992). Goffman'ın Chicago Üniversitesi'nde bulunduğu dönemde etkilendiği kişilerden yaptığı alıntılara ve atıflara ilk eseri olan Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu (1959/2009)'nda rastlamaktayız. Bu çalışmasında gerek metodolojik yöntem ve ilgili olduğu konular, gerek teorik varsayımlarında, Dewey, Weber, Durkheim ve Simmel'ın peşinden giden ve okulun kurucularından olan Cooley, Park ve Mead'in etkileri görülmektedir. Goffman çok geniş bir alanda, farklı disiplinlerle ilişkili çalışmalar yürütmekle birlikte, iki alan öne çıkmaktadır: antropoloji ve dilbilim. Goffman'ın 1951-1982 yılları arasında yayınlanmış çalışmalarında üzerinde çalıştığı konuların benlik, sosyal etkileşim, sosyal düzen, sapkınlık, sosyal eşitsizlik, ahlak olduğunu görmekteyiz (Branaman, 1997). Chicago Üniversitesi'nde doktora danışmanı Lloyd Warner, Goffman'ı İskoç adalarının sosyal yapısını çalışmak üzere gönderir, ancak o bunun yerine kaldığı oteldeki personelin, kendi dahil yabancılarla iletişimdeki tavırları üzerine çalışır (Branaman, 1997). Daha sonra yayınlanmasa da doktora tezinin bulgularını, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*'nda paylaşmaktadır (Menand, 2009).

Goffman'ın bu çalışmasında iki farklı tanımlama setiyle benlik yer almaktadır. Birincisinde Goffman benliği herhangi bir kişisel damara sahip olmayan tümüyle bir sosyal ürün olarak tarif eder. İkincisinde ise bireylerin tamamen toplum tarafından

belirlenmediğini, bireylerin stratejik olarak sosyal durumları ve diğerlerinin kendileri üzerindeki etkilerini manipüle edebildiklerini söylemektedir (Menand, 2009). Goffman performansı şöyle tanımlamaktadır:

> "'Performans' ise belli bir durumda belli bir katılımcının diğer katılımcılardan herhangi birini etkilemeye yönelik tüm etkinlikleri şeklinde tanımlanabilir. Belli bir katılımcıyı ve performansını referans noktası olarak alırsak, diğer performanslara katkıda bulunanlarda seyirciler, gözlemciler veya diğer katılımcılar olarak söz edebiliriz. Bir performans sırasında gözler önüne serilen önceden belirlenmiş ve başka durumlarda da sergilenebilecek ya da oynanabilecek eylem kalıbını ise 'rol' veya 'rutin' olarak adlandırabiliriz. Bu durumsal kavramlar kolayca bildik yapısal kavramlara bağlanabilir. Bir birey veya oyuncu aynı rolü aynı seyircilere farklı zamanlarda oynadığında, toplumsal bir ilişkinin doğması muhtemeldir. Toplumsal rolü belli bir statüye bağlı hak ve görevlerin yerine getirilmesi olarak tanımlarsak, toplumsal rolün bir ya da daha fazla kısımdan oluştuğunu ve bu farklı kısımlardan her birinin oyuncu tarafından çeşitli durumlarda aynı tür seyirciler ya da aynı seyirci kitlesi karşısında sahnelenebileceğini söylemek mümkündür." (Goffman, 2009, s. 28)

> "Belli bir performansı referans noktası olarak aldığımızda, işlevine göre üç kritik rol belirleyebiliriz: performansı sahneleyenler (oyuncular), performans tarafından hedeflenenler (seyirciler) ve performansta rolü olmayan ve onu gözlemlemeyen dışarıdakiler." (Goffman, 2009, s. 140)

Goffman'ın yukarıda sahne dilinden ödünç alarak tanımladığı kavramlar çerçevesinde, görüştüğüm bekar kadınları performansı sahneleyen, mahallede ya da yaşadıkları çevrede bulunan diğer kişileri de (komşular, esnaf, komisyoncu, ev sahibi) seyirci olarak ele alabiliriz. Kadınların kendileri hakkında doğrudan sözlü olmayan şekilde verdikleri bilgi: giyim tarzı, eve giriş çıkış zamanları, eve gelip giden kişiler, ailelerinin komşularla iletişimi, çevredekilerin yani seyircilerin gözünde kadını belli bir kategoriye dahil ederek değerlendirebilmesine, bekarlığın muğlaklığından çıkmalarına imkan sağlamaktadır. Zaman içinde bu sözlü olmayan iletişim, kadının da rutin olarak aynı rolü sergilemesine olanak tanır.

Bu performans tanımıyla Goffman görüştüğüm bekar kadınların mahallelerinde kimi zaman mahallenin sosyal sınırlarının içinde yer alabilmek ve görünür olmak, kimi zaman da mesafe geliştirerek takındıkları başka bir rolle, mahalle içindeki ilişkilerini hassas bir dengede geliştirme çabasına girmektedirler.

> "Normalde kişinin performansının, gözlemcilere durumu tanımlamak için genel ve değişmez bir şekilde işleyen kısmına ise kolaylık olsun diye 'vitrin' adını verelim. Buna göre vitrin performans sırasında kişi tarafından kasıtlı ya da kasıtsız olarak kullanılan standart ifade donanımıdır. Bir 'set' genelde olduğu yerde (coğrafi anlamda) durur, dolayısıyla performanslarında belli bir seti kullanmak isteyenler doğru yere gelene kadar oyunlarına başlayamazlar ve orayı terk ettiklerinde de performanslarını bitirmek zorundadırlar." (Goffman, 2009, s. 33)

Goffman'ın kavramları ile konuşacak olursak, kadınların rollerini sergiledikleri set bu çalışma için mahalledir. Kurguladığı teori ve kavramlarının Anglo-Amerikan toplumu dışındaki örneklerle beslendiğinden söz etmekle birlikte, sunduğu

çerçevenin batılı olmayan toplumlarda da aynı alanlara uygulanabileceğini söylemiyor:

> "Bizim toplumsal yaşamımız iç mekanlarda sürüyor. Sabit setler, yabancıları dışarıda tutma ve oyuncuya gösterisine hazırlanabileceği bir miktar mahremiyet tanıma konularında uzmanlaşmış durumdayız. Bir performansa başladığımızda onu bitirmeye eğilimliyiz ve performans süresince çıkabilecek çatlak notalara karşı duyarlıyız. Bir yanlış sunum sırasında yakalandığımızda yerin dibine geçiyoruz. Eylemlerimizi denetlemeye yönelik genel dramaturjik kurallarımız ve eğilimlerimiz göz önünde bulundurulduğunda, başka toplumlarda başka kuralların geçerli olduğu farklı alanların olabileceğini gözardı etmemeliyiz." (Goffman, 2009:227)

Görüştüğüm kadınlar açısından yaşadıkları yerlerde, mahallede çevrenin sağladığı tanınırlık dolayısıyla yaratılan güvenlik çemberi içinde yer almak önemli bir meseleydi. Çevreleriyle kurdukları ilişkilerde hem taktiksel ölçülü bir mesafe inşa etmek, hem de büsbütün güvenlik çemberi dışında yer almamak arzusundalardı. Bu nedenle de kimi zaman ailelerinin kimi zamanda kendilerinin hal ve davranışları ile yayılan bilgi sayesinde roller hakkında bilgi vermekte ve kurdukları ilişkilerde bir rolü sürdürmektelerdi. Bu kimi zaman mahallede öğrenci kız olmak şeklinde iken, kimi zaman mahallenin dürüst, yürekli deli kadını da olabilmekteydi.

4.5. KADINLARIN YAŞADIKLARI ÇEVRE İLİŞKİLERİNE DAİR ANLATILARI

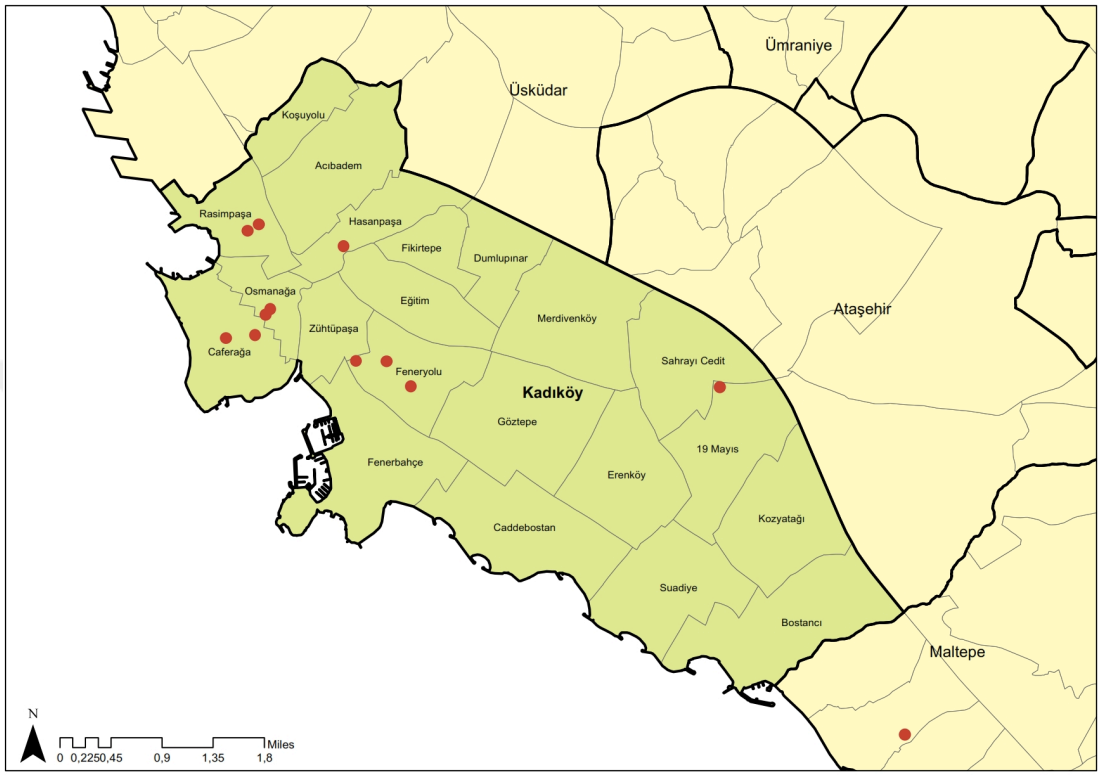
Bundan önceki bölümlerde, görüşme yaptığım kadınların anlatımlarını kimi zaman mekânsal olarak birbirini takip edecek şekilde, kimi zaman bir tema çerçevesinde birbirini izleyen geçişlerle sergiledim, anlatımlarında bulduğum benzerlikleri ortaklıkları bağlamaya çalışarak sıraladım. Ancak bu bölümde konu bekar kadınların yaşadıkları çevre ile olan ilişkilerine odaklandığı için, farklı yerlerde oturan kadınların anlatımlarını ayrı ayrı anlatma yolunu tercih ettim.

4.5.1. "Kadıköy, İstanbul'un Yaşanabilir En Güzel Semti"

Kadıköy'de görüştüğüm kadınların hemen hepsine, tanıdık bir kişi aracılığıyla ulaştım. Biri hariç tüm görüşmeleri, Kadıköy'deki çeşitli kafelerde gerçekleştirdik. Kadıköy dışındaki bölgelerde görüşmek için buluştuğum kadınlardan, daha yakın aracılarım olmasına rağmen, Kadıköy görüşmelerini evlerin dışında gerçekleştirdik. Bu durumun, mahremiyet algısı ile bağlantılı şekilde ele aldığımda tesadüf olmadığını, Kadıköy'de görüştüğüm kadınların sınıfsal profili ile ilgili olduğunu düşünüyorum. Yüksek öğrenimli ve çalışan kadınlar olmaları, evleri ve işleri dışında

da şehrin kamusal alanlarını kullanma alışkanlıklarının olması ve evle ilgili mahremiyet sınırları diğer bölge kadınlarından daha belirgindi.

Kadıköy'de görüştüğüm kadınların oturdukları semtler şunlardı: Kızıltoprak, Feneryolu, Bahariye, Kozyatağı, Yeldeğirmeni.

Şekil 4.1 Kadıköy'de Görüşülen Kadınların Yaşadıkları Yerler.

Görüştüğüm kadınlardan Ümran ve Meltem, Kızıltoprak semtinde oturmaktaydı. Şekil 4.1'deki mahalle ölçekli haritada Kızıltoprak, Kadıköy merkeze en yakın, Zühtüpaşa ve Fenerbahçe mahallelerinin sınırları içinde yer alan eski bir semttir. Ortasından çift yönlü trafiğe açık şekilde Bağdat Caddesi geçmektedir. Bağdat Caddesi'nin her iki kısmında da ağaçlıklı bahçeler içinde üç dört katlı apartmanlar bulunmaktadır. Sokak aralarında, apartmanların alt katlarında bakkal, emlak komisyoncusu, tesisatçı gibi esnaf bulunmaktadır. Her iki tarafta da apartmanların sokakla olan ilişkisi, genellikle bahçe içinde olmalarından ötürü çoğunlukla sokağın doğrudan gözlenebilmesine imkan vermemektedir. Ancak çok sayıda çıkmaz sokağa rastlanmaktadır. Son 10 yıldır hızla artan kentsel dönüşüme bağlı olarak, 3-4 katlı apartmanların yerini daha çok katlı katlı apartmanlar almaktadır. Kızıltoprak için yaptığımız bu betimleme, Kadıköy'den Bostancı'ya doğru uzanan sahil bölgesindeki diğer semtler için de büyük ölçüde benzer şekildedir.

Kadıköy'de yaşayan kadınların anlatımlarında yaşadıkları yer ve güvende hissetmeyle ilgili olarak öne çıkan konulardan biri, tanı(n)dıkları semtte ya da tanıdıklarına yakın olma arzusuydu. Ümran hala babaannesi ile büyüdüğü ve çevresinin onu çok iyi tanıdığı bir semt olan Kızıltoprak'ta, çocukluğunu ve gençliğini geçirdiği mahallede yaşamayı sürdürmekteydi. Mahallesine ilişkin anlatımları güven, dayanışma ve yüz yüze ilişkileri barındıran geleneksel, kısmen dışarı kapalı, yabancıların fark edildiği, mahallenin gözü ile denetim kurabildiği mahalle anlatımları ile örtüşmekteydi.

> "....(Kızıltoprak) çok eski bir mahalleydi, ben o zaman genç kız gibiydim ama bütün çocuklar sokakta oynardı, çıkmaz sokaktı bir de, çok kontrollüydü. Ne araba vardı, ne bir şey vardı, herkes, sabahleyin mesela babaannem bahçeye çıkar, komşular gelir, otururlar çay kahve içerler bahçede filan. Hep çocukluğum sokaktaydı, şimdi öyle bir şey kalmadı tabii. Kendi, kapalı bir mahalleydi, herkes birbirini tanır ve bütün herkes eskiydi orada yani. Pek öyle sirkülasyonu olmayan bir mahalleydi, yani çok rahat ettiğimiz, mahalleden içeri girdiğimizde kendimi güvende hissettiğim bir yerdi, halen onun için burada oturuyorum zaten. Sanki korunaklı bir yer gibi geliyor bana burası. Beni çok mutlu eden bir mahalledir, yani sanki buradan hiç kopamazmışım gibi geliyor. Hatta burada doğdum, burada da yaşlandım, burada da ölecem herhalde diyorum kendi kendime... Ben bir yere gideyim, gecenin ikide, eskiden çok gezerdim, sabahlara kadar böyle hep gezer, evime gelebiliyordum. Yani taksiyle veya herhangi bir arabayla veya kendi arabamla da bu çevreye girdiğimde sanki beni koruyan bir alana girmişim gibi hissediyorum, halen de bunu hissederim." Ümran (Kadıköy, 58, Perakende Sektörü Yönetici)

Kadınların yaşadıkları yerlerde çevreleriyle kurdukları sosyal ilişkilerin, yaşam biçimlerine göre değişen düzeylerde hayatlarına getirdiği sınırlar ya da özgürleşme imkanları bulunmaktadır. Ümran'ın anlattıklarında, mahallenin sokağın gözü olması, onun gece geç saatte güvenle evine dönebilmesine imkan sağlamaktadır. Peki bu göz başka bir yerde olsaydı, aynı özgürlük imkanını sağlayabilir miydi? Farklı çalışmalarda kadınların boşandıktan sonra, yaşadıkları yerlerdeki sosyal ilişkilerinde duydukları baskı nedeniyle başka mahallelere taşınma arzusunda olduklarını da görebilmekteyiz (Özar & Yakut-Çakar, 2011).

Ümran, 1970'li yıllarda evlenip Kızıltoprak'tan Aksaray'a taşınmış, ancak bu semtte çevresiyle sosyalleşebileceği bir ortamla karşılaşmayınca mutsuz olmuştur. Boşanıp yeniden geri döndüğü Kızıltoprak'taki mahallesi ile ilgili anlatımında, boşanmış ve bekar olma halini güvenle sürdürebilmesinin imkanlarını, çocukluğunu geçirdiği ve tanındığı mahallesinde bulmuş gibidir:

> "İğrenç geldi, yani tam böyle bir şey, burnumu bile çıkartamıyordum evden, komşularım bana çok alakasız geliyordu. Hatta ailem bir şekilde reddettiler yani orada oturamazsın, orada çocuk büyütemezsin.... Biz de severek evlenmiştik yani nereye götürse oturacaktım, dolayısıyla orası bana başka bir dünya gibi geldi ve korkuyordum ben orada yani sokağa çıkarken de korkuyordum. Mesela apartmanda hiç kimseyle görüşemiyordum, görüşmem zaten, öyle bir huyum da yoktu ama, zaten ihtiyacın olsa da görüşemeyeceğim insanlardı... "Ümran (Kadıköy, 58, Perakende Sektörü Yönetici)

> (Kızıltoprak'ta) Geceleyin üçte ben, şurada taksiden iner, o arkadaki sokağıma girerdim veyahut da arkadaşım bana gelirdi, o buralı değil ama buralarda oturuyor, üçte benden çıkar, Ümran beni evime götürsene derdi, yürüyerek onu evine bırakır üçte, evime dönerdim. Çünkü ben mahalleme güveniyordum. O yüzden de yani daha (..ak..) burada, belki savunmasız da kalıyor insan boşanınca vesaire olunca, daha bir korunaklı hissediyorum ki, şuradaki bu eski esnaf, babaanneme kadar tanır mesela. Ben tanımasam da onlar bana komşu diye hitap ederler, bilirler beni çünkü. Burada kendime göre bir korunma mekanizması." Ümran (Kadıköy, 58, Perakende Sektörü Yönetici)

Ümran'ın Kızıltoprak'taki mahalle anlatımında, boşanmış bekar bir kadın olma haliyle ilgili çevresinden gördüğü baskıya ilişkin bir ifadesi olmadı. Çevresinden kendisini bu anlamda sınırlandırıcı bir tepkiyle karşılaşmadığını, Bakırköy civarında yaşayan tanıdığı bir kadının başına gelenleri aktarmasındaki hayret ifadesinden tahmin edebiliriz:

> "...böyle bir kadıncağız vardı, iki çocuğu vardı, kocasından boşanmıştı, o da oğlumun sınıfındaydı, ondan sonra, o kadınla diyaloga girmeye başlamıştım, yani benim tabii ki, tanık olmadığım olaylardı, o zaman enteresandı. Derdi ki bana, ben saat işte akşam karardıktan sonra eve gidemiyorum, niye diyordum, mahalleden benim hakkımda konuşurlar diyordu. Nasıl mahalle bilmiyorum… O anlatıyordu, sokağa girdiği anda, hava kararırsa sanki kötü bir şey yapıyormuş gibi düşünüyorlarmış, giremem diyordu. Ondan sonra niye diyordum ben şaşırıyordum, işte mahalleden laf ederler, ondan sonra her bir şeyi problem oluyordu kadının, yani giyim tarzı, bilmem ne tarzı, o hep anlatıyordu, ben de şaşırıyordum o zamanlar, niye böyle bir yer var diyerekten. Ondan hissetmiştim, Allah korusun demiştim, hani insan böyle bir yerde otursa, kabus olur, çok rahatsızdı o mesela." Ümran (Kadıköy, 58, Perakende Sektörü Yönetici)

Kadıköy'de bekar bir kadın olarak yaşamanın rahatlığı, görüştüğüm bütün kadınların ifadelerindeki ortak saptamaydı. İlerleyen bölümlerde daha detaylı bahsedeceğim gibi, bu rahat etmenin de sınırları ve koşulları bulunmaktadır, bununla birlikte Kadıköy'de yaşayabilmek için kadınların şehrin diğer bölgelerinden yüksek kira bedelleri ödemekteydiler. Kentsel dönüşüm nedeniyle, yıkılıp yeniden yapılan apartmanlardaki kira bedellerinin artışı, burada tek başına yaşamayı güçleştiren bir unsur haline gelmektedir. Konya'da bir kasabada büyümüş, Eskişehir'de okumuş, Güneydoğu'da görev yapmış ve İstanbul'un çeper semtlerinde de öğretmen olarak çalışan Esin de bu değişimin farkındadır ve Kadıköy'ün kendisi gibi kadınlar açısından rahat yaşanan bir yer olması şöyle açıklamaktadır:

> "Biz burada, benim arkadaşlarımın çoğu yalnız kadın burada, hepsi diyebilirim hatta ve hatta, yalnız anne, yalnız kadınlar, hepimizin korkusu bu. Yani bir gün Kadıköy'de yaşayamayabiliriz hali ürkütücü geliyor. Kadıköy, İstanbul'un yaşanabilir en güzel semti. Çünkü ne fazla elitizm görüyorsunuz, ne fazla kentlilik görüyorsunuz, ne böyle, ne Anadolululuk görüyorsunuz, ortasında bir kent bence. Ben hiç yabancı değilim şeye, kültüre, benim yaşadığım bölge de sanki buna benziyor böyle demokrat, ondan sonra şehirde alışverişini yaparsın, evine zart diye gidersin..." Esin (Kadıköy, 40, Öğretmen)

Ailesiyle yaşadığı Bursa'dan okumak için İstanbul'a gelen ve ilk olarak Fatih'te bir kız yurdunda kalan Gül, sonradan arkadaşlarıyla Kadıköy, Yeldeğirmeni'ne taşınmış. Yeldeğirmeni, Rasimpaşa mahallesi sınırlarında, Kadıköy'ün tarihi semtlerinden

biridir. Sokaktaki evler bitişik nizamda, tüm cepheler oldukça düzgün şekilde sıralanmış ve ana sokakları denize doğru açılmaktadır (Balkır, 2002:3). Evlerinin pencerelerinden dışarı bakanlar rahatlıkla sokaktan geçenleri görebilmekte, bu da sokakla ev arasındaki ilişkiyi yakın tutmakta, mahallenin sokağı gözlemesine imkan veren bir doku oluşturmaktadır. Gül'in Yeldeğirmeni'ni tarif ederken aktardıkları, ev seçimi yaparken bu mahalle ortamını tercih etmesinde etkili olmuştur:

> "Bir de böyle çok bizim sokağımız böyle bir şey, tam mahalleydi yani ben o şeyi çok seviyorum, o özelliğini çok seviyorum. Çok yaşıyor yani, orada manavı var işte bakkalı var, falan filan işte, herkes alışverişini yapıyor falan. Hani öyle bir yer olması benim için çok önemliydi. O da bizi çok cezp etti, o şekilde taşındık evimize." Gül (Kadıköy, 25, Şehir Plancı)

Gül'in çocukluğunun geçtiği Bursa'daki mahalle betimlemelerinde, mahalle içinde kurulan yakın komşuluk ilişkilerine yakın olduğunu, deneyimlediğini anlıyoruz. Diğer yandan Yeldeğirmeni'nin sevdiği sıcak mahalle havasına karşın, komşularıyla mesafeli bir ilişki içinde olmayı tercih etmektedir:

> "… ben bir dernekte gönüllü faaliyet yürütüyorum, kentsel dönüşümle ilgili. Sarıyer'de Derbent mahallesinde bir toplantıya katılmıştık, Sarıyer Belediyesi'nde çalışan bir plancı arkadaşımız da o toplantıdaydı, biz hadi eve dönüyoruz diye eve dönerken, bir baktık aynı apartmanda oturuyormuşuz, üst katta. Bir de iki ay olmuştu taşınalı…Aynı apartmandayız, ben o zaman kendimi çok ayıpladım, dedim ki yani bu nasıl bir şey, hani bir gidip insan görmez mi, işte komşunu hani yani, bu kadar mı şey insanlar olduk, yani yabancılaştık, ne oluyor falan diye böyle çok oturup düşünmüştüm yani. Acaba bu İstanbul'a dair bir şey mi, hani ben Bursa'da böyle görmemiştim çünkü, komşularımız var, bizim Bursa'dayken o kiracı olduğumuz şeyde…" Gül (Kadıköy, 25, Şehir Plancı)

Gül'ün kendisinin de hayretle ifade ettiği, bilinçli olmadan inşa ettiği bu mesafe geçmişte ailesiyle yaşadığı komşuluk ilişkilerinden hayli farklı görünmektedir. Bir önceki alıntıda "tam mahalle" olma özelliklerini sıralarken, kendisi mahallenin yakın sosyal ilişkilerine mesafeli duruyor gibiydi. Öte yandan, mahallenin sosyal anlamda bir kolektif yapı olarak algılanması ve hala belli şekillerde bunu devam ettirebilme araçlarına sahip olması halini, Gül kendisi için önemli bir güvenlik unsuru sayarak şöyle anlatıyordu:

> "İnsanın güvenlik duygusu, yani benim kendi kendime anlattığım böyle, yani güvenlik duygusu, çevresinde yani yaşadığı yer ve o yaşadığı yerdeki insanların nasıl yaşadığıyla çok bağlantılı aslında. Yani site bu mahallede de işte hani konuşmasak da birbirimize gidip gelmesek de, şunu veriyor sanki, o binaların ölçeğinden de olabilir, bu sokak aralarının genişliğinden, darlığından da olabilir, ya da yani oranın gerçekten hani bir yani mahallenin daha çok nedense böyle kolektif bir şey ifade ediyor bana. Hani birbirimizin hayatına birebir temas etmemize gerek yok, ben gece şunu hissediyorum eve dönerken, ben şu an mahallemdeyim ve biri bana bir şey yapacak olsa ben içeri kaçsam mesela herkes çıkar. Hani bana bunun sağladığı güvenlik hani, şeyden çok daha gerçek bir şey gibi geliyor.." Gül (Kadıköy, 25, Şehir Plancı)

Gül kendi ifadesiyle mahallesinde, parayla satın alınabilecek bir güvenlik hizmetinden daha 'gerçek' bir güvenliğe sahip olduğunu düşünmektedir. Bu anlamda

aynı Ümran'ın ifadesinde olduğu gibi bekar kadın olmanın mahallenin sokaktaki gözü sebebiyle güvenlik sağlayan bir unsur olduğunun farkındadır. Ancak artık öğrenci olmamasına rağmen, hal ve hareketleri ile mahallelinin öğrenci kızı olarak bilinmeye, bu şekilde muamele görmeye devam etmektedir. Bu kız öğrenci olma halinin, yalnız yaşayan genç bir kadın olarak Gül için mahallede koruyucu bir unsura dönüştüğünü söyleyebiliriz. Bekar kadın olmanın muğlak ve belirsiz haline karşı öğrenci olarak bilinen genç kadının mahalleli tarafından hala güvenlik çemberinde bu rolü ile korunması, bunun yanında Gül'ün de bunun farkında olarak aynı rolü sürdürmesi Goffman'ın performans kavramı ile anlattıklarına paralel görünmektedir.

> Soru:Mahalleli sizin hakkınızda ne düşünüyordur?
>
> "Öğrenci. Hala mesela çalıştığıma şey yapamıyor… diyorum artık çalışıyorum ben, yok yani o öğrenci imajından çıkamıyorum. Çok memnunum bu durumdan." Gül (Kadıköy, 25, Şehir Plancı)

'Komşuların senin hakkında ne düşünüyorlardır?' sorusuna karşılık aldığım yanıtların bir kısmı, hem bekarlığın muğlaklığından nasıl çıktıları, hem de komşularının gözünde kendilerini nasıl gördükleri hakkında fikir vermektedir:

> "Tanıyorlar, biliyorlar (...) ilk taşındığımda annem filan yardım etmeye geldi, sonrasında babam da geldi… o süreçte şeyi hatırlıyorum ben, artık hani, kimden öğrenmişse, babam kasaba gittiğinde, kasap tam karşımda, işte babam sever konuşmayı insanlarla, anlatmış işte, benim de kızım buraya yeni taşındı, işte Galatasaray Üniversitesinde bilmem ne filan, aa ben biliyorum filan demiş adam. Yani, çok hızlı yayılmış, anlatabiliyor muyum… benim yalnız yaşayan bir kadın olduğumu hissediyorlar. Böyle ona karşı bir sahiplenmeyi ben biraz biraz seziyorum…hani muhtemelen şey düşünüyorlardır yani, yüksek öğrenim yaptığımı, ondan sonracığıma, ne bileyim hani, tek başıma yaşadığımı tahmin ediyorlardır, arada sırada ailem gelse de yani, onu bildiklerini tahmin ediyorum. Ondan sonra güler yüzlü olduğumu düşünüyorlardır, bilmiyorum, bunları düşünüyorlardır yani." Arzu (Kadıköy, 36, Öğretim Görevlisi)
>
> "Valla bir tanesi söyledi aslında anneme. Aklındaki kişi değilmişim, yani ilk taşınırken onu korkutan kişi değilmişim. O da neymiş işte, çocuğumu emanet edebileceğim çok kibar yetiştirilmiş biri olduğumu söylemiş anneme. Bunun alt metni aslında işte her akşam tepesinde parti yapacağımı düşünen biriydi, bir kız geldi ama herhalde her akşam parti yapacak dediler, çünkü tarz olarak belli ki ona çok hitap etmiyordum giyim tarzımla. Fakat baktı ki ben evimi, aslında çok evcil olduğum için böyle kullanmaktan hoşlanmıyorum, bunun için dışarıya gidiyorum, tamam dedi. Günaydınımı, nasılsınımı eksik etmiyorum, kibar dedi. Aidatımı geciktirmiyorum, işte sosyoekonomik durumu yerinde gibi, yani belli kalıplarına oturturdu beni ve rahat etti. Çok memnun o yüzden benden. Yani çok belli ediyor zaten artık." Ebru (Kadıköy, 30, organizatör)

Alev, çocukluğundan beri Kadıköy civarında ailesiyle birlikte oturmuş, 30'lu yaşlarının sonunda ailesinin yanından ayrılarak Kadıköy merkezde yalnız yaşamaya başlamıştı. Görüşmeyi gerçekleştirdiğimizde Hasanpaşa'da oturmaktaydı.

Hasanpaşa, Kadıköy'ün Moda, Feneryolu, Kızıltoprak gibi merkezindeki semtlerine göre nispeten biraz daha yoksul ve konutun daha az, işyerinin daha fazla olduğu bir muhittir. Alev, burada oturmayı hem merkezi olması hem de bütçesine uygun olması

dolayısıyla tercih etmişti. Her katta bir daire olan 4 katlı bir apartmanın en üst katında oturuyordu. Bitişik nizam sıralanmış 4-5 katlı apartmanlardan oluşan, alt katında kahvehane, internet kafe ve çeşitli dükkanların olduğu dar ve çıkmaz bir sokaktı. Görüştüğüm diğer kadınların bekar olma halini çeşitli yöntemlerle daha çok da mesafe kurarak, biraz görünmez olarak ve önemli ölçüde de mahalleli ile konuşulmadan anlaşılmış rolleri performe ederek yaşarken, Alev gayet görünür olmayı tercih ediyor, komşularıyla merhabalaşıyor, bazıları ile evinde vakit geçiriyor, birlikte ev işi yapıyordu. Esnafla yakın ilişki kuruyor, gerektiğinde sokaktaki sarhoşla kavga edip karakolluk oluyor ve aslında görüştüğüm diğer kadınlardan farklı olarak sessizce uzlaşmayla karar verilmiş bir rolden çok kendi bildiği performansı sergiliyor gibiydi. Kendi deyişiyle mahallede 'deli ama yürekli kadın' olarak biliniyordu. Evine erkek arkadaşlarının gelmesi, onlarla balkonda rakı sofrası kurması, istediğinde mini eteğini giymesi, gece istediği saatte dönmesiyle ilgili mahallelinin ne düşündüğünü önemsemiyordu. En azından kendisi böyle ifade ediyordu. Gerek kendine has karakter özellikleri, gerekse de kendini, mahallesinde yaşayanların ortalamasından sınıfsal ve eğitim seviyesi olarak farklı, üstün olduğunu düşünmesinin bu tavrıyla ilişkili olduğunu düşünebiliriz. Hal ve hareketleriyle biraz erkeksi, biraz deli bir kadın olarak mahalleliye kafa tutma hali, onun baş etme yöntemi gibidir:

> "deli dolu ama çok yürekli bir karıdır diye düşündüklerini düşünüyorum. Çünkü ben hiç tanımadığım, yan apartmanlardan komşulardan filan hani, markette görüyorum, sokakta görüyorum, birileri bana selam veriyor, ha, merhaba…" Alev (Kadıköy, 45, satış yönetmeni)

Arzu da boşandıktan sonra taşındığı Kadıköy Yeldeğirmeni'de, bekar bir kadın olarak rahat yaşadığını, çevresiyle sosyalleşebildiğini düşünmektedir:

> "Yani hiçbir şey olmazsa, gidersin işte bir çay içebileceğin bir yere otursun, insanlar çok rahat, sohbete açıklar. Yani hani hakikaten tek başına yaşıyor olmak problem değil aslında burada." Arzu (Kadıköy, 36, Öğretim Görevlisi)

Bununla birlikte üst katta oturan komşusunun, diğer komşularla ilgili 'kimin girip çıktığı belli değil' türü ifadelerinden çıkarım yaparak kendi yaşam tarzına müdahale ihtimalinden kaygı duymaktadır. Arzu, komşusunun ifadesinde, mahallenin eve giren çıkana baktığını, gözetlediğini ve bir anlamda yargılayarak denetlediğini hissetmenin verdiği tedirginliği aktarmaktadır:

> "Ondan sonra, en üst katta öğrenciler kalıyordu, erkek öğrenci, bir grup, bu bunlara takıldı. İşte arkadaşları geliyor, apartmana kim giriyor, kim çıkıyor belli değil, bilmem ne işte falan filan, habire bunun lafını açıyordu. Ben biraz huzursuz oldum bu adamdan, yani benim de arkadaşlarım geliyor, anlatabiliyor muyum hani, sevgilim de gelebilir, kadın

> arkadaşım da gelebilir, sevgilim olmayan erkek arkadaşım da gelebilir, yani hani, ne olacak yani, hani bu adam görmesin diye ben uğraşacak mıyım yani. Ya da bu adam görürse kavga mı edeceğiz, ne olacak diye bir huzursuz oldum, yani enteresan bir şekilde de hiç öyle bir şey olmadı. Yani eve giren çıkan bir sevgilim olmadığı için, hiç sorun yaşar mıyız bilmiyorum." Arzu (Kadıköy, 36, Öğretim Görevlisi)

Ebru'nun aile mahallesi olarak değerlendirdiği Erenköy'de, oturduğu apartmanda kapı önünde selamlaştığı yaşlı kadın komşularından birinin önerisi aile olmayan yaşamının farklılığını hissettirmiştir:

> "Kapıda karşılaştık, hani pazardan döndüğü bir an, benim de eve girdiğim bir an. Belli ki giriş çıkışlarımın farkında olan, çok uzun çalıştığımın farkında olan bir kadındı, gayet sempatik yaklaşıp işte yalnız yaşıyorsun, buraların kiralarını biliriz, acaba daha uygun bir semte taşınsan, geleceğin için yatırım yapmaz mısın gibi böyle kendince iyi niyetli ama şimdi bizim jenerasyonumuza baktığımızda, çok soru işaretli bir diyalog içinde, ben de gülümseyip nezaketen teşekkür ederim teyzecim, ben çok memnunum deyip, hiç anlatma ihtiyacı bile duymadım, hani niye daha iyi bir semtte oturmak istiyorum, niye eve bu parayı veriyorum gibi…" (Kadıköy, 30, organizatör)

Apartmandaki komşusunun, aile olmayan hali ile farklı bir yaşam sürdüğünü hissettirmesi, sadece merhabalaşması olmasına rağmen kendisiyle ilgili bazı bilgilerin, yaşamının çeşitli şekillerde gözetlenerek bilinmesi, Ebru'nun rahat hissetmemesine neden olmuştu. Bu durumun yarattığı tedirginlik, aktardığı farklı rahatsızlıklarla birleşerek Ebru'nun taşınma kararı vermesine neden olur. Peki ya ekonomik koşulları sebebiyle başka bir yere taşınmaya ya da başka bir kirayı karşılamaya imkanı olmasaydı? Pek çok kadının böyle durumlarda, farklı baş etme yöntemleri geliştirdiğine anlatımlarında tanık oluyoruz.

Kadıköy'de görüştüğüm kadınların mahalleyle ilgili anlatımlarında, özellikle komşularını tarif ederken, onların politik yönelimlerini aktardıklarına tanık olduk. Gezi Olaylarında komşularının sokağa ya da cama çıkarak protesto eylemlerine ne ölçüde katıldıkları, çevrelerini tanımaları açısından kendi ifadelerinde önemli bir yer bulmaktaydı[6]. Ebru olaylar sırasında Kadıköy'de yaşanan protesto gösterilerine mahallesindeki komşularının da katıldığını gözlemlemiş ve komşularını anlatırken bu onları tanımlamasında önemli referans haline gelmişti:

> "bir dönem bu Taksim Gezi olayları diyelim genel başlığıyla, Kadıköy'e de yansıdı ve biz tam ortasında kaldık yani Bahariye caddesinde yaşanıyordu her şey. Otomata bastığımız, içeriye aldığımız aktivistler oldu, benim de oldu, çapraz apartmanımın da oldu, o arada mahalle bir birbirine girdi ama, hani neden yapıyorsunuz Kadıköy'e bunu diyenlerle, bunu yapmazsak bu ülke ne olacak diyenler camlardan birbirine bağırıp, böyle bir karmaşa oldu. O yüzden aşağı yukarı hangi apartmanın neye nasıl yaklaştığını yani apartmanda yaşayanların bilebiliyorum." Ebru (Kadıköy, 30, organizatör)

[6] Araştırmayı, Haziran 2013'te gerçekleşen Gezi Olayları sonrasında yapmam dolayısıyla, insanların yaşadıkları yerlerde sokakta olmak, protesto etmek, dayanışma içinde olmak noktasında birbirlerini gözledikleri ve bunun sıcak bilgisine sahip oldukları bir zamandı.

Meltem Kızıltoprak'ta oturduğu mahalleyi tarif ederken, sokakta esnafın, mahallelinin 'gözü'nü güven unsuru olarak tarif etmektedir. Komşuları ile herhangi bir yakınlığı, samimiyeti olmasa da onların kendisini ve birlikte yaşadığı kızını tanıyıp bilmelerinden memnuniyetini ifade etmektedir:

> "şunu seviyorum yani belli bir mesafeden ilişki kurmak, o iyi, işte merhabalaşıyorsun, selamlaşıyorsun, gözün üstünde, işte bir şey olduğunda, insanlar birbirlerini biliyorlar, kolluyorlar biraz, ama çok özeline de girmiyorlar" Meltem (Kadıköy, 38, Öğretim Elemanı)

> "Karşıda esnaf var mesela, Tekel var, bizim birinci katta oturuyor mesela, işte eczacı var, kızımın okuldan arkadaşının annesi, işte kuaför var, kasap var, karşıda bunlar dizilmiş durumda. Üç tane esnaf da bütün sabahtan akşama kadar orada oturuyor. Şimdi, bu bir şey, mahalle ortamı, orda oturuyorlar onlar ama şey, merhaba merhaba diyorum, bazen merhaba bile demiyorum, kafayla hani böyle yapıp geçiyorum. Hani çok böyle uzun böyle bir muhabbet ettiğim yok, tanımadıklarımla, Tekel bizim apartmanda oturuyor, onunla tabii merhabalaşıyoruz, anahtar bırakıyorum mesela. Hani hiç birbirimizin evine gitmediğimiz halde Tekel bizim birinci katta oturuyor, karı koca çalışıyorlar, ve mesela ben oraya ihtiyaç duyduğumda Seda (kızı) için anahtarı oraya bırakıyorum mesela. Ama tanımadığım mesela diğer esnaf orada oturuyor, sadece merhabalaşıyoruz." Meltem (Kadıköy, 38, Öğretim Elemanı)

Meltem'in mahalleyi, çevresiyle kurduğu iletişimle, güven duyduğu bir ortam olarak tarif etmesine rağmen bir mesafenin varlığına tanık olmaktayız. Bir yandan evinin anahtarını bırakacak, karşı tarafa güven ifade edebilecek bir yakınlık, diğer yandan ev ziyaretlerine gitmeyecek kadar uzak durduğu, ölçülü bir mesafe inşa etmektedir. Bu ilişki biçimini bir yandan kendisinin ve kızının mahallenin güvenlik çemberi içinde yer alabilmesi için yakınlık şeklinde, bir yandan da fazla yakın olmanın kendi yaşam tarzına getirebileceği sınırlılıklar nedeniyle uzakta tutarak sürdürmektedir. Bu açıdan taktiksel bir baş etme yöntemi geliştirdiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte yaşadığı çevreden farklı sınıfsal ve kültürel profile sahip yerlerde esnafın ve komşuların, onun bekar bir kadın olarak hayatını zorlaştırabileceğinin, sınırlandırabileceğinin de farkındadır:

> "Zorlaştırabilir, yani ne bileyim, gece mesela ben geç saatte geliyorum eve, eve gelirken hiçbir şeyim yok, hani işte apartmana girerken böyle hani acaba mahalleden birisi bir şey der mi, demez mi, böyle bir endişem yok. Başka bir yerde olsa belki…" Meltem (Kadıköy, 38, Öğretim Elemanı)

Meltem, Yakacık civarında çok daha uygun fiyata kalabileceği akrabalarının evi olmasına karşın, Kadıköy'de bekar bir kadın olarak yaşamanın rahatlığının orada olmayacağının farkında olduğundan, evinin kirasını yüksek bulmasına rağmen Kızıltoprak'ta kalmayı tercih etmektedir. Bekar kadınlar için rahat yaşamının en görünür unsurlarından biri, eve gelip gidenlere çevrenin karışmaması ya da bunu ima edecek türde davranışlarda bulunmamasıdır. Meltem de bugüne kadar bir iki kere erkek arkadaşının evine gelip gittiğini ama düzenli bir ilişkisi olmadığı için bunun

dikkat çekmediğini, ancak evlenmeden düzenli bir ilişkisi olsa, esnafın ve mahallelinin sokaktaki gözünün bunun farkına varacağını, muhtemelen hakkında konuşacaklarını ama müdahale etmeyeceklerini düşünmektedir. Yaşam tarzına görece fazla sınırlama getirmeden yaşayabilmesini Kadıköy'de yüksek bir kira ödeyerek, bir ölçüde satın almaktadır:

> "...yani ben daha mesela burası beni kira açısından çok zorluyor, daha ne kadar oturabilirim bilmiyorum. Ama çok böyle yapamayacak duruma gelinceye kadar burada oturmayı tercih ediyorum. Burada şey düşünmek istemiyorum yani hani ben mesela yeri geliyor saat üçte geliyorum eve, şimdi içki içip geliyorum, böyle bir durumda Fikirtepe'de karşılaşma ihtimali olduğum şeylere kafa yormak istemiyorum. Bunu orada da yaparım belki ama, o zaman daha böyle bir takım şeylere de hazırlıklı olman lazım, karşılaşacağın şeylere. Bunlarla uğraşmak istemiyorum, uğraşıladabilir, ben Keçiören'de Ankara'da, Keçiören yine muhafazakar bir semtti mesela, orası da öyle, ben orada da böyle yaşadım, hani çok böyle kendimi kısıtlayarak yaşamadım, işte gençliğim orada geçti. Dolayısıyla işte eve çok geç saatlerde gittim, içerek gittim vesaire filan. Ama burası, bu daha rahat, yani orada yine de bir şey düşünüyorsun, acaba işte bir tedirgin gidiyorsun yani....ben burada o tedirginliği hissetmiyorum mesela." Meltem (Kadıköy, 38, Öğretim Elemanı)

Bununla birlikte, bu rahatlığın da bir sınırı olduğunu düşünerek şunu ekliyor:

> "Ben yaşamadım ama, yani bu biraz benim temkinli olmamdan kaynaklanıyor. Bu civar iyi güzel hoş ama, çevremdeki arkadaşlarımdan şunu biliyorum, evine çok insan gidip geliyorsa, işte özellikle de politikse, böyle genç öğrenciler gelip gidiyorsa, erkekler gelip gidiyorsa filan, burada da sıkıntı oluyor, olmuyor değil. Yani bunu çok çünkü çevremde arkadaşlarım var, böyle oturan, komşuları müdahale ediyor, ya da insanlarla benim kurduğum ilişkinin ötesinde daha yakın ilişkiler kuran arkadaşlarım var, mesela yalnız yaşayan kadınlar, onlara mesela komşuları ne bileyim yiyecek bir şey getiriyor, onu getiriyor, bunu getiriyor, böyle bir görüşmeler oluyor aralarında. Ama yeri geldiğinde de şey oluyorlar, işte birisi geldiğinde kapıyı açıp bakıyorlar mesela, evine birisi geldiğinde. Şimdi benim bunları yaşamamamın sebebi ben kendim bir kere bir otokontrol yapıyorum herhalde, kendim böyle yaşamıyorum herhalde. Dolayısıyla hani bu tür şeylerle karşılaşmadım ama burasının bu rahatlığı şey demek değil işte, çok rahat yaşarsın Kadıköy'de de, Kızıltoprak'ta da değil yani. Yani çünkü tam işte şu civarlarda bir arkadaşım oturuyor, hemen bizim sokağın devamında, onun mesela apartmanında işte şikayetler olduğunu, ona bir şeyler söylendiğini biliyorum. Dolayısıyla bu biraz şeyden, benim kendi kendim, çocuğumun olması büyük bir etken. Çocuğu olmayan insanlar daha rahat hareket ediyorlar bir anlamda. Ya ben, belki çocuğu olan başka insanlar da rahat hareket ediyordur ama ben öyle hareket edemiyorum yani. Dolayısıyla şey, baştan kendim zaten insanların laf söyleyeceği şeyler yapmadığım için, bu tür şeyleri (..ak..) muhtemelen. Ama farklı şeyler olsa, burasının da o anlamda her yani, daha az karşılaşılır ama karşılaşılır bu çevrede de, Kadıköy'de ve Kızıltoprak'taki arkadaşlarımdan biliyorum. Yani benimki çok şey olmayabilir, otokontrol, o kontrolü ben kendim yaptığım için çok da hani böyle olan durumu yansıtmıyor olabilir benim durumum." Meltem (Kadıköy, 38, Öğretim Elemanı)

Meltem bir yandan mesafe koymamış olmanın yaratacağı sonuçları, verdiği örneklerle açıklamakta, diğer yandan da kendisinin de belli bir oto kontrolle hareket ettiğini belirtmektedir. Dolayısıyla ona göre yalnız yaşayan bekar bir kadın için, Kadıköy bile sınırlandırma olmadan yaşanabilecek bir yer değildir. Bununla birlikte, görüştüğüm kadınların (yaşayan ve yaşamayan), Kadıköy'de bekar bir kadın olarak

yaşamanın, kamusal alanında bulunmanın İstanbul'un diğer semtlerine göre çok daha rahat olduğunu vurgusu yaptıklarına tanık olduk.

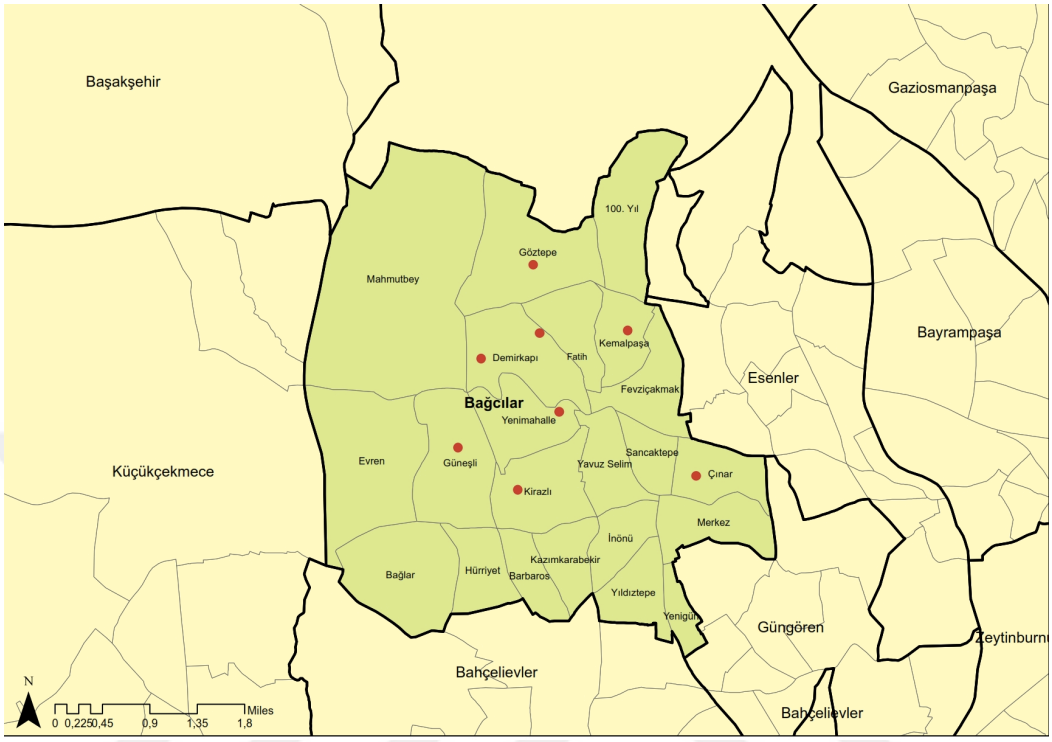
Kadıköy'deki kadınların anlatımlarında dikkat çekici olan kadınların bir yandan mahalle ortamının olumlu ve sevdikleri yanlarına, sıcak insan ilişkilerine, canlı sokak hayatına dikkat çekmeleri, diğer yandan da tarif ettikleri mahallenin sosyal ilişkilerindeki yakınlığa mesafeli yaklaşmalarıydı. Bu durumun daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi, kadınların kendilerini güvende hissetmek için ihtiyaç duydukları mahallenin gözüne/bakışına karşı, sözlü olmayan bir pazarlık geliştirerek ölçülü bir mesafe koyduklarını, kimi zaman da yine sözlü olmayan kontratlarla çeşitli rollere bürünerek, olası sınırlandırmalara karşı kendilerine alan açtıklarını söyleyebiliriz.

4.5.2. Bağcılar: 'hani işten dolayı olsun, işte artık çevre de hep buraya yığılmış'

Bağcılar'da görüştüğüm kadınların hepsi yoğun mesaili işlerde çalışmaktaydılar. Dolayısıyla hemen hepsi (ev, apartman temizliğine giden biri hariç), zamanlarının önemli bir kısmını evlerinden uzakta geçirmekteydiler. 8 kadından 4'ü ile evlerinde (ya da evlerinin bahçesinde), diğer 4'ü ile yaşadıkları yerin dışında bir yerde (genellikle Bağcılar merkezde bir kafede) görüşme yaptım.

Kadınların anlatımları ve yaptığım gözlemler mahallede kurulan ilişkiler açısından yoğun bir dayanışma ya da birlikteliği tarif eder nitelikte değildi. Dayanışma biçimleri çoğunlukla göçle gelmiş olan ailelerin, hemşerilik ya da akrabalık ilişkilerinin devamı niteliğindeydi. Mevcut bulunulan yerin ve bu yerde bulunmanın yarattığı bir kolektiviteden ziyade, halihazırda mevcut aile-akrabalık-hemşerilik ilişkileri üzerinden sağlanan dayanışmanın sürdürülmesi şeklindeydi. Bağcılar yapı yoğunluğunun fazla olduğu bir bölge ve esnaf daha çok ana caddelerde yerleşikti. Sokak aralarında nispeten az sayıda dükkan bulunmakla birlikte, tekstil atölyeleri ya da tekstil depolarına ait binalar mevcuttu. Bağcılar'daki kadınların mahallelerini tarif ederken, Kadıköy'deki kadınların sokaktaki esnaf için yaptığı tarife benzer bir anlatıma rastlamamaktayız. Daha çok alışverişlerini yaptıkları market çalışanları ve günlük ihtiyaçlarını karşıladıkları esnafla yüz yüze tanışıklıkları bulunmaktadır. Anlatımlarda esnafın kadınların nerede oturduğu ya da kimlerden olduğuna ilişkin detaylı bir bilgisi olmadığını anlamaktayız. Mahalleler birbirine göre farklılık gösterse de görüşmeleri yaptığım mahalleler, binaların alt katlarında dükkan olmayan, düşük bina kaliteli ve zayıf altyapı hizmeti alan yerlerdi. İçinde park olan

eski bir sitede ise, parkta çocuklar değil gençler oturmaktaydı. Daha sonra öğrendiğime göre uyuşturucu çeteleri ve çeşitli kriminal olaylar nedeniyle aileler parkları güvenli bulmuyor ve çocuklarını göndermiyorlardı.

Şekil 4.2 Bağcılar'da Görüşülen Kadınların Yaşadıkları Yerler.

Elif Mardin'den kardeşleriyle İstanbul'a geldiği günden beri Bağcılar'da oturuyordu. İlk geldiklerinde dayısının yanında kalıp, onun yanında çalışmış, daha sonra Bağcılar'da yine dayısına yakın küçük bir daireye taşınmışlardı. Görüştüğümde Bağcılar'da annesi ve kardeşleriyle az daireli bir apartmanda oturuyordu. Daha önceki bölümlerde sözünü ettiğimiz gibi, az daireli apartmanı daha güvenli olması, az sayıda yabancı insanın apartmana girip çıkmasından dolayı tercih etmişlerdi. Anlatılarında apartmandakilerle kurdukları yakınlık, samimiyet, daha önceki bölümlerde tartıştığımız aile olmanın sağladığı güvenlik duygusunun bir devamı niteliğinde, bu ilişkilerde de belirmekteydi. Ancak bu defa var olan bir aile ile aynı apartmanda olmak değil de komşuları aile kadar yakın hale getirmek üzerinden tekrar ediyordu. Elif kendisini ve kardeşlerini apartmanda ve hatta sokakta sık sık karşılaştığı diğer mahallelilerin gözünde onların 'kızı', 'mahallenin kızı' şeklinde tarif ediyordu:

> "Hanımı mesela dedi ki, apartmanda aile gibi olmuşuz, onlar bize gelip gider, biz onlara gideriz, mesela üç daire böyle. Kapımız yirmi dört saat açıktır, yani nasıl diyeyim, bir aile

> gibi olmuşuz. Alttaki mesela gelir, biz de gideriz, yani yukarıdaki de öyle. Öyle bir sıkıntımız yok." Elif (Bağcılar, 24, tekstil işçisi)

Elif ve kız kardeşi tekstil atölyesinde çalıştıkları için mahallede gündüz çok uzun zaman geçirmiyorlardı. Esnafla tanışıklıkları var, ama samimi değillerdi. Annelerinden gelen bilgiler doğrultusunda mahalleli ve komşular tarafından gözlendiklerinin, kendileri hakkında konuşulduklarının bilgisine sahiplerdi:

> "Tabii ki, hepsi bilir, mahalle komple bizden bahsedip biliyormuş. Bazen anneme derler, kızların şöyle böyle, hani, bazen düğüne filan gideriz, kızların süslenip çıkıyorlarmış mesela. Üsttekiyle, alttaki bir de bizim yan komşu var, mesela çok tatlılar. Evde durmuyorsunuz, hep süslenip çıkıyorsunuz, şöyle böyle takılırlar, öyle şey yaparlar." Elif (Bağcılar, 24, tekstil işçisi)

Bağcılar'a işyerine yakın bir yerde oturmak için taşınan Fatma için ev sahibinin yardımsever, himaye eden yaklaşımları olduğunu hissetmesi evi tutmasında etkili olmuştu. Sonrasında ise aynı zamanda komşusu olan yaşlı ev sahipleri ile kurduğu ilişkinin, karşılıklı bir yakınlığa dönüşmesi, bir nevi onların kızları gibi olduğuna anlatımlarında tanık olduk:

> "Öyle (kızları gibi) oldum, zaten Kemal amca diyor, senin (..ak..) dedim, sana verirler mi, babam otuz yıl bana bakmış, hemen nüfusuna verirler mi senin. Yok beni çok seviyorlar, ben de seviyorlar kendilerimi. Bu on gündür, on beş gündür şey, yazlığa gittiler, geliyorum kapı duvar, gidiyorum kapı duvar, içim sıkıldı. Gelecekler ama bugün yarın, şey diyorlar gel diyorlar arada yanımıza da ben hani, biraz artık sınavlar falan başlayacak ya, gidemem." Fatma (Bağcılar, 34, serbest muhasebeci)

Adıyaman'dan İstanbul'a meslek kursuna gitmek ve iş bulmak için gelen Fatma, Adıyaman'da tanık olduğu esnafla ya da mahalleli ile kurulan ilişki ile kendisinin Bağcılar'da kurduğu ilişkiyi mukayese ettiğinde önemli farklılıklar görüyordu. Adıyaman'da çarşıda ablasının esnafla konuşa konuşa uzun zaman geçirmesini örnek vererek, İstanbul'da kendisinin bunu yapamayacağını, insanlara güvenemeyeceğini aktarıyordu. Esnafla yakınlığı "merhaba" düzeyinde tutmayı tercih ettiğini belirten Fatma, mahallede kimsenin onun tanımadığını düşünürken, yaşadığı bir iki olay ile, aslında bilindiğini ve gözetildiğini fark ettiğini ifade etti:

> "... hani böyle sürekli gördüğüm insanlar var, bakıyorlar sana. Neyse ya, bazen diyorum (..ak..) beğendin beni gidiyorum(?)… şey ama mesela ben diyorum ki, kimse beni tanımıyor ama geçen apartmana giriyorum, bir olay oldu, işte iki tane genç vuruyor birbirine, sövüyorlar, aman allahım sanki ne oldu. Sen birine (..ak..) işte diğeri boşta kaldı, allahım yarabbi, düşün yani, diğeri çocuğun sırtında kırdı, o fırçanın sapını kırdı, o derece. Ben de tam içeri girecem, yanda bir kuaför var, bizim alt katta, benim evin olduğu yerde, hani o esnafla konuşuyorum. Tam kapıyı açacam, bir türlü anahtarı bulamadım, anahtar bulamazsın ya çantada. Baktım benim o bizim işte apartmanda oturan bir açtı, kızım gir, gir dedi. Demek ki adam tanıyormuş yani, demek ki insanlar tanıyor bir şekilde" Fatma (Bağcılar, 34, serbest muhasebeci)

Zeynep İstanbul'da doğmuş ve çocukluğu Eyüp Karagümrük'te geçmişti. Çocukluğunda yaşadığı mahalleyi komşuluk ilişkileri, sokakta vakit geçirme ve

mahalle/mahalleliye olan güveni biraz da özlemle anlattı. Daha sonra ailesiyle Maltepe civarında yine göçle yerleşenlerin kurduğu başka bir mahalleye taşınmışlardı. Sonrasında ise evlenip, eşinin ailesinin yanında Aksaray'da yaşamaya başlamıştı. Ardından, görüştüğümüz sırada Zeynep'in yalnız yaşadığı, ancak eşiyle evliyken taşındıkları Bağcılar'daki eve yerleşmişlerdi. Eve karar verirken komşu ve çevrenin sosyal yapısını hemen hiç dikkate almadan, işyerlerine ulaşım imkanlarını gözetmişlerdi. Zeynep'in çocukluğu ve yetiştiği ortam mahalle ve mahalleliyle yakınlığın olduğu ve Zeynep'in de özlemle hatırladığı bir ortam olmasına karşın, kendisi komşularıyla ilişkisinde mesafeli olmayı tercih etmekteydi:

> "Komşuluk yani, tabii herkesle merhabalığım var ama hani gidip geldiğim bir kişi falan vardı, annem için söylüyorum, benim çok muhatap, ben genelde evde oturmayı aslında seviyormuşum. Ben kimseyle muhatap olmuyorum, şunu işte şu komşunun kızı var, gideyim falan yapmadım hep." Zeynep (Bağcılar, 37, Muhasebe ofisi çalışanı)

Bu kimseyle muhattap olmama halini, mesafeyi anlatırken, bir yandan da aslında birileri ile diyaloğa ihtiyaç duyduğunu ifade etmekteydi. Ortamın gittikçe kötüleştiğini ve bulunduğu yerde o kadar da rahat etmediğini görüşmenin ilerleyen süreçlerinde dile getirdi :

> "...aslında biraz da burayı şey yapmamak hani, biraz rahat edememek yani gerçi yine rahat ediyorum hani ben yapacaklarımı yine yapıyorum ama, bilmiyorum gittikçe kötüleşiyor. Hani iyi olur diye bekliyorsun ama gittikçe insanlar kötüleşmeye falan başlıyor, yolda rahat yürüyemiyorsunuz, o yüzden biraz daha böyle hani Kadıköy...İşte karşı taraf, Kadıköy değil tabii de, karşı taraflara falan geçersem biraz daha ne bileyim, ya elit derken, bunu hani, okuma işte üniversite bitirmiş olarak algılamayın hani, onu söylemek istemiyorum, biraz daha böyle düşüncesi geniş insanlar, senin ne yaptığınla ilgilenmeyen, senin ne giydiğinle ilgilenmeyen insanlar olur belki. Çünkü benim burada kimseyle diyalogum yok." Zeynep (Bağcılar, 37, Muhasebe ofisi çalışanı)

Zeynep de yalnız yaşayan diğer kadınlar gibi çevre tarafından gözetlendiğinin bakıldığının ve kendi yaşam tarzının farklılığı nedeniyle kendisi hakkında konuşulduğunu düşünüyordu. Mesafe koymasının bir nedeninin de aslında istediği şekilde yaşayabilmek, kendine özgür bir alan yaratmak olduğunu açıkladı. Benzer şekilde mahalledeki esnafla da mesafeli olma gereğini karşı tarafın sınırlarını bilememesiyle ilişkilendirmekteydi:

> "...ben kendime göre giyiniyorum. Ama hani bunu da diyalogum olmadı, zaten kimseyle merhabalığım yok, o maksatla olmadı, eğer olmuş olsaydı ki söylerlerdi. Ona da eminim, durmuyor, bizim toplumumuz durmaz yani. Ama mesela ben gece on ikide geldiğim oldu, beni arabayla kapıya bırakanlar oldu, hani erkek, belli ki arkadaşım insanlar, mutlaka dönüyordur hani bir şey işte...Şey de öyle yani kendi kendime diyorum ki, ya ben eğer işte çocuk esirgeme kurumunda yardım edip de, gecenin on ikisinde eve gelsem de bunlar sevgilisinin yanından geldi diyecekler, eğlenceden de gelsem aynı muhabbeti yapacaklar. O yüzden sen ne istiyorsun, o rengini(?), kahve mi içeceksin çık, gece on ikide gel. Yani zaten hani bir şey de söylense, herhalde konuşturmam, yani öyle bir şeyim var." Zeynep (Bağcılar, 37, Muhasebe ofisi çalışanı)

> "Bizim mahallede bir bakkal var, market falan yok da... Yani mesela geçen gene muhabbeti oldu, birisi dedi ki ya bana böyle bey, hanım diye hitap eden insanlardan çok nefret ediyorum, hani samimi gelmiyor bana falan dedi. Ben de dedim ki, ya dedim, ben bizim bakkala bile, bakkal bey, yani adını bilmiyorum, bakkal bey diyorum, bu şey değil ama hani benim yaptığım samimiyet, hani araya mesafe koymak değil. En azından onlar da ince de olsa bir çizgi olduğunu fark etsin anlamında... insanlara böyle hani şaka yaptığında biraz laubalileşme durumları falan oluyor ya... O yüzden bir bey, bir hanım, belki kendini böyle bir kasar, belki biraz daha yapacaksa da yapmasın diye, çünkü ben hoşlanmıyorum öyle laubalilikten." Zeynep (Bağcılar, 37, Muhasebe ofisi çalışanı)

Emine Batman'dan İstanbul'a küçük yaşlarda gelmişti. Önce Beyazıt sonra Bağcılar'da oturmuşlardı. İşe yakın olması ve 'şartlar' nedeniyle Bağcılar'da yaşamak zorunda olduğunu ifade etti. O da Zeynep gibi Kadıköy gibi bir yerde yaşamayı arzu ettiğini ifade etti:

> "… Biz çok düşündük aslında Bağcılar'dan taşınmayı ama, şöyle, iş imkanı bu taraflarda daha çok yoğun, ulaşım biraz daha rahat. Ha semt olarak çok rahat bir semt, duyarlı bir semt hani desem, sosyal bir semt değil ama şartlar bu şekilde. Mesela sırf bu çevreden uzaklaşıp mesela örnek Kadıköy tarafında yaşamak gerçekten buradan çok çok farklı ve çok daha güzel. İnsanları bile olsun daha sosyal ama işte dediğim gibi hani işten dolayı olsun, işte artık çevre de hep buraya yığılmış, tekstil desen burada, şirket desen burada, bir işte baskıya gidiyorsun, nakışa gidiyorsun, her şey burada. O yüzden direkmen seni buraya bağlıyor. Hani Bağcılar'a yığılmış her şey, yani Bağcılar'dan kopmak artık biraz zor geliyor, ya işin çok çok rahat olacak, altında araban olacak ki uzak yerden gelebilesin. Altında araban olmadığı müddetçe de çok zor, hani uzak bir yerden buraya gelmek." Emine (Bağcılar, 30, tekstil işçisi)

> "Yani insanları, mesela daha duyarlı, insanları olsun daha duyarlı. Orada mesela istediğin gibi giyinebiliyorsun, işte biraz geç saatte dışarı çıkabiliyorsun, işte atıyorum bir arkadaşınla eğlenmeye mi gittin, rahat bir şekilde evine varabiliyorsun. Ama burası öyle değil, en fazla gece saat on bir oldu mu, eve geldin mi mesela şu, örnek atıyorum, şu sokağın önü, bütün gençler doluşup ellerinde bira şişeleri. E şimdi tek başına orada yürümek gerçekten mümkün değil." Emine (Bağcılar, 30, tekstil işçisi)

Ayşe, ağabeyinin arzusu ve yeğenlerinin de İstanbul'da yaşayacak olması dolayısıyla İstanbul Bağcılar'a yerleşmişti. Görüştüğümüzde yeğenleri çalışmaya başlayıp, ayrı eve çıkmış, Ayşe de üniversiteye yeni başlamış olan kızıyla birlikte yaşıyordu. Çevresiyle arasına duvar ördüğünü ifade eden Ayşe, bu duvarın mahalleyle olan kısmını şöyle anlattı:

> "Yani çevremde şeyim yani, sevilen biriyim. Zaten ben kimseye gitmem, kimse de bana gelmez, ben de kimseye gitmem, size nasıl söyleyeyim, ailem dışında ilk misafirim sizsiniz…Mahalleden bile kimse gelmez, davet etmem, ya da ne bileyim, şeyimdir ya, yalnız olduğum zaman işte, ne yapıyon, ne ediyon falan, mahalle kadınlarını bilirsiniz, boş olduklarında hep dedikodu üretirler, bir şey üretmeye çalışmıyorlar ki. Ne olacak, yani hep onlara bir şey sunuluyor, ya dışarıda kocaları çalışıyor, getiriyorlar önüne, onlar da boş beyinle ne yapacak, kimin evine girdi, kim evinden çıktı işte şu ne yaptı, ya da poşette ne almış, şu ne götürmüş, öyleler mahalledekiler. O yüzden ben de uzak duruyorum, ev oturmalarına gitmem." Ayşe (Bağcılar, 38, tekstil işçisi)

Hatice, Gaziantep'ten kocası ve 5 çocuğu ile geldikten sonra taşındığı mahallede boşandıktan sonra da oturmaya devam etmişti. Hatice'nin evliyken taşındığı mahallede, boşandıktan sonraki ilişkileri çok farklılaşmıştı. Kocasının kıskançlığı

dolayısıyla ne komşularla ne de esnafla hiçbir diyaloğu yokken, boşandıktan sonra mahalle, çevre ile olan yakınlığını şöyle aktardı:

> "...O(Kocası) gittikten sonra komşularım, komşu, esnaf herkes dostum, arkadaşım, ahbabım oldu. Şimdi o varken, evli bir kadınların hepsi öyledir genelde, yani gidemez, şimdi hem erkekle konuşuyorum, hem kadınla konuşuyorum. Erkekle konuşurken kendimi erkek gibi zannediyorum orada onlarlan, kadınla konuşunca kadın zannediyorum, böyle." Hatice (Bağcılar, 48, temizlik işçisi)

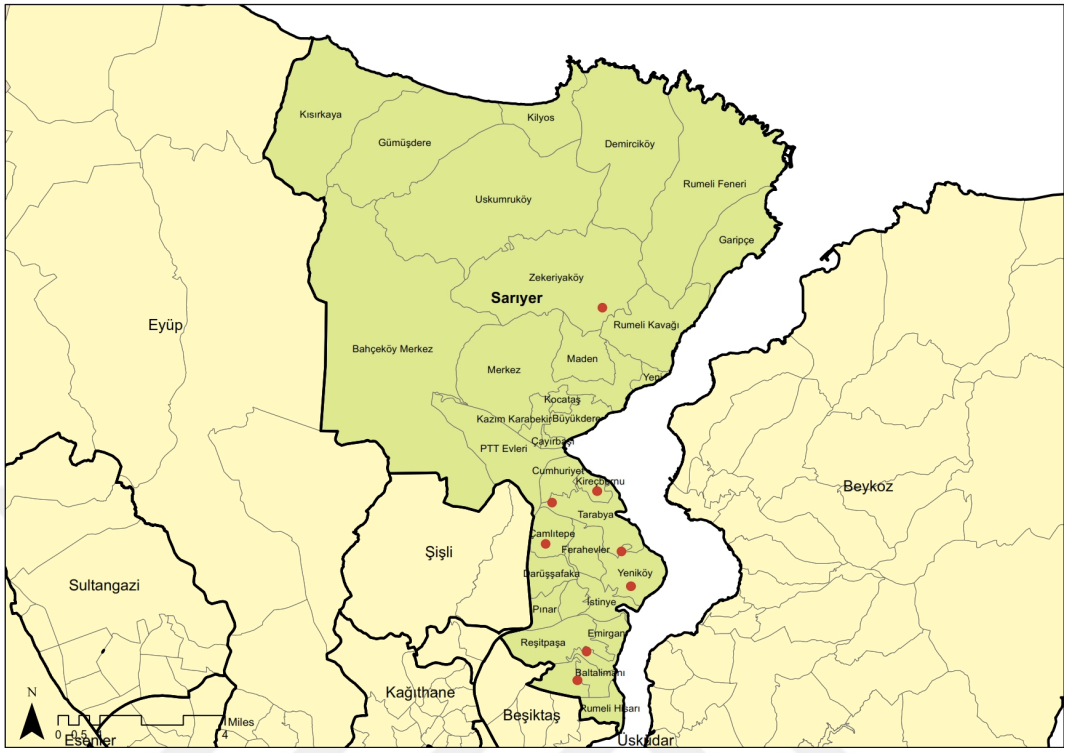
Aileleri ile yaşayan ve çalışan genç kadınlar da, tek başlarına ya da çocuklarıyla yaşayanlar da çevreleri tarafından gözlendiklerinin farkındaydılar. Özellikle geliş-gidiş saatleri, eve gelen misafirler ve giyim konusunda sıra dışı herhangi bir şey olduğunda bununla ilgili hemen geri dönüş alıyorlardı. Bu durum adeta kadınların bazılarında görünmez olmak istemesine neden olacak bir göz ve baskı yaratabilmekteydi. Bağcılar'da görüştüğüm kadınların anlatımlarında bu durumla baş etme imkanı olarak ya mesafe koyma, ev ziyaretinde bulunmama, 'merhaba-merhaba' şeklinde ilişkiyi yürütme ya da mahallenin kızı, aile kızı görüntüsü ile çeşitli rolleri taşıma yolları geliştirmişlerdi. Diğer taraftan mahalleli ile kurulan yakınlık, korunma himaye edilme imkanları da sağlayabildiği için, kadınların bu mesafeyi ölçülü bir şekilde tuttuklarını Bağcılar'da da görebiliyorduk. Bu açıdan Kadıköy'deki kadınların anlatımlarında ifade ettikleri inşa ettikleri ölçülü mesafe, Bağcılar'da yaşayan kadınlar için de bir baş etme yöntemi olmaktadır.

Ölçülü mesafe diye adlandırılabilecek bu durum, kadınların gerektiğinde kendileri için kullanabilecekleri ve avantaj sağlayabilecekleri bir alan yaratırken (güvenlik, maddi-manevi destek, yardım) mesafeyi koruyarak yaşamlarına müdahale (yaşam tarzı, giyim, gidiş-geliş saatleri, hal ve hareketler) edilmesinin önüne geçebiliyorlardı.

4.5.3. Sarıyer: 'Mahalleden birkaç kişi öğrenmiş benim durumumu, erzak falan kapıya getirmişler dün akşam'

Sarıyer'de görüştüğüm 8 kadından 5'ine Sarıyer Belediyesi Kadın Koordinasyon Birimi aracılığı ile 1'ine Derbent Mahalle Muhtarlığı, 2'sine de Kadıköy'de olduğu gibi tanıdıklarım aracılığıyla ulaştım. 4 görüşmeyi kadınların evlerinde, 3'üyle evlerinin dışında (kafe, işyeri), biriyle de muhtarlıktaki bir odada gerçekleştirdik. Sarıyer'e genellikle Beşiktaş'tan bindiğim sahilden giden otobüsle ulaştım. Çok defa Boğaz manzarası ve geniş yeşil alanları ile Sarıyer, İstanbul'dan uzak bir sahil kasabasını andırmaktaydı. Görüştüğüm kadınların bazılarının ev tercihlerinde

Sarıyer'i 'doğa'sı için seçenlerin gerekçeleri İstanbul merkezden yaptığım yolculuklarda, benim açımdan çok rahat anlaşılıyordu.

Şekil 4.3 Sarıyer'de Görüşülen Kadınların Yaşadıkları Yerler.

Seval Sarıyer'den önce eğitim için Ankara'da, İstanbul'da da ailesiyle birlikte Bakırköy'de yaşamıştı. Sarıyer'de sitede oturuyor olmasına karşın, Sarıyer'in eski mahalle dokusu ile ilgili özelliklerini sevdiğini belirtti:

> "...Sarıyer'in içerisinde merkezin içinde AVM yoktur mesela, hala küçük tuhafiyeciler vardır, hala esnaf vardır, yani onları seviyorum. Yani oturduğum yer, site ama yani sonuçta dolaştığınız zaman Sarıyer'in içerisinde AVM'yi görmüyorsunuz, yani fastfood görmüyorsunuz..." (Sarıyer, 53, Doktor)

Seval'ın site ortamındaki çevre ilişkileri ile ilgili anlattıkları, mahalledeki sokakla ya da apartmandaki ilişkilerle karşılaştırıldığında oldukça sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Site ortamının kendisi için en büyük avantajı olarak üzerinde durduğu konu, dairesinde ihtiyaç duyduğu tamir işleri için dışarıdan hizmet almasının gerekmemesiydi. Her katta altı daire olmasına rağmen, mimari olarak sadece karşı dairesini görebilmesinin mümkün olduğu bir mimari yerleşiminden söz etti. Böyle bir tasarımın elverdiği şekilde, Seval karşı komşusu hakkında bilgi sahibi fakat gelmeli gitmeli bir yakınlığı olmadığını, bunu tercih etmediğini de ifade etti:

> "Fiziksel olarak, sadece iki daire birbirini görüyor, fiziksel olarak. E karşı dairemle de selamlaşıyorum, konuşuyorum şey ama dolayısıyla ben böyle çok hani girift hani tak kapı geleyim muhabbetini sevmem, hani o tür ilişkileri sevmem. O da, karşımdaki komşu da

> işte bir çocuğu olan, büyük bir oğlu olan bir karı koca. Onlar da sanırım gündüzleri pek evde oluyor mu, olmuyor mu bilmiyorum ama hani rastlaştığımızda tabii selamlaşıyoruz, konuşuyoruz yani, ama onun dışında…" (Sarıyer, 53, Doktor)

Seval, Sarıyer merkezine yerleşme konusundaki tereddütlerinden bahsederken, mahalleye ilişkin kaygısını kısa da olsa dile getirdi. Güvenlikle ilgili olarak mahallede oturma ile ilgili duyduğu kaygının, mesleğinden kaynaklı Sarıyer'deki tanınırlığı ile kaybolduğunu ifade etti. Görüşme yaptığımız sırada ev satın alma planları içinde olan Seval, yaşayacağı yer seçimini yeniden gözden geçirmekteydi. Sitede oturmasına karşın, Sarıyer'de yaşayan bir hekim olarak, mahalleli tarafından sağlanacak gözetim ve güvenliğin onun kaygısını ortadan kaldıracağının farkında gibiydi:

> "Sarıyer'in içindeki evler çok eski, en hani yenisi otuz senelik, otuz kırk senelik, daha eski evler var, hatta şeyli ve büyük bir kısmı rutubetli. Yani mahalle olması beni ürkütmüyor, çünkü artık tanıyorum ve tanınıyorum da bu bölgede. Hani düzgün mahalleleri seçebilirim, var öyle yerler, rahatlıkla da kalırsınız ama ben hani daha küçük ama konforlu ama sorun yaşamayacağım bir yer aradığım için bunu bulmak zor." (Sarıyer, 53, Doktor)

Didem (Sarıyer, 33, belediye çalışanı) daha önce Fatih'te oturmuştu, işine yakın oturmak için Sarıyer'e taşınmaya karar vermişti. Tarabya sırtlarında gösterilen bir evi seçme nedeni olarak söylediği ilk şey 'mahalleyi sevdim' şeklindeydi. Sarıyer'de ev tutma seçeneklerinden bahsederken aslında mahalle denen yerin İstanbul içinde birbirinden ne kadar farklılık gösterebilecek yapılara sahip olduğunu da anlattı:

> "Hani tek başına yaşıyorsun, işte ekonomik gücün ve sınırların bünyesinde bir yer tutmaya çalışıyorsun ama ve çok derme çatma bir yer hiç istemiyordum açıkçası. Site hiç sevmiyorum, öte taraftan Sarıyer gecekondulaşmanın çok olduğu bir yer. Yani aslında iki seçenek var gibi duruyordu, ya site, sitelerde bir yer ki hiç istemiyordum, ya da gecekonduvari bir yer olması gerekiyordu. Gecekonduları çok istemedim, tek başıma yaşayacağım için, yalnız kalacağım için biraz ürktüm açıkçası. Burası hani çok değişik bir mahalleydi o anlamda. Hani ne siteydi, ismi site olarak geçiyor, Sevgi sitesi olarak ama site değil, güzel bir mahalle. Hani farklı farklı hoş yapılmış evlerin, işte bahçeli evlerin olduğu bir yerdi, sokak, sokak beni çok cezbetti. Baharda tuttum evi, belki onun da etkisi olabilir, her taraf yeşil, çiçek falan gibi." Didem (Sarıyer, 33, belediye çalışanı)

Didem evi tutarken ev sahiplerinin tedirgin hallerinden rahatsız olmuştu, ama belediyede çalışıyor olmasının kiranın düzenli ödeneceği ile ilgili onların kaygılarını azalttığını düşünmekteydi. Mahallede ona herhangi bir şekilde karışılmadığını, ters bir bakış ya da imanın olmadığını dile getirdi. Ancak ev sahiplerinin eve gelen erkek arkadaşı hakkında sorular sorduklarını, merak ettiklerini de ekledi:

> "... şimdi benim erkek arkadaşım vardı, yaşça da benden biraz büyüktü ve onun kim olduğunu sordular bana bir defa, iki defa. Ondan sonra, ne yapacaksınız dedim, tersledim yani niye soruyorsunuz diye, yani ne erkek arkadaşım olduğuna dair, ne de işte yalan söyleyip bir akrabadır, bilmem nedir gibi bir şeye hiç yeltenmedim, doğrudan böyle bir soruyu sormamaları gerektiğine dair, vücut tepkimle daha çok aslında belli ettim sanırım bunu. Böyle bir defa, iki defa oldu…Ya kimdi o evine gelen Didem işte, yaşça da senden

büyük görünüyor şeklinde böyle, hani meraklı bir soru." Didem (Sarıyer, 33, belediye çalışanı)

Kadıköy'de görüştüğüm başka bekar kadınlarda da olduğu gibi mahallelinin genç kızı, savunmasızı dolayısıyla himaye edilecek olanı şeklinde muamele gören Didem şunları aktardı:

> "Evet yani gelemezler, gidemezler ya da bu şekilde sen bizim evimizde oturamazsın falan gibi değil, ama kimdir bu, yani güya hesapta işte böyle şey, korumaya çalışır gibi bir hal aldılar ama hani böyle kız çocuğudur, tek başına yaşayacak burada gibi. Ben buna izin vermedim açıkçası, hatta şöyle bir şey de oldu, benden önceki kiracıları, işte anahtarlarını falan bunlara teslim ederlermiş, yani böyle bir güven ilişkisi vardı aramızda gibi bana bir şey söylediler." Didem (Sarıyer, 33, belediye çalışanı)

Burada ev sahibi Didem'i mahallenin himaye edilesi genç kız kategorisine yerleştirerek, bir önceki bölümde Douglas'ın muğlaklık kavramı ile bahsettiğimiz, belirsiz bekar bir kadın olma durumundan çıkarmaktaydı. Didem ev sahiplerine karşı mahallenin kızı şeklinde performe etmese bile, karşılıklı yaşananlara bağlı olarak ev sahibinin tedirginliğini yok eden hal ve hareketleri, onların gözünde 'ne olduğu belirsiz' kategorisinden çıkardığını düşünebiliriz. Kadınların kendilerini mahallenin kolektif yapısı karşısında korunmasız ve dışlanmış hissetmeme uğruna sergileyebilecekleri performanslar da bu karşılıklı yazılı olmayan sözleşmenin ve taktiksel ölçülü mesafenin araçlarından sayılabilir. Didem'in beden dili ile ya da anahtar bırakmaması ile kurduğu mesafe, bir yandan kendine bir alan yaratmaktadır. Öte yandan güler yüzlü ve samimi hali ise ölçülü bir yakınlık ve mahallenin genç kızı performansını sağlayabilmektedir. Bu yakınlık sayesinde ev sahipleri Didem'e "hiç evlenmeyi düşünmüyor musun?" diye sorabilmektedirler.

Didem mahallesinde yaşayan insanlarla ilgili hem sosyo-ekonomik durumları hem de politik olarak ne tür eğilimlerde oldukları hakkında bilgi edinmişti. Bunda Kadıköy'deki kadınların anlatımında rastladığımız gibi Gezi olayları sırasında, evinin sokağında eylemlere katılan ve katılmayan insanları gözleme imkanı bulmasının da payı olduğunu anlıyoruz:

> "Öyle tahmin ediyorum, evet. Bunu hani gezi sürecindeki o tencere tava çalmalarından da anlıyorum. Eğer kendi yaşam tarzlarında da böyle çok hani, klasik görmeye alışkın olduğumuz bir tip görmedim açıkçası. Yani benden belki daha marjinal giyimli olan yerleşik, hani öğrenci de değil, o bölgede yerleşik, apartma… mesela karşı apartmanımda var öyle insanlar. Ailesiyle yaşıyor ama hani görünüşte benden daha marjinal olabiliyorlar ve işte gezi sürecinde o dediğim gibi sokak eylemlerinde falan destekleyici şeylerini görüyordum ben. Öyle, muhafazakar aileler de var ama birkaç tane, mesela onların diyalogları daha zayıf. Yine diğer insanlar, örneğin bir deprem olsa çıksak, işte karşılıklı konuşabileceğimiz kişiler bunlar oluyor. Mesela o muhafazakar dediğim kesim, bir iki tane, bir ev var orda iki katlı, bir tek o gözüme çarptı, öyle yani…" Didem (Sarıyer, 33, belediye çalışanı)

Didem kendine mahalleli tarafından karışılmasını, koyduğu mesafenin ihlal edilmesini büyük bir rahatsızlık olarak belirtti. Bunun için daha fazla bedel ödediğinin de farkındaydı:

> "Bir kere şey var yani dediğim gibi, evin enerjisi tamam ayrı ama bir de şu da var, ben girerken çıkarken hani beni rahatsız etmeyecekler. Soru sorulması, böyle bir, mesela aile apartmanlarından aslında hep kaçmışımdır. Burda ev sahibim aynı ev… aynı apartmanda olmasına rağmen bu anlamda bir rahatsızlık duymadım ben onlardan, hani tutma konusunda. Çünkü kendime onlardan özerk bir alan yaratabileceğimi bana hissettirdiler. Ara ara bana böyle garip sorular sormuş olsalar da, ki sonra kestiler tabii bu soruları. Mesela böyle bir rahatsızlık kendi ev sahibimden yaşamadım ama başka yerlerde, işte zaman zaman düşündüm, biraz pahalı geliyordu kirası, başka bir yere çıksam mı falan diye, gittiğim gördüğüm evlerde hep şu oluyordu, işte atıyorum, aile apartmanı, işte iki katlı işte dediğim gibi imara açık değil ya çoğu yer. İki katlı bir ev yapılmış, üst katında kendi oturuyor, alt katını kiraya veriyor, giriş aynı yerden, aynı noktadan hani ben o eve kaçta girdim, kaçta çıktım, ne yaptım, ne yedim ne içtim, her şeyimin biliniyor olacağı bir yerleri istemedim açıkçası." Didem (Sarıyer, 33, belediye çalışanı)

Kadıköy'deki görüşmelerde de gördüğümüz gibi Sarıyer'de de kadınların bekar olarak yaşamlarında belli bir mesafeye koyarak, çevreden bir baskı görmemelerinin ekonomik bir bedeli var. Onlar da bunu bilerek kentte tek başlarına oturabilecekleri yerler hakkında sokak, semt, bölge sınırları çizmektedirler. Bu bedeli eve giren tek maaşla ve herhangi bir sosyal yardım almadan yapmaya çalışmaktadırlar.

Seval ve Didem'den ekonomik olarak çok farklı bir sınıfsal profile sahip olan, Sarıyer Küçük Armutlu'da kızıyla oturan Arife için aile ve sosyal yardım desteğini sağlayamadığı koşullarda, mahalledeki yardımlaşma unsurları hala geçerliliğini korumaktaydı. Mahalleli, Arife'yi hemşerilik ya da akrabalık bağları üzerinden tanıyıp bilmese de onun hakkında edindiği bilgilerden ihtiyacı olduğunu anlayarak bir sosyal yardım mekanizması haline gelebilmişti:

> "Kirayı da işte zar zor, biraz birikti, yarısını öyle verdim, yarısını böyle verdim, onu verdim. Ama çalıştığımı diyorum ya sadece kiraya gidiyor. Yol parası da çıkışmıyor, yok, yol parası da yok, kızım okula gidiyor işte, kızım... ben kimseye sorunumu anlatamıyorum, derdimi anlatamıyorum ya. Mahalleden birkaç kişi öğrenmiş benim durumumu, asla kimseye söylemem. Birkaç, biraz toplanmışlar, erzak falan kapıya getirmişler dün akşam." Arife (Sarıyer, 49, evde yaşlı bakımı)

Sarıyer'de yaşayan Ayfer (Sarıyer, 50, emekli devlet memuru-engelli) açısından da engelli olmasının getirdiği sınırlılıklar açısından mahalleli ve çevrenin rolünün çok önemli olduğunu anlıyoruz. Seçtiği evi aslında bir noktada sağlayabileceği dayanışma ağına göre tercih ettiğini söyleyebiliriz:

> "Şu anda da yine burada oturma nedenim odur, burada çok bakımsız ve kötü bir şartta yaşıyorum, yani yaşadığım yer olarak, ama sırf güvendiğim bahçesinin olması, demir kapılı olması, işte güvenceli yer olması. Ne bileyim hani, şeyine bakmıyorsun, muhit olarak düşünmüyorsun, daha önce ilk oturduğum yer mesela kaloriferli, doğalgazlı daha iyi yer, şimdi oturduğum yer daha bir kötü ama güvence açısından, sağım solum hani, kontrol altında. Bir de engelli oluşumun da verdiği işte ekmeğim gerekirse alınabiliyor,

> getiriyorlar, işte belediyenin bazı imkanları var, onlar sağ olsunlar yardımcı oluyorlar, gibi nedenlerden genelde bu tarz, ev sahiplerinin güvenli olduğu yerleri tercih ediyorum…Dedim ya, terzi Nur dediğim, bahsettiğim işte, dış kapım, dışında şey yapar kapılarımı kontrol eder, kitli midir, değil midir, sabah açık niye kalmıştır, işte gibi her şeyime o yönlerden bakar. Yani bu kadarı da yeter, çünkü çok fazla bir şey beklenmez, yani kimse kimseye şey yapmıyor. Ben yani geceleri, gündüz, İstanbul gibi yerde kapım açık yatabiliyorum." Ayfer (Sarıyer, 50, emekli devlet memuru-engelli)

Sarıyer'deki kadınların anlatımında diğer bölgelere kıyasla, kolektif ve dayanışmaya hazır bir yapı olarak daha belirgin bir mahalle anlatımı ile karşılaşmaktayız. Hem ekonomik açıdan yaşanan güvencesizlik hali, hem de ailelerin kadınlarla dayanışma sağlama imkanlarına sahip olmaması, Sarıyer'de mahalleyi bir sosyal destek ve dayanışma ortamı olarak karşımıza çıkarmaktaydı. Eşinden boşanma aşamasında olan ve 3 yaşındaki oğluyla Sarıyer'de yalnız yaşayan Nergis, mahalle muhtarının durumunu öğrenmesinden sonra, komşulardan toplanan beyaz eşyalarla ve zaman zaman yaptıkları erzak yardımıyla rahatladığını anlattı. Yine Sarıyer'de trafik kazasında eşini kaybeden Demet, iki çocuğu ile kirada oturdukları evde hem çalışmayıp, hem de gelirsiz kalınca, ev sahibinin bir yıl kira almadığını aktarır.

Bu noktada Sarıyer'de yaşayan bekar kadınların, yaşam tarzlarına mahalle tarafından getirilebilecek bir sınırlandırmadan öte, yoksulluk karşısındaki dayanışma haline duydukları ihtiyaç nedeniyle, mahallelinin onlara getirdiği sınırlandırmalar anlatımlarında gündeme gelmedi.

4.6 SONUÇ

İstanbul'un farklı bölgelerinde hala belli ölçüde kolektif bir yapı olarak görülebilecek mahalle varlığı, bekar kadınların yaşadıkları yerlerde 'göz' ve 'bakış'ın nesnesi olmalarına, farklı olduklarını hissetmelerine, bunun yanında da mahallenin güvenlik çemberine koşullu dahil olabilmelerine imkan tanımaktadır. Bu bakış, göz sadece erkeğe ait olan bir bakışın gözün bakışı değildir. Göz mahalledeki kadına da ait olsa ataerkilliğin mekan üzerinden kurguladığı denetleyici gözüdür.

Kadınların bir yandan bu 'göz'ün sağladığı güvenlik ve dayanışma çemberinin içinde olabilmek, öte yandan da özel alanlarına yönelik denetimci baskıdan korunabilmek için ev ve sokağın geçişken olduğu mahallelerde geliştirdikleri kimi taktikler bulunmaktadır. İçinde güven ve huzur arayışında oldukları evin, sokakla olan geçişkenliği perdeyi, kapıyı kapadıklarında onları evin duvarları arkasında tümüyle yalıtmamaktadır. Bu nedenle de mahallenin 'bakış'ı ile aralarına 'ölçülü mesafe' inşa ederler. Bu mesafe sayesinde yaşam alanlarına müdahale edilmesine belli ölçüde

engel olabilmektedirler. Fakat aynı zamanda mahallenin sağladığı güvenliğe duydukları ihtiyaçla ölçülü olma gereğini de hissederler ve bunun için de taktiksel yakınlık içine girerler.

Yaşam tarzının ve tercih edilmiş bir bekarlığın daha ön planda olduğu durumlarla, bekarlığı bir mecburiyet ve aynı zamanda pekiştirilmiş bir mağduriyet olarak yaşayan kadınlar açısından mahallenin gözü farklı anlamlar ifade etmektedir. Mahallenin dayanışmacı yönü, hayatta kalabilmek için bir sosyal destek mekanizmasına dönüştüğünde, bu defa kadınların kendi yaşamlarına özgürlük alanı kurmak için geliştirdikleri mesafe de daralabilmektedir.

5. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Bu çalışma ile İstanbul'da farklı sınıfsal ve kültürel özelliklere sahip toplumsal grupların yaşadığı yerlerde, bekar kadınların yaşadıkları toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin mekan üzerinden nasıl pratik ettiğini, kentte farklı boyutlarıyla deneyimledikleri güvenlik endişesi üzerinden görünür kılmak amaçlandı. Bununla birlikte kentin farklı yerlerinde karşılaştıkları baskının nasıl benzeşip, farklılaştığı ve bekar kadınların bunlarla baş etmek için ne tür yöntem ve taktikler geliştirdikleri de sergilenmeye çalışıldı. Bu amaçla, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve mekanın birbirlerini sürekli ve karşılıklı inşa ettikleri fikri takip edilerek, çalışma süresince feminist coğrafya alanının temel araç ve yaklaşımları kullanıldı.

Türkiye'de toplumsal cinsiyet ve mekanın birlikte ele alındığı az sayıda çalışma olması, bu konuda alan araştırmasına dayalı çalışmalara ihtiyaç doğurmaktadır. Bu nedenle kadınların anlatımları merkeze alınarak geliştirilen bu tez ile çalışılan yerlerin özgün koşul ve sosyal profilleri yansıtılarak, bu alanda gerçekleştirilmiş sınırlı sayıda çalışmaya katkı sunmak amaçlandı. Görüşülen kadınların anlatımlarının içerik analizinin yapılmasının ardından öne çıkan ve sık tekrar eden temalar arasından bazılarının seçilmesi sayesinden tezin bölümleri, yapısı ve kuramsal çerçevesi belirlendi.

Görüşülen kadınların anlatımlarında öne çıkan konuların başında, farklı boyut, şekil ve düzeylerde yaşadıkları güvenlik endişesi yer almaktaydı. Pilot görüşmelerden itibaren sürekli ön planda yer alan güvenlik endişesi, araştırma boyunca kentte bekar kadın olma hali ile ilişkili bir tema olarak yerini korudu. Tüm bölümleri kesen güvenlik konusu, görüşmelerden yola çıkarak belirlenen üç tema (Fiziksel Güvenlik, Aile-Bekarlık ve Mahalle) içinde farklı boyutlarıyla tartışıldı.

Erkek şiddetinden kaynaklı olarak duyulan fiziksel güvenlik endişesinin işlendiği ilk bölümde bu endişenin, bekar kadınların kentteki hareketliliklerine ve davranışlarına ne tür sınırlandırmalar getirdiği sorusu üzerine odaklanıldı. Kadınların, kent mekanını erkeklerden nasıl farklı şekillerde deneyimlediği ve eşit olmayan

koşullarda kullandığı, bunun sonucunda da kentle ilgili kararlara yeterince dahil olamadıkları çeşitli araştırma bulgularınca işaret edilmekteydi. Bu çalışmanın bulguları da kadınların kentin farklı bölgelerinde yaşamalarına, sınıfsal farklılıklarına, farklı yaşlarda ve yaşam dönemlerinde olmalarına rağmen, kenti bütün kullanmayla ilgili endişe ve korkularının ortaklaştığına işaret etmektedir. Bununla birlikte incelenen Batılı çalışmalarda başka coğrafyalarda yaşayan kadınların da deneyimlediği bu endişe, konunun yer ve zaman sınırı olmadan kadınlar üzerinde ortaklaştığını göstermektedir. Kadınların çalışma hayatına daha fazla dahil olmaları, kentte kamusal alanı daha fazla kullanmaları, aile içinde değişen rollerine rağmen, erkek şiddeti ile ilişkili olarak yaşadıkları baskı, bu çalışmada kadınların kenti, zaman, yer ve davranışlarına güvenlik endişesi sebebiyle koydukları sınırlamalar üzerinden görülmektedir. Bu endişe mekanla ilgili olarak farklı ölçeklerde kentte kendine yer bulur: Ev ve çevresi (ev seçimiyle ilgili evin fiziksel koşullarının incelenmesi), mahalle ve sokak güvenliği (erkeklerin baskın olduğu sokaklar, parklar, iyi aydınlatılmamış sokaklar), son olarak da kentin kamusal mekanları (sınırlı toplu ulaşım araçları, kentin bilinmeyen yerlerinde hava karardıktan sonra tehlikede hissetme hali).

Geleneksel mahalle havasına sahip olmayan, yaşayanların birbirlerini tanımadıkları mahallelerde, bekar kadınların anlatımlarında sokak ve mahalledeki güvenlik endişesi, cinsel taciz ya da cinsel saldırı ile karşılaşma ihtimali ile belirgin bir görünürlük kazanmaktadır. Bu endişe kimi zaman mahallenin erkeklerinin kalabalık olarak bulunduğu yerlerden geçerken duyulan tedirginlik olarak ortaya çıkarken, kimi zaman da sadece sessiz, sakin boş sokaklardan geçerken hissedilebilmektedir. Kadınların cinsel taciz ya da cinsel saldırıya maruz kalma korkusuyla duydukları bu endişeler, kendilerini kentte çeşitli zaman ve güzergahlarla sınırlamalarına neden olmaktadır. Bu sınırlama sadece zaman ve yeri değil, aynı zamanda dış görünüş ve davranışlarını da kapsamaktadır.

Bekar kadınların mahallelerinden çıkıp, kentin ortak kullanımındaki kamusal alanlarına geçtiklerinde, yeterli alt yapısal donanımın olmadığı, toplu ulaşımın yeterli süre ve rotada çalışmadığı, özellikle hava karardığında kadınların kendilerini şehrin yabancısı oldukları yerlerinde güvende hissetmediklerine dair anlatımları oldu. Erkek şiddetinin kadınların sosyal kontrolünü sağlayan bir araç olarak kentin kamusal mekanlarında pratik etmesi, bekar kadınların kentteki hareketliliklerini türlü şekillerde sınırlandırmaktadır. Erkek şiddetinden ve cinsel tacizden duyulan

korkunun yarattığı güvenlik endişesi ile kadınlar kent kullanımlarında sınırlı zihinsel haritalarla hareket etmektedirler. Bu sınırlandırmalar, kadınların kamusal alandan geri çekilmelerine, beraberinde de kadınların kent hakkının istismar edilmesine neden olmaktadır. Sonuçta kadınlar sadece kent mekanını bütün olarak kullanmaktan değil, aynı zamanda kentle ilgili alınacak kararlardan da geri çekilmektedirler.

Görüşülen kadınların anlatımlarında, sınıfsal ya da kültürel farklılık gözetmeden erkek şiddeti ve cinsel taciz korkusu karşısında geliştirdikleri yöntemler ortaklaşmaktadır. Bunların başında davranış, zaman ve mekan konusunda yaşamlarına getirdikleri kısıtlamalar yer almaktadır. Duydukları güvenlik endişesi ve bununla baş etmek için hareketliliklerini sınırlandırmaları belki sınıfsal fark gözetmemektedir, ama kadınların kendilerine daha güvenli olduğunu düşündükleri yerlerde konut tercih etmeleri, bu sayede daha rahat hareket imkanı yaratmaları ekonomik koşullarıyla doğrudan ilgilidir. Bu açıdan erkek şiddetiyle mekanda güvenlik ve kısıtlanma sorunu yaşayan bekar kadınlar, görece güvenli yerlerde ya da güvenli rotaları olan yerlerde yaşama imkanını ancak ekonomik koşulları elverdiğince sağlayabilmektedirler.

Kadınların kentte güvenlik endişesi ile baş etmek üzere mahallede yaşamayı tercih etmeleri, tanınırlık ve mahallenin sokaktaki göz/bakışı ile sağladığı güvenliğe duyulan ihtiyaçla ilgili görünmektedir. Özellikle çocuğu olan kadınlar açısından mahallenin sokaktaki gözü-bakışı çok daha büyük önem kazanmaktadır. Öte yandan aynı göz bekar kadınların yaşamlarının farklılığını hissettiren mahallenin ahlaki denetim mekanizması, sosyal kontrol aracı da olabilmektedir. Dolayısıyla kadınlar sadece kamusal alanda şiddet korkusuyla şehirdeki zihinsel haritalarına sınırlamalar getirmekle kalmayıp, aynı zamanda güvenlik çemberi olarak tercih ettikleri mahallelerde de geleneksel ahlaki denetim karşısında yaşamlarını sınırlandırma ihtimali ile karşılaşabilmektedirler.

Kentte bekar kadın olarak güvende olmamanın ikinci boyutu da aile içinde tanımlı bir birey olmamaktan kaynaklanmaktadır. Devletin sosyal politikalarında yeterli desteğe erişemeyen bekar kadınların, güvenlik sistemi olarak aileleriyle ilişkilerini hangi mekânsal kurgularla yürütme çabasına girdikleri ya da kendilerine güvenlik imkanı sağlayacak ne tür mekânsal kurgular içinde yer aldıkları üçüncü bölümün temel sorusunu oluşturdu. Ayrıca devletin yeterince görmediği bir kategori olarak bekar kadınların yaşadıkları yerlerde çevrelerinin gözetimindeki görünürlüğü,

toplumda ne tür bir bekarlık algısı ile karşılık bulmaktadır sorusuna da yine bu bölümde yanıt bulunmaya çalışıldı.

Türkiye'de günümüz sosyal politikaları, aileye yönelik pek çok sorunu devletin idealize ettiği aile içinde çözme arayışının yanı sıra, aile üzerinden tanımlanmayan bekar kadınların sosyal destek ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Bununla birlikte sosyal destek mekanizması olarak tanımladığı ailenin yoksulluk ve kalıcı işsizlikle giderek zayıflayan dayanışmacı rolü, destek ihtiyacı duyan bekar kadınlara kucak aç(a)mamaktadır. Dolayısıyla aslında bir yandan devletin aileye yüklediği roller ailenin yoksullaşan, zayıflayan yapısıyla çözülemeyecek bir hal alırken, öte yandan devletin sınırlı sosyal yardım kaynakları bekar kadınları kapsamamakta, görmemektedir. Çok yavaş olmakla birlikte Türkiye'deki hane yapısındaki değişim ve çeşitlilik, bekar kadınların da farklı hane yapıları içinde artan ve farklılaşan konumu bu alandaki çalışmalara olan ihtiyacı arttırmaktadır. Ayrıca sosyal politikaların bekar kadınları da kapsayacak şekilde yapılanması, her geçen yıl daha fazla önem kazanmaktadır. Kadınların mutsuz evliliklerini sürdürmelerindeki nedenlerin başında barınma desteğine ve iktisadi olarak yalnız yaşamayı sürdürme imkanlarına sahip olmamaları gelmektedir, dolayısıyla Orloff'un (1993) işaret ettiği gibi toplumsal cinsiyet eşitliği gözeten refah devletinin, kadınların bağımsız hane kurabilme imkanlarını sunması son derece önemlidir.

Araştırma sırasında farklı bölgelerdeki bekar kadınların, yaşamlarını ağırlıkla aileleriyle ilişkileri üzerinden mekânsal kurgularla inşa ettikleri gözlendi: Aile yanında yaşamak, aileye yakın oturmak, yalnız yaşamak. Tezin bu bölümünde, üç farklı mekânsal kurgunun devletin sosyal politikaları ile ilişkisi ve toplumdaki bekarlık algısı ile bağlantısı değerlendirilmeye çalışıldı.

Bekar olarak aile yanında kalmak, kimi zaman geçim stratejisi dolayısıyla bir mecburiyet, kimi zamanda ataerkil kültürel yapının bir özelliği olarak karşımıza çıktı. Çoğunlukla Bağcılar'da rastlanan bu hane yapılarında, geniş aile içinde bekar kadın olma haline aile bireylerinin birlikte çalışmaları da eşlik etmekteydi. Aile bağlarının son derece sıkı olduğu bu bölgede, bekar kadınların bakım ihtiyacı duyan aile bireylerine bakmak üzere, mekânsal düzenlemeler yaptığı gözlendi. Sosyal destek hizmetlerinin yeterli olmadığı koşullarda kadınlar, çocuk ve yaşlı bakımını sağlayabilmek için konut seçimlerini buna göre organize etmekteydiler. Yaşama mekanı çoğunlukla bakım ihtiyacı olan aile bireylerine göre belirleniyordu. Bu

durum, üç farklı bölgede yaşayan bekar kadınlar için de benzer şekilde tekrar ediyordu. Bağcılar'daki kadınların mekanla belirgin şekilde ilişkisini kuran unsur öncelikle aileleri (birlikte yaşama, bakım desteği ve çalışma açısından), ardından da işyerlerinin yaşadıkları bölgede olmasıydı.

Türkiye'de kadınların okumak, çalışmak için şehir değiştirmek gibi nedenleri olmadan, evlenmeden, tek başlarına ayrı evde yaşamaları genel toplum normlarına paralel bir durum olarak görülmemektedir. Bu genel durumdan farklı olarak, büyükşehirlerde giderek artan sayıda bekar kadın, yaşamlarının belli bir dönemini yalnız yaşayarak geçirmeyi tercih etmektedir. Bu çalışmada bekar ve yalnız yaşamayı daha çok bir tercih olarak benimseyen kadınlara ağırlıkla Kadıköy'de rastlandı. Bununla birlikte, onların da yaşamlarındaki mekânsal kurgularda, aile ya da tanıdıklara yakın oturmak büyük önem taşıyordu. Kadıköy'deki bekar kadınlar açısından, aile ile yaşamak bir mecburiyet olmamakla birlikte, özellikle çocuklarının bakımı için destek almak ya da ailenin yaşlı ebeveynine destek olmak için, aileleri ile yılın belli dönemlerini birlikte geçirmekte ya da onlara yakın oturmaktaydılar. Devletin sınırlı sunduğu çocuk ya da yaşlı bakımı hizmetlerinden yararlanamayan bekar kadınlar için bu mekânsal düzenleme bir zorunluluk olabilmekteydi. Tanıdık ve arkadaş çevresine yakın oturma tercihi ise yalnız yaşamanın getirdiği güvensiz hallerle baş etme yöntemi gibiydi.

Yeterli sosyal güvenlik ve yardım sisteminin olmadığı bir ortamda, aile ve akrabalık bağları çok büyük önem kazanmaktadır. Ancak araştırma kapsamında görüşülen bekar kadınların bazıları ailelerinin desteklerinden de yararlanamamaktaydı. Bu durumun arkasında iki farklı nedenin yer aldığı düşünülebilir: Birincisi, geleneksel ataerkil kültür yapısı içinde kadının boşanmasının aile tarafından her zaman kabul edilebilir olmayışı; ikincisi ise yoksullukla imkanları zayıflayan ailenin eski dayanışmacı unsurlara sahip olamaması. Sarıyer'de yaşayan profilinin eğitim ve gelir seviyesi açısından karma yapısı, burada farklı kesimden kadınlarla görüşmeye imkan sağladı. Görüşülen kadınların bir kısmı belediyeye sosyal yardım için başvuruda bulunmuş olanlardı. Görüşmeler sırasında bu kadınların yukarıda tarif edildiği gibi ne devletin düzenli sosyal yardımlarından ne de ailelerinin dayanışma olanaklarından yararlanamadıkları görüldü. Bu nedenle Sarıyer'de görüşülen kadınların bir kısmı bu anlamda yoksullukla baş etmekte en zayıf kesimi oluşturmaktaydılar. Ailelerinin sosyal desteğini alamayan kadınlar kurgulanmış mekanlarda kendilerine yer bulmaya

çalışarak, mahallenin sosyal güvenlik (çocuk bakımı, iş bulma, aynı destek, gıda yardımı) çemberine dahil olmaktaydılar.

Bekar kadınlar, sosyal politikalarda, sosyal yardımlarda yeterince görünmeyen bir kategoridir, oysa yaşadıkları çevrede bu durum tersinedir. Bekarlığın "kirli" ve "muğlak" çağrışımları çevrenin, bekar kadınları kategorize etmek üzere hızla bilgi toplamasına neden olur. Böylece kadınlar yaşadıkları mekanda fazlasıyla görülür konumdadırlar.

Araştırma kapsamında görüşülen kadınların yaşadıkları yerlere göre bekarlığın da değişen anlamlarına tanık olundu. Elbette mekanla bağlantılı olarak yapılan bu tespitler, ilçelerin tamamı için genellemez. Bu anlamda, görüşmecilere ulaşma şeklim ve kimlerle görüştüğüm, bu ilçelerdeki görüşmelerin yapısını da belirlemiştir. Görüşmeler çerçevesinde Kadıköy'de bekar yaşamak daha çok tercih edilen bir yaşam biçimi iken, Bağcılar'da üzerinde çok konuşulmayan, bir mecburiyet ve evlenene kadarki bir geçiş dönemi olarak ele alınmaktaydı. Sarıyer'de ise bekarlık ne aile ne de devletin destek olmadığı bir kategori olarak çoğunlukla yoksulluğun daha perçinlenmiş hali gibiydi. Bir başka ifade ile bekarlık bir mecburiyet ve mahallenin desteğinin sağlanmasında bir mağduriyet, himaye edilme kategorisi gibi durmaktaydı.

Bu çalışmanın üçüncü temasını oluşturan mahalle, hem kadınların yaşam alanı olarak güvenli buldukları bir mekan hem de aile dayanışmasının yokluğunda sosyal destek mekanizması olarak önceki iki bölümde de öne çıkan bir tema oldu. Bekar kadınların kentte güvensiz hallerine bir güvenlik ağı olarak mahalleyi nasıl kurguladıkları ve yaşadıkları baskıyla baş etmek üzere ne tür taktikler geliştirdikleri ise dördüncü bölümde irdelendi.

Mahalle, bugün bu coğrafya için geçmişten ödünç aldığı kolektif yapının hala izlerini taşımaktadır. Bu yapının sokağı gözleyen, takip eden, denetleyen "bakışı" mahallenin, sokağın güvenliğini sağlama unsuru olarak çalışmaya devam etmektedir. Kadınların mahalleyle ilgili anlatımlarında, yaşadıkları yere göre değişen halleriyle bu bakışı farklı şekillerde tarif ettiklerine tanık olduk. Bekar kadınların bir kısmı için mahalledeki tanınırlık, önemli bir güvenlik unsuru olması açısından tercih sebebiydi. Özellikle Kadıköy'de yaşayan bekar kadınların anlatımında sıkça rastladığımız, yüzyüze ilişkileri hala koruyan, sıcak mahalle havası, tercih edilen, parçası olunmak istenilen bir yaşam ortamıydı. Ancak bununla birlikte mahalleyi olumlu özellikleri ile

tarif eden kadınların, çevreleriyle kurdukları ilişkideki mesafeleri, mahallenin genel ahlaki değerlerine uyum göstermediklerinde, bu sıcak ve güvenli çemberin dışında kalacaklarına hatta dışlanacaklarına olan inançtan kaynaklanmaktaydı. Bu noktada mahallenin sokaktaki koruyucu kollayıcı gözünün, mahallenin ahlaki denetleyicisi konumuna dönüşme potansiyeli olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan da mahalleyle aynı değerleri paylaşmayan bekar kadınlar için mahallenin gözü baskı unsuru ve sınırlayıcıdır. Mahallede yaşamak, bir yanıyla güvenli iken, bir yanıyla da mahallenin sınır ve baskısıyla karşılaşma ihtimallerini barındırmaktadır.

Kadınların bir yandan bu 'göz'ün sağladığı güvenlik çemberinin içinde olabilmek, öte yandan da özel alanlarına yönelik denetimci baskıdan korunabilmek için ev ve sokağın geçişken olduğu mahallelerde geliştirdikleri kimi taktikler bulunmaktadır. İçinde güven ve huzur arayışında oldukları evin, sokakla olan geçişkenliği perdeyi, kapıyı kapadıklarında onları evin duvarları arkasında mahalleden tümüyle yalıtmamaktadır. Bu nedenle de mahallenin 'bakış'ı ile aralarına 'ölçülü mesafe' inşa ederler. Bu mesafe sayesinde yaşam alanlarına müdahale edilmesine belli ölçüde engel olabilmektedirler. Bekar kadınların kendilerine alan yaratabilmekte bir diğer araçları da, mahalleli ile ortaklaşa tespit edilen rolü oynamaları sayesinde mümkün olabilmektedir.

Yaşayacakları yeri seçme imkanına sahip kadınlar, mahalleyi tercih etme nedenlerini açıklarken yaptıkları betimlemelerde daha çok bir sahne tarif eder gibiydiler. Bu sahnede rol alacak hemen herkesi tanıtıyorlardı. Kendi rollerinin mahallede nasıl tanımlandığını anlatmaya sıra geldiğinde, mahalleliyle sözlü olmayan bir işbirliği içinde rollerini de tanımladıklarını fark ettik. Bu roller sayesinde, hem bekarlığın (Douglas'tan ödünç aldığımız) muğlak ve kirli hallerini taşımak durumda kalmaz, hem de mahallenin güvenlik çemberinde yer alabilirlerdi.

Kadınların kurdukları ölçülü mesafe ve performe ettikleri rolleri ile bir yandan kendilerine mahallenin gözü, bakışı altında bir alan yarattıklarını, diğer yandan da karşılıklı kabul edilen roller ile güvenlik çemberi içinde kalacak kadar yakınlık kurduklarını söyleyebiliriz. Mesafe kurarak ve belli rolleri performe ederek sağladıkları bu özgürleşme imkanı şehrin anonimliğinde mümkün olabilmektedir. Akrabalık ve hemşerilik bağlarının güçlü olduğu yerlerde böylesi bir mesafe inşa etme imkanından da bahsedemeyiz. Nitekim Sarıyer'de mahallenin sosyal destek ve dayanışmasına ihtiyaç duyan bekar kadınlar için öncelikli ihtiyaç seçilmemiş bir bekar yaşamın mesafesi değildir.

Bu çalışmanın bulgularının da desteklediği gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kentteki görünürlüklerinden biri de kadınların farklı şekillerde güvenlikle ilgili duydukları endişedir. Bu endişe, kadınların kent yaşamını erkeklerden farklılaştırmaktadır. Bekar kadın olmak şehirde güvenli olmamanın farklı yüzleri ile yaşanılan endişe nedeniyle tekinsizdir. Erkek şiddetinden, ekonomik güvencesizliğe, yaşamın farklı katmanlarında yarattığı baskıyla baş etmek üzere, kadınlar çeşitli yöntemler geliştirmek durumunda kalırlar. Bu taktiksel baş etme yöntemleri ile şehirde güvenlik arayışlarına sınırlı imkanlar bulabilmektedirler. Bu anlamda şehir yaşamı bekar kadınlar için zihinsel güvenlik haritaları ile bulunabilecek, sınırlı serbestiyet alanları sunan, toplumsal cinsiyet ilişkileri ile mekanın karşılıklı inşasının görüntüsüdür.

Kadınların kent coğrafyasında yaşadığı şiddeti bütüncül olarak ele almamız kaçınılmaz. Konunun tarihsel, ekonomik ve sosyal bağlamda nelerle ilişkili olduğu da araştırmalı, ancak bununla birlikte fiziki mekân boyutunda ele alındığında şehirde kadınların daha güvenli olmalarını sağlamak üzere yapılabilecek birtakım düzenlemeler de var: İyi ve yeterli aydınlatılan sokaklar, uzak noktalara hizmet veren toplu, güvenli ulaşım gibi. Ayrıca, kadınların şiddete uğradıklarında sığınabilecekleri mekânlar, ilgililere ulaşabilecekleri acil destek hatları da yine kent yönetiminin sunduğu hizmetlerde göz ardı edilmemesi gereken unsurlardandır (Kadın Dostu Kentler, 2014). Her ne kadar yapılan araştırmalar bize kamusal alanda yaşanan korkunun nedenlerinin çevresel olmaktan çok sosyal boyutlu olduğuna işaret etse de çevresel boyutta yapılacak kimi düzenlemelerin kadınları cesaretlendirme imkanı da bulunmaktadır. Belkıs Kümbetoğlu'nun (2001:268-269) makalesinde özellikle İngiltere'den örneklediği gibi kente ilişkin farklı karar alma mekanizmalarında kadın komitelerinin varlığı, kadınların kent hakkında önemli kazanımlar sağlama potansiyeline sahiptir. Özellikle yerel yönetimlerde kadın komiteleri kadınların hem kentte yapılacak düzenlemelerde söz sahibi olması, hem de kentin yönetimine katılımlarında etkili araçlar olarak belirmektedir.

Bu çalışmanın daha ileri bir noktaya taşınabilmesi için yapılabilecekler farklı araştırmalar bulunmaktadır. Kadınların özel alanda yaşadıkları şiddetin, kamusal alanda yaşanan güvenlik endişesiyle ilgisine ve de tersinden, kamusal alanda yaşanan şiddetin özel alandaki karşılığına bakabilmek, kadınların kenti bütün kullanmalarıyla ilgili farklı bilgilere ulaşılmasını sağlayabilir. Dolayısıyla kadına yönelik şiddet

çalışan araştırmacı ve grupların, kadınların kenti bütün kullanmayla ilgili olarak yapacağı çalışmalar, toplumsal cinsiyet ve mekanı ortak kesen çalışmalar açısından destekleyici olacaktır.

Bekarlık üzerine yapılan kimi yabancı araştırmaların odağında, bekarlığın sayısal tespitinden öte, değişen hane yapısı ve farklı yaşam tarzlarının anlaşılma çabasını ve bu farklı ihtiyaçlara yönelik tespitler olduğunu görülmektedir. Oysa bu konuda Türkiye'de kapsamlı herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Sadece bekar kadınlar değil, çekirdek aile yapısı dışındaki farklı aile ve hane yapıları üzerine derinlemesine çalışmalar yürütülebilir. Bu sayede toplumun farklı aile ve hane yapılarının mekanla bağlantılı ihtiyaç ve durumları hakkında daha fazla bilgi edinebilme ve politika üretebilme imkanına sahip olabiliriz.

Bu tez araştırması kapsamında üst orta sınıftan kadınlar yer almadılar. Oysa bekar kadınların mekanla ilgili duydukları güvenlik endişesinin farklı toplumsal gruplar tarafından nasıl deneyimlendiği değerlendirebilmek, kentte ekonomik farklılıklara rağmen, bekar kadınların güvensiz hallerini daha iyi kavrayabilmemize imkan sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Acar-Savran, G., 2013. Özel/Kamusal, Yerel/Evrensel: İkilikleri Aşan Bir Feminizme Doğru, *Beden Emek Tarih* içinde, ss.97-158, Kanat Yayınevi, İstanbul.

Ahıska, M., 1992. Metropol ve Korku, *Defter,* **19,** 118-129.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014. Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler, Çizge, İstanbul.

Akay, A., 2002. Bir Mahalle İnşası, *İstanbul Dergisi,* 78-80.

Akbulut, M., 2004. *Kentsel Tarih Araştırmalarında Bilgi Teknolojilerinin Kullanımıyla Yeni Bir Yöntem Geliştirilmesi*, *Doktora Tezi,* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Akgökçe, N. and Çakır, S., 1995. Sunuş, S. Çakır ve N. Akgökçe (der.) *Kadın Araştırmalarında Yöntem* içinde, ss.7-12, Sel Yayınevi, İstanbul.

Alemdaroğlu, A., 2015. Escaping femininity, claiming respectability: Culture, class and young women in Turkey, *Women's Studies International Forum,* **53,** 53-62.

Alkan, A., 2005. Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı, Dipnot Yayınları, Ankara.

Alkan, A., 2009. Cins Cins Mekan, Varlık Yayınları, İstanbul.

Alkan, A, 2009. Yerim Mi Dar Yenim Mi? Cinsiyete Dayalı Kentsel Hak İhlalleri ve Ötesi, *Kent ve İnsan Hakları Sempozyumu,* Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

Alkan, A., 2012. Şehircilik Çalışmalarının Zayıf Halkası: Cinsiyet, S. Sancar (der.), *Nermin Abadan Unat'a Armağan – Birkaç Arpa Boyu: 21. Yy'a girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar* içinde, ss.343-414, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Arat, Y. ve Altınay, A., 2007. Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet, Mor Çatı, İstanbul.

Arık, H., 2009. Kahvehanede Erkek Olmak: Kamusal Alanda Erkek Egemenliğin Antropolojisi, A. Alkan (der.), *Cins Cins Mekan* içinde, ss.168-201, Varlık Yayınları, İstanbul.

Aslan, Ş., 2004. 1 Mayıs Mahallesi, İletişim Yayınları, İstanbul.

Aytaç, I., 1998. Intergenerational Living Arrangements in Turkey, *Journal of Cross-Cultural Gerontology,* **13,** 241-264.

Bachelard, G., 2013. Mekanın Poetikası, çev. A. Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul.

Bağcılar Belediyesi, 2006. *Bağcılar İlçesi Hanehalkı Çalışması,* Yayınlanmamış rapor, İstanbul.

Balaban, U., 2011. A Conveyor Belt of Flesh: Urban Space and The Proliferation of Industrial Labor Practices in Istanbul's Garment Industry, Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul.

Balkır, G., 2002. *Yeldeğirmeni (Kadıköy) Geleneksel Sivil Binalarının Yapısal Sorunları ve Koruma için Öneriler, Yüksek Lisans Tezi,* MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Barrett, M., 1980/1995. Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı, çev. Ş. Süer, Pencere Yayınları, İstanbul.

Bele, T., 2011. Sarıyer ve Büyükdere, Heyamola Yayınları, İstanbul.

Berktay, F., 2013. Feminist Teoride Açılımlar, Y. Ecevit ve N. Karkıner (der.), *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde, s.18, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Bolak, H., 1995. Aile İçi Kadın Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramlaştırılmasına Yönelik Öneriler, Ş. Tekeli (der.), *1980'ler Türkiyesi'nde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, ss.235-246, İletişim Yayınları, İstanbul.

Bondi, L. and Rose, D., 2003. Constructing gender, constructing the urban: A review of Anglo-American feminist urban geography, *Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography,* **10(3),** 229-245.

Bora, A. ve Günal, A., 2002. 90'larda Türkiye'de Feminizm, İletişim Yayınları, İstanbul.

Bora, A., 2010. Kamusal Alan Sahiden 'Kamusal' mı?, M. Özbek (der.), *Kamusal Alan* içinde, ss.529-538, Hil Yayınları, İstanbul.

Bora, A. ve Üstün, İ., 2005. Sıcak Aile Ortamı, Tesev Yayınları, İstanbul.

Bourdieu, P., 1996. On the Family as a Realized Category, *Theory Culture Society,* **13(3),** 19-26.

Bourdieu, P., 1998/2014. Eril Tahakküm, çev. B. Yılmaz, Bağlam, İstanbul.

Branaman, A., 1997. Goffman's Social Theory, in *The Goffman Reader,* Eds. C. Lemert and A. Branaman, pp. xlv-lxxxii, Blackwell, Massachusetts.

Buğra, A. ve Keyder, Ç., 2003. New Poverty and Changing Welfare Regime of Turkey, UNDP, Ankara.

Burns, T., 1992. Erving Goffman, Routledge, London.

Cantek, F.Ş., Ulutaş, Ç.Ü. ve Çakmak, Ş., 2014. Evin içindeki sokak, sokağın içindeki ev: Kamusal ile özel alan arasında kalanlar, F.Ş. Cantek (der.), *Kenarın Kitabı* içinde, ss.121-159, İletişim Yayınları, İstanbul.

Caunce, S., 2001. Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi, çev. B.B. Can ve A. Yalçınkaya, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Crow, G., Allan, G. and Summers, M., 2002. Neither Busybodies nor Nobodies: Managing Proximity and Distance in Neighbourly Relations, *Sociology,* **36(1),** 127-145.

Çakır, R. ve Bozan, İ., 2009. Mahalle Baskısı Var mı Yok mu?, Doğan Kitap, İstanbul.

Çur, A., 2005. Kadınlar: Taşranın Yurtsuzları, T. Bora (der.), *Taşraya Bakmak* içinde, ss.116-135, İletişim Yayınları, İstanbul.

Danış, A.D., 2002. Bahçeşehir Bir Mahalle mi?, *İstanbul Dergisi,* 102-105.

Day, K., 2001. Constructing Masculinity and Women's Fear in Public Space in Irvine, California, *Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography,* **8(2),** 109-127.

De Certeau, M., 1980/2009. Gündelik Hayatın Keşfi, Dost Yayınları, Ankara.

Dedeoğlu, S., 2009. Eşitlik mi Ayrımcılık mı?, *Çalışma ve Toplum,* **2,** 41-54.

Devellioğlu, F., 1999. Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat, 16.basım, Aydın Kitabevi, Ankara.

Dias, K. and Blecha, J., 2008. Feminism and Social Theory in Geography: An Introduction, *The Professional Geographer,* **59(1),** 1-9.

Donovan, J., 1997. Feminist Teori, İletişim Yayınları, İstanbul.

Dortmund, F., Vie, G.C., Praxis and Seirov-Nirov, 1994. Eurocultures. http://www.unesco.org/most/westeu20.htm 5 Ocak 2016.

Douglas, M., 1966/2007. Saflık ve Tehlike, Metis Yayınları, İstanbul.

Duben, A., 1985. Turkish Families and Households in Historical Perspective, *Journal of Family History,* 75-97.

Duben, A. ve Behar, C., 1998. İstanbul Haneleri, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ecevit, M., 2011. Epistemoloji, Y. Ecevit ve N. Karkıner (der.), *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* içinde, ss.32-64, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Ecevit, Y., 2011. Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç, Y. Ecevit ve N. Karkıner (der.), *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* içinde, ss.2-32, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Elden, S., 2009. Space I, in *International Encyclopedia of Human Geography,* pp. 262-267, Eds. Kitchin, R. & Thrift, N., Elsevier, Amsterdam.

Edgü, E., 2009. Evin Direği, Sokağın Bekçisi, A. Akpınar, G. Bakay ve H. Dedehayır (der.), *Kadın ve Mekan* içinde, ss.72-79, Turkuvaz Yayınları, İstanbul.

Erses, S.M., 2002. Mahalle Kimliği, *İstanbul Dergisi,* 59-65.

Esping-Andersen, G., 1999/2006. Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri, A. Buğra ve Ç. Keyder (der.), *Sosyal Politika Yazıları* içinde, ss.33-52, İletişim Yayınları, İstanbul.

Fenster, T., 2005. The Right to the Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday Life, *Journal of Gender Studies,* **14(3),** 217-231.

Garfinkel, H., 1967. Studies in Etnomethodology, Prentice Hall, New Jersey.

Gedik, E., 2015. Trapped in Between State, Market and Family: Experiences of Moderately Educated and Divorced and Widow Women, *PhD Thesis,* ODTÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Geerts, C., 1990. "Yerli Gözüyle": Antropolojik Anlamanın Doğası Üstüne, P. Rainbow ve W. Sullivan (der.), *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım* içinde, ss.45-57, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Gilbert, M.R., 1997. Feminism and Difference in Urban Geography, *Urban Geography,* **18(2),** 166-179.

Gilbert, L. and Dikeç, M., 2008. Right to the City; Politic of Citizenship, in *Space, Difference, Everyday Life: Reading Henri Lefebvre,* pp. 250-264, Eds. Goonewardena, K., Kipfer, S., Milgrom, R. & Schmid, C., Routledge, New York.

Gill, Z. and Riain, S.O., 2002. Global Etnography, *Annual Review of Sociology,* **28,** 271-295.

Goffman, E., 2009. Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu, çev. B. Cezar, Metis Yayınları, İstanbul.

Gordon, M.T., Riger, S., Le Bailley, R.K. and Heath, L., 1980. Crime, Women and the Quality of Urban Life, *Signs,* **5(5),** 143-160.

Gökalp-Yılmaz, G., 2013. Tactics in Daily Life Practices and Different Forms of Resistance: The Case of Turks in Germany, *Procedia – Socail and Behavioral Sciences,* **82,** 66-73.

Gökçe, B., 1992. Toplumsal Bilimlerde Araştırma, Savaş Yayınevi, Ankara.

Gökçe, B., 2004. Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar, Savaş Yayınevi, Ankara.

Gür, B., 2006. *Yenileşme ve Kentsel SİT Alanlarında Uygulamaları – Kadıköy Tarihi Çarşı SİT Alanı Örneği, Yüksek Lisans Tezi,* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gürbilek, N., 1999. Ev Ödevi, Metis Yayınları, İstanbul.

Güvenç, M., 2000. İstanbul'u Haritalamak, *İstanbul Dergisi,* 35-40.

Güvenç, M. ve Işık, O., 1996. İstanbul'u Okumak, *Toplum ve Bilim,* 6-60.

Güvenç, M., 2009. Küreselleşme Bağlamında İstanbul'a Göç ve İstanbul'dan Göç, Güvenç, M. (der) *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular* içinde, ss.130-140, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Bankası, İstanbul.

Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014. 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü; T.C. Kalkınma Bakanlığı; TÜBİTAK, Ankara.

Hatiboğlu, E.B., 2014. *Yoksul Kadınlar için 'Sıcak Yuva/Özgür Kent' Hayalüyle 'İmkansız Medeniyet' TOKİ*, *Doktora Tezi,* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Harding, S., 1995. Feminist Yöntem diye bir şey var mı?, S. Çakır ve N. Akgökçe (der.) *Kadın Araştırmalarında Yöntem* içinde, ss.34-47, Sel Yayınevi, İstanbul.

Himtek, 2013. *İstanbul İli, Bağcılar İlçesi, Göztepe Mahallesi, Kentsel Dönüşüm Alanı, Kentsel Dönüşüm Planlaması ve Yönetimi*, İstanbul.

hooks, b., 1990. Yearning, Race, Gender and Cultural Politics, South End Press, Boston.

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M., 2009. İstanbul'da Kentsel Ayrışma: 1990'dan 2000'e Neler Oldu?, S. Kayasü, O. Işık, N. Uzun, ve E. Kamacı (der.) *Gecekondu, Dönüşüm, Kent* içinde, ss.379-407, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara.

İlyasoğlu, A., 1994. Örtülü Kimlik, Metis Yayınları, İstanbul.

İlyasoğlu, A. Ve Akgökçe, N., 2001. Yerli Bir Feminizme Doğru, Sel Yayınları, İstanbul.

Jacobs, J., 2011. Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı, çev. B. Doğan, Metis Yayınları, İstanbul.

Johnson, L.C., 2009. Feminism/Feminist Geography, in *International Encyclopedia of Human Geography,* pp. 44-58, Eds. Kitchin, R. & Thrift, N., Elsevier, Amsterdam.

Kalkınma Bakanlığı, 2013. 10. Kalkınma Planı: 2014-2018, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.

Kadın Dostu Kent Uygulama Rehberi, 2015. Berk Matbaacılık, Ankara.

Kandiyoti, D., 1984. Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik, T. Erder (der.) *Türkiye'de Ailenin Değişimi, Toplumbilimsel İncelemeler* içinde, pp. 15-33, Türk Sosyal Bilimler Derneği, İstanbul.

Kandiyoti D., 1988. Bargaining with Patriarchy, *Gender and Society,* 274-290.

Kandiyoti, D., 1995. Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlenmesine Yönelik Notlar, Ş. Tekeli (der.) *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, pp. 367-382, İletişim Yayınları, İstanbul.

Karal, D. ve Aydemir, E., 2012. Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet, USAK Raporları No: 12-01 , USAK Yayınları, Ankara.

Kavas, S. And Gündüz-Hoşgör, A., 2013. The parenting practice of single mothers in Turkey: Challenges and strategies, *Women's Studies International Forum,* **40,** 56-67.

Kaya İ., 2013. Coğrafi Düşüncede Mekan Tartışmaları, *Posseible Düşünme Dergisi,* **(4),** 1-13.

Kaygalak İ., 2011. Postmodern Eleştirilerin Coğrafi Düşünce ve Yeni Mekân Kavrayışları Üzerine Yansımaları, *Coğrafi Bilimler Dergisi ,* **9 (1),** 1-10.

Kazgan, G., 2002. İstanbul'un Kuştepe Mahallesi, *İstanbul Dergisi,* 108-112.

Kentel, F., 2011. Modernite, Gündelik Hayat ve Yeni Sosyal Heraketler. http://www.altust.org/2011/11/modernite-gundelik-hayat-ve-yeni-sosyal-hareketler1/ 8 Nisan 2016.

Kesgin, B. Ve Yaman, Ö.M., 2013. Sosyal Politikada Sosyal Güvensizliğe Karşı Sığınılacak Son Liman Aile Mi?, E. B. Merkezi, *Kentleşme ve Sosyal Politikalar* içinde, ss.45-64, Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları, İstanbul.

Keskin, E., Aşan, E., Gülbahar, H., Sirman, N. ve Kutluata, Z., 2011. Cinsel Taciz: Tanımlar ve Tartışmalar Üzerine Sohbet, *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar,* **13,** 37-59.

Kılıçkıran, D., 2010. Gitmeli mi Kalmalı mı: Feminizmde Ev Üzerine Çeşitlemeler, *Dosya 19: Cinsiyet ve Mimarlık,* B. Turan (der.), Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 43-51.

Kıray, M., 1964. Ereğli, İletişim Yayınları, Ankara.

Kızılay, Ş.E., 2002. Küreselleşme, Madun Kamusallığı ve Taktikler: Afyon Çavuşbaş Mahallesi Örnegi, *İdeal Kent*.

Koç, İ., 2014. Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çizge, İstanbul.

Koç, İ., Adalı, T. ve Türk, H.D., 2015. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2013. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/sunum.shtml 10 Ocak 2016.

Konda Araştırma ve Danışmanlık, 2012. Toplumdaki Ayıp, Günah ve Suç Algı ve Tanımları, İstanbul.

Kongar, E., 1986. İzmir: Kentsel Ailenin Değişimi, E. Kongar (der.), *Türkiye Üzerine Araştırmalar* içinde, ss.21-106, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kongar, E., 2007. Mahalle Baskısı Nedir? http://www.kongar.org/aydinlanma/2007/588_Mahalle_Baskisi.php 4 Ocak 2016.

Koray, M., 2005. Sosyal Politika, İmge Kitabevi, Anakra.

Koskela, H., 1997. Bold Walk and Breakings: Women's spatial confidence versus fear of violence, *Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography,* **4(3),** 301-320.

Köker, E., 2010. Saklı Konuşmalar, M. Özbek (der.), *Kamusal Alan* içinde, ss.539-550, Hil Yayınları, İstanbul.

Lefebvre, H., 1967/1996. The Right to the City, in *Writings on Cities,* pp. 63-184, Eds. Kofman, E. & Lebas, E., Blackwell, London.

Lefebvre, H., 1991. The production of space, trans. D. Nicholson-Smith, Blackwell, Oxford.

Lefebvre, H., 1991. Critique of Everyday Life, Verso, London.

Lemert, C., 1997. Goffman's Social Theory, in *The Goffman Reader,* Eds. C. Lemert and A. Branaman, pp. Ix-xIiii , Blackwell, Massachusetts.

Leslie, K., 2005. In Place and At Home in the City: Connecting privilege, safety and belonging for women in Toronto, *Gender, Place and Culture,* **12(3),** 357-377.

MacKinnon, A., 1998. Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru, Metis Yayınları, İstanbul.

Mallett, S., 2004. Understanding home: a critical review of the literature, *The Sociological Review,* 62-89.

Marcuse, P., 2014. Reading the Right to the City, *City,* **18(1),** 4-9.

Mardin, Ş., 2006. Religion Society and Modernity in Turkey, Syracuse University Press, New York.

Mardin, Ş., 2007a. Mahalle havası diye bir şey var ki AKP'yi bile döver. http:// www.rusencakir.com/ 15 Mayıs 2007.

Mardin, Ş., 2007b. Yalnız İslamcıları itham etmek doğru olmaz. http:// www.rusencakir.com/ 10 Haziran 2007.

Mardin, Ş., 2008. Mahalle Baskısı, Ne Demek İstedim? http:// www.rusencakir.com/ 23 Mayıs 2008.

Martin, C., 2013. Dipnot: Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de mahalle üzerine çalışmalar. http://dipnot.hypotheses.org/675 4 Ocak 2016.

Martin, D.G., 2002. Constructing the 'Neighborhood Sphere': Gender and Community organizing, *Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography,* **9(4),** 333-350.

Massey, D., 1994. Space, Place and Gender, Polity Press, Cambridge.

McDowell, L. 1993. Space, Place and Gender Relations: Part II. Identity, difference, feminist geometries and geographies, *Progress in Human Geography,* **17 (3)**, 305-318.

Mehta, A., 1999. Embodied Discourse: On gender and fear of violence, *Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography,* **6(1),** 67-84.

Menand, L., 2009. Some Frames for Goffman, *Social Psychology Quarterly,* **72(4),** 296-299.

Mies, A., 1995. Feminist Araştırmalar için Bir Metodolojiye Doğru, N. Akgökçe ve S. Çakır (der.), *Kadın Araştırmalarından Yöntem* içinde, ss.48-64, İstanbul.

Mills, A., 2007. Gender and Mahalle (Neighborhood) Space in İstanbul, *Gender, Place and Culture,* **14(3),** 335-354.

Mor Çatı, 2016. *Türkiye'de Erkek Şiddetiyle Mücadele Mekanizmaları İzleme Raporu,* Mor Çatı Yayınları, İstanbul.

Okin, S.M., 1998. Gender, the Public and the Private, in *Feminism and Politics,* pp. 116-141, Ed. Phillips, A., Oxford University Press, Oxford.

Orloff, A.S., 1993. Gender and The Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States, *American Sociological Review,* **58(3),** 303-328.

Ortaylı, İ., 2000. Osmanlı Toplumunda Aile, Pan Yayıncılık, İstanbul.

Özar, Ş. Ve Yakut-Çakar, B., 2011. Eşi Vefat Etmiş Kadınlar için Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politikalar Forumu, İstanbul.

Özbay, F., 2014. Demografik Dönüşüm Sürecinde İktidar, Kadın ve Aile, *Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün Mü?*, Heinrich Böll Stiftung Derneği, İstanbul, ss.106-112

Özbay, F., 2015. Aile ve Hane Yapısı: Dün, Bugün, Yarın, F. Özbay (der.), *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus* içinde, ss.79-107, İletişim Yayınları, İstanbul.

Özbay, F., 2015. Toplumsal Cinsiyet ve Mekan, F. Özbay (der.), *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus* içinde, ss.109-131, İletişim Yayınları, İstanbul.

Özkazanç, A., 2013a. Cinsel Taciz, Siyaset ve Taciz Siyaseti, A. Özkazanç (der.), *Cinsellik, Şiddet ve Hukuk* içinde, ss.185-191, Dipnot Yayınları, Ankara.

Özkazanç, A., 2013b. Kadın Cinayetleri, AKP ve Muhafazakarlık Üzerine, A. Özkazanç (der.), *Cinsellik, Şiddet ve Hukuk* içinde, ss.229-239, Dipnot Yayınları, Ankara.

Özgüç, N., 1998. Kadınların Coğrafyası, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Özgür, M., 2010. Coğrafya Hakkında, Ankara Üniversitesi, 24/05/2016, http://geography.humanity.ankara.edu.tr/cografya-hakkinda/

Öztan, E., 2014. Türkiye'de Ailecilik, Biyosiyaset ve Toplumsal Cinsiyet Rejimi, *Toplum ve Bilim,* **130,** 176-188.

Özyeğin, G., 2009. Virginal Facades Sexual Freedom and Guilt among Young Turkish Women, *European Journal of Women's Studies,* **16(2),** 103-123.

Padhee, A., 2012. A study into the experiences of safety and unsafety amongst single Indian women living in London, *Yüksek Lisans Tezi,* Girton College, London.

Paeke, L., 2009. Gender In The Citye, in *International Encyclopedia of Human Geography,* pp. 320-327, Kitchin, R. and N. Thrift (eds.), Elsevier, Amsterdam.

Pain, R., 1991. Space, Sexual Violence and Social Control, *Progress in Human Geography,* **15,** 415-431.

Parla, A., 1997. Anlatılar, Duvarlar ve Direniş Sesleri: Aykırı Bir Mekan Olarak Mor Çatı, *Evdeki Terör: Kadına Yönelik Şiddet* içinde, ss.53-65, Mor Çatı Yayınları, İstanbul.

Perouse, J.-F., 2011. İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri, İletişim Yayınları, İstanbul.

Perouse, J.-F. and Dekhli, K., 2002. Göz Ardı Edilen Bir Mahalle, *İstanbul Dergisi,* 81-83.

Purcell, M., 2002. Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant, *GeoJournal,* **58,** 99-108.

Purcell, M., 2003. Citizenship and the right to the global city: reimagining the capitalist world order, *International Journal of Urban and Regional Research,* **27(3),** 564-590.

Ronald, R. and Nakano, L., 2012. Single Women and Housing Choices in Urban Japan, *Gender, Place and Culture,* **20(4),** 451-469.

Riger, S. and Gordon, M.T., 1981. The Fear of Rape: A Study in Social Control, *Journal of Social Issues,* **37(4),** 71-92.

Rose, G., 1993. Feminism and Geography, Blackwell, Cambridge.

Ruggie, M., 1984. The State and Working Women: A Comparative Study of Britain and Sweden, Princeton University Press, Princeton.

Sandercock, L. and Forsyth, A., 1992. A Gender Agenda: New Directions for Planning Theory, *Journal of the American Planning Association,* **58(1),** 49-59.

Sarıyer Belediyesi, 2015. Sarıyer Belediye Başkanlığı 2015-2019 Dönemi Stratejik Planı, İstanbul.

Sayın, Ö., 1990. Aile Sosyolojisi, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.

Simmel, G., 2009. Metropol ve Zihinsel Hayat, *Bireysellik ve Kültür* içinde, çev. T. Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.

Sirman, N., 1995. Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi, Ş. Teleki (der.) *Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, ss.247-276, İletişim Yayınları, İstanbul.

Sucu, İ., 2007. Boşanmış Kadınların Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Kabulleri (Sakarya İli Örneği), *Yüksek Lisans Tezi,* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Şentürk, Y. Ve Yardımcı, S., 2010. Hacıyatmazı Devirmek: Neoliberal Pratiklere Karşı Kolektivite, Kalkedon, İstanbul.

Tamdoğan-Abel, I., 2002. Osmanlı Döneminden Günümüz Türkiyesine "Bizim Mahalle", *İstanbul Dergisi,* 66-70.

Tankel, Y., 2011. Reframing 'Safe Cities for Women': Feminist articulations in Recife, *Development Dergi,* **54,** 352-357.

Tanyeli, U., 2005. Genişleyen Dünyada Sanat, Kent ve Siyaset, *İKSV Uluslararası İstanbul Bienali'nden Metinler* içinde, ss.199-209, İKSV Yayınları, İstanbul.

Tekeli, Ş., 1988. Kadınlar İçin, Alan Yayıncılık, İstanbul.

Tekeli, Ş., 1995. 1980'ler Türkiye'sinden Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İletişim Yayınları, İstanbul.

Thompson, P., 1999. Geçmişin Sesi, çev. Ş. Layıkel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Timur, S., 1972. Türkiye'de Aile Yapısı, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Toprak, B., Bozan, İ., Morgül, T., ve Şener, N., 2008. Türkiye'de Farklı Olmak, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Tulaz, A., 2008. Gendering Space, Security and Surveillance: Perceptions of Single Women in Istanbul, *Yüksek Lisans Tezi,* ODTÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tuncer, S., 2012. Beşeri Coğrafyaya Feminist İtirazlar, *Fe Dergi,* **18(1),** 79-90.

TÜSİAD, 2000. Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, İstanbul.

Ünsaldı, L., 2014. Takdim ve Heretik'in Onuncu Kitabı Vesilesiyle, E. Goffman, *Damga* içinde, ss.7-19, Heretik Yayınları, İstanbul.

Valentine, G., 1989. The Geography of Women's Fear, *Area,* **21(4),** 385-390.

Van Eijk, G., 2011. 'They Eat Potatoes, I Eat Rice': Symbolic Boundary Making and Space in Neighbour Relations, *Sociological Research Online,* **16(4),** 1-12.

Walby, S., 1989. Theorising Patriarchy, *Sociology,* **23(2),** 213-234.

Wild, H., 2012. Practice and the Theory of Practice. Rereading Certeau's 'Practice of Everyday Life', *JBA Review Essay,* 1-19.

Wilkinson, E., 2014. Single People's Geographies of Home: Intimacy and Friendship beyond the 'family', *Environment and Planning,* **46(10)**.

Wilson, E., 1991. The Sphinx in the City, University of California Press, Berkeley.

Yalçıntan, M.C., 2014. Sarıyer Gecekondu Mahalleleri Örneğinde Kentsel Dönüşüm Süreçleri ve Bu Süreçlerin Sosyo-Ekonomik ve Fiziki Etkileri, TÜBİTAK, İstanbul.

Yavan, N., 2014. Batı Coğrafyası Geleneği Üzerine, E. Bekaroğlu ve A. Özdemir (der.), *Bir Disiplinin İç Dünyası: Modern Türk Coğrafyası üzerine Söyleşiler* içinde, ss.17-51, İdil Yayıncılık, İstanbul.

Yazıcı, B., 2012. The Return to The Family: Welfare, State and Politics of the Family in Turkey, *Anthropological Quarterly,* **85(1),** 103-140.

Yılmaz, F., 2012. Fahişe Subaşı'ya Karşı, *Toplumsal Tarih* , 22-31.

Yılmaz, F., 2000. XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair, *Toplum ve Bilim* , **83,** 92-110.

Zeybek, H.A., 2011. Bir Aile Mekanında Cinsiyet, Cinsellik ve Güvenlik, C. Özbay, A. Terzioğlu ve Y. Yasin (der.), *Neoliberalizm ve Mahremiyet* içinde, ss.227-243, Metis Yayınları, İstanbul.

Diğer İnternet Kaynakları

URL-1, http://bianet.org/kadin/bianet/133354-bianet-siddet-taciz-tecavuz-cetelesi-tutuyor/ Bianet Kadın LGBTİ. 8 Mart 2015.

URL-2, http://www.unesco.org/most/westeu20.htm European Commission, 1994 European Charter for Women in the City. 5 Ocak 2016.

URL-3, http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/1878/2014-yili-kadin-cinayeti-gercekleri Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. 8 Mart 2015.

URL-4, http://www.kadindostukentler.org/content/docs/kdk-brosur-2014.pdf Kadın Dostu Kentler Projesi. 5 Mart 2015.

URL-5, https://www.akparti.org.tr/site/dosyalar#!/ AKP 2002 Seçim Beyannamesi. 16 Nisan 2016.

URL-6, https://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi#bolum_ AKP Parti Programı. 8 Nisan 2016.

URL-7, http://www.arkitera.com/haber/12480/gecmisin-modern-mimarisi---1--kadikoy Arkitera: Geçmişin Modern Mimarisi - 1: Kadıköy. 28 Nisan 2016.

URL-8, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96zgecan_Aslan_cinayeti Vikipedi: Özgecan Aslan cinayeti. 8 Mayıs 2016.

URL-9, https://tr.wikipedia.org/wiki/Hasanpa%C5%9Fa,_Kad%C4%B1k%C3%B6y Wikipedia: Hasanpaşa Kadıköy. 2 Mayıs 2016.

URL-10, http://secim.haber7.com/2014/istanbul/bagcilar/ İstanbul Bağcılar Belediyesi 2014 Yerel Seçim Sonuçları. 5 Mayıs 2016.

URL-11, http://www.bagcilar.bel.tr/ilcemiz İstanbul Bağcılar Belediyesi İlçemizi Tanıyalım. 5 Mayıs 2016.

URL-12, http://secim.haberler.com/sariyer-secim-sonuclari/ Sarıyer Seçim Sonuçları. 5 Mayıs 2016.

URL-13, http://secim.haberler.com/bagcilar-secim-sonuclari/ Bağcılar Seçim Sonuçları. 5 Mayıs 2016.

URL-14, http://secim.haberler.com/kadikoy-secim-sonuclari/ Kadıköy Seçim Sonuçları. 5 Mayıs 2016.

URL-15, http://www.hurriyet.com.tr/vahsete-isyan-turkiye-ayakta-28200853 Vahşete İsyan Türkiye Ayakta. 5 Mayıs 2016.

URL-16, http://www.milliyet.com.tr/ozgecan-aslan-icin-kadinlardan-gundem-2013849/ Özgecan Aslan Cinayetinde Türkiye'yi Kahreden Detay. 5 Mayıs 2016.

URL-17, http://www.unesco.org/most/westeu20.htm Eurocultures, Dortmund, F., Vie, G. C., Praxis, and Seirov-Nirov (1994). 5 Ocak 2016.

URL-18, http://www.kadindostukentler.org/content/docs/kdk-brosur-2014.pdf Kadın Dostu Kentler Projesi. 5 Mart 2015.

URL-19, http://www.oecd.org/els/soc/doingbetterforfamilies.htm Doing Better For Families (2011). 5 Mayıs 2015.

URL-20, http://www.ankara.edu.tr/kurumsal/mevzuat/cinsel-tacize-ve-cinsel-saldiriya-karsi-politika-belgesi/ Cinsel Tacize ve Cinsel Saldırıya Karşı Politika Belgesi (2013). 10 Temmuz 2016.

Ceren Lordoğlu

ceren.lordoglu@msgsu.edu.tr

EĞİTİM

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehircilik, İstanbul, Doktor adayı 2010-**…**

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara, MS 2003
Master Tezi: Küresel Bağlamda Sosyal Mesafe ve Sembolik Sınırlar: İstanbul'da Boş Zaman Mekanları

Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, BA 1999
Bitirme Tezi: Süreya Ağaoğlu, Bir Cumhuriyet Kadını Portresi

Kadıköy Anadolu Lisesi, İstanbul 1995

ÇALIŞMA DENEYİMİ

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul Ocak 2016-.....
Müdür Yardımcısı, Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul Ocak 2012-.....
AB Uzmanı, Uluslararası İlişkiler Ofisi

FMV Işık Üniversitesi, İstanbul 2009-2012
*Kurumsal Koordinatör***,** AB Programları Ofisi

Anne Çocuk Eğitim Vakfı, İstanbul 2005-2008
Birim Koordinatörü, Erken Çocukluk Eğitim Birimi

Edam Eğitim Danışmanlığı ve Araştırma Merkezi 2004-2006
Eğitim Danışmanı (yarı zamanlı)

Protein Proje Danışmanlık Ltd.Şti, İstanbul 2003-2005
Kurucu ortak ve Danışman

Tarih Vakfı, İstanbul 2002-2003
Program Koordinatörü, Yerel ve Sözlü Tarih Programları

ODTÜ Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Programı 2000 - 2002
Araştırma Görevlisi

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi 1998-1999
Dokümantasyon Birim Asistanı (Gönüllü)

Habitat için Gençlik Derneği, İstanbul 1997-1998
Proje Asistanı, Yerel Gündem 21 Projesi

ULUSAL VE ULUSLARASI KONFERANSLAR

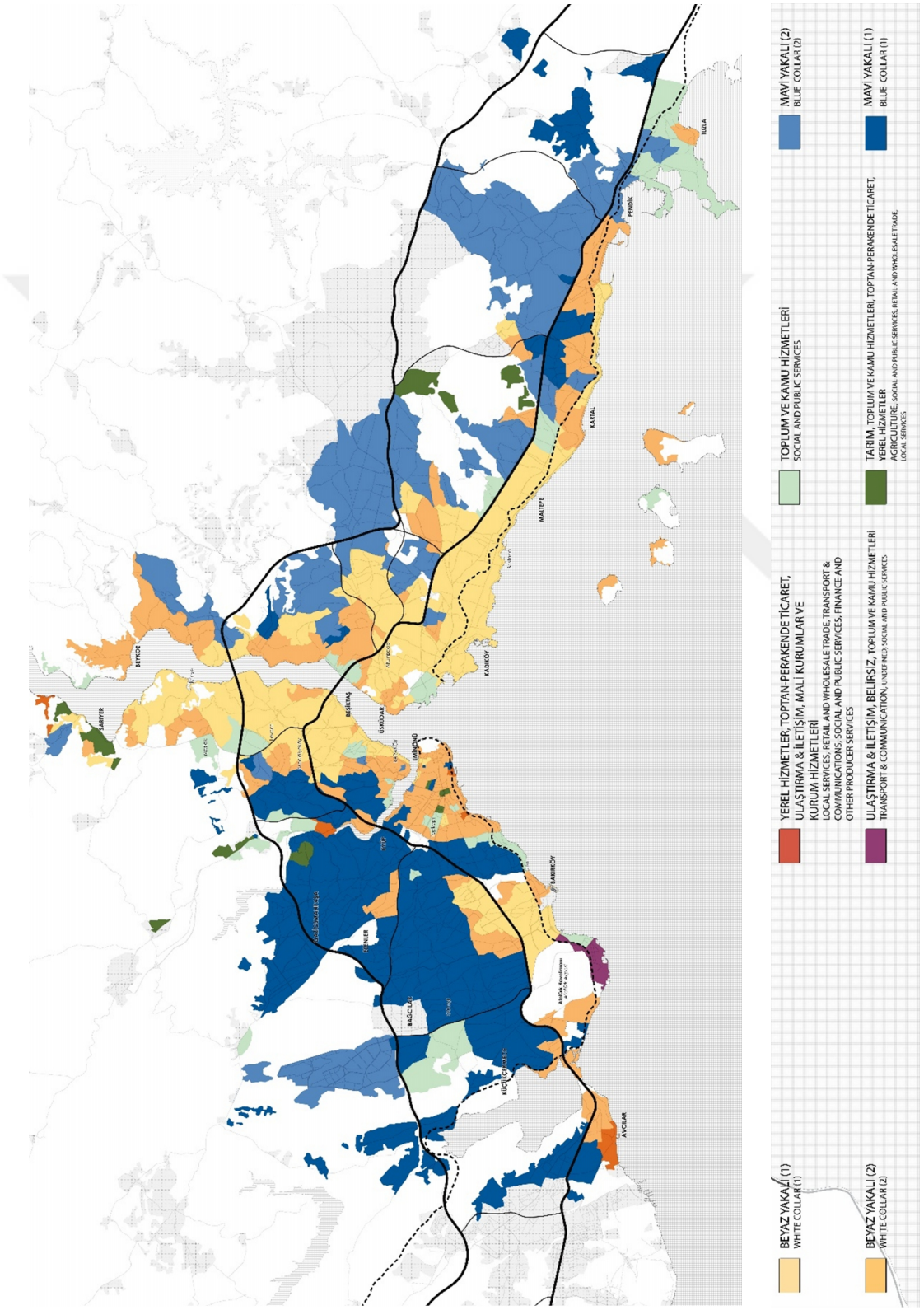
- Anadolu Üniversitesi, Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi, "Kadınların Kent Coğrafyasında Güvenlik Endişeleri", Eskişehir, 16-17 Nisan 2015
- Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Çarşamba Seminerleri, "Budapeşte'de Tek Mülkü Hayatı Olanların Mücadelesi", İstanbul, 20 Kasım 2013
- International Sociological Association RC 19 (Research Committee 19), 2013 Annual Conference on "Poverty, Social Welfare and Social Policy", Budapeste, Macaristan, 22-24 Ağustos 2013. (Single Women Tenants Residence Place Decision Process in Istanbul)
- Sosyoloji Mezunları Derneği, "Sosyoloji Kendisini Tartışıyor", İstanbul, Türkiye, 16-17 Kasım 2012
- EIAE (European Association For International Education), 23rd Annual Conference, Kopenhag, Danimarka, Eylül 2011
- ITU ve Yeditepe Univeritesi, International Conference on Materiality, Memory and Cultural Heritage, İstanbul, Türkiye, 25-29 May 2011. (Shifting Narratives on Gecekondu at 2000s) with O.S.Göral
- EIAE (European Association For International Education), 22nd Annual Conference, Nantes, Fransa, Eylül 2010
- Trabzon Valiliği, Uluslararası Çocuk, Aile ve Okul Bağlamında Okul Öncesi Eğitim Kongresi, Trabzon, Mayıs 2008
- Avrupa Komisyonu, Qualifly Aile Okur Yazarlığı Projesi Ortaklar Toplantıları, Kasım 2005-Mayıs 2007 (İstanbul, Hamburg, Dublin)
- Özel Çevre Okulları "Okul Öncesi Eğitimde Yeni Yönelimler Sempozyumu", Türkiye, İstanbul, Mart 2007
- KAMER, "0-6 Yaş Döneminde Alternatif Eğitim Modelleri Sempozyumu",Türkiye, Diyarbakır, Haziran 2006
- Girne Amerikan Üniversitesi, "Avrupa Birliği Sürecinde Okul Öncesi Eğitimin Geleceği" Sempozyumu, Kıbrıs, Girne, Haziran 2006
- Avrupa Konseyi, Akdeniz Sesleri Projesi Ortaklar Toplantısı, Las Palmas, Kanarya Adaları, Mart 2003
- Avrupa Gençlik Forumu, Lizbon, Portekiz, Temmuz 1998
- Birleşmiş Milletler Yoksulluk Zirvesi, Floransa, Italya, Kasım 1997

BECERİ ve AKTİVİTELER

Yabancı Dil: İngilizce (ileri düzey), Fransızca (başlangıç düzey)
Bilgisayar : MS Office uygulamaları, MAXQDA
İlgi : Fotoğraf, Tango
Üye Olunan Dernekler: Kadıköy Anadolu Lisesi Mezunlar Derneği, BirUmut

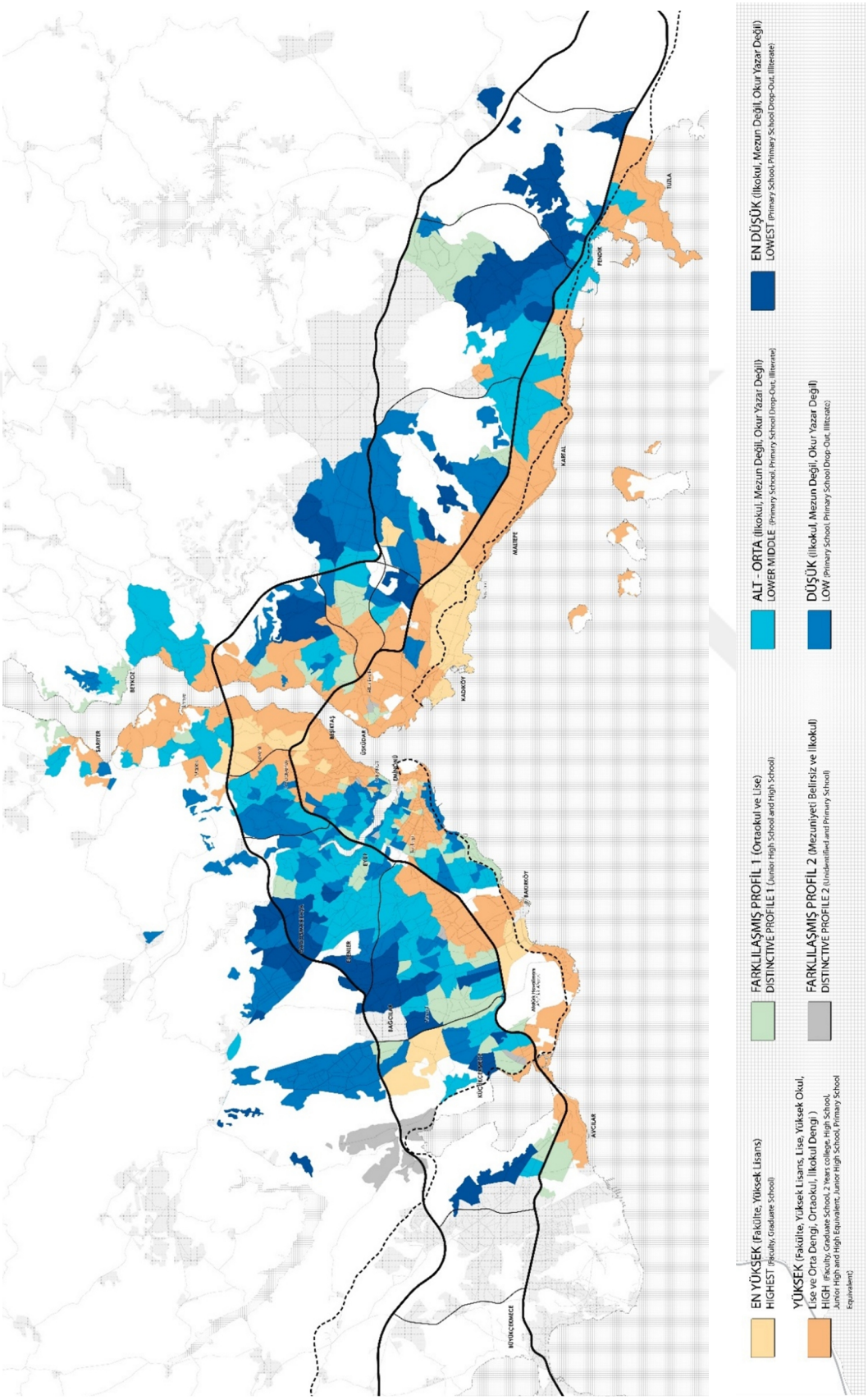
EK A.1: İstanbul Mahalleleri 2000: İşkolları İtibariyle Mekânsal Farklılaşma

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı Mahalle Profilleri (N: 2850022) TÜİK,
Hazırlayan: Prof. Dr. Murat Güvenç

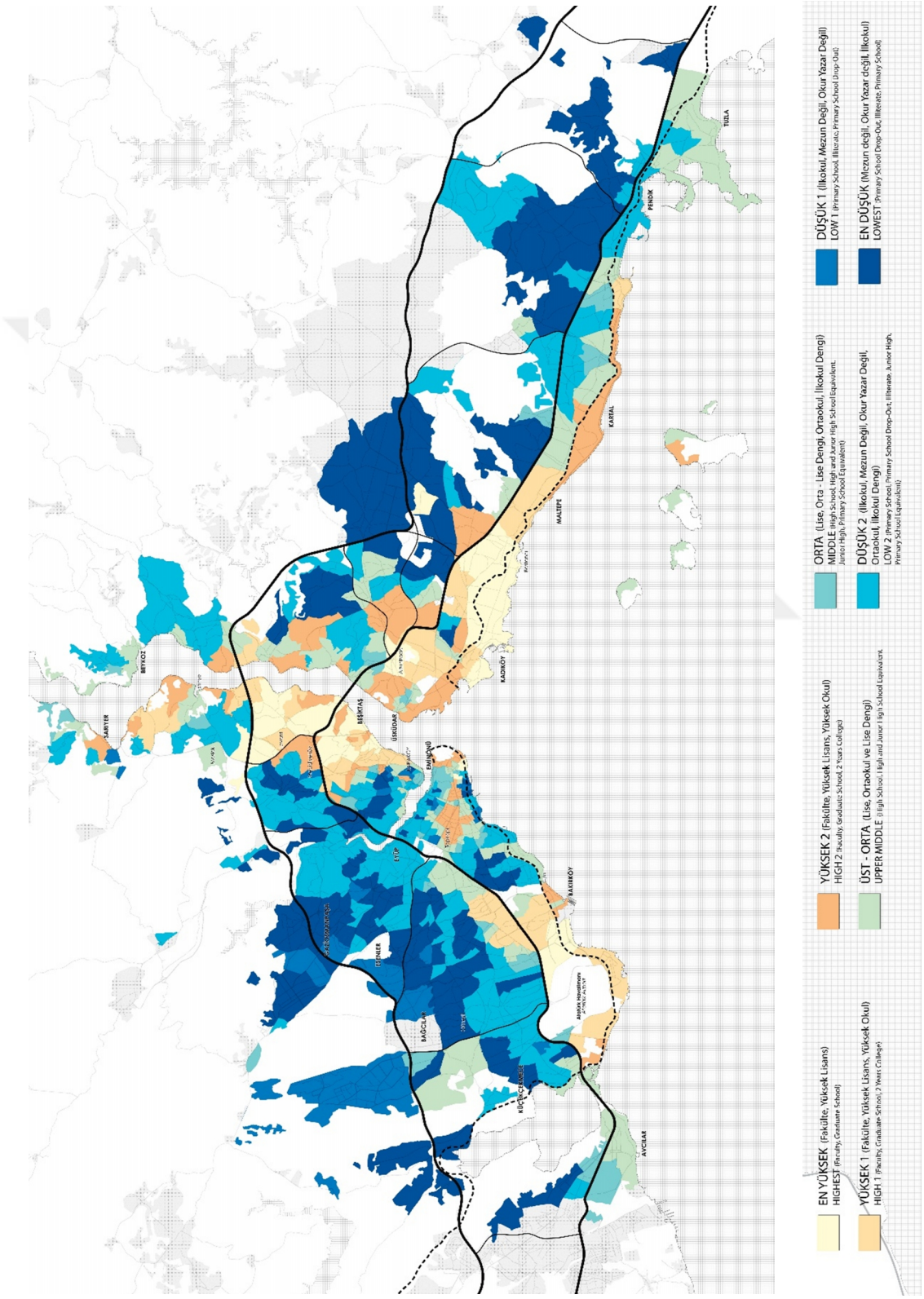
EK A.2: İstanbul Mahalleleri 2000: Kadın Nüfusun Eğitim Profilleri

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı Mahalle Profilleri (N: 2850022) TÜİK,
Hazırlayan: Prof. Dr. Murat Güvenç

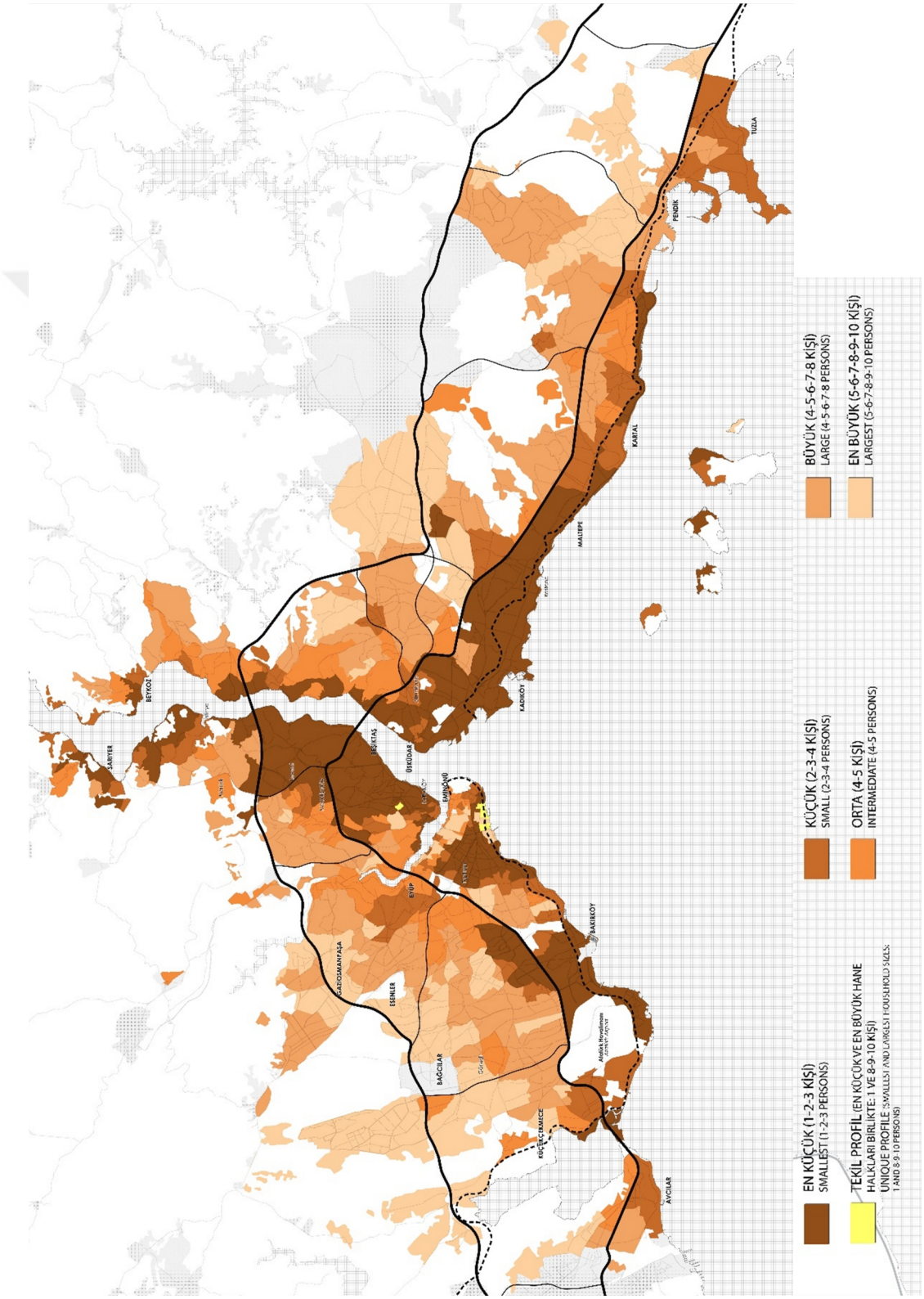
EK A.3: İstanbul Mahalleleri 2000: Eğitim Profilleri

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı Mahalle Profilleri (N: 2850022) TÜİK,
Hazırlayan: Prof. Dr. Murat Güvenç

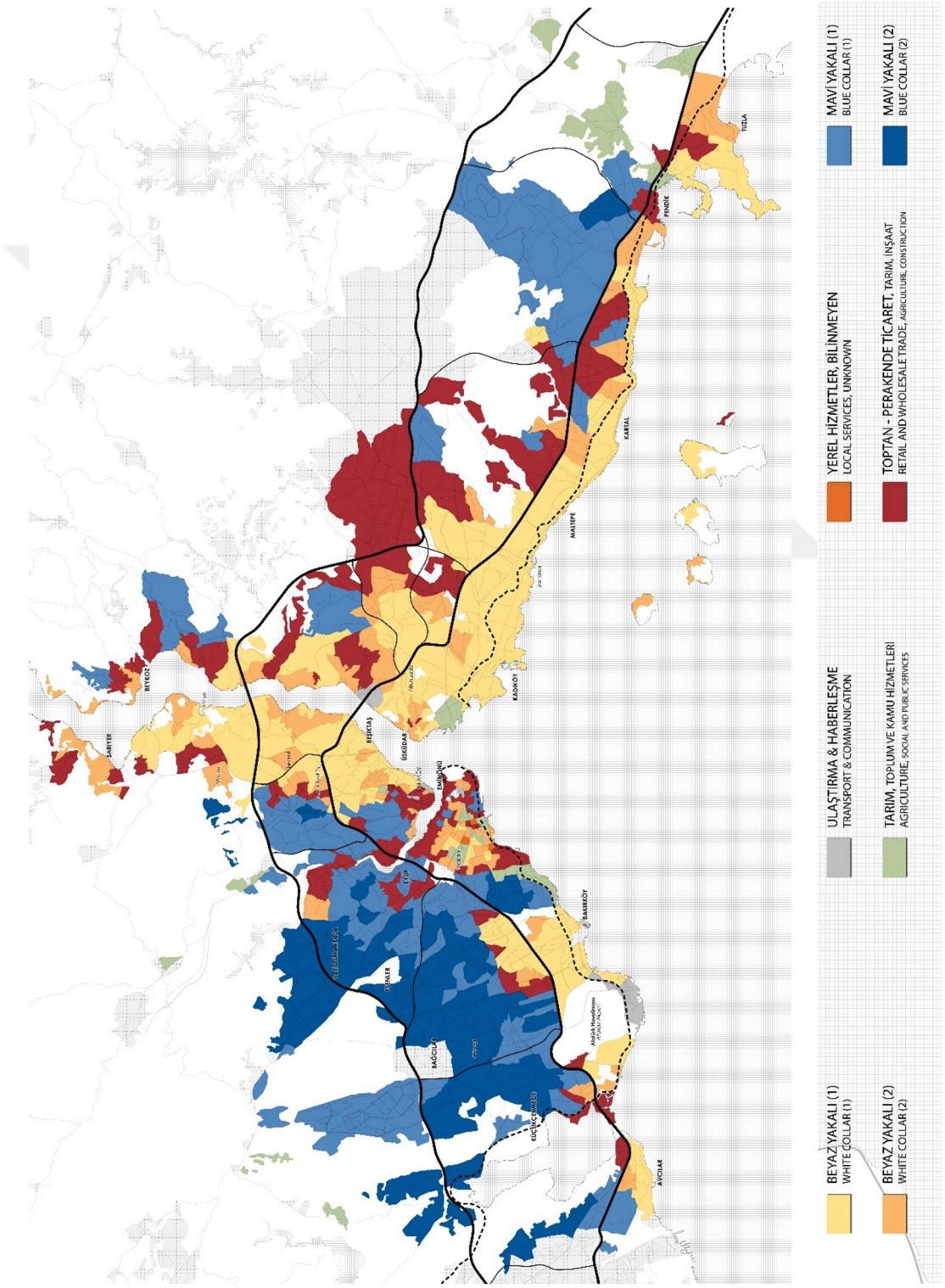
EK A.4: İstanbul Mahalleleri 2000: Hane Büyüklüğü

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı Mahalle Profilleri (N: 2850022) TÜİK, Hazırlayan: Prof. Dr. Murat Güvenç

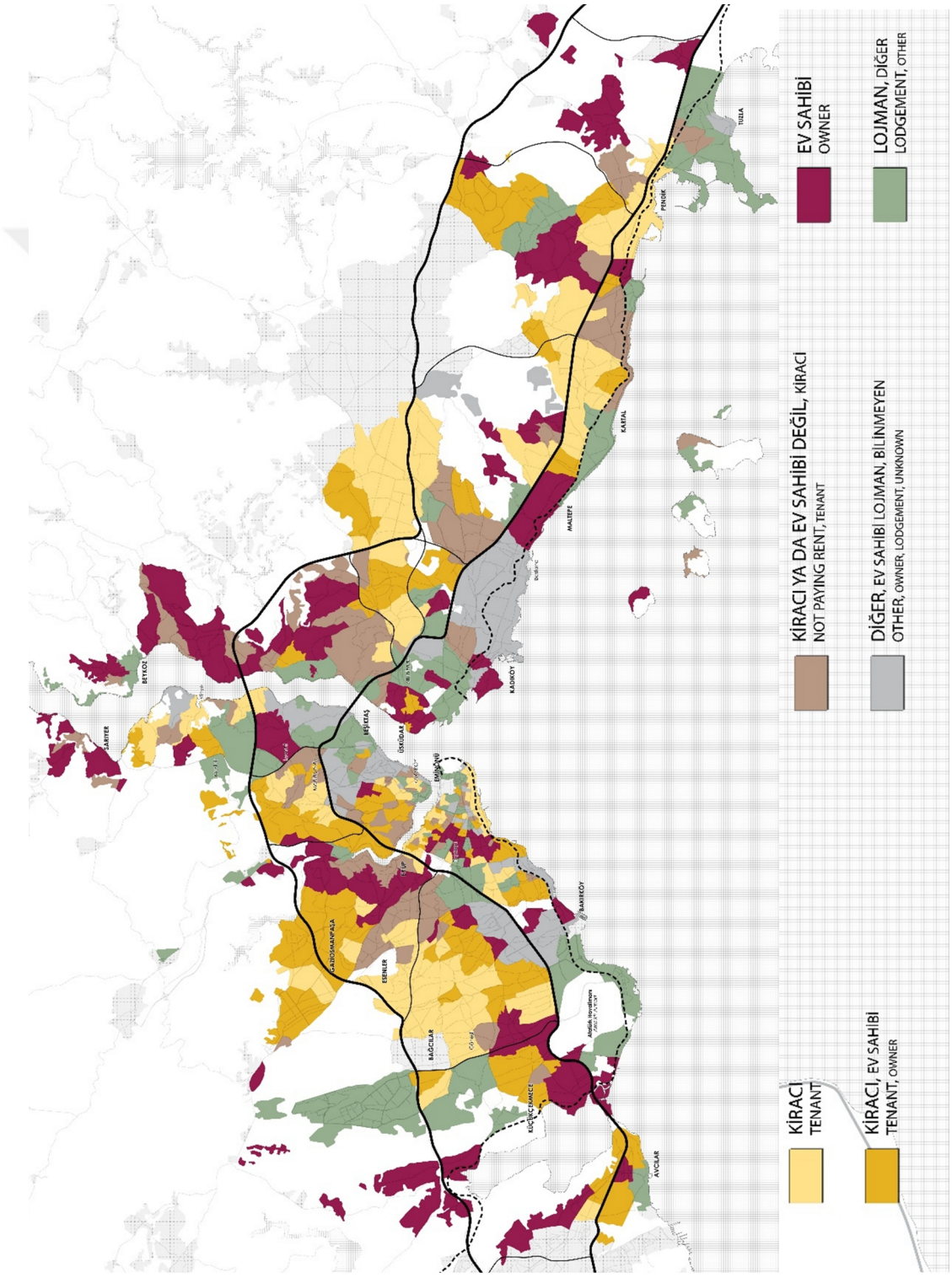
EK A.5: İstanbul Mahalleleri 2000: İşkolları İtibariyle Kadın Nüfusun Mekânsal Farklılaşması

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı Mahalle Profilleri (N: 2850022) TÜİK, Hazırlayan: Prof. Dr. Murat Güvenç

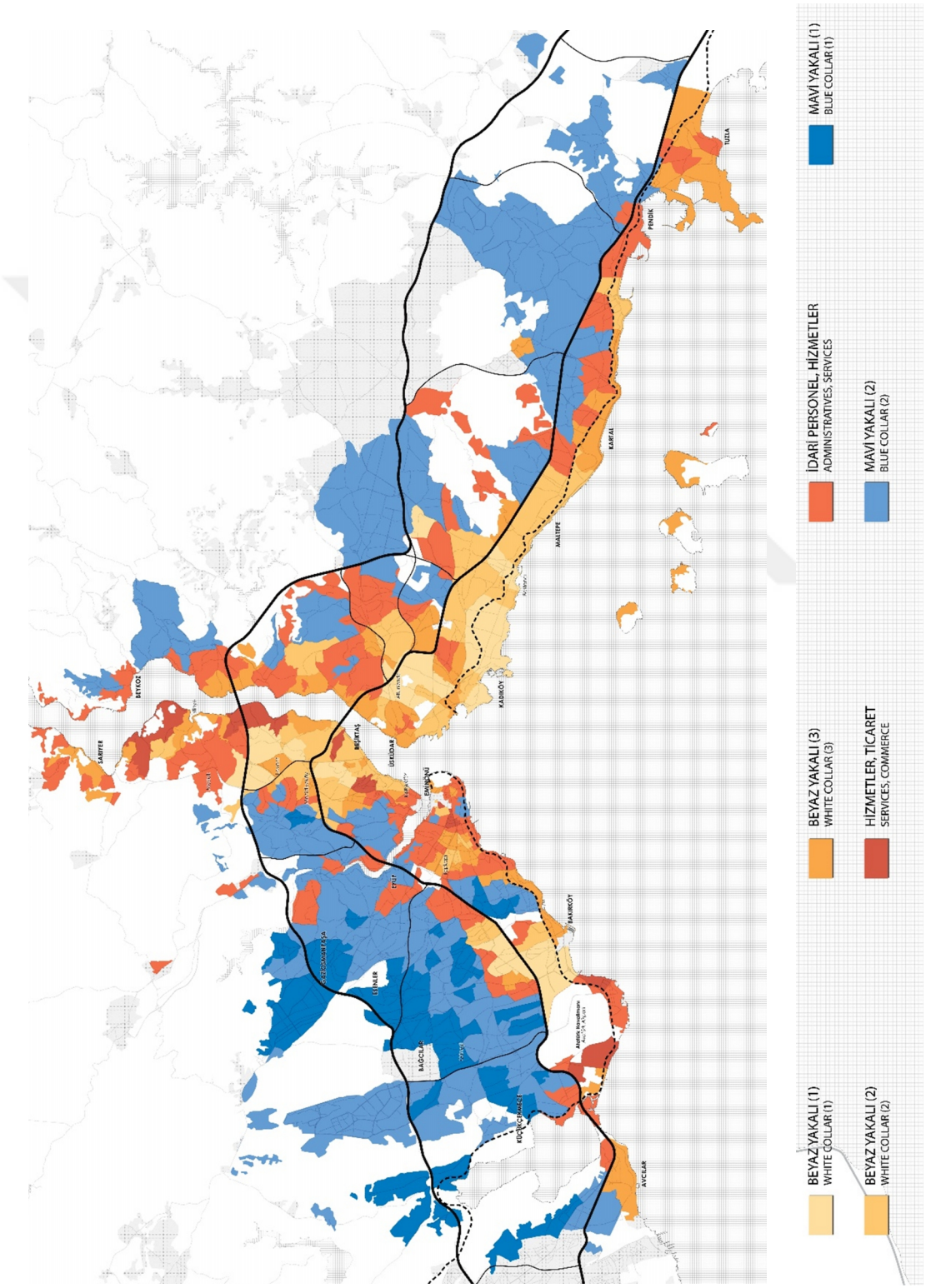
EK A.6: İstanbul Mahalleleri 2000: Konut Mülkiyeti

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı Mahalle Profilleri (N: 2850022) TÜİK,
Hazırlayan: Prof. Dr. Murat Güvenç

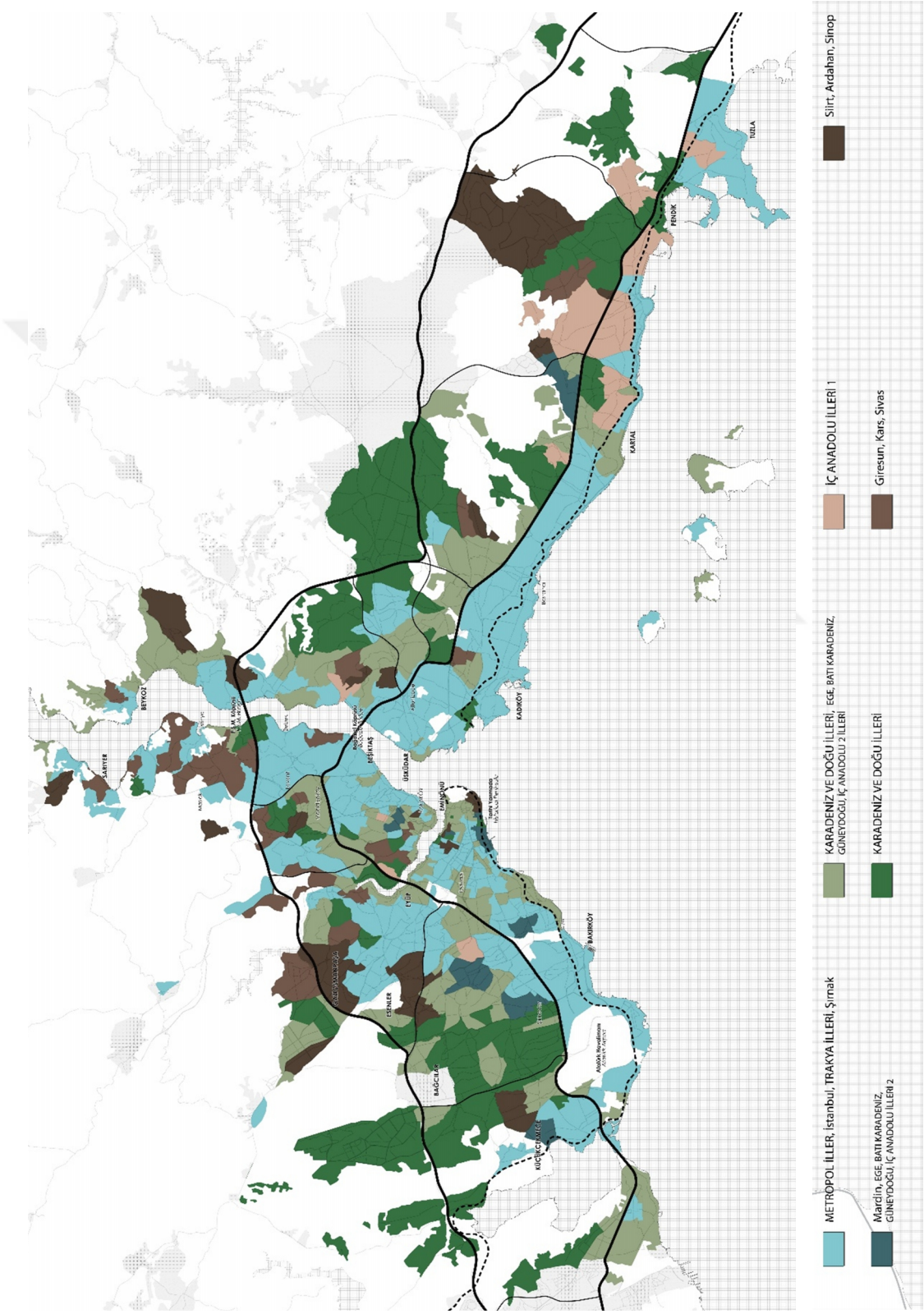
EK A.7: İstanbul Mahalleleri 2000: İktisaden Aktif Kadın Nüfusun Meslek Profilleri

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı Mahalle Profilleri (N: 2850022) TÜİK,
Hazırlayan: Prof. Dr. Murat Güvenç

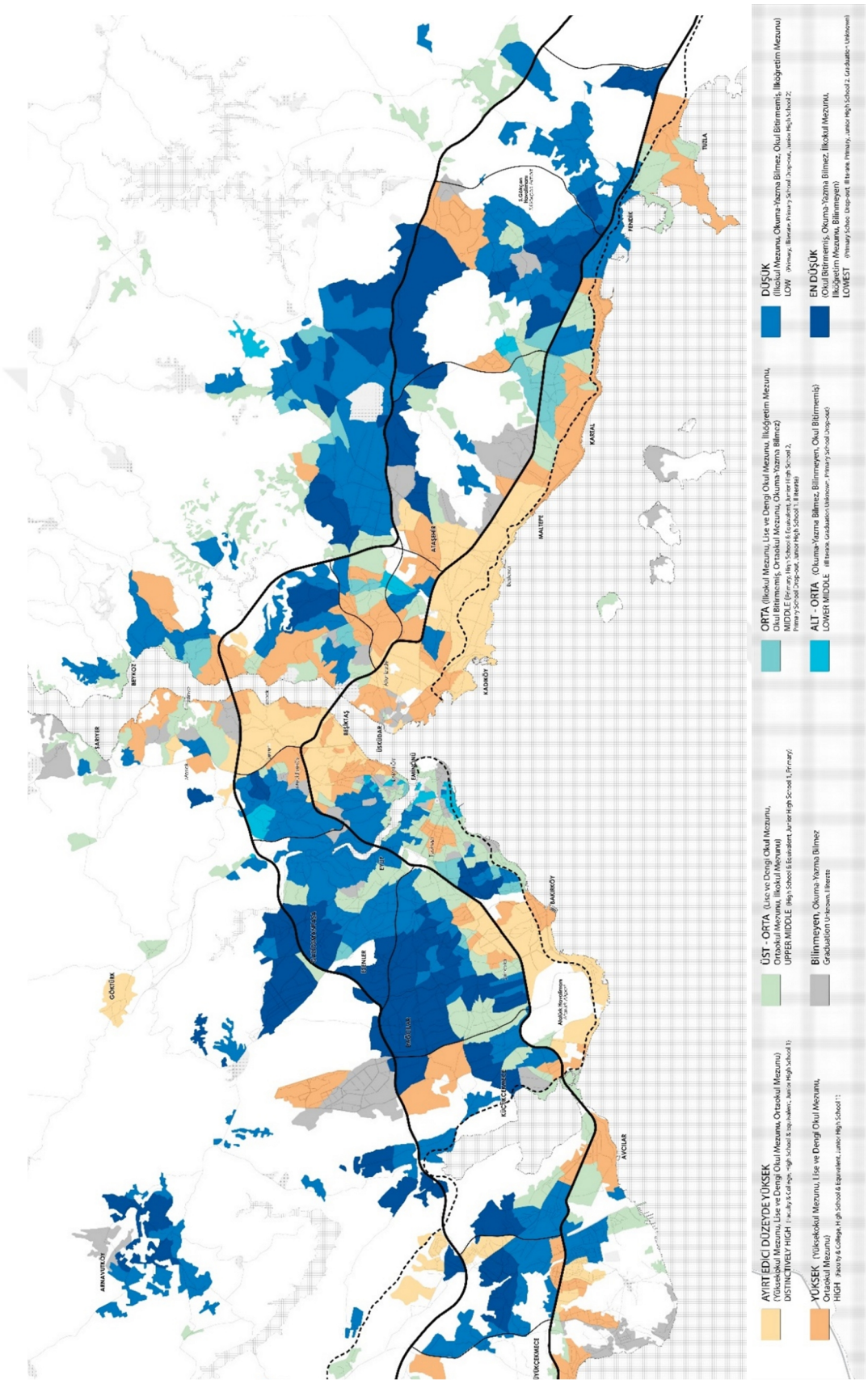
EK A.8: İstanbul Mahalleleri 2000: Doğum Yerleri

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı Mahalle Profilleri (N: 2850022) TÜİK,
Hazırlayan: Prof. Dr. Murat Güvenç

EK A.9: İstanbul Mahalleleri 2008: Kadın Nüfusun Eğitim Profilleri

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Verileri Sistemi (ADNKS) 2008 TÜİK, Hazırlayan: Prof. Dr. Murat Güvenç

EK B.1: 2000 nüfus sayımı %5'lik örneklemi üzerinden belirlenen ilçe bazlı Hanehalkı reisi kadın nüfus alt kümesinin STRATA programı ile mütekabiliyet analizi elde edilmiş permute korespondans tablosu

	Lisansüstü	Fakülte	Yüksek Okul	Lise Dengi	Lise	Orta okul	İlkokul terk	İlkokul	Okuma Yazma Bilmeyen	
	11	10	9	8	7	5	2	3	1	
Adalar	0,0	0,4	0,0	0,3	0,3	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2
Bakırköy, Beşiktaş, Kadıköy, Sarıyer, Şişli, Üsküdar	75,0	66,0	52,1	49,7	47,1	34,7	22,4	19,8	16,9	36,0
Maltepe	2,5	4,2	4,7	7,7	7,0	5,3	5,4	4,3	3,4	5,0
Fatih, Büyükçekmece	6,9	9,0	11,0	8,6	10,6	9,3	9,0	8,3	7,1	8,9
Silivri, Şile	0,5	0,0	1,4	0,3	0,4	0,8	0,7	0,5	0,8	0,5
Zeytinburnu	1,5	0,8	2,6	1,5	0,9	1,7	2,6	2,2	2,3	1,7
Beykoz	2,5	1,5	1,6	1,2	1,5	2,1	2,8	2,5	2,4	2,1
Avcılar, Bahçelievler	2,0	3,8	4,4	5,6	6,9	9,0	5,0	7,0	5,8	6,2
Eminönü	0,0	0,3	0,2	0,3	0,1	0,1	0,5	0,2	0,4	0,2
Güngören	0,5	1,1	0,9	2,1	2,8	3,5	3,5	3,1	2,5	2,6
Kartal	0,5	2,0	1,9	4,1	3,4	4,6	3,1	5,2	4,9	3,9
Çatalca	0,0	0,0	0,2	0,3	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0	0,3
Tuzla	0,5	0,5	0,2	0,0	0,4	1,4	0,7	0,7	1,3	0,7
Bağcılar, Esenler, Gaziosmanpaşa, Küçükçekmece, Pendik, Ümraniye	4,9	5,9	13,6	13,9	12,4	19,4	30,0	31,7	37,8	22,0
Eyüp	0,0	0,9	0,7	0,6	1,2	1,7	4,5	2,8	3,7	2,1
Sultanbeyli	0,0	0,1	0,0	0,6	0,1	0,0	1,2	0,5	1,1	0,4

Beyoğlu	2,5	2,3	2,8	1,2	2,2	2,5	5,4	3,8	3,5	3,1
Kağıthane	0,5	1,1	1,2	1,5	2,0	2,6	2,4	4,4	3,8	2,8
Bayrampaşa	0,0	0,1	0,5	0,6	0,7	1,5	0,9	2,1	2,3	1,3
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

	Lisansüstü	Fakülte	Yüksek Okul	Lise Dengi	Lise	Orta okul	İlkokul terk	İlkokul	Okuma Yazma Bilmeyen	
	11	10	9	8	7	5	2	3	1	
Adalar	0,0	30,8	0,0	7,7	38,5	0,0	0,0	15,4	7,7	100
Bakırköy, Beşiktaş, Kadıköy, Sarıyer, Şişli, Üsküdar	5,1	23,3	7,4	5,6	23,9	8,4	3,2	18,7	4,5	100
Maltepe	1,2	10,9	4,8	6,3	25,8	9,2	5,6	29,7	6,5	100
Fatih, Büyükçekmece	1,9	12,8	6,3	3,9	21,7	9,0	5,1	31,7	7,5	100
Silivri, Şile	2,3	0,0	14,0	2,3	14,0	14,0	7,0	32,6	14,0	100
Zeytinburnu	2,1	6,3	7,6	3,5	9,7	8,3	7,6	42,4	12,5	100
Beykoz	2,9	9,2	4,0	2,3	13,3	8,7	6,9	41,6	11,0	100
Avcılar, Bahçelievler	0,8	7,7	3,7	3,7	20,3	12,5	4,1	38,4	8,9	100
Eminönü	0,0	15,8	5,3	5,3	10,5	5,3	10,5	31,6	15,8	100
Güngören	0,5	5,6	1,9	3,3	20,0	11,6	7,0	40,9	9,3	100
Kartal	0,3	6,4	2,4	4,3	15,9	10,1	4,0	44,6	11,9	100
Çatalca	0,0	0,0	3,8	3,8	0,0	0,0	0,0	92,3	0,0	100
Tuzla	1,8	8,8	1,8	0,0	10,5	17,5	5,3	36,8	17,5	100

Bağcılar, Esenler, Gaziosmanpaşa, Küçükçekmece, Pendik, Ümraniye	0,5	3,4	3,2	2,6	10,3	7,7	6,9	49,0	16,3	100
Eyüp	0,0	5,8	1,8	1,2	10,5	7,0	11,1	45,6	17,0	100
Sultanbeyli	0,0	3,0	0,0	6,1	3,0	0,0	15,2	45,5	27,3	100
Beyoğlu	2,0	9,4	4,7	1,6	13,3	7,1	9,0	42,0	11,0	100
Kağıthane	0,4	5,1	2,1	2,1	12,7	8,1	4,2	52,5	12,7	100
Bayrampaşa	0,0	0,9	1,9	1,9	9,3	10,3	3,7	55,1	16,8	100
	2,5	12,7	5,1	4,1	18,3	8,7	5,1	34,0	9,5	100

EK B.2: 2000 nüfus sayımı %5'lik örneklemi üzerinden belirlenen ilçe bazlı Hanehalkı reisi kadın, evli olmayan ve kiracı nüfus alt kümesinin STRATA programı ile mütekabiliyet analizi elde edilmiş permute korespondans tablosu

HHR, Kadın, Kiracı, Evli Olmayan, Eğitim Durumu(2000)												
		10	F	L	oD	Y	LD	IO ve O	I	B-	bmz	
	title	11	10	7	6	9	8	5	3	2	1	
Beşiktaş	1	21,9	14,7	9,9	9,5	9,0	4,1	4,7	2,4	2,3	1,0	6,1
Kadıköy, Şişli, Üsküdar	11	42,2	43,2	33,3	42,9	33,9	34,5	26,5	19,7	19,6	12,5	26,6
Bakırköy, Maltepe	12	4,7	9,1	11,8	4,8	7,9	12,8	6,7	6,7	3,2	4,0	7,5
Fatih, Sarıyer, Büyükçekmece	10	14,1	11,6	13,6	9,5	17,5	14,9	11,7	13,1	14,6	13,1	13,2
Adalar, Bahçelievler, Kağıthane, Sultanbeyli	9	3,1	4,6	8,6	4,8	5,1	8,1	8,7	9,4	9,1	9,9	8,2
Kartal	7	1,6	1,9	2,9	0,0	2,3	4,7	3,0	5,1	2,7	3,4	3,5
Avcılar, Silivri	6	0,0	1,3	2,4	4,8	1,1	1,4	3,7	3,7	1,4	2,6	2,6
Beykoz, Pendik, Tuzla, Zeytinburnu	8	3,1	1,9	3,9	9,5	6,8	6,1	5,7	8,7	9,1	7,9	6,3
Eyüp	4	0,0	1,1	1,0	4,8	0,6	0,0	0,7	2,8	0,5	2,4	1,6
Bayrampaşa, Çatalca	5	0,0	0,2	0,5	4,8	1,1	1,4	1,0	3,0	0,9	2,8	1,7
Bağcılar, Beyoğlu, Eminönü, GOP, Güngören, Küçükçekmece, Ümraniye	3	9,4	9,9	11,6	4,8	13,6	12,2	27,5	22,9	33,3	35,7	20,8
Esenler	2	0,0	0,6	0,5	0,0	1,1	0,0	0,0	2,4	3,2	4,8	1,8
		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

		10	F	L	oD	Y	LD	IO ve O	I	B-	bmz	
	title	11	10	7	6	9	8	5	3	2	1	
Beşiktaş	1	6,5	32,6	27,4	0,9	7,4	2,8	6,5	11,2	2,3	2,3	100
Kadıköy, Şişli, Üsküdar	11	2,9	21,9	21,2	1,0	6,4	5,4	8,4	21,5	4,6	6,7	100
Bakırköy, Maltepe	12	1,1	16,2	26,4	0,4	5,3	7,2	7,5	25,7	2,6	7,5	100
Fatih, Sarıyer, Büyükçekmece	10	1,9	11,8	17,4	0,4	6,7	4,7	7,5	28,5	6,9	14,2	100
Adalar, Bahçelievler, Kağıthane, Sultanbeyli	9	0,7	7,6	17,6	0,3	3,1	4,2	9,0	33,2	6,9	17,3	100
Kartal	7	0,8	7,4	13,9	0,0	3,3	5,7	7,4	42,6	4,9	13,9	100
Avcılar, Silivri	6	0,0	6,7	15,6	1,1	2,2	2,2	12,2	42,2	3,3	14,4	100
Beykoz, Pendik, Tuzla, Zeytinburnu	8	0,9	4,0	10,3	0,9	5,4	4,0	7,6	39,9	9,0	17,9	100
Eyüp	4	0,0	8,8	10,5	1,8	1,8	0,0	3,5	50,9	1,8	21,1	100
Bayrampaşa, Çatalca	5	0,0	1,7	5,1	1,7	3,4	3,4	5,1	52,5	3,4	23,7	100
Bağcılar, Beyoğlu, Eminönü, GOP, Güngören, Küçükçekmece, Ümraniye	3	0,8	6,4	9,4	0,1	3,3	2,5	11,2	31,8	10,0	24,6	100
Esenler	2	0,0	4,8	4,8	0,0	3,2	0,0	0,0	38,1	11,1	38,1	100
		1,8	13,5	16,9	0,6	5,0	4,2	8,5	28,9	6,2	14,3	100

EK C: Araştırma Kapsamında Görüşme Gerçekleştirilen Kadınların Bilgileri

GÖRÜŞMECİ BİLGİLERİ

	Adı	Yaş	Doğum Yeri	Medeni Durum	Meslek	Eğitim	Statü	Semt	Görüşme Yeri
1	Arzu	36	İstanbul	Boşanmış	Öğretim Görevlisi-Hukuk	Lisansüstü	Kiracı-Tek	Kadıköy-Yeldeğirmeni	Kadıköy Nazım Hikmet Kültür Merkezi
2	Nihal	32	Samsun	Bekar	Akademisyen-Proje Asistanı	Lisansüstü	Kiracı- ev arkadaşlarıyla	Kadıköy Merkez	Kadıköy- Bir arkadaşının ofisi
3	Ebru	30	Kocaeli Gölcük	Bekar	Oragizasyon işi yapıyor	Lisans	Kiracı-Tek	Kadıköy-Bahariye	Kadıköy Çinili Kafe
4	Meltem	38	Eskişehir	Boşanmış	Öğretim Elemanı-Asistan	Lisansüstü	Kiracı-Kızıyla oturuyor	Kadıköy-Kızıltoprak	Göztepe Kahve Dünyası
5	Şeniz	41	İstanbul	Bekar	Turizmci	Lisans	Kiracı-annesi yeni ayrılmış	Kadıköy-Kozyatağı	Kadıköy- Bahariyede Kafe
6	Alev	45	Ankara	Bekar	Satış Yönetmeni	Meslek Yüksek Okulu	Kiracı-Tek	Kadıköy-Hasanpaşa	Alev'in evi
7	Ümran	58	Gölcük	Boşanmış	Perakende Sektörü Yönetici	Lisans	Oğlu	Kadıköy-Kızıltoprak	Kızıltoprak Görgülü Pastanesi
8	Handan	26	Çanakkale	Bekar	Psikolog	Lisansüstü	Kiracı- erkek arkadaşıyla	Kadıköy-Feneryolu	Göztepe Kahve Dünyası

	Adı	Yaş	Doğum Yeri	Medeni Durum	Meslek	Eğitim	Statü	Semt	Görüşme Yeri
9	Cladia	40	Hannover Almanya	Bekar	Sosyal Bilimci	Lisansüstü	Kiracı- kızıyla ve ev arkadaşıyla	Kadıköy-Bahariye	Kadıköy Nazım Hikmet Kültür Merkezi
10	Gül	25	Bursa	Bekar	Şehir Plancısı, Editör	Lisans	Kiracı-ev arkadaşıyla	Kadıköy-Yeldeğirmeni	Taksim Orhan Veli
11	Derya	39	Balıkesir	Boşanmış	Mimar-Akademisyen	Lisansüstü	Kiracı-kızıyla	Kadıköy-Küçükyalı	Fındıklı
12	Esin	40	İstanbul	Bekar	Öğretmen	Lisans	Kiracı	Kadıköy Merkez	Kadıköy Kitaplı Kafe
13	Fatma	34	Adıyaman	Bekar	Serbest Muhasebeci	Lisans	Kiracı	Bağcılar Merkez	Bakırköy Çay Bahçesi
14	Berfin	25	Mardin	Bekar	Tekstil işçisi	İlkokula gitmemiş	Ev sahibi-ailesiyle	Bağcılar-Demirkapı	Berfin'in Evi
15	Zeynep	37	İstanbul	Boşanmış	Muhasebe ofisi çalışanı	Lise	Ev sahibi	Bağcılar-Kiraz Mahallesi	Bağcılar Cemevi
16	Ayşe	38	Ordu Gölköy	Boşanmış	Tekstil işçisi	İlkokul	Kiracı-kızıyla	Bağcılar-Yavuz	Ayşe'nin Evi
17	Elif	24	Mardin Midyat	Bekar	Tekstil işçisi	Okuma yazma bilmiyor	Kiracı-annesi ve kardeşiyle	Bağcılar-Çiftlik	Bağcılar Merkez Kafe
18	Emine	30	Manisa Akhisar	Bekar	Tekstil işçisi	Okuma yazma biliyor	Ev sahibi-annesiyle	Bağcılar-Göztepe	Emine'nin Evi

	Adı	Yaş	Doğum Yeri	Medeni Durum	Meslek	Eğitim	Statü	Semt	Görüşme Yeri
19	Hatice	48	Gaziantep	Boşanmış	Temizlik işçisi	İlkokula gitmemiş	Kiracı-çocuklarıyla	Bağcılar	Hatice'nin Evinin Bahçesi
20	Bilge	33	Tokat	Bekar	Üniversitede memur	Lise	Ev sahibi-ailesiyle	Bağcılar	Üniversite-İşyeri
21	Ayfer	50	Sinop	Bekar	Emekli devlet memuru-engelli	Lise	Kiracı	Sarıyer-Kireçburnu	Ayfer'in Evi
22	Arife	49	Kars	Boşanmış	Yaşlı bakımı evde	İlkokul	Kiracı-kızıyla	Sarıyer-Armutlu	Sanayi Mah. Börekçi
23	Birsen	45	Tokat	Boşanmış	Çalışmıyor-engelli	İlkokul	Kiracı	Sarıyer-FSM	Birsen'in Evi
24	Nergis	31	Sivas Suşehirli	Evli-Ayrı yaşıyor	Temizlik İşçisi	İlkokul	Kiracı-oğluyla	Sarıyer-Reşitpaşa	Nergis'in Evi
25	Seval	53	Çorlu	Bekar	Doktor	Lisansüstü	Kiracı	Sarıyer	Yeniköy Çay Bahçesi
26	Didem	33	Rize	Bekar	Belediye çalışanı	Lisans	Kiracı	Sarıyer-Tarabya	Sarıyer Belediyesi-İşyeri
27	Leyla	31	Kahramanmaraş Merkez	Boşanmış	Temizlik İşçisi	Ortaokul	Kiracı-çocukları ve eski kayınvalidesi ile	Sarıyer-Kireçburnu	Leyla'nın Evi
28	Demet	42	Niğde	Eşi ölmüş	Ev Hanımı-tekstilde bayi sahibi olarak çalışmış	Lise	Kiracı	Sarıyer-Derbent	Derbent Muhtarlığı

EK D.1: Kadıköy ilçe nüfus bilgileri

Kaynak: Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı

Kadıköy İlçe Nüfusunun Yıllara Göre Dağılımı

İstanbul		2010	2011	2012	2013
Kadıköy	Kadın	286.960	287.240	282.717	275.284
	Erkek	245.875	244.757	238.288	231.009
	Toplam	**532.835**	**531.997**	**521.005**	**506.293**

Kadıköy İlçe Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş Grubu	Toplam	Erkek	Kadın
'0-4'	20.174	10.366	9.808
'5-9'	20.941	10.697	10.244
'10-14'	20.171	10.395	9.776
'15-19'	24.700	12.256	12.444
'20-24'	30.964	14.895	16.069
'25-29'	39.354	18.753	20.601
'30-34'	45.619	21.591	24.028
'35-39'	42.952	19.991	22.961
'40-44'	38.793	17.912	20.881
'45-49'	35.693	15.953	19.740
'50-54'	35.564	15.597	19.967
'55-59'	34.776	15.279	19.497
'60-64'	30.465	13.424	17.041
'65-69'	26.741	11.435	15.306
'70-74'	20.107	8.378	11.729
'75-79'	15.843	6.147	8.106
'80-84'	12.772	4.666	8.106
'85-89'	7.800	2.446	5.354
'90+'	2.864	828	2.036
Toplam	**506.293**	**231.009**	**275.284**

Kadıköy İlçe Nüfusunun Mahallelere Göre Dağılımı

İlçe	Mahalle	Toplam	Mahalle	Toplam
Kadıköy	Acıbadem	**31.437**	Hasanpaşa	**15.567**
	Bostancı	**35.820**	Koşuyolu	**8.149**
	Caddebostan	**20.428**	Kozyatağı	**37.909**
	Caferağa	**24.805**	Merdivenköy	**38.658**
	Dumlupınar	**17.469**	Osmanağa	**8.280**
	Eğitim	**14.696**	Rasimpaşa	**14.143**
	Erenköy	**36.184**	Sahrayı Cedit	**33.099**
	Fenerbahçe	**20.170**	Suadiye	**26.302**
	Feneryolu	**26.700**	Zühtüpaşa	**8.219**
	Fikirtepe	**15.198**	19.May	**33.527**
	Göztepe	**39.533**		
			Toplam Nüfus	**506.293**

Kadıköy İlçe Nüfusunun Medeni Duruma Göre Dağılımı

Yaş Grubu	Cinsiyet	Hiç Evlenmedi	Evli	Boşandı	Eşi Öldü	Toplam
'15-19'	Erkek	12.105	7	–	–	**12.112**
	Kadın	12.227	105	3	–	**12.335**
'20-24'	Erkek	14.264	348	13	–	**14.625**
	Kadın	14.203	1.408	65	1	**15.677**
'25-29'	Erkek	14.608	3.729	147	1	**18.485**
	Kadın	12.523	7.045	434	5	**20.007**
'30-34'	Erkek	9.920	10.655	760	2	**21.337**
	Kadın	7.669	14.107	1.554	33	**23.363**
'35-39'	Erkek	5.044	13.304	1.373	8	**19.729**
	Kadın	4.772	15.220	2.366	113	**22.471**
'40-44'	Erkek	2.624	13.451	1.605	19	**17.699**
	Kadın	3.195	14.148	2.934	242	**20.519**
'45-49'	Erkek	1.558	12.434	1.775	44	**15.811**
	Kadın	2.376	13.345	3.232	487	**19.440**
'50-54'	Erkek	1.172	12.364	1.843	84	**15.463**

	Kadın	1.894	13.179	3.594	1.036	**19.703**
'55-59'	Erkek	827	12.564	1.627	161	**15.179**
	Kadın	1.411	12.657	3.303	1.958	**19.329**
'60-64'	Erkek	518	11.431	1.146	241	**13.336**
	Kadın	1.073	10.475	2.530	2.851	**16.929**
'65+'	Erkek	707	28.366	1.663	3.011	**33.747**
	Kadın	2.632	19.083	4.987	25.375	**52.077**
	Toplam	**127.322**	**239.425**	**36.954**	**35.672**	**439.373**

EK D.2: Kadıköy İlçesi Nüfusunun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Kaynak: Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı

Yaş Grubu	Cinsiyet	Okuma yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul mezunu	İlköğr. mezunu	Ortaokul veya dengi okul mezunu	Lise veya dengi okul mezunu	Yüksekokul veya fakülte mezunu	Yüksek lisans mezunu	Dokt. mezunu	Bilinmeyen	Toplam
'6-13'	Erkek	21	16.688	–	11	–	–	–	–	–	50	16.770
	Kadın	12	15.658	–	23	–	–	–	–	–	53	15.746
'14-17'	Erkek	–	417	–	8.637	–	22	–	–	–	41	9.117
	Kadın	3	366	–	8.371	–	55	–	–	–	59	8.854
'18-21'	Erkek	18	127	–	2.430	–	7.407	280	–	–	87	10.349
	Kadın	17	131	–	1.604	–	8.991	517	–	–	117	11.377
'22-24'	Erkek	20	164	–	1.092	–	5.353	2.394	139	2	206	9.370
	Kadın	36	134	–	727	–	4.722	3.831	187	1	175	9.813
'25-29'	Erkek	34	164	297	1.406	1	6.496	7.743	1.477	113	754	18.485
	Kadın	76	187	622	964	–	5.285	10.333	1.863	149	528	20.007
'30-34'	Erkek	43	151	861	1.089	665	5.399	9.049	2.355	326	1.399	21.337
	Kadın	69	139	1.545	837	440	4.803	11.092	2.862	392	1.184	23.363
'35-39'	Erkek	52	122	1.346	1.005	761	4.261	7.947	2.180	439	1.616	19.729
	Kadın	61	154	2.135	848	614	4.704	10.070	2.176	510	1.199	22.471
'40-44'	Erkek	43	102	1.626	1.169	1.081	3.960	6.426	1.623	404	1.265	17.699
	Kadın	114	198	2.533	954	892	5.121	7.658	1.583	483	981	20.519
'45-49'	Erkek	35	91	1.913	995	1.163	3.574	5.240	1.330	513	957	15.811
	Kadın	146	261	2.657	873	1.111	5.455	6.287	1.199	449	1.002	19.440

'50-54'	Erkek	51	130	2.087	586	1.073	4.080	4.865	1.011	454	1.126	15.463
	Kadın	219	344	2.955	590	1.286	6.884	5.027	751	412	1.235	19.703
'55-59'	Erkek	64	134	2.166	269	1.098	3.385	5.489	927	392	1.255	15.179
	Kadın	304	459	3.235	362	1.641	6.274	4.846	567	247	1.394	19.329
'60-64'	Erkek	59	138	1.971	101	973	2.461	5.192	925	385	1.131	13.336
	Kadın	360	523	3.295	183	1.728	5.176	3.743	397	196	1.328	16.929
'65 +'	Erkek	341	753	5.824	113	2.692	6.352	11.978	1.914	965	2.815	33.747
	Kadın	2.939	2.895	13.035	191	7.107	13.896	6.761	605	405	4.243	52.077
	Toplam	**5.137**	**40.630**	**50.105**	**35.430**	**24.326**	**124.116**	**136.768**	**26.071**	**7.237**	**26.200**	**476.020**

EK E: Sarıyer İlçesi Nüfus Bilgileri

Kaynak: Sarıyer Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı

Yıllara Göre Sarıyer Nüfusu

YIL	ERKEK NÜFUSU	KADIN NÜFUSU	TOPLAM NÜFUS
2013	166.524	169.024	335.598
2012	144.249	145.710	289.959
2011	143.903	143.406	287.309
2010	141.083	139.719	280.802
2009	139.866	138.661	278.527
2008	139.556	137.816	277.372
2007	138.360	138.047	276.407

Sarıyer Mahalle Nüfusları

YIL	İLÇE	MAHALLE ADI	NÜFUS	MAHALLE ADI	NÜFUS
2013	Sarıyer	Ayazağa	33.907	Poligon	6.233
2013	Sarıyer	Tarabya	17.918	Çamlıtepe	6.172
2013	Sarıyer	Reşitpaşa	17.098	Pttevleri	5.771
2013	Sarıyer	Zekeriyaköy	16.524	Uskumruköy	5.578
2013	Sarıyer	İstinye	16.505	Baltalimanı	5.322
2013	Sarıyer	Fatih Sultan Mehmet	16.044	Çayırbaşı	5.168
2013	Sarıyer	Yeniköy	16.018	Bahçeköy Yeni	5.108
2013	Sarıyer	Ferahevler	15.863	Kocataş	4.448
2013	Sarıyer	Maden	13.263	Rumelifeneri	4.424
2013	Sarıyer	Merkez	12.905	Bahçeköy Merkez	3.833
2013	Sarıyer	Pınar	11.581	Rumeli Kavağı	3.725
2013	Sarıyer	Cumhuriyet	11.475	Yeni	3.529
2013	Sarıyer	Rumeli Hisarı	11.215	Maslak	2.932
2013	Sarıyer	Huzur	9.729	Kumköy	2.806
2013	Sarıyer	Emirgan	9.449	Gümüşdere	2.744
2013	Sarıyer	Büyükdere	9.234	Kemer	2.286
2013	Sarıyer	Darüşşafaka	9.210	Demirci	1.195
2013	Sarıyer	Kazım Karabekir Paşa	8.451	Garipçe	512

2013	Sarıyer	Kireçburnu	7.037	Kısırkaya	386
2013	Sarıyer			**Toplam**	**335.598**

Sarıyer'de Yaşayanların Nüfusa Kayıtlı Olduğu Yer Bilgisi

Nüfusa Kayıtlı Olduğu Yer	**Sarıyer'de Yaşayan Sayısı**	**Nüfusa Kayıtlı Olduğu Yer**	**Sarıyer'de Yaşayan Sayısı**	**Nüfusa Kayıtlı Olduğu Yer**	**Sarıyer'de Yaşayan Sayısı**	**Nüfusa Kayıtlı Olduğu Yer**	**Sarıyer'de Yaşayan Sayısı**
İstanbul	64.828	Elazığ	3.062	Bayburt	1.654	Adıyaman	931
Sivas	36.704	Bursa	2.926	Tekirdağ	1.638	Bitlis	898
Giresun	21.083	Artvin	2.752	Kahramanmaraş	1.609	Düzce	892
Rize	17.066	Konya	2.747	Manisa	1.608	Osmaniye	826
Trabzon	12.076	Balıkesir	2.503	Eskişehir	1.562	Bingöl	817
Kastamonu	11.250	Ağrı	2.438	Çanakkale	1.461	Kırşehir	809
Samsun	10.903	Adana	2.435	Kırklareli	1.446	Aksaray	718
Ordu	10.539	Karabük	2.418	Tunceli	1.434	Muğla	625
Sinop	9.661	Sakarya	2.388	Bolu	1.373	Karaman	599
Tokat	7.939	Kayseri	2.352	Kocaeli	1.316	Kütahya	585
Erzincan	6.879	Hatay	2.323	Edirne	1.197	Siirt	579
Ardahan	6.076	Zonguldak	2.298	Antalya	1.170	Kilis	561
Amasya	5.037	Mersin	1.885	Afyonkarahisar	1.162	Kırıkkale	500
Erzurum	4.235	Gaziantep	1.870	Mardin	1.157	Uşak	457
Malatya	4.204	Bartın	1.862	Aydın	1.077	Yalova	435
Çorum	4.075	Şanlıurfa	1.824	Muş	1.042	Batman	427
Gümüşhane	3.993	Çankırı	1.714	Isparta	1.018	Iğdır	423
Ankara	3.927	Nevşehir	1.696	Van	997	Bilecik	410
Kars	3.816	Yozgat	1.696	Denizli	989	Burdur	296
İzmir	3.306	Diyarbakır	1.669	Niğde	975	Şırnak	227
						Hakkari	105

Okuma yazma durumu ve cinsiyete göre ilçe nüfusu (6+ yaş), 2013

Okuma Yazma Durumu	Kadın	Erkek	Toplam
Okuma Yazma Bilmeyen	5.256	894	6.150
Okuma Yazma Bilen	141.100	142.444	283.544
Bilinmeyen	7.780	8.361	16.141
Toplam	**154.136**	**151.699**	**305.835**

Bitirilen eğitim düzeyi cinsiyete göre nüfus(6+yaş),2013

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma Yazma Bilmeyen	6.150	894	5.256
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	41.905	20.172	21.733
İlkolul Mezunu	52.356	22.576	29.780
İlköğretim Mezunu	47.877	26.303	21.574
Ortaokul veya Dengi Mezunu	12.579	7.013	5.566
Lise veya Dengi Mezunu	73.048	38.098	34.950
Yüksekokul ve Üzeri	55.779	28.282	27.497
Bilinmeyen	16.141	8.361	7.780
Toplam	**305.835**	**161.699**	**154.136**

EK F: Bağcılar İlçesi Nüfus Bilgileri

Kaynak: Bağcılar Belediyesi 2015 Faaliyet Raporu

Bağcılar	**2007**	**2010**	**2013**	**2014**	**2015**
	487.869	738.809	749.024	754.623	757.162

Mahalle Adı	**Nüfus**	**Alan (km²)**	**Mahalle Adı**	**Nüfus**	**Alan (km²)**
Yenigün	25.949	0,3	Barbaros	18.181	0,4
Çınar	38.638	0,5	Yeni	35.433	0,8
Yıldıztepe	42.929	0,6	Hürriyet	25.590	0,6
Fatih	47.001	0,7	F. Çakmak	32.293	0,8
Kemalpaşa	38.512	0,6	Yüzyıl	52.029	1,3
İnönü	26.510	0,5	Güneşli	40.289	1,2
Sancaktepe	20.417	0,4	Merkez	25.710	0,9
K. Karabekir	25.027	0,5	Göztepe	34.924	1,3
Demirkapı	53.074	1,1	Evren	46.210	1,9
Kirazlı	43.387	0,9	Bağlar	13.454	1,4
Yavuz Selim	28.274	0,6	Mahmutbey	24.979	4,7
			Toplam	**738.809**	**22**

Kuruluş Dönemi	25 ve Üzeri Çalışan		25 ve Altı Çalışan		**Toplam**	
	İşyeri Sayısı	%	İşyeri Sayısı	%	İşyeri Sayısı	%
1950-1960	2	0,5	–	–	2	0,3
1960-1970	8	2,2	5	1,4	13	1,8
1970-1980	19	5,2	21	6,1	40	5,6
1980-1990	82	22,4	24	7	106	15
1990-2000	151	41,3	142	41,3	293	41,3
2000-2010	104	28,4	152	44,2	256	36
Toplam	**366**	**100**	**344**	**100**	**710**	**100**